

Lars Østby (red)

Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem?

Del II Levekår

Notater

Innhold

Innhold	1
Tabellregister	3
Figurregister	7
7. Hvordan klarer innvandrerbefolkningen seg i utdanningskappløpet?	8
7.1 Innledning	8
7.2 Utdanningsnivå	8
7.3 Utdanningsaktivitet	15
7.3.1 Videregående utdanning	15
7.3.2 Høyere utdanning	16
7.4 Oppsummering	17
8. Innvandrernes tilpasning på arbeidsmarkedet - status og utvikling siste tiår	18
8.1 Innledning	18
8.2 Datagrunnlaget	19
8.3 Beskrivelse av arbeidsmarkedssituasjonen for innvandrere 2002/3	21
8.3.1 Lavere sysselsetting blant innvandrere enn andre	21
8.3.2 Arbeidsledighet	30
8.3.3 Arbeidsmarkedstiltak	32
8.3.4 Selvstendige	33
8.3.5 Forholdet mellom førstegenerasjon og dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	36
8.3.6 Statsborgerskap	38
8.4 Utviklingen over tid i arbeidsledighet og sysselsetting	39
8.4.1 Arbeidsledigheten	39
8.4.2 Arbeidstakere og sysselsetting	43
8.5 Sammendrag og konklusjoner	48
9. Inntekt – oversikt over noen eksisterende analyser, og inntekt i 2001	51
9.1 Eksisterende inntektsanalyser	51
9.2 Inntektsforholdene i 2001 for innvandrere i alder 25-55 år som er enslige forsørgere	53
9.3 Inntekt for innvandrerpår i 2002	54
9.4 Konklusjoner	59
10. Boligforhold	61
10.1 Eie- og leieforhold	61
10.2 Boligens størrelse og standard	63
10.3 Sammendrag	65
11. Hva betyr det for tilpasningen i Norge om det er en eller to innvandrere i paret?	67
11.1 Innledning	67
11.2 Utdanning	68
11.3 Arbeidsmarked	69
11.4 Inntekt	73
11.5 Familiedannelse	74
11.6 Sammendrag	77
12. Helse –Sammendrag fra Levekår blant innvandrere, og sjukefravær	79

12.1 Innledning	79
12.2 Helse i Levekår blant innvandrere	79
12.3 Legemeldt sjukefravær	80
12.4 Oppsummering	83
13. Trygd	84
13.1 Pensjon mindre vanlig blant førstegenerasjons innvandrere fordi de er unge.....	84
13.2 Botid og alder er viktig for andelen uføretrygdede	86
13.3 Stor forskjell i uføretrygding landene imellom	88
13.4 Sjeldnere uførepensjon og oftere sosialhjelp blant flyktninger.....	90
14. Sosialhjelpsbruk blant innvandrere	92
14.1 Om sosialhjelpen	92
14.2 Bruk av sosialhjelp blant innvandrerne siden 1996.....	92
14.3 Fanges en i sosialhjelpssystemet?	97
14.3.1 Annenhver mottaker får sosialhjelp i inntil tre måneder i året, 30 prosent blant innvandrerne.....	97
14.3.2 Gjengangere fra år til annet	98
14.4 Botid.....	98
14.5 Sosialhjelpen kompenserer for mye av forskjellen i lønns- og annen inntekt.....	101
15. Innvandrerbarn i barnevernet: Status i 2002, og endring etter 1995.....	103
15.1 Innledning	103
15.2 Status i 2002.....	103
15.3 Innvandrerbarn i barnevernet: En alarmerende utvikling 1995-2002?.....	110
15.4 Sluttkommentar	112
16. Kriminalitet - Straffede innvandrere.....	114
16.1 Innledning	114
16.1.1 Prinsipper og definisjoner.....	114
16.1.2 Personer ilagt forenklete forelegg omhandles separat	115
16.2 Noen hovedtrekk	115
16.3 Et mer detaljert bilde	117
16.4 Uregistrerte utlendinger.....	125
16.5 Utviklingen i årene 1998-2002.....	125
16.6 Tilbakefall	130
16.7 Sammendrag.....	130
17. Medlemmer av trossamfunn utenfor Den norske kirke.....	132
17.1 Innledning	132
17.2 Forholdene ved inngangen til 2003.....	132
17.3 Økning i innvandring og i antall medlemmer utenfor Den norske kirke	134
17.4 Religionsfrihet og integrasjon	137
18. Holdninger til innvandrere og innvandring.....	138
18.1 Holdninger i 2002-2003, i Norge og i andre vest-europeiske land	138
18.2 Endringer over tid	142
18.3 Holdningene varierer etter alder, bosted og utdanningsnivå.....	144
18.4 Oppsummering	144
Referanser til RAPP	146

Tabellregister

Tabell 8.1. Sysselsatte, etter innvandringsbakgrunn, kjønn og generasjon. Prosent av personer i alt 16-74 år. 4. kvartal 2002 og endringer 2001-2002	21
Tabell 8.2. Sysselsatte førstegenerasjons innvandrere, etter landbakgrunn og botid i prosent av personer i alt. 4. kvartal 2002	22
Tabell 8.3. Arbeidstakere etter landbakgrunn, antall år bosatt i Norge og alder. Prosent av personer i alt 16-74 år. 4. kvartal 2001	24
Tabell 8.4. Sysselsatte etter alder, landbakgrunn og generasjon. Prosent. 4. kvartal 2002	25
Tabell 8.5. Sysselsatte førstegenerasjons innvandrere, etter fødeland. Prosent av befolkningen 16-74 år. 4. kvartal 2002 og endringer 2001-2002	27
Tabell 8.6. Sysselsatte personer med innvandringsbakgrunn i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn, generasjon og utvalgte næringer. 4. kvartal 2002. Prosent	29
Tabell 8.7. Registrerte helt arbeidsledige i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av mai 2002 og 2003	31
Tabell 8.8. Registrert helt arbeidsledige, etter landbakgrunn og botid. Prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2003	32
Tabell 8.9. Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2003	32
Tabell 8.10. Selvstendig næringsdrivende innvandrere, etter næring og landbakgrunn. 4. kvartal 2002. Prosent	34
Tabell 8.11. Sysselsatte, etter kjønn, sysselsettingsstatus, landbakgrunn og generasjon. I prosent av personer i alt 16-74 år i hver gruppe. 4. kvartal 2002	35
Tabell 8.12. Registrert helt arbeidsledige etter landbakgrunn, alder og generasjon. Prosent av befolkningen 16-74 år. Mai 2003	37
Tabell 8.13. Registrert helt arbeidsledige i alderen 16-74 år etter landbakgrunn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av november 1989-2002	39
Tabell 8.14. Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak, etter kjønn, landbakgrunn. I prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2002 og 2003	42
Tabell 8.15. Arbeidstakere i alderen 16-74 år etter landbakgrunn og kjønn. Førstegenerasjons innvandrere som prosent av personer i alt. 4. kvartal 1991-2001	43
Tabell 8.16. Arbeidstakere i alderen 16-74 år etter fødeland. Prosent av personer i alt. 4. kvartal 1987, 1992 og 2001	45
Tabell 9.1. Inntektsregnskap for innvandrerbefolkningen og resten av den bosatte befolkningen. Enslige forsørgere 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. Kroner	53
Tabell 9.2. Antall ektepar og samboerpar med felles barn etter parets sammensetning. Hovedinntektstaker 25-55 år. 2001	55
Tabell 9.3. Inntektsregnskap for innvandrerbefolkningen og resten av den bosatte befolkningen. Ektepar (med og uten barn) og samboerpar med felles barn. Hovedinntektstaker 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. Kroner	55
Tabell 9.4. Yrkesinntekt og inntekt etter skatt. Parhusholdninger. Hovedinntektstakers alder 25-55 år. Innvandrere fra noen verdensdeler. Gjennomsnitt. 2001. 1 000 kroner	57
Tabell 9.5. Inntekt etter skatt for innvandrerbefolkningen. Parhusholdninger. Hovedinntektstakers alder 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. 1 000 kroner	58
Tabell 10.1. Bosatte i privatboliger, etter eie-/leieform og innvandrerbefolkningens landbakgrunn. Hele landet og Oslo. 3. november 2001. Prosent	61
Tabell 10.1 (forts.). Bosatte i privatboliger, etter eie-/leieform og innvandrerbefolkningens landbakgrunn. Hele landet og Oslo. 3. november 2001. Prosent	62
Tabell 10.2. Andel som eier boligen blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent	63
Tabell 10.3. Boligens bruksareal per personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. m ²	64
Tabell 10.4. Antall bosatte per rom blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001	64

Tabell 10.5. Andel bosatt i enebolig mv. blant personer ¹ i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent.....	65
Tabell 11.1. Andel med utdanning ut over videregående skole blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner	68
Tabell 11.2. Andel sysselsatte blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner	69
Tabell 11.3. Andel selvstendige blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner	70
Tabell 11.4. Andel arbeidsledige blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner	71
Tabell 11.5. Andel verken sysselsatte, arbeidsledige, pensjonister eller studenter blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner.....	72
Tabell 11.6. Gjennomsnittsinntekt i 1 000 kroner og antall observasjoner blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001	74
Tabell 11.7. Gjennomsnittlig antall medlemmer i husholdningen og antall observasjoner for personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001.....	75
Tabell 11.8. Andel husholdninger med barn i alderen 0-17 år, blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner	75
Tabell 11.9. Andel som bor i familietyperen "par uten barn" blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner.....	76
Tabell 11.10. Andel av personene som har barn, etter alder, kjønn og innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent	77
Tabell 12.1. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter verdensdel og alder. 4. kvartal 2002.....	80
Tabell 12.2. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter verdensdel og alder. 4. kvartal 2002. Arbeidstakere født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	81
Tabell 12.3. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter utvalgte land og alder. 4. kvartal 2002. Førstegenerasjons innvandrere	82
Tabell 12.4. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter innvandringsbakgrunn og næring. 4. kvartal 2002. Ikke-vestlige innvandrere.	83
Tabell 13.1. Bosatte personer etter kjønn og alder. Førstegenerasjons innvandrere og hele befolkningen. 31.12. 2000.....	84
Tabell 13.2. Bosatte personer med pensjon. Førstegenerasjonsinnvandrere og hele befolkningen. 31.12. 2000. Prosent	84
Tabell 13.3. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon og alle uførepensjonister som andel av alle i hver gruppe i alderen 18-67 år. Kjønn og alder. 31.12. 2000. Prosent.....	85
Tabell 13.4. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 18-67 år etter botid. 31.12. 2000. Antall og prosent	86
Tabell 13.5. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon som andel av alle førstegenerasjons innvandrere i alderen 18-67 år. Grupper for botid. 31.12. 2000. Prosent....	86
Tabell 13.6. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 18-67 år. Andel med uførepensjon, gjennomsnittlig alder og botid i grupper for regional bakgrunn. Verdensregion og enkelte land. 31.12. 2000	87
Tabell 13.7. Antall personer med uførepensjon blant alle bosatte personer og blant bosatte førstegenerasjons innvandrere. Verdensregioner. Alder 18-67 år. Grupper for alder. 31.12. 2000.	88
Tabell 13.8. Antall personer med uførepensjon blant bosatte førstegenerasjonsinnvandrere. Landbakgrunn. Alder 18-67 år. Grupper for alder. 31.12. 2000.	89
Tabell 13.9. Bosatte flyktninger med uførepensjon som andel av alle flyktninger i alderen 18-67 år. Grupper for kjønn, bosted og alder. 31.12. 2000. Prosent	91
Tabell 14.1. Sosialhjelpsmottakere i perioden 1996 til 2002.	92

Tabell 14.2. Oversikt over befolkningen, innvanderbefolkningen og sosialhjelpsmottakere, 1996 til 2002. Prosent.....	93
Tabell 14.3. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn, 1996 til 2002.....	95
Tabell 14.4. Sosialhjelpsmottakere med innvanderbakgrunn etter stønadslengde, 1996 til 2002. .	97
Tabell 14.5. Førstegenerasjonsmottakere etter stønadslengde og landbakgrunn, 2002.	97
Tabell 14.6. Gjennomsnittlig utbetaling for førstegenerasjonsmottakere etter landbakgrunn og botid, 2002.....	100
Tabell 15.1. Antall barn med innvanderbakgrunn, og barn med barnevernstiltak, etter innvandringskategori og verdensregioninndeling. Absolutte tall og per 1 000 barn 0-22 år. 2002.....	106
Tabell 16.1. Straffede, etter innvandringskategori og alder. Absolutte tall, prosent og per 1 000 innbyggere. 2002.....	116
Tabell 16.2. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter landbakgrunn (verdensregion) og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	117
Tabell 16.3. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter kjønn, verdensregion (landbakgrunn) og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	118
Tabell 16.4. Straffede, etter innvandringskategori og kjønn. Absolutte tall, per 1 000 innbyggere og prosent. 2002.....	119
Tabell 16.5. Befolkningen over kriminell lavalder (15 år), etter innvandringskategori, verdensregion (landbakgrunn) og bosted (i og utenfor Oslo). Absolutte tall og prosent. 2002.....	120
Tabell 16.6. Straffede bosatt i landet, etter innvandringskategori, verdensregion (landbakgrunn) og bosted (i og utenfor Oslo). Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	121
Tabell 16.7. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter bosted (fylke). Per 1 000 innbyggere. 2002.....	121
Tabell 16.8. Straffede, etter innvandringskategori og lovbruddsgruppe. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	122
Tabell 16.9. Straffede, etter type reaksjon og innvandringskategori. Absolutte tall og prosent. 2002.....	123
Tabell 16.10. Straffede, etter lovbruddsgruppe, innvandringskategori og landbakgrunn. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	124
Tabell 16.11. Straffede uregistrerte utlendinger, etter lovbruddsgruppe og landbakgrunn. 2002..	125
Tabell 16.12. Straffede, etter innvandringskategori. Absolutte tall, prosent og per 1 000 innbyggere. 1998-2002.....	126
Tabell 16.13. Straffede, etter innvandringskategori. Av disse straffet for forbrytelser. Absolutte tall og prosent. 1998-2002.....	127
Tabell 16.14. Straffede, etter lovbruddsgruppe, derav ikke-vestlige innvandrere. Absolutte tall og prosent. 1998, 2000 og 2002.....	127
Tabell 16.15. Straffede menn, norske og ikke-vestlige innvandrere, etter alder. Per 1 000 innbyggere. 1998-2002.....	128
Tabell 16.16. Straffede menn, norske og ikke-vestlige innvandrere, etter bosted (i Oslo og utenfor Oslo). Per 1 000 innbyggere. 1998-2002.....	128
Tabell 16.17. Straffede ikke-vestlige innvandrere, født i utlandet og født i Norge. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 1998-2002.....	129
Tabell 16.18. Straffede ikke-vestlige innvandrere, født i utlandet og født i Norge, etter kjønn og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002.....	129
Tabell 16.19. Straffede i perioden 1998-2002, nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter tallet på straffereaksjoner. Prosent.....	130
Tabell 17.1. Medlemmer i registrerte trossamfunn, uregistrerte trossamfunn, og livssynsamfunn. 1971-2003.....	132
Tabell 17.2. Innvandrere fra land der Islam er hovedreligion. 1980, 1990, 1998-2003. Hele landet og Oslo.....	135
Tabell 17.3. Innvandrere fra land hvor Islam er hovedreligion, etter landbakgrunn. 1980, 1990 og 1998-2003.....	137

Tabell 18.1. Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003.	
Prosent.....	138
Tabell 18.1 (forts.). Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003. Prosent.....	139
Tabell 18.1 (forts.). Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003. Prosent.....	140
Tabell 18.2. Holdning til fire påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 1993-2000.	
Prosent.....	142
Tabell 18.2 (forts.). Holdning til fire påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 1993-2000. Prosent.....	143

Figurregister

Figur 7.1. Befolkningen 30-44 år etter høyeste fullførte utdanning og innvandrernes landbakgrunn. Prosent. 2001	9
Figur 7.2. Innvandrerbefolkningen 30-44 år med kort eller lang høyere utdanning, etter landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land og alle i Norge. Prosent. 2001	11
Figur 7.3. Innvandrerbefolkningen 30-44 år med ingen utdanning, grunnskole som høyeste fullførte utdanning, eller uoppgitt utdanningsnivå, etter landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land og alle i Norge. Prosent. 2001	12
Figur 7.4. Innvandrerbefolkningen 30-44 år uten utdanning eller med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, etter landbakgrunn og kjønn. Utvalgte land og alle i Norge. Prosent. 2001.....	14
Figur 8.1. Registrert helt arbeidsledige i alderen 16-74 år etter landbakgrunn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av november 1989-2002	40
Figur 14.1. Sosialhjelpsmottakere i befolkningen og innvandrerbefolkningen, 1996 til 2002.	93
Figur 14.2. Andel innvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn, 1999 til 2002.	94
Figur 14.3. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn og alder, 2002.....	96
Figur 14.4a. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn og alder, 2002.....	98
Figur 14.4b. Vestlige førstegenerasjonsmottakere etter stønadslengde og botid, 2002.	99
Figur 14.4c. Ikke-vestlige førstegenerasjonsmottakere etter stønadslengde og botid, 2002.	99
Figur 15.1. Innvandrerbarn 0-22 år bosatt i Norge per 1.1.2003, fordelt etter innvandringskategori og alder	104
Figur 15.2. Barn 0-22 år med innvandrerbakgrunn, etter verdensregion, basert på mors fødeland. Per 1.1.2003.....	105
Figur 15.3. Barn 0-22 år med innvandrerbakgrunn med barnevernstiltak, etter verdensregion, basert på mors fødeland. 2002.....	105
Figur 15.4. Barn med barnevernstiltak i løpet av året, etter innvandringsbakgrunn og alder. 2002 ...	107
Figur 15.5. Barn 0-19 år med barnevernstiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1 000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.....	110
Figur 15.6. Barn 0-19 år med hjelpetiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1 000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.....	111
Figur 15.7. Barn 0-19 år med omsorgstiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1 000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.....	112
Figur 17.1. De største tros- og livssynsamfunnene utenfor Den norske kirke. 1980-2003.	133
Figur 17.2. Innvandrere fra land hvor Islam er hovedreligion og medlemmer i Islamske trossamfunn. 1980, 1990 og 1998-2003.....	136

7. Hvordan klarer innvandrerbefolkningen seg i utdanningskappløpet?

7.1 Innledning

Vi skal i dette kapitlet se på innvandrernes utdanningsnivå (kapittel 7.2), og på hvordan de deltar i utdanningssystemet i Norge (7.3). Innvandrerbefolkningen i Norge er ikke en homogen gruppe. Det eneste de har til felles er at foreldrene ikke er født i Norge. Der er derfor ikke så interessant å se på innvandreres utdanningsnivå eller -deltakelse under ett. For det første er det store forskjeller mellom innvandrere fra *forskjellige land*. Ser vi på innvandrere under ett er ikke bildet så veldig ulikt det vi finner i befolkningen totalt sett, mens det mellom grupper med ulik landbakgrunn er store forskjeller i utdanningsnivå. For det andre er det store forskjeller i *aldersfordeling* i gruppene. Vi har derfor valgt å se på utdanningsnivået innenfor ulike aldersgrupper. Det er kanskje først og fremst aldersgruppen 30-44 år som er interessant. Dette er personer som har hatt mulighet til å være med på utdanningsrevolusjonen, og som samtidig er gamle nok til at de fleste har fullført utdanningsløpet. Vi gjør også en sammenlikning av oppnådd utdanningsnivå i aldersgruppen 16-24 år.

Den delen som omhandler utdanningsnivået (kapittel 7.2) bygger i stor grad på Lie (2003a). Når det gjelder kapitlet om utdanningsaktiviteten (kapittel 7.3), er det bygd på Dzamarijas kapittel om innvandrerbarn i utdanningssystemet i Dzamarija og Kalve (2004), og på Fjeldseths bidrag til 2004-utgaven av SA Innvandring og innvandrere. For mer detaljert dokumentasjon og beskrivelse vises til disse kildene. Igjen er dette et kapittel hvor det ikke tas fram ny kunnskap, men som det likevel er riktig å ta med i en samlet beskrivelse som denne.

7.2 Utdanningsnivå

Vi mangler opplysninger om utdanningsnivå for mange nyankomne

Tallene er basert på registeropplysninger, men det ble i 1999 gjennomført en spørreskjemaundersøkelse for å forbedre statistikken, se Dalheim (2001) og omtalen av undersøkelsen på <http://www.ssb.no/utinny/>. Frafallet ble fulgt opp nøye, og det viste seg at det var vanskeligst å få inn svar fra gruppen som ikke hadde utdanning ut over grunnskolenivå, og for de som var ankommet rett for undersøkelsen ble holdt. Etter 1999 er det ikke foretatt undersøkelser for å oppdatere registeropplysningene, men all utdanning tatt i Norge etter innvandringen kommer med. Vi mangler dessverre utdanningsopplysninger om mange innvandrere (21 prosent). Andelen med "uoppgitt" utdanningsnivå varierer mye med landbakgrunn, og er størst for personer fra Irak (53 prosent) og Somalia (39 prosent). Blant de som har bodd relativt kort tid i Norge er andelen med "uoppgitt" størst. Halvparten av de med "uoppgitt" har botid på 0-2 år, altså de som har kommet til landet etter at spesialundersøkelsen ble gjennomført. I landgrupper med relativt mange nyankomne vil derfor uoppgittandelen være spesielt stor. Oversikten over høyeste fullførte utdanning som presenteres her, er derfor minimumstall. Blant dem med uoppgitt utdanning kan nok andelen med lav eller ingen utdanning være noe større enn blant dem med oppgitt utdanning, men den viktigste grunnen til "uoppgitt" er altså at personer er innvandret etter at undersøkelsen ble gjennomført. I denne gruppen er det neppe spesielt mange med lav eller ingen utdanning.

15 prosent med liten eller ingen utdanning fra ikke-vestlige land

Blant innvandrere fra ikke-vestlige land i alderen 30-44, er det 15 prosent som ikke har utdanning utover grunnskolenivå. Blant innvandrere fra vestlige land er det vesentlig mindre andel med liten eller ingen utdanning, 8 prosent. Ser vi på det samlede utdanningsnivået i Norge er det svært få som ikke har noen utdanning (0,1 prosent). 9 prosent har høyeste utdanning på grunnskolenivå.

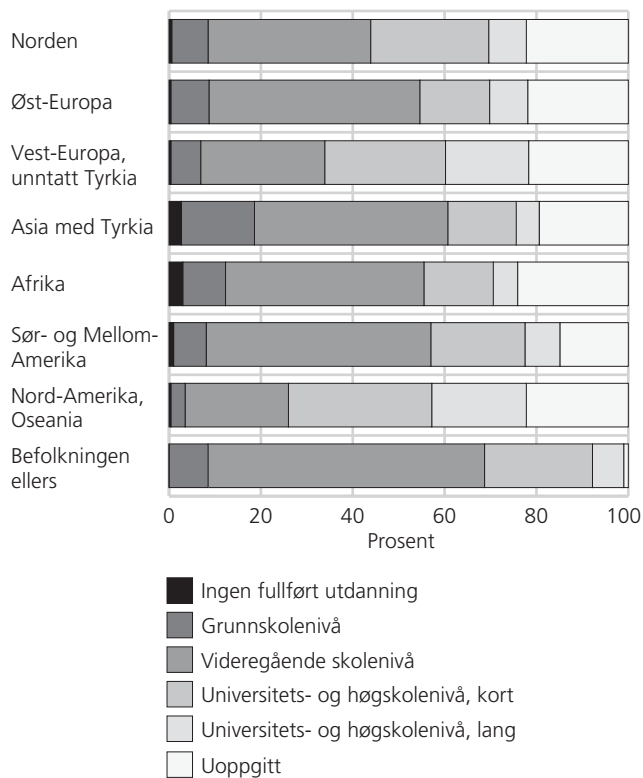
I aldersgruppen 30-44 år er det minst 1,6 prosent av innvandrerne som ikke har fullført grunnskoleutdanning. Det er en imidlertid en god del personer i innvandrerbefolkningen vi mangler utdanningsopplysninger om (21 prosent). Det er grunn til å tro at de med uoppgitt utdanning ville fordelt seg slik at andelen uten noen fullført utdanning ville vært høyere, og mønsteret i forskjellene mellom ikke-vestlige og vestlige innvandrere forsterkes.

Mange innvandrere fra vestlige land med høy utdanning

Vi finner tilsvarende forskjeller i den andre enden av utdanningsskalaen. 30 prosent av befolkningen i alderen 30-44 år har høyere utdanning. Blant innvandrere fra vestlige land er det en enda større andel som har høyere utdanning, hele 39 prosent. Blant innvandrere fra ikke-vestlige land er andelen betydelig lavere, 21 prosent.

Av personer utenfor innvandrerbefolkningen i alderen 30-44 utgjør de med utdanning på videregående skolenivå den absolutt største gruppen (60 prosent). 24 prosent har såkalt kort høyere utdanning, av normal varighet ett-fire år og 7 prosent hadde lang universitetsutdanning, av normal varighet lenger enn fire år. I innvandrerbefolkningen utgjør personer med videregående skole som høyeste fullførte utdanning en mye mindre andel (40 prosent). Utdanningsnivået i innvandrerbefolkningen er med andre ord mye mer sammensatt enn i befolkningen ellers (figur 7.1).

Figur 7.1. Befolkningen 30-44 år etter høyeste fullførte utdanning og innvandrernes landbakgrunn. Prosent. 2001

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Innvandringsgrunn har mye å si i forhold til forskjellene i utdanningsnivå. Innvandrere fra vestlige land kommer ofte fra ressursmessig gunstigere forhold, og ofte nettopp i forbindelse med jobber som krever en viss utdanning, men mange også for å få midlertidig arbeid som ikke krever spesielle kvalifikasjoner. Blant innvandrere fra ikke-vestlige land har mange kommet som arbeidsmigranter før innvandringsstoppen i 1974. Arbeidsmigranter fra ikke-vestlige land har som regel lav utdanning, og de fleste vil nå være over 44 år. Om lag halvparten av ikke-vestlige innvandrere har kommet som flyktninger. Blant flyktningene er det politiske flyktninger som ofte har høy utdanning, og blant flyktninger fra land i tredje verden er det også ofte store andeler med lav utdanning, eller med dårlig dokumentasjon av utdanningen sin. Familiegjenforente likner ofte på dem de gjenforenes med. I tillegg kommer at en god del kommer til Norge nettopp for å ta en høyere utdanning her, gjerne fra land i Øst-Europa eller den tredje verden. For land med relativt mange slike studenter i forhold til samlet antall derfra bosatt i Norge, vil denne gruppen kunne trekke opp utdanningsnivået betraktelig.

Blant noen ikke-vestlige grupper er det flere med høyere utdanning enn blant dem som ikke er innvandrere

Vi ser av figur 7.1 at det blant vestlige innvandrere er vanligere å ha høyere utdanning enn blant ikke-innvandrere. Selv om gjennomsnittlig utdanningsnivå blant innvandrere er lavere blant ikke-vestlige innvandrere totalt sett, er det store forskjeller i utdanningsnivå innenfor disse grovt inndelte gruppene. Ser vi i forhold til verdensregion, er det blant innvandrere fra Asia (med Tyrkia) en finner den største andelen personer som ikke har utdanning utover grunnskolen, hele 19 prosent. Blant innvandrere fra Sør- og Mellom-Amerika og Vest-Europa er det bare 7 og 8 prosent med så lavt utdanningsnivå. Det er 3 prosent av innvandrerne fra Asia og Afrika som oppgir at de ikke har noen fullført skolegang, mens det for innvandrere fra andre verdensregioner er 1 prosent eller mindre.

Det er også blant innvandrere fra Asia og Afrika vi finner den minste andelen med høyere utdanning. Kun 20 prosent av innvandrere fra Asia og Afrika har høyere utdanning, mens 44 prosent av innvandrere fra Vest-Europa og 52 prosent av innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania har det. 18-20 prosent av innvandrere fra vestlige land har lang høyere utdanning, mens det blant innvandrere fra Asia og Afrika er bare 5 prosent.

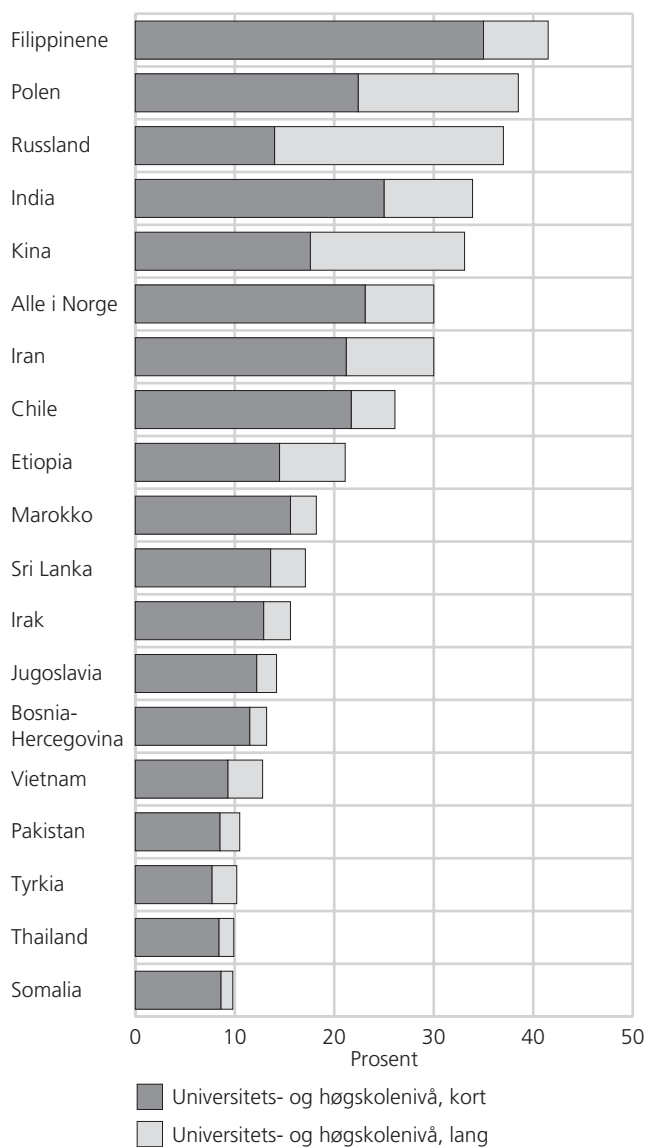
De fra Filippinene og Russland har høyest utdanning

Det er imidlertid store forskjeller avhengig av hvilket land en kommer fra, også blant innvandrere fra Asia og de andre verdensregionene. For noen grupper fra ikke-vestlige land er andelen med høyere utdanning betydelig. Blant innvandrere fra Filippinene, Polen, Russland, India og Kina er det forholdsvis flere med høyere utdanning enn blant de som ikke har innvandret (figur 7.2). I tolkingen av disse tallene må vi ta hensyn til at en god del fra noen av disse landene kommer til Norge nettopp for å ta utdanning, og at dette i stor grad er personer som allerede har en god utdanningsbakgrunn. En del av de som kommer for å ta utdanning får etter hvert permanent opphold i Norge. Dette er nok viktigere for personer fra Kina og Russland enn fra de andre landene.

42 prosent av innvandrere fra Filippinene i alderen 30-44 år har høyere utdanning. Det absolutte flertallet i den gruppen er kvinner (86 prosent). 36 prosent av disse kvinnene har kort høyere utdanning. Mange av dem har sykepleierutdanning.

23 prosent av innvandrere fra Russland har lang høyere utdanning. Dette er mer enn tre ganger så mange som en finner blant de utenfor innvandrerbefolkningen i samme aldersgruppe, og flere enn fra noe annet land enn Tyskland. I tillegg er det 30 prosent vi ikke har utdanningsopplysninger om, og i en gruppe med så mange nyankomne som denne, er det nok også blant de uoppgitte en betydelig andel som har høyere utdanning.

Figur 7.2. Innvandrerbefolkningen 30-44 år med kort eller lang høyere utdanning, etter landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land og alle i Norge. Prosent. 2001

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

- fra Tyrkia, Somalia, Pakistan og Thailand lavest

Av enkeltland vi har sett på er det innvandrere fra Tyrkia, Somalia, Pakistan og Thailand som kommer dårligst ut. Rundt 10 prosent har høyere utdanning. Også her er det mange vi mangler opplysninger om, og blant disse er trolig andelen med høyere utdanning ikke så stor.

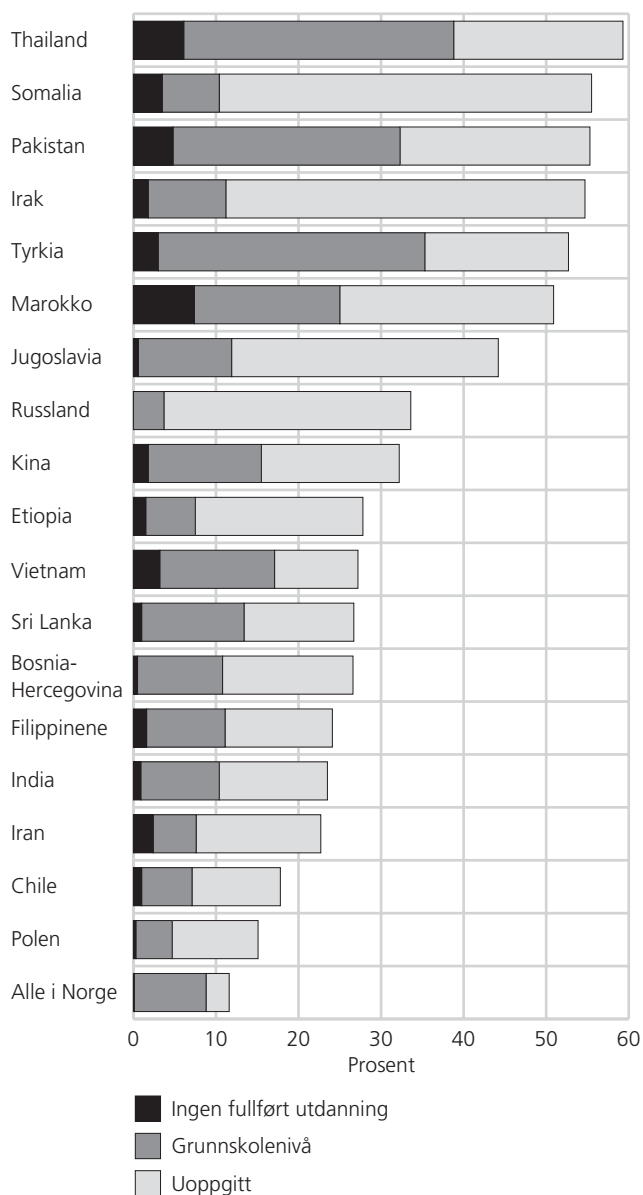
Det er også store forskjeller i hvor mange som har lang utdanning blant innvandrere fra vestlige land. Av de gruppene vi har sett på varierer andelen med lang høyere utdanning veldig. Det er 8 prosent blant førstegenerasjonsinnvandrere fra Sverige som har lang høyere utdanning, og 27 prosent blant tyske førstegenerasjonsinnvandrere. Mange fra Sverige kommer for å arbeide som ukvalifisert arbeidskraft i en kort periode. De som kommer fra Tyskland kommer oftere i forbindelse med arbeid på grunnlag av spesielle kvalifikasjoner og bevisste rekrutteringskampanjer blant høyt utdannede. For flere detaljer, se tabellene på web (<http://www.ssb.no/utinnv/>).

Fra enkelte land har så mye som en tredel ingen utdanning utover grunnskole

Ser vi på innvandrere i alderen 30-44 år er det særlig store andeler uten utdanning utover grunnskolen blant innvandrere fra Thailand (40 prosent), Tyrkia og Pakistan. I disse gruppene har mer enn en av tre bare grunnskoleutdanning eller ingen utdanning (figur 7.3).

Når det gjelder innvandrere fra Thailand består denne gruppen nesten utelukkende av kvinner, 1 550 av 1 650. I løpet av de siste årene har det vært en stor økning i antallet thailandske kvinner som kommer til Norge for å inngå ekteskap med norske menn. Mange av disse har åpenbart lite utdanning i bagasjen, men de fra Filippinene altså har mest utdanning av alle.

Figur 7.3. Innvandrerbefolkningen 30-44 år med ingen utdanning, grunnskole som høyeste fullførte utdanning, eller uoppgitt utdanningsnivå, etter landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land og alle i Norge. Prosent. 2001

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ser vi på innvandrere fra Irak og Somalia er andelen uten utdanning utover grunnskolen 10-11 prosent, men her er imidlertid andelen med uoppgitt utdanningsnivå stor siden så mange var nyankomne i 2001. Blant en del grupper, og særlig blant de som har bodd en del år i Norge er andelen med uoppgitt utdanning betydelig mindre. Dette gjelder for eksempel innvandrere fra Polen, Chile og Vietnam.

Blant innvandrere fra Russland, Polen, Chile, Etiopia og Iran er det svært få som ikke har noen fullført utdanning, og heller ikke stor andel som bare har grunnskole (4-8 prosent). Dette er lavere enn blant personer utenfor innvandrerbefolkningen. Når det gjelder innvandrere fra Chile er utdanningsnivået i det hele tatt svært likt gjennomsnittet i Norge. Blant innvandrere fra Bosnia-Hercegovina og Sri Lanka er det omtrent like mange med utdanning på videregående-skole-nivå som det vi finner utenfor innvandrerbefolkningen.

Mange ikke-vestlige kvinner ikke med i utdanningskappløpet

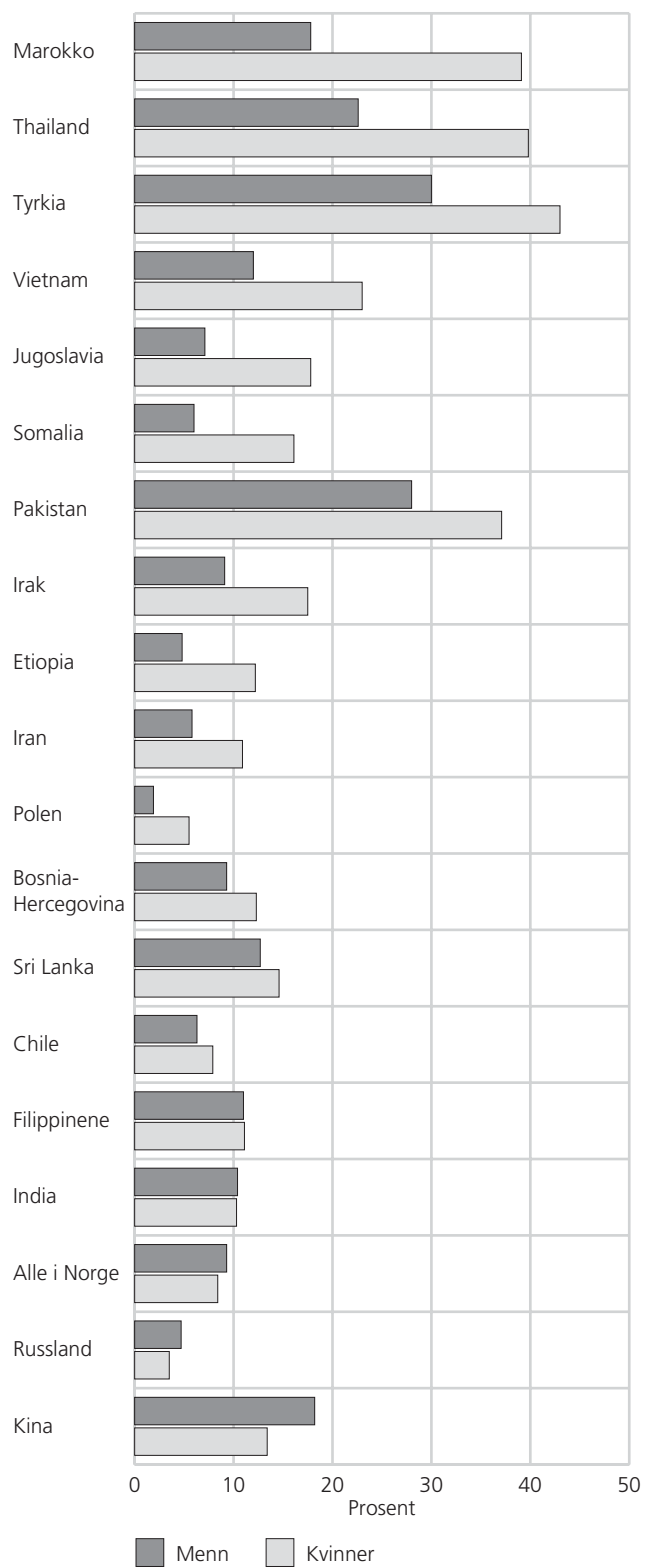
Fra noen land er det et betydelig flertall av kvinner, mens fra andre land er det en viss overvekt av menn. Forskjellene er særlig tydelige i aldersgruppen 30-44 år. Det er forskjeller i utdanningsnivå mellom kvinner og menn, men også store forskjeller kvinnene imellom. Et eksempel ser en blant innvandrerkvinner fra Thailand og Filippinene. Kvinneandelen fra disse landene er 94 og 86 prosent. 42 prosent av kvinnene fra Filippinene har høyere utdanning, mens bare 9,5 prosent av kvinnene fra Thailand hadde det. Andelen menn fra Filippinene med høyere utdanning lå på et nivå opp mot det kvinnene hadde (37 prosent), mens blant thailandske menn var det nesten dobbelt så vanlig som blant kvinnene å ha høyere utdanning (18 prosent).

Blant personer utenfor innvandrerbefolkningen er det flere kvinner enn menn med høyere utdanning. For innvandrere fra alle vestlige land har kvinner et gjennomsnittlig høyere utdanningsnivå enn menn. For innvandrere fra ikke-vestlige land er det omvendt.

13 prosent av kvinnene fra Marokko har ingen fullført utdanning. Tallet for mennene er betydelig lavere, men likevel høyt i forhold til andre grupper av innvandrere. Forskjellene i utdanningsnivå mellom kvinner og menn er størst blant innvandrere fra Asia og Afrika. Det er 23 prosent av kvinner med landbakgrunn fra Asia (i alderen 30-44 år) som har fullført utdanning på grunnskolenivå eller mindre. For menn i denne gruppen er det tilsvarende tallet 15. Blant innvandrere fra Afrika ligger forskjellen mellom kvinner og menn på 9 prosentpoeng. For alle landene vi har sett på, utenom Kina, Russland og India, er andelen med ingen eller kun grunnskoleutdanning større blant kvinner enn blant menn.

Om lag 40 prosent av kvinnene fra Tyrkia, Thailand, Marokko og Pakistan har ikke utdanning utover grunnskolen (se figur 7.4). I flere av disse gruppene kommer også menn dårlig ut, men ikke like dårlig som kvinnene. Det er store forskjeller blant innvandrere fra Marokko, Thailand, Pakistan og Tyrkia. Vi finner land fra den muslimske verden (Marokko og Pakistan) blant disse med størst forskjell mellom kjønnene, men også andre land (Vietnam og Thailand). For land med mange muslimer i Norge, som Iran og Bosnia-Hercegovina, er forskjellene mellom kjønnene relativt små.

Figur 7.4. Innvandrerbefolkningen 30-44 år uten utdanning eller med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, etter landbakgrunn og kjønn. Utvalgte land og alle i Norge. Prosent. 2001

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

7.3 Utdanningsaktivitet

Det er for dem under 30 år en kan vente å se tydeligst hvordan innvandrerne tilpasser seg de krav til utdanning som alle i Norge møter. I så ung alder er det relativt mange som fortsatt er i utdanningssystemet, og dermed ikke har nådd det som skal bli deres høyeste utdanning. Siden mange i innvandrerbefolkningen er unge, og siden hovedtyngden av personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er svært unge, skal vi nå flytte fokus fra oppnådd utdanning til hvordan deltakelsen i utdanningssystemet er. Vi gjengir noen punkter fra Dzamarija og Kalve (2004), og gir så noen flere detaljer fra beskrivelsen av deltakelsen i videregående og høyere utdanning.

- Ved utgangen av 2002 var det i underkant av 11 000 barn fra språklige og kulturelle minoriteter i barnehage her i landet. 38 prosent av disse hadde morsmåltrening/tospråklig assistanse.
- Antall elever med morsmålsopplæring og/eller tospråklig opplæring i grunnskolen er nesten fordoblet i løpet av de ti siste årene. I 2002 talte denne gruppen 18 700 elever. Den største gruppen som får denne typen opplæring oppgir urdu som morsmål. Deretter følger arabisk, somalisk og vietnamesisk.

For mer informasjon om utdanningsaktivitet i innvandrerbefolkningen vises til NIFUs publikasjoner, som Lødding (2003a og b), og til deres nettsted <http://www.nifu.no/>.

7.3.1 Videregående utdanning

90 prosent av 16-18åringer født i Norge går i videregående skole, uavhengig av foreldrenes fødeland

Ser vi på deltakelse i videregående utdanning (16-18 år) er nivået blant dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre omtrent på høyde med gjennomsnittsnivået for hele befolkningen (http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/sa50/kap3.pdf men utgaven fra 2004, som ikke er lagt ut ennå). I 2003 deltok 90 prosent av alle 16-18 åringer i videregående utdanning og 87 prosent av alle født i Norge med to utenlandsfødte foreldre deltok. Blant førstegenerasjonsinnvandrere er deltakelsen lavere, 73 prosent.

Andelen innvandrere jenter i videregående opplæring var i 2003 noe større enn andelen gutter med innvandringsbakgrunn. 88 prosent av jentene mellom 16 og 18 år med to utenlandskfødte foreldre var i videregående opplæring i 2003. Andelen gutter i samme aldersgruppe og innvandringskategori var 86 prosent. 75 prosent av førstegenerasjonsjentene og 72 prosent av førstegenerasjonsguttene mellom 16 og 18 år var i gang med videregående opplæring i 2003. Til sammenligning var tilsvarende tall for alle 16-18 åringer i befolkningen 91 prosent for jentene og 90 prosent for guttene.

De fleste førstegenerasjons innvandrere i videregående utdanning var 19 år og over (53 prosent). På dette området skilte de seg fra norskfødte barn med innvandrerbakgrunn og andre elevene i befolkningen, som stort sett var under 19 år.

96 prosent av alle elevene som avsluttet tiende klasse i grunnskole våren 2002 var i videregående utdanning høsten samme år. Andel elever som fortsatte i videregående utdanning samme høst lå på over 90 prosent hos de fleste store nasjonaliteter med unntak av irakiske, somaliske, afghanske og tyrkiske barn. Blant noen av disse gruppene er det mange nyankomne og mange har ikke hatt tilstrekkelig tid i Norge til å opparbeide nødvendige ferdigheter i språk og annet.

Elever med innvandrerbakgrunn er overrepresentert på allmennfag i forhold til andre studieretninger på videregående skoler. Dette gjelder både vestlige og ikke-vestlige innvandrere. Særlig mange kvinner med ikke-vestlig bakgrunn velger studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. Tall fra 1.oktober 2002 viser at 59 prosent av alle ikke-vestlige kvinner i opplæring valgte slike fag. Tilsvarende andel for hele elevmassen var i underkant av 53 prosent. Jentene dominerer sterkt innen sosial- og helsefagene, enten de er født i Norge eller utlandet.

Gutter og jenter i innvandrerbefolkningen velger litt andre studieretninger enn den øvrige befolkningen. Høsten 2002 var det registrert 48 prosent menn på allmenn studieretning. I den ikke-vestlige delen av innvandrerbefolkningen var 56 prosent av alle registrerte menn på allmennfaglige studieretninger. Tilsvarende tall for vestlige menn var 57 prosent.

Fire av ti elever med innvandringsbakgrunn avbryter videregående

Ifølge statistikk over gjennomstrømningen i videregående opplæring avbrøt fire av ti ungdommer med innvandrerbakgrunn som begynte i videregående opplæring i 1994 utdanningen sin. Tallene for 1997-kullet viser samme resultat. 21 prosent av alle elever uansett landbakgrunn som startet i grunnkurs i videregående opplæring for første gang i 1994 hadde avbrutt opplæringen og 4 prosent var fortsatt i videregående opplæring fem år etter utdanningsstart. 75 prosent av elevene hadde fullført. Det er en forbedring i gjennomstrømningen for elever med innvandringsbakgrunn i de allmennfaglige studieretningene, men resultatet er fortsatt dårligere enn for gjennomsnittet.

7.3.2 Høyere utdanning

Innvandrerjenter fra ikke-vestlige land med generell studiekompetanse fortsetter i høyere utdanning

36 prosent av ikke-vestlige elever og 25 prosent av innvandrere med vestlig bakgrunn som fullførte en utdanning våren 2002 som ga generell studiekompetanse var i høyere utdanning samme høst. Tilsvarende tall for hele elevmassen var på 35 prosent. Overgangen til høyere utdanning er langt større blant jenter enn blant gutter. Blant de kvinnelige elevene som avsluttet videregående opplæring som ga generell studiekompetanse, var 39 prosent i høyere utdanning samme høst. For kvinner med ikke-vestlige innvandrerbakgrunn lå andelen på 42 prosent. 30 prosent av guttene fortsatte med høyere utdanning etter avsluttet videregående opplæring. Samme andelen finner vi både blant vestlige og ikke-vestlige gutter. Dette kjønns skillet finner vi imidlertid ikke i overgangen mellom grunnskole og videregående opplæring, der overgangen for jentene er så å si lik guttenes.

Litt flere førstegenerasjons innvandrere tar høyere utdanning

Sammenlignet med befolkningen 19 – 24 år som helhet, er det få førstegenerasjons innvandrere i samme aldersgruppe som tar universitets- og høyskoleutdanning. I 2001 tok 26 prosent av alle 19 – 24 åringene i befolkningen høyere utdanning, mot 14 prosent av førstegenerasjons innvandrere og 20 prosent av dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Mens studentandelen har gått noe ned for norske uten innvandrerbakgrunn og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre i perioden 1999-2001, har andelen førstegenerasjons innvandrere i høyere utdanning har gått opp med 2,4 prosentpoeng i samme tidsrom.

Andelen 19 – 24 åringer i universitets- og høyskoleutdanning er høyere for kvinner enn den er for menn både blant innvandrere og i hele befolkningen. Blant førstegenerasjons innvandrere er denne forskjellen etter kjønn minst.

Ser vi litt nærmere på deltakelse i forhold til landbakgrunn er det relativt store forskjeller. For alle gruppene i alderen 19-24 år, er deltakelsen betydelig høyere blant personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre enn blant førstegenerasjons innvandrere. Blant innvandrere med pakistansk landbakgrunn var det 14 prosent førstegenerasjons innvandrere i høyere utdanning, og hele 24 prosent blant personer født i Norge med to pakistanskfødte foreldre. Blant de med vietnamesisk bakgrunn var tilsvarende tall 24 og 45 prosent.

Mange innvandrere velger naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag

Studievalgene til studenter med innvandrerbakgrunn skiller seg en del fra resten av befolkningens utdanningsvalg. Det er var en markant lavere andel studenter med innvandrerbakgrunn innenfor lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk, enn hva som var tilfelle blant alle studenter. Andelen studenter totalt i denne typen utdanning lå på 16 prosent. Av studentene med innvandrerbakgrunn var

det bare 8 prosent av første generasjonsinnvandrerne som valgte denne typen utdanning og bare 5 prosent av norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Andelen med innvandrerbakgrunn som tar utdanning innenfor naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag, var vesentlig større når vi sammenlikner med andelen studenter totalt på disse fagene. Mens andelen studenter totalt ved disse fagene lå på rundt 19 prosent, valgte 28 prosent av første generasjonsinnvandrerne og nær 32 prosent av de norskfødte med utenlandsfødte foreldre denne typen utdanning. Andelen var høyere både for kvinner og menn med innvandrerbakgrunn. I tillegg var det en større andel menn med innvandrerbakgrunn som valgte utdanning innenfor helse-, sosial- og idrettsfag. Tendensen var tydeligst for første generasjonsinnvandrere, men kunne også ses blant norskfødte med innvandrerbakgrunn. Denne tendensen gjaldt ikke kvinner med innvandrerbakgrunn, der det var nesten like stor andel som valgte utdanning innenfor helse-, sosial- og idrettsfag som blant kvinner i alt.

7.4 Oppsummering

Blant innvandrere fra blant annet Filippinene, Polen, Russland og India er det en langt større andel med høyere utdanning enn blant andre bosatte i Norge. Innvandrere fra en del andre land kommer dårligere ut, og fra noen land er det mange kvinner som taper i utdanningskappløpet. En av fire kvinner fra Filippinene har høyere utdanning (30-44 år), mens mindre enn en av ti kvinner fra Pakistan, Thailand, Tyrkia og Marokko har høyere utdanning. Det er riktignok mange med uoppgitt utdanning (nyankomne til landet), men dette påvirker neppe de hovedtendensene vi nevner her.

Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har som gjennomsnitt høyere utdanning enn første generasjons innvandrere, men fortsatt noe lavere enn gjennomsnittet i Norge. Når det gjelder deres deltaking i utdanning i Norge i dag, ligger de tett opptil gjennomsnittsnivået, og langt foran første generasjons innvandrerne. Dette gjelder nesten uavhengig av hvilke land vi ser på. Alle grupper har litt høyere deltaking i videregående utdanning blant jenter enn blant gutter. Andelen som avbryter videregående utdanning underveis er større blant innvandrerne enn dem som ikke er det.

Å fortsette rett fra videregående til høyere utdanning er vanligst for de med ikke-vestlig bakgrunn, og blant dem mye vanligere blant jenter enn blant gutter. Det er likevel fortsatt en noe mindre andel i alderen 19-24 år som er under høyere utdanning blant personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre enn det er blant dem uten innvandringsbakgrunn. De med innvandrerbakgrunn avbryter studiene noe oftere enn andres. Andelen under høyere utdanning blant første generasjons innvandrere er mye lavere enn for de to andre gruppene, men gapet blir mindre år for år. For noen nasjonaliteter er det svært vanlig at ungdommer født i Norge studerer, vanligst med dem med bakgrunn i Vietnam.

8. Innvandrernes tilpasning på arbeidsmarkedet - status og utvikling siste tiår

8.1 Innledning

Arbeidsmarkedet er kanskje den viktigste arena for å skape gode levekår, og for å kunne gjennomføre en god integrering. Det er viktig på flere måter. Det er på arbeidsmarkedet mange av oss i yrkesaktiv alder greier å omsette våre kunnskaper og ferdigheter (vår human-kapital) til økonomiske ressurser som vi deretter kan bruke til vårt livsopphold (mat, drikke, bolig, varme, klær, hobbyer, sosiale begivenheter etc. etc.), men også til å realisere de drømmer vi måtte ha om det gode liv. Det er på arbeidsplassen mange har sine viktigste sosiale kontakter utenom familien, og det er der vi kan hente anerkjennelse og bekreftelse på vår identitet. I et innvandrerperspektiv er dette viktig også gjennom at det ofte er på arbeidsmarkedet en kan lære seg de språklige og sosiale ferdigheter som er nødvendige og nyttige i Norge, og det er ofte slik at de som er i yrkesaktiv alder, men som likevel ikke har arbeid, ikke oppfattes av sine omgivelser som fullverdige medborgere. Arbeidsmarkedet er både en arena hvor integrasjonsprosessen foregår, og en gruppes aktivitetsnivå på denne arenaen tas lett som uttrykk for hvorvidt gruppen er integrert eller ikke. Derfor skal vi i det følgende beskrive innvandrerne på arbeidsmarkedet, deres sysselsetting, arbeidsledighet, næringsfordeling etc. Vi skal også se på hvordan dette har utviklet seg over tid, både ved å følge utviklingen de siste ti-femten årene og se nærmere på det siste året, og ved å se hvordan botid påvirker forholdene på arbeidsmarkedet.

Innvandrere og arbeidsmarked er en særlig aktuell problemstilling knyttet til en antatt fremtidig mangel på arbeidskraft, til planene om å åpne for ufaglært innvandring, og til de antatte effektene av EUs utvidelse mot Øst, og de rettigheter til fri bevegelse som dette kan føre med seg. Arbeidskraftsinnvandringens konsekvenser for arbeidskraftstilbudet diskuteres ikke her, men det er diskutert i Østby (2002d) og fulgt opp i Østby (2004). Innvandringen fra EUs nye medlemsland og innvandrernes forhold til arbeidsmarkedet er beskrevet ganske grundig i Østby (2003a).

Selvstendig næringsdrivende er nå med

Vi skal legge særlig vekt på de to gruppene som er nye i statistikken. Det har tidligere vært publisert tall for arbeidstakere og arbeidsledighet tilbake til slutten av 1980-tallet, men det har ikke vært mulig å inkludere selvstendig næringsdrivende i denne statistikken før i 2001. Det har vært antatt at det lar seg utvikle en betydelig "etnisk" sektor i næringslivet, virksomheter som består av å yte tjenester til andre innvandrere. Dersom det er viktig med et kundegrunnlag fra egen etnisk gruppe, vil det være naturlig å tenke seg at andelen selvstendige, og ikke bare antallet, vil vokse når gruppen blir større. For noen av disse virksomhetene vil det også være et betydelig etnisk norsk kundegrunnlag og kunder fra andre innvandrergrupper, som f. eks. indiske eller kinesiske restauranter, eller grønnsakbutikker med eksotisk utvalg og vide åpningstider. "Etnisk entreprenørskap" var temaet for to prosjekter i NFRs IMER-program, Krogstad (2002) og Orderud (2001). Rapportene fra disse prosjektene inneholder referanser til mer generell litteratur om innvandrere som selvstendige næringsdrivende.

- og arbeidsmarkedsforholdene for dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre

Det er også først nå at de som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre omfatter såpass mange i yrkesaktiv alder at det er rimelig å lage statistikk basert på dem. Denne gruppen er særlig relevant i forståelsen av hvordan innvandrernes integrasjon i det norske samfunnet vil forløpe. I "integrasjon" legger vi i hvilken grad innvandrerne har de samme muligheter i utdanningssystemet, arbeidsmarkedet, inntekt (størrelse og sammensetning), boligmarkedet etc. Vi har altså et fokus på om *utfallet (resultatet)* innenfor disse levekårsarenaer er systematisk ulikt for grupper som ellers har de samme objektive karakteristika. Dette tar opp i seg bare en ganske snever del av den samlede integrasjonsprosessen, men den ligger naturlig til rette for en registerbasert statistisk analyse av integrasjon. Utdanningssystemet, arbeidsmarked og boligmarked er igjen gode eksempler på arenaer

hvor vi kan følge integreringsprosessen. Det er også manglende integrasjon innenfor disse områdene som ligger best til rette for offentlig politikk. Integrasjon i privatsfæren er ikke like lett påvirkbar gjennom politiske tiltak.

Mange mener at det ikke kan ventes at innvandrere med en bakgrunn meget ulik den norske skal kunne tilegne seg de språklige, sosiale og andre ferdigheter som gjør at de som gjennomsnitt kommer likt ut med den norskættede befolkningen, selv etter et langt liv i Norge. Deres barn derimot, som er født i Norge, har gjennomgått (i betydelig omfang) norsk barnehage, alle har gått i norsk obligatorisk skole, mange har utdanning ut over det, de har hele sin sosialisering i Norge selv om den er skjedd i en familiekontekst hvor det også kan være tydelige innslag av foreldrenes normer og verdier, basert på deres kulturelle og religiøse bakgrunn. Om prosjektet med innvandrernes integrasjon skal bli vellykket, må en del åpenbare problemer som foreldregenerasjonen har hatt, bli sterkt redusert for neste generasjon.

Det er langs mange dimensjoner store forskjeller i sysselsetting og arbeidsmarked fylkene imellom, slik det også er i fordelingen av innvandrerne. Mye i dette kapitlet kunne vært gitt en regional vinkling, men vi har valgt ikke å gjøre det fordi politiske tiltak for å lette innvandrernes integrasjon på arbeidsmarkedet treffes på nasjonalt nivå. Vi skal likevel gi enkelte kommentarer til regionale tall der dette synes naturlig.

8.2 Datagrunnlaget

Vi baserer oss fullt ut på registerdata, og bruker de vanlige registrene for arbeidsmarkedet sammen med informasjon om innvandrersstatus fra Systemet for befolkningsstatistikk. Dette grunnlaget er beskrevet i nærmere detalj i Østby (2001a), og i de referansene som er gitt der. Når utviklingen over tid skal beskrives, har vi tilgjengelig bare de tradisjonelle variable basert på arbeidstakere og arbeidsledige. De nye gruppene (selvstendige, og personer født i Norge av utenlandsfødte foreldre) kan vi ikke få tall for lenger tilbake enn til 2001. Dette er imidlertid et viktig grunnlag for å beskrive dagens status, og det vil være grunnlaget for seinere beskrivelser av utviklingen over tid. Det finnes etter hvert noe informasjon fra Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) som kanskje kan brukes i en viss utstrekning, men ikke uten grundig vurdering av kvaliteten i forhold til formålet. Vi viser til Østby (2003c) for å illustrere at AKU-dataene kanskje ikke er ubrukbare til komparative formål.

Tabellene som brukes er i hovedsak hentet fra Grunntabeller – Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere 4/2001, Grunntabeller – Arbeidsløse- og tiltaksstatistikk for innvandrere 1/2003 utgitt av Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, og fra nyere publiseringer i Dagens statistikk fra denne seksjonen: <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>, <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/>, <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvarb/>. Data for selvstendige er hentet fra <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/>, data for personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre fra samme kilde, og for deres arbeidsledighet fra <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>

Yrke mangler foreløpig, og også utdanning for nyankomne

En viktig mangel for analyser av innvandrernes tilpasning til arbeidsmarkedet har vært at det ikke er gode nok data til å lage offisiell statistikk for deres (eller andres) yrke eller arbeidsoppgavens art. Vi har bare opplysning om hvilke næringer den enkelte arbeider innen. Det nærmer seg at yrkesdataene er gode nok, men de er ikke klare for bruk når dette skrives i 2003. Yrkesinformasjon ble publisert første gang i 2004 (<http://www.ssb.no/innvregsys/>), og her er også innvandrernes yrkesfordeling med. Dette betyr at det i skrivende stund ikke er mulig å ta opp den viktige analysen av sammenhengen mellom innvandrernes kvalifikasjoner (utdanning tatt i Norge eller i utlandet) og de arbeidsoppgavene de får i Norge, men at disse mulighetene vil komme, og bør utnyttes.

Det er også et annet problem knyttet til analysen av sammenhengen mellom kvalifikasjoner og yrke, nemlig kartleggingen av utdanning. Dette er et problem hvis løsning vi nok håper å ha, men den ligger ikke er like umiddelbart rundt hjørnet som yrkesregistreringen. Dette gjelder informasjon om den utdanningen som innvandrerne har ved ankomst. Norsk utdanningsstatistikk bygger på en kartlegging av høyeste fullførte utdanning for alle som var bosatt i Norge i 1970 (ved Folketellingen), og deretter løpende registrering av alle som er under utdanning i Norge, eller i utlandet med støtte fra Statens lånekasse for utdanning, og oppdatering av Registeret over befolkningens høyeste utdanning med avlagte eksamener. Innenfor dette systemet er den utdanningen som innvandrere har med seg ved ankomst til landet dårligst kartlagt, jf. kapittel 7. Derfor ble det før folketellingene i 1990 og 2001 gjort spesielle undersøkelser for å samle inn utdanningsinformasjon fra dem som var innvandret siden forrige telling. Disse undersøkelsene hadde et visst frafall, men ikke større enn at det var til å leve med.

Et viktigere problem enn frafallet er at heller ikke de som er innvandret etter undersøkelsen i 1999 hittil har fått registrert sin utdanning ved ankomst. En slik registrering kunne nå blitt gjort av UDI innenfor det nye Datasystemet for utlendings- og flyktningesaker (DUF), men foreløpig vet vi ikke hvor omfattende dekningen blir, eller om kvaliteten blir god nok. For å erstatte de store ad hoc undersøkelsene er det nødvendig at UDIs registrering omfatter også andre enn dem som skal gjennom UDIs mottaksapparat. Dersom kartleggingen holder god nok kvalitet vil data herfra bli brukt til å oppdatere utdanningsopplysningene i SSB og bli tilgjengelig for analyse f. eks. sammen med informasjon om yrke. Hvorvidt, eventuelt når dette vil skje, er det for tidlig å si noe om. Det synes i 2004 å være større problemer knyttet til utdanningsregistrering enn en trodde i 2003, og det synes ikke å være noe umiddelbar bedring i sikte. Dette utgjør en betydelig mangel ved statistikkgrunnlaget, og det blir derfor vanskelig å gjøre analyser av sosial mobilitet, innvandrernes humankapital mv.

Alle analyser av endringer over tid preges av at gruppene endrer sammensetning

Når vi bruker et datagrunnlag som dette til å sammenlikne for eksempel yrkesprosenter eller arbeidsledighet over tid eller mellom grupper, er det viktig å ta med at forskjeller i tallene ikke nødvendigvis skyldes atferdsforskjeller eller forskjeller i muligheter på arbeidsmarkedet. Det kan også skyldes at gruppenes sammensetning har forandret seg. For å ta bare ett eksempel: Andelen arbeidsledige blant innvandrere fra Afrika er høy, og den vil øke fra ett år til det neste selv om alle som er i jobb det ene året også er i jobb det neste, dersom det kommer mange f.eks. somaliere som gjerne vil inn på arbeidsmarkedet det året. Mange av dem vil trolig ikke få jobb den første tiden i Norge, og de bidrar til at sysselsettingsprosenten synker og arbeidsledighetstallet øker. Denne oppgangen vil ikke nødvendigvis si at forholdene på arbeidsmarkedet for innvandrere fra Afrika er blitt vanskeligere, årsaken kan være utelukkende at det er så mange flere som prøver å få jobb. For dem som *ikke* er nyankomne kan det godt hende at sysselsettingsmulighetene har bedret seg samtidig som arbeidsledighetsprosenten i gruppen under ett har økt. I dette notatet kommer vi ofte til å vise til endringer i gruppenes sammensetning som forklaring på hvorfor tallene forandrer seg, og ikke bare vise til atferdsendringer. Vi viser i kapittel 8.4.2 at antallet sysselsatte i de fleste grupper har gått opp samtidig som sysselsettingsprosenten har sunket.

For å unngå at tallene preges bare av endringer i gruppenes sammensetning, er det beste å følge utviklingen på arbeidsmarkedet på individnivå, og følge den enkeltes vei inn i, og eventuelt ut av, arbeidsmarkedet, slik det ble gjort i Østby (2001b). Det er ikke mulig å gjøre så inngående analyser innenfor rammen av dette prosjektet, men vi vil der det er mulig, legge vekt på utviklingen for grupper som har lik botid i landet. På den måten oppnår vi å gjøre sammenlikningene for grupper hvis sammensetning er mer stabil.

8.3 Beskrivelse av arbeidsmarkedssituasjonen for innvandrere 2002/3

8.3.1 Lavere sysselsetting blant innvandrere enn andre

Kilden her er den registerbaserte sysselsettingsstatistikken for innvandrere, som publiseres på grunnlag av situasjonen 4. kvartal hvert år. Her er nå altså både ansatte og selvstendige med. De nyeste tallene beskriver sysselsettingen mot slutten av 2002. Tabell 8.1 viser at sysselsettingen blant innvandrere er klart lavere enn blant den øvrige befolkningen. Det er 57,5 prosent av førstegenerasjons innvandrerne i alderen 16-74 år som er sysselsatte, mot 70 prosent i hele befolkningen. Denne forskjellen er i realiteten større enn vist her, siden innvandrerne er relativt flere i de unge og mest yrkesaktive aldersgruppene enn befolkningens gjennomsnitt. Når en av og til hører hvor høy sysselsettingen er i enkelte innvandrergupper, er det ofte et resultat av aldersfordelingen, og noen ganger av at en sammenlikner bare andelen arbeidstakere og ikke alle sysselsatte.

Tabell 8.1. Sysselsatte, etter innvandringsbakgrunn, kjønn og generasjon. Prosent av personer i alt 16-74 år. 4. kvartal 2002 og endringer 2001-2002

	2002			Endringer 2001-2002			
	Antall	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
		Prosent			Prosent		
Hele befolkningen	2 267 000	70,1	73,5	66,5	-0,8	-1,2	-0,5
Førstegenerasjons innvandrere i alt	138 357	57,5	62,4	52,7	-1,8	-2,2	-1,3
Norden	32 709	72,1	74,3	70,2	-1,6	-1,6	-1,5
Vest-Europa ellers	19 593	66,9	72,8	59,3	-1,2	-2,4	0,2
Øst-Europa	22 210	56,9	61,5	53,4	-0,6	-1,6	0,3
Nord-Amerika, Oseania	3 986	54,9	62,1	48,4	-0,1	-1,0	0,5
Asia (inkl. Tyrkia)	43 516	50,8	57,2	44,3	-1,7	-1,9	-1,2
Afrika	10 407	43,7	48,3	37,4	-2,5	-2,8	-1,9
Sør- og Mellom-Amerika	5 903	59,6	65,8	54,4	-2,7	-3,0	-2,1
Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre ¹ i alt	6 729	61,1	61,7	60,4	-2,4	-3,1	-1,7
Norden	1 071	74,9	76,3	73,6	-2,7	-3,6	-1,7
Vest-Europa ellers	741	70,2	72,6	67,5	1,0	1,7	0,1
Øst-Europa	864	69,5	70,7	68,2	-3,1	-2,6	-3,8
Nord-Amerika, Oseania	115	72,3	72,7	72,0	-0,1	-2,6	2,4
Asia (inkl. Tyrkia)	3 420	55,2	56,2	54,2	-2,0	-2,9	-0,9
Afrika	411	56,0	49,0	64,0	-5,8	-8,5	-2,8
Sør- og Mellom-Amerika	107	52,2	56,1	47,3	2,2	4,6	-0,8

¹ Gruppert etter mors fødeland

Kilde: Statistisk sentralbyrå

- men høyere blant dem født i Norge enn i foreldregenerasjonen

Andelen sysselsatte er høyere blant dem født i Norge av utenlandsfødte foreldre enn den er blant dem som selv har innvandret, 61 prosent mot 57,5 prosent. De norskfødte er langt yngre enn de som tilhører førstegenerasjonen, slik at mange av dem knapt er ute av den vanligste skolealderen. Menn har gjennomgående høyere sysselsetting enn kvinner, i begge generasjoner og fra de fleste verdensregioner. Det eneste unntaket er blant dem født i Norge av foreldre født i Afrika, der er det flere sysselsatte blant jentene (64 prosent) enn blant guttene (49 prosent). Gruppen er svært liten, og forskjellen kan nok skyldes statistiske tilfeldigheter. Det synes altså som om det går bedre på arbeidsmarkedet for de som er født i Norge, men de er som nevnt svært unge, og forskjellene kan også ha sammenheng med at de har noe lavere andel som søker utdanning ut over den obligatoriske enn det

som er gjennomsnittet i befolkningen. Også i utdanningssøking er det mindre forskjeller enn det har vært, men en kan nok ikke utelukke at høy yrkesdeltaking kan ha en viss sammenheng med lav utdanningssøking. Høyere sysselsetting blant dem som er født i Norge trenger altså ikke være et entydig gode sett fra et integreringsperspektiv.

Store forskjeller etter landbakgrunn blant førstegenerasjons innvandrere, særlig for kvinner

Det er store forskjeller i yrkesdeltaking avhengig av hvor i verden innvandrerne har sin bakgrunn. Forskjellene er større for kvinner enn for menn. Innvandrere fra Norden ser vi (tabell 8.1) ligger høyere enn gjennomsnittet i Norge, både for kvinner og menn. Dette skyldes nok at mange fra Norden kommer hit for å arbeide her noen år, og så reiser tilbake for å føre sitt livsprosjekt med familie, barn og yrkeskarriere videre. Fra Vest-Europa er det under gjennomsnittlig sysselsetting blant kvinner, trolig fordi det er en del kvinner som flytter med mannen når han tar arbeid i Norge for en periode, uten selv å ville eller kunne komme inn på det ordinære norske arbeidsmarkedet. Det samme gjelder nok i noen grad for dem fra Nord-Amerika, men også her er andelen for kvinner ganske lave, faktisk på eller under gjennomsnittet for alle innvandrere. Dette kan nok ha sammenheng med at mange fra USA og Canada kan være eldre personer av norsk opprinnelse som tilbringer pensjonsalderen i Norge.

Gjennomgående lav sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere, men store variasjoner

Førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn har relativt lav sysselsetting, men også her er det klare forskjeller. De fra Sør-Amerika kommer ut med ganske høy sysselsetting, faktisk høyere enn gjennomsnittet av innvandrerne både for kvinner og menn. Dette er en gruppe som på mange måter er vokst opp under et europeisk samfunnssystem, mange har et morsmål (spansk, noen portugisisk) som ligger norsk mindre fjernt enn språkene i andre verdensdeler, og de har gjennomgående oppholdt seg i Norge ganske lenge. Derfor er det nok enklere for dem enn for mange andre å få arbeid i Norge. For både kvinner og menn er det færrest blant dem fra Afrika som er i arbeid. Dette så vi altså ikke lenger er tilfelle for dem født i Norge av foreldre fra Afrika.

Botid er viktig på flere områder

Det er en relativt klar sammenheng mellom muligheten til å få arbeid i Norge og hvor lenge en har bodd her. Både språkbeherskelse, kjennskap til det norske samfunnet og til hvordan arbeidsmarkedet er, taler alt sammen for at det bør bli lettere å få arbeid etter hvert som en har bodd lenger i Norge. Det kan være lett å overdrive botidens betydning, og den har neppe effekt ut over de første årene. Tabell 8.2 viser hvordan andelen sysselsatte er for dem som har bodd kortere enn 4 år, mellom 4 og 6 år og lenger enn 7 år for innvandrere fra de ulike regionene.

Tabell 8.2. Sysselsatte førstegenerasjons innvandrere, etter landbakgrunn og botid i prosent av personer i alt. 4. kvartal 2002

	Botid i prosent av personer i alt			
	I alt	Under 4 år	4-6 år	7 år og mer
Hele befolkningen	70,1			
Førstegenerasjons innvandrere i alt	57,5	48,4	60,5	61,0
Norden	72,1	75,3	80,8	68,8
Vest-Europa ellers	66,9	63,0	72,3	67,3
Øst-Europa	56,9	47,2	57,6	61,8
Nord-Amerika, Oseania	54,9	44,9	62,1	58,0
Asia (inkl. Tyrkia)	50,8	37,6	47,4	56,8
Afrika	43,7	33,5	45,3	50,3
Sør- og Mellom-Amerika	59,6	46,0	62,2	63,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

De som har bodd i Norge kortest tid har i alle grupper lavere sysselsetting enn de som har bodd her mellom 4 og 6 år. Deretter blir det en klar nedgang over til den lengste varighetsgruppen for dem som kommer fra vestlige land, mens det for dem som kommer fra ikke-vestlige land synes fortsatt å være en gevinst å hente ut når botiden øker. Gevinsten er liten for dem fra Sør-Amerika, for de ligger temmelig høyt også med botid 4-6 år. Oppgangen er størst for dem fra Asia, med nesten 10 prosent høyere sysselsetting for den lengste varighetsgruppen, men også for dem fra Øst-Europa og Afrika er det oppgang, om lag 5 prosent. Vi har ikke muligheter her til splitte opp i enkelte land, men det ligger nok et element i dette av at det tar svært lang tid å etablere seg i det norske arbeidsmarkedet for dem med en bakgrunn som er veldig ulik den norske.

Arbeidstakerprosentene øker entydig med økende botid

I Grunntabeller for arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere 4/2001 er arbeidstakerprosentene gitt for mye finere inndeling av botid, og innvandrerne er delt inn i tre aldersgrupper. Vi gjengir tabell 7 fra Grunntabellene som vår tabell 8.3. Til forskjell fra tabell 8.2, har vi for den finere oppdelingen tilgang bare på data fra slutten av 2001, og dermed inneholder den oppgaver bare om arbeidstakere, ikke samlet sysselsetting. Vi mener likevel at denne tabellen inneholder informasjon som fortsatt er klart relevant.

Vi ser i tabell 8.3 at arbeidstakerprosentene for ikke-vestlige innvandrere *ikke* synker med økende varighet, men holder seg på eller til og med litt over gjennomsnittet for gruppen 7 år og lenger. Innenfor hver grove aldersgruppe synes det tvert om at yrkesprosenten vokser fram til den lengste varighetsgruppen, de som har bodd 15 år eller lenger i Norge. Noen ganger gis det inntrykk av at arbeidstakerprosentene synker, men de få indikasjonene en har på dette bygger på analyser av samlet sysselsetting uten å bryte ned på aldersgrupper. Andelen som er gamle, og av den grunn har lavere yrkesprosent, øker selvfølgelig med økende botid, men aldersforskjellene tatt i betraktning er det altså økning med botiden så langt vi kan følge den. Tallene innenfor hver gruppe er små, men mønsteret mellom mange små grupper er såpass konsistent at vi mener at det er verdt å merke seg konklusjonene.

En forklaring som har vært gitt som begrunnelse for at sysselsettingsprosentene bør synke med økende botid er at uføretrygding angivelig skal være så vanlig blant innvandrerne etter mange års hardt arbeid i Norge. Vi skal se i kapittel 13 at uføretrygding er svært vanlig i noen grupper med lang botid i Norge, men det som refereres her tyder altså ikke på at uføretrygding er så omfattende at sysselsettingen synker så sterkt som enkelte har antatt. En viktig forskjell er at i situasjoner hvor AFP eller private ordninger brukes av etniske nordmenn som pensjoneres tidlig, har innvandrerne bare uføretrygd som alternativ.

Vestlige innvandrere har en viss nedgang i arbeidstakerprosent fra 4-6 års botid til 7 års botid og lenger. Dette skyldes utelukkende at det blant dem med 15 års botid og mer er færre i arbeid. Dette igjen er en følge av at i denne gruppen er det relativt mange som har bodd så lenge i landet at de har oppnådd pensjon, og at de kanskje trekker seg ut av arbeidslivet i omtrent samme takt som etniske nordmenn.

Unge og gamle ikke-vestlige innvandrere med lang botid er relativt ofte i arbeid

Det er slik at i aldersgruppen 55-74 år blant personer som har bodd i Norge i mer enn 15 år, er andelen arbeidstakere høyere blant nordiske og vest-europeiske innvandrere enn i gjennomsnittet i denne aldersgruppen i Norge, og blant ikke-vestlige innvandrere er andelen arbeidstakere bare marginalt mindre. Blant 16-24årige førstegenerasjons innvandrere (disse har innvandret til Norge i ung alder, har sin utdanning fra Norge og har tilbrakt meste av sin oppvekst her) er arbeidstakerprosenten høyere enn gjennomsnittet blant innvandrere i alt med så lang botid. Om dette skyldes at innvandrerne ikke når fram i utdanningssystemet og derfor søker seg ut i arbeid, om det skyldes at de ofte har jobb ved siden

av utdanningen, eller om det er andre grunner til det, burde være interessant å få undersøkt nærmere. Det er viktig å følge med i hvordan dette kommer til å utvikle seg under den nåværende relativt høye arbeidsledigheten.

Det hadde vært mulig, og resultatene ville også vært svært interessante, å presentere sysselsettingsprosenten for enkelte nasjonaliteter brutt ned på ganske fine varighetsgrupper. Når dette ikke er gjort her, er det av frykt for å sammenlikne tilsynelatende like grupper som likevel er

Tabell 8.3. Arbeidstakere etter landbakgrunn, antall år bosatt i Norge og alder. Prosent av personer i alt 16-74 år. 4. kvartal 2001

	Arbeids- takere i alt	Arbeidstakere som er førstegenerasjons innvandrere							
		I alt	Norden	Vest- Europa ellers	Øst- Europa	Nord- Amerika og Oseania	Asia (inkl. Tyrkia)	Afrika	Sør- og Mellom- Amerika
I alt	60,8	51,3	61,7	57,4	50,7	45,4	46,2	41,0	54,9
16-24 år	47,3	39,7	56,9	31,8	38,7	14,4	38,8	31,1	39,3
25-54 år	73,6	57,4	70,6	65,7	59,1	56,4	50,5	44,7	60,8
55-74 år	37,7	33,8	40,4	42,2	25,1	27,0	21,9	23,9	37,7
Bosatt under 1 år		30,7	51,9	40,9	24,7	25,7	16,7	16,2	23,6
16-24 år		26,0	49,5	24,6	19,8	13,3	13,4	10,0	16,3
25-54 år		34,1	53,8	46,7	28,5	32,5	19,7	19,8	27,8
55-74 år		-	44,7	23,5	8,3	6,5	1,4	2,2	-
Bosatt fra 1 inntil 2 år		44,3	66,6	54,3	39,8	37,2	38,0	33,0	41,8
16-24 år		38,4	66,3	34,4	30,3	14,3	35,1	26,0	31,7
25-54 år		47,5	67,6	58,8	45,8	45,3	40,2	36,3	45,2
55-74 år		17,7	48,4	29,4	10,4	22,7	5,1	5,6	33,3
Bosatt fra 2 inntil 3 år		46,9	69,5	56,5	43,4	42,6	38,0	37,4	45,4
16-24 år		39,6	66,4	37,0	38,7	10,8	33,2	28,6	40,5
25-54 år		50,7	71,1	59,6	48,2	50,0	40,9	41,9	47,4
55-74 år		18,7	58,0	25,0	5,9	14,8	9,2	13,2	16,7
Bosatt fra 3 inntil 4 år		52,9	73,3	62,5	49,4	50,1	40,0	39,6	47,0
16-24 år		41,2	67,8	29,0	41,5	20,7	33,7	31,3	30,4
25-54 år		57,7	75,2	66,5	56,9	55,1	44,0	43,7	50,2
55-74 år		21,6	54,9	30,0	9,6	20,0	7,9	14,3	40,0
Bosatt fra 4 inntil 5 år		54,6	70,0	65,9	49,7	52,3	42,2	46,4	54,5
16-24 år		42,9	63,3	40,0	45,9	9,1	38,9	37,8	34,0
25-54 år		59,4	71,8	69,0	60,0	56,9	45,4	50,7	59,2
55-74 år		22,1	53,4	33,3	8,5	33,3	8,3	9,5	30,0
Bosatt fra 5 inntil 6 år		53,2	70,0	58,0	48,7	50,0	45,2	40,8	54,8
16-24 år		36,5	50,4	21,2	39,2	8,3	35,1	29,1	58,1
25-54 år		58,5	72,3	61,1	61,4	56,3	48,3	45,8	54,3
55-74 år		-	61,2	33,3	10,6	26,7	16,9	-	50,0
Bosatt fra 6 inntil 7 år		53,8	70,2	64,5	50,8	48,6	47,0	39,5	58,0
16-24 år		43,3	53,8	38,1	43,7	37,5	42,7	37,6	51,5
25-54 år		59,1	72,6	67,7	62,4	52,5	48,7	41,0	61,5
55-74 år		17,5	47,0	26,2	10,8	17,6	18,6	7,7	16,7
Bosatt fra 7 inntil 10 år		56,1	68,6	65,4	59,5	52,4	48,3	43,4	55,2
16-24 år		43,5	35,8	42,6	44,3	5,9	44,8	41,0	38,9
25-54 år		61,7	71,8	67,6	69,1	57,3	51,5	44,9	59,6
55-74 år		24,5	54,8	47,5	22,2	15,8	10,2	10,9	40,0
Bosatt fra 10 inntil 15 år		55,4	68,4	66,1	55,2	57,4	52,3	47,5	62,8
16-24 år		42,7	45,2	33,1	40,8	17,9	44,3	38,9	41,8
25-54 år		59,5	71,4	69,9	59,5	61,1	56,6	49,3	69,4

55-74 år	31,8	54,0	42,7	41,5	43,8	19,4	21,5	49,2
Bosatt 15 år og mer	53,0	55,4	56,4	52,6	45,5	50,8	47,3	54,1
16-24 år	49,9	54,6	38,3	51,0	21,6	49,9	55,2	54,5
25-54 år	62,7	72,6	70,6	64,2	65,1	55,8	51,7	61,5
55-74 år	36,8	38,7	42,8	35,2	27,5	27,7	28,8	34,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

forskjellige, i tillegg til at resultatene selvfølgelig vil være preget av tilfeldigheter. Om slike sammenlikninger skal være relevante, må vi være trygge på at de som kom til landet for 10-15 år siden har de samme karakteristika som dem som kommer nå. Hvis dette ikke er tilfelle, kan den ulike sammensetningen av gruppene medføre at forskjeller i sysselsetting bare avspeiler disse forskjellene, og at de som er nyankomne ikke vil ha samme sysselsettingsforløp (på godt og ondt) som dem som kom tidligere. Skal en få relevant informasjon ut av slike sammenlikninger, må en ha mulighet til å gå grundig inn i de enkelte gruppenes sammensetning. Det har vi ikke i vår sammenheng nå.

Lav sysselsetting i alle aldersgrupper blant ikke-vestlige innvandrere

Vi har allerede sagt en del om at forskjeller i aldersfordeling mellom grupper kan bety noe for forskjeller i sysselsetting. Tabell 8.4 viser dette for den samlede sysselsettingen ved slutten av 2002. Innvandrere fra andre land i Norden har litt høyere sysselsetting enn gjennomsnittet i Norge i nesten alle aldersgrupper. Forskjellen er størst blant de yngste (16-24 år), om de ikke hadde fått arbeid her ville kanskje mange aldri ha kommet hit. Unge fra resten av Vest-Europa kommer lavt ut, mens de som er eldre kommer over gjennomsnittet av førstegenerasjons innvandrerne. De som har bakgrunn i Nord-Amerika har sysselsetting som andre innvandrere mellom 25 og 54 år, mens sysselsettingen er lav for de eldre, og svært lav for de aller yngste. Det er relativt sett mange eldre innvandrere fra Nord-Amerika, og derfor blir totaltallet for deres sysselsetting lavt. De lave tallene for unge kan ha å gjøre med at mange kommer for å ta utdanning, og at det ikke er like naturlig for dem som for andre studenter å ta arbeid ved siden av studiene.

Tabell 8.4. Sysselsatte etter alder, landbakgrunn og generasjon. Prosent. 4. kvartal 2002

	I alt	16-24 år	25-39 år	40-54 år	55-74 år
Hele befolkningen	70,1	61,8	80,9	82,7	47,3
Førstegenerasjons innvandrere i alt	57,5	46,2	61,8	65,9	40,9
Norden	72,1	67,9	81,4	81,4	49,9
Vest-Europa ellers	66,9	41,1	73,6	77,7	51,3
Øst-Europa	56,9	47,6	63,3	66,1	30,5
Nord-Amerika, Oseania	54,9	26,3	61,6	70,5	35,1
Asia (inkl. Tyrkia)	50,8	43,9	55,1	55,4	25,4
Afrika	43,7	34,2	46,8	48,5	26,6
Sør- og Mellom-Amerika	59,6	47,0	61,3	69,5	42,2
Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre ¹ i alt	61,1	53,8	73,6	79,6	58,0
Norden	74,9	62,6	81,9	81,4	39,2
Vest-Europa ellers	70,2	53,1	76,4	79,9	81,8
Øst-Europa	69,5	59,9	75,2	76,7	71,4
Nord-Amerika, Oseania	72,3	52,4	79,1	87,3	57,9
Asia (inkl. Tyrkia)	55,2	52,6	67,8	76,5	-
Afrika	56,0	54,7	67,6	50,0	-
Sør- og Mellom-Amerika	52,2	52,8	55,6	-	50,0

¹ Gruppert etter mors fødeland

Konjunktorene ved ankomst har virkning for sysselsettingen i lang tid

Førstegenerasjons innvandrere fra Sør-Amerika ligger på eller over gjennomsnittet for alle innvandrere i alle fire aldersgrupper. Ikke-vestlige innvandrere ellers har ganske lav sysselsetting, og lavest i hver aldersgruppe kommer innvandrere fra Afrika. Det er etter hvert blitt en god del innvandrere fra Asia i de to høyeste aldersgruppene, men deres sysselsetting kommer ikke opp mot gjennomsnittet for andre innvandrere blant de eldre heller. Det kan i noen grad ha sammenheng med at uføretrygding synes å være relativt vanlig i noen av disse gruppene (se kapittel 13), men igjen gir tabell 8.3 grunnlag for andre tolkninger. I den tabellen kommer det fram at det er særlig lave arbeidstakerprosenten for dem som har bodd 7-10 år i landet, og betydelig høyere for dem med lenger botid. Dette betyr at de som ankom under den lavkonjunkturen Norge hadde tidlig på 1990-tallet sliter med å komme inn på arbeidsmarkedet fortsatt i 2001. Det er litt divergerende oppfatninger av hvor viktig konjunktursituasjonen ved ankomsten er for seinere sysselsetting, men Blom (1997) og Østby (2001b) legger vekt på at denne effekten holder seg. Virkningen er noe mindre tydelig hos Blom (2003).

De født i Norge har høyere sysselsetting, og landbakgrunn betyr mindre

Sysselsettingen blant dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er høyere enn blant dem som innvandret selv for nesten alle aldersgrupper. Det er svært få blant dem født i Norge av foreldre fra land i tredje verden som har rukket å bli 30 år, men blant dem fra Øst-Europa er det noen barn av flyktninger fra den tidligste etterkrigstida. Blant dem mellom 16 og 24 år er det svært lik sysselsettingsprosent i alle grupper, og blant dem som er litt eldre er det heller ikke så store forskjeller som blant førstegenerasjon. Det synes altså som om bakgrunnsland har mindre å si for muligheten til å få jobb for de som er født i Norge enn for de som er født i utlandet og selv innvandret. Også blant unge førstegenerasjons innvandrere med lang botid, synes forskjellene mellom verdensregionene å være mindre enn blant de eldre.

Flest i arbeid blant filippinere og øst-europeere

Vi skal også komme ganske kort inn på noen enkeltland. I tabell 8.5 er listet opp de 34 landene med flere enn 1 000 personer i alderen 16-74 år i Norge i slutten av 2002. Vi kommenterer her bare de ikke-vestlige landene. For 2002 er de høyeste andelene sysselsatte å finne blant innvandrere med bakgrunn fra Filippinene. Dette oppfattes kanskje som noe overraskende siden mange nok ville ventet at de kom for å gifte seg norsk og i hvert fall i noen år være hjemme med små barn. Nå er dette en gruppe som har svært høy utdanning (se kapittel 7 og Lie 2003a), og dermed er det lett å tenke seg høy yrkesaktivitet både blant menn og kvinner. Det har også vært en viss rekruttering av arbeidskraft herfra til helsesektoren. Mange mannlige innvandrere fra Filippinene er sjømenn som har fått arbeid på land i Norge etter flere år på norske båter i utenriks sjøfart. Filippinenes høye tall er likevel ikke så overraskende.

Grunntabellene 4/2001, tabell 12 gir arbeidstakerprosenten for kvinner og menn etter alder for enkeltland, men er foreløpig laget bare til og med 4. kvartal 2001. Den gjengis ikke her. Menn fra Filippinene i alder 25-54 år har høyere arbeidstakerprosent enn alle andre grupper, de uten innvandrerbakgrunn innregnet. Kvinner fra Filippinene har relativt sett flere arbeidstakere enn nesten alle andre ikke-vestlige nasjonaliteter.

Polen, Kroatia og Romania kommer også godt over gjennomsnittet for innvandrere, selv om tallene er lavere enn for enkelte land i tredje verden. For Polen gjelder noen av de samme forhold som for Filippinene, de har høy utdanning, arbeidskraftsrekruttering og ekteskap med etniske nordmenn. I tillegg kommer at de i gjennomsnitt har en relativt lang botid i Norge. Russland kommer på et atskillig lavere nivå i tabell 8.5, noe som kanskje primært skyldes at mange herfra er så nyankomne at de ikke har rukket å komme inn på arbeidsmarkedet. Fra 2001 til 2002 økte antallet voksne med russisk bakgrunn med nesten 25 prosent.

Forskjellen i sysselsetting mellom kvinner og menn varierer mye mellom landene

Det er også andre land i den tredje verden enn Filippinene som har høye andeler sysselsatte. Vi har tidligere begrunnet hvorfor innvandrere fra Chile kan forventes å ha høy yrkesaktivitet, og 64 prosent av dem innvandret fra Chile er sysselsatte. Kvinner fra Chile har i alderen 25-54 år den høyeste

Tabell 8.5. Sysselsatte førstegenerasjons innvandrere, etter fødeland. Prosent av befolkningen 16-74 år. 4. kvartal 2002 og endringer 2001-2002

	2002			Endringer 2001-2002		
	Befolkning	Sysselsatte	Sysselsettingsprosent	Befolkning	Sysselsatte	Sysselsettingsprosent
Hele befolkningen	3 234 083	2 267 000	70,1	23 051	-8 000	-0,7
Førstegenerasjons innvandrere i alt	240 486	138 357	57,5	15 154	4 634	-1,9
Afghanistan	1 965	550	28,0	669	200	1,0
Bosnia-Hercegovina	10 110	5 988	59,2	228	154	0,2
Chile	5 199	3 329	64,0	183	-22	-2,8
Danmark	16 008	10 630	66,4	188	-74	-1,3
Etiopia	2 492	1 328	53,3	188	97	-0,1
Filippinene	5 571	3 651	65,5	469	302	-0,1
Finland	5 995	4 295	71,6	103	-55	-2,2
Frankrike	2 083	1 307	62,7	99	25	-1,9
India	4 236	2 662	62,8	188	78	-1,0
Irak	10 845	3 961	36,5	1 541	208	-3,8
Iran	9 592	4 683	48,8	777	238	-1,6
Island	2 954	2 125	71,9	174	60	-2,3
Italia	1 153	701	60,8	58	26	-0,8
Jugoslavia (tidl)	9 325	4 787	51,3	392	5	-2,2
Kina	3 155	1 853	58,7	311	155	-1,0
Kroatia	1 507	978	64,9	105	105	2,6
Libanon	1 135	433	38,1	65	-3	-2,6
Marokko	3 947	1 831	46,4	183	72	-0,3
Nederland	3 143	2 299	73,1	87	83	0,6
Pakistan	13 442	5 940	44,2	605	155	-0,9
Polen	5 845	3 750	64,2	489	323	0,2
Romania	1 148	706	61,5	123	80	0,4
Russland	4 501	2 343	52,1	852	401	-1,2
Somalia	8 009	2 319	29,0	1 365	154	-3,6
Spania	1 327	778	58,6	81	-24	-5,7
Sri Lanka	7 294	4 561	62,5	254	46	-1,6
Storbritannia	9 235	6 233	67,5	225	-63	-2,4
Sverige	19 753	15 237	77,1	132	-203	-1,6
Thailand	4 308	2 398	55,7	663	303	-1,8
Tyrkia	7 772	3 753	48,3	571	224	-0,7
Tyskland	8 781	5 938	67,6	545	373	0,1
USA	5 452	2 916	53,5	50	14	-0,2
Ungarn	1 181	627	53,1	4	4	0,2
Vietnam	10 998	6 417	58,3	275	64	-0,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

arbeidstakerprosent av alle andre ikke-vestlige kvinner, og mennene har også mange arbeidstakere. Kvinner 16-24 år med bakgrunn i Chile har høyere arbeidstakerandel enn menn i samme alder. For noen år siden var de fra Sri Lanka den gruppen som hadde høyest sysselsetting, men vi ser at etter 2000 er det flere som har fått høyere andel sysselsatte, men med nesten 63 prosent kommer Sri Lanka fortsatt godt ut. Forskjellen mellom kjønnene er mye større for innvandrere fra Sri Lanka enn fra for eksempel Filippinene og Chile. Forskjellen er særlig stor blant de voksne og eldre. Vi har ikke tall for uføretrygding innenfor de enkelte land for de siste par årene, men den relative nedgangen som Sri Lanka har hatt kan ha sammenheng med at flere nå er blitt uføretrygdet. Fram til utgangen av 2000 var uføretrygding ikke så vanlig blant innvandrere fra Sri Lanka, heller ikke blant de eldste. Som for de andre landene som er nevnt er aldersstrukturen viktig, sysselsettingen er klart mindre enn det norske gjennomsnittet, og mye mindre innenfor den enkelte aldersgruppe.

Vietnameserne er på god vei inn i arbeidsmarkedet

Det kan synes overraskende at de med bakgrunn i Vietnam nå er over gjennomsnittet av innvandrerne i sysselsetting. I den alderen med flest yrkesaktive (25-54 år) har innvandrere fra Vietnam, både menn og kvinner, klart høyere arbeidstakerprosent enn gjennomsnittet av innvandrere fra Asia. Forskjellen i sysselsetting mellom menn og kvinner er like stor som blant andre fra Asia. Vietnams høye arbeidstakerandel blant både menn og kvinner tas som uttrykk for at vietnamesernes integrasjon går langsomt, men at den går den riktige veien. Det er nå liten nyinnvandring fra Vietnam, slik at de aller fleste som bor i Norge har bodd her relativt lenge, og den gjennomsnittlige botiden øker med nesten ett år for hvert år som går.

Foreløpig (?) store problemer for somaliere

Går vi 10 år tilbake i tid, hadde de fra Vietnam omtrent den samme sysselsettingsprosent som det de fra Somalia har i dag, under 30. Det var den gang like mye bekymring for vietnamesernes forhold på arbeidsmarkedet som det er for somaliene i dag. Når tiden bare fikk virke lenge nok, har det altså vært mulig for vietnameserne å komme over gjennomsnittet av andre innvandrere. Innenfor nesten alle aldersgrupper, både for kvinner og for menn har innvandrere fra Somalia den laveste sysselsettingen. Det er likevel ikke gitt at bildet vil være like negativt om en hadde kunnet se på botid samtidig. Se også figur 8 i Østby (2001b).

Sammen med somaliene er det færrest sysselsatte fra Afghanistan. Antallet mellom 16 og 74 år fra Afghanistan økte med 50 prosent fra 2001 til 2002 (se tabell 8.5). Det betyr at en tredel av befolkningen herfra hadde kommet som flyktning i løpet av det siste året, og da kan en neppe vente at så mange er kommet i arbeid ennå. Den største absolutte tilveksten har i noen år kommet fra Irak, og det er bare litt over en av tre av dem derfra som var sysselsatte i 2002.

Tradisjonelle arbeidsvandrerland scorer lavt

Det er godt under gjennomsnittets sysselsettingsprosent blant dem som kommer fra de tradisjonelle arbeidsvandrerlandene som Pakistan (44 prosent), Marokko (46 prosent) Tyrkia (48 prosent) og tidligere Jugoslavia (51 prosent), se tabell 8.5. Tidligere Jugoslavia (nå Serbia og Montenegro) med en betydelig innvandring av flyktninger de siste årene kommer i en litt annen stilling enn de andre landene. For noen av disse landene synes det å kunne spille en rolle at andelen uføretrygdete er stor (se kapittel 13.3). Dessuten er dette land hvor tradisjonen for at kvinner ikke arbeider utenfor hjemmet er ganske sterk, også når de bor i Norge. Fra alle disse landene var det særlig lave andeler arbeidstakere blant kvinner over 25 år. For de aller yngste var det både for kvinner og menn arbeidstakerandeler på eller over gjennomsnittet for deres region. Dette kan kanskje være vel så klart tegn på lav tendens til å søke videregående og høyere utdanning som tegn på høy sysselsetting. Det er altså blant voksne og eldre at antallet arbeidstakere er lavt, og særlig lavt for kvinner.

Når effektene av en eventuell åpning for ufaglært innvandring skal vurderes synes det rimelig å ta med i betraktning disse lave tallene for voksnes sysselsetting. Dersom det kommer lavt utdannede grupper

primært for å gjøre ufaglært arbeid, er det ikke gitt at deres sysselsetting vil holde seg høy over lang tid.

Tabell 8.6. Sysselsatte personer med innvandringsbakgrunn i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn, generasjon og utvalgte næringer. 4. kvartal 2002. Prosent

	Syssel- satte i alt	Førstegenerasjons innvandrere			Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre ¹		
		I alt	Vest- lige	Ikke- vestlige	I alt	Vest- lige	Ikke- vestlige
0-9 I alt nedregnet uoppgitt	100	100	100	100	100	100	100
01-05 Jordbruk, skogbruk og fiske	4	1	2	1	1	2	1
11 Utvinning av råolje og naturgass	1	1	2	1	0	1	0
10, 12-37 Industri og bergverksdrift	13	13	11	14	8	10	7
Av dette:							
15-16 Nærings- og nytelsesmiddel- industri	2	4	2	5	2	1	2
27-28 Metall og metallvareindustri	1	1	1	1	1	1	1
34-35 Transportmiddelindustri	2	2	2	2	1	1	0
40-41 Kraft- og vannforsyning	1	0	0	0	0	0	0
45 Bygge- og anleggsvirksomhet	7	4	6	3	4	6	3
50-55 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	18	21	17	24	35	22	41
Av dette:							
51 Agentur og engroshandel	5	4	4	3	4	6	3
52 Detaljhandel og reparasjon av varer	8	6	5	7	19	8	24
55 Hotell- og restaurantvirksomhet	3	10	6	13	9	5	10
60-64 Transport og kommunikasjon	7	6	5	7	10	8	11
65-67 Finansiell tjenesteyting	2	1	1	0	1	2	1
70-74 Forretningsmessig tjeneste- yting, eiendomsdrift	9	9	12	7	14	15	13
Av dette:							
74.7 Rengjøringsvirksomhet	1	5	1	7	2	1	2
75-99 Offentlig forvaltning og annen tjenesteyting	36	36	39	34	26	35	22
Av dette:							
75 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforskning	7	4	4	5	5	6	5
80 Undervisning	8	7	9	6	4	6	3
85 Helse- og sosialtjenester	18	20	22	19	13	17	11
92 Kulturell tjenesteyting og sport	2	2	2	1	2	3	1
Uoppgitt	1	2	2	2	1	1	1

¹ Gruppert etter mors fødeland.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Få innvandrere i jordbruk og bygg og anlegg, mange i rengjøring og restaurant

De største gruppene av sysselsatte i Norge finner vi i offentlig forvaltning og annen tjenesteyting med 36 prosent, i varehandel, hotell- og restaurantdrift med 18 prosent, industri med 13 og forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift med 10 prosent av de sysselsatte. Bare 4 prosent av

de sysselsatte er i primærnæringene, mens det er 7 prosent i hver av gruppene bygge- og anleggsvirksomhet og transport og kommunikasjon. Innvandrerne i Norge atskiller seg noe fra dette gjennomsnittet, og det er store forskjeller også mellom noen av gruppene. Tabell 8.6 viser andelen for førstegenerasjons innvandrere og for dem som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. I første omgang ser vi bare på førstegenerasjon.

Vestlige førstegenerasjons innvandrere følger i hovedtrekkene landsgjennomsnittet. De har litt færre i jordbruk og industri, og litt flere i begge hovedgruppene av tjenesteyting. Ser vi på næringsgruppene litt finere oppdelt, er det fortsatt små forskjeller. Det er relativt få i detaljhandel og offentlig administrasjon og forsvar, og flere særlig i helse- og sosialtjenester.

Ikke-vestlige innvandrere arbeider oftere i detaljhandel og rengjøring, men ikke oftere i transport

Ikke-vestlige førstegenerasjons innvandrere har større avvik. Det er en tydelig hopning i varehandel etc., og i rengjøring. Underskuddet finner vi særlig i primærnæringene, bygg og anlegg og finansiell tjenesteyting. Industrisyssetningen er som gjennomsnittets. Når vi ser på den litt finere inndelingen, blir forskjellene enda større. Fem prosent av innvandrerne er sysselsatt i næringsmiddelindustrien, mot 2 prosent i gjennomsnittsbefolkningen. Forskjellen er stor i varehandel, hotell- og restaurantdrift, og hele differansen ligger i hotell og restaurant, for varehandel er det ingen forskjell. Innenfor offentlig forvaltning er andelen litt mindre enn gjennomsnittet unntatt for helse- og sosialtjenester. Alle disse forskjellene er gjennomgående små. Ut fra det inntrykket en får på enkelte offentlige kommunikasjonsmidler i Oslo, kunne vi vente en overvekt også i transportnæringene, men slik er det ikke, i hvert fall ikke på landsbasis.

8.3.2 Arbeidsledighet

Arbeidsmarkedet er viktig, men det er ikke alt arbeidsledighet fanger opp

Arbeidsledigheten blant innvandrerne er et problem som står sentralt når en diskuterer hvorvidt integreringen er vellykket. Registrert arbeidsledighet alene er trolig en ganske dårlig indikator på integrasjon i arbeidsmarkedet fordi det alltid vil være store grupper som er uten arbeid men som ikke melder seg som arbeidsledige dersom de ikke har rettigheter til noen trygdeytelser og om de samtidig regner det som lite sannsynlig at de skal kunne få hjelp av arbeidsmarkedsetaten. Det er altså til enhver tid en gruppe som er arbeidsledig men som ikke fanges opp av registreringen. Særlig vil dette være nyankomne, både flyktninger og andre. Høy arbeidsledighet henger selvfølgelig også sammen med utestenging og diskriminering, men dette er ikke de eneste grunnene til høye arbeidsledighetsprosenten blant innvandrerne. På mange måter er nok forskjeller i sysselsettingsprosenten som gjennomgått i forrige kapittel et vel så godt mål på suksess på arbeidsmarkedet, og arbeidsledigheten bør i hvert fall ses i sammenheng med sysselsettingen. Lav sysselsetting kan nok gi et bedre bilde av utestenging enn høy arbeidsledighet.

Kvinner har lavere arbeidsledighet enn menn i alle grupper

Tabell 8.7 viser arbeidsledighetsprosenten for noen grupper. Førstegenerasjons innvandrere har vel 2,5 ganger høyere arbeidsledighet enn gjennomsnittsbefolkningen, både for menn og kvinner. Når arbeidsledigheten er lavest for kvinner, skyldes det ikke primært at kvinner i sin alminnelighet og innvandrerkvinner spesielt har bedre muligheter enn menn på arbeidsmarkedet, men kanskje heller at mange av dem har mindre å hente ved å melde seg arbeidsledige. I alle grupper i tabellen er tallene for kvinner lavere enn for menn. Forskjellen er størst for kvinner innvandret fra Afrika, den gruppen som har de lavest sysselsettingsandeler av alle (se tabell 8.1). Nesten 20 prosent av arbeidsstyrken av menn innvandret fra Afrika var arbeidsløse i 2003, og 15 prosent av kvinnene.

Ikke-vestliges arbeidsledighet 3-5 ganger høyere enn andres

Vestlige innvandrere har litt høyere arbeidsledighetsprosenten enn gjennomsnittet, mens innvandrere fra ikke-vestlig land ligger 3-5 ganger over gjennomsnittet. Som vi skal se senere, er dette en forskjell som har vært ganske stabil, både i oppgangs- og nedgangstider. I mai 2003 var knapt 4 prosent av

arbeidsstyrken i alderen 16 og 74 år registrert som arbeidsledige. Blant vestlige innvandrere var det 4-5 prosent, og blant ikke-vestlige innvandrere var andelen mellom 11 og 18 prosent. Disse forskjellene er alarmerende store, både som indikator på forskjell i adgang til arbeidsmarkedet, og på generell ulikhet. Vi skal senere i avsnittet se at arbeidsmarkedsmyndighetene bruker arbeidsmarkedstiltak spesielt ofte for de mest utsatte gruppene.

Tabell 8.7. Registrerte helt arbeidsledige i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av mai 2002 og 2003

	Utgangen av mai 2002			Utgangen av mai 2003		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
Helt arbeidsledige i alt	2,9	3,0	2,7	3,7	4,1	3,2
Førstegenerasjons innvandrere i alt	7,7	8,4	7,0	9,7	10,8	8,4
Norden	3,1	3,8	2,4	4,4	5,6	3,3
Vest-Europa ellers	3,5	4,0	2,8	4,4	5,0	3,4
Øst-Europa	9,1	9,5	8,7	10,5	11,8	9,4
Nord-Amerika, Oseania	4,4	4,6	4,1	5,7	6,2	5,1
Asia (inkl. Tyrkia)	10,6	10,8	10,4	13,0	13,5	12,4
Afrika	14,5	16,1	11,6	17,8	19,6	14,7
Sør- og Mellom-Amerika	7,7	7,8	7,5	11,2	12,2	10,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

- men minst forskjeller for de unge

Når vi ser på arbeidsledigheten blant førstegenerasjons innvandrere i de enkelte aldersgruppene, ser vi i tabell 8.12 at de yngste, de mellom 16 og 24 år, kommer ut med lavere arbeidsledighetsprosent enn de andre, unntatt de aller eldste. I alle innvandrergruppene har de unge lavere arbeidsledighet enn dem mellom 40 og 54 år, men slik er det ikke i hele befolkningen under ett. De yngste førstegenerasjons innvandrerne har arbeidsledighet på omtrent det dobbelte av gjennomsnittet i denne aldersgruppen, med økende alder blir forskjellen økende. Blant dem 25-39 år her de to-tre ganger så høy ledighet, og 40-54 år er ledigheten tre-fire ganger større. Blant de aller eldste er sysselsettingen så lav og antallet personer så lite at forskjellene ikke er særlig utsagnskraftige. Når ikke-vestlige innvandrere har så stor overhyppighet av arbeidsløse skyldes det primært at de har mye større arbeidsledighet innen alle grupper, men også at en mindre andel av dem er i aldersgrupper med lav ledighet.

Lavest arbeidsledighet blant dem som har bodd kortest og lengst i landet

Når vi ser på arbeidsledighetens variasjon mellom ulike botidsgrupper (tabell 8.8), kan vi selvfølgelig sammenlikne bare mellom de forskjellige grupper av førstegenerasjons innvandrere, de fødte i Norge eller gjennomsnittsbefolkningen kan ikke trekkes inn her. Videre har vi ikke lenger datagrunnlag for å beregne arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, men vi må relatere tallene til antall personer i alt i hver gruppe. Dermed vil alle prosenter bli lavere enn når vi beregner dem i forhold til arbeidsstyrken. Vi så at sysselsettingen økte ganske entydig med botiden, i hvert fall innenfor de tre gruppene vi opererer med.

Tabell 8.8 viser at mellom 3,1 og 9,4 prosent av innvandrerne i hver gruppe er arbeidsledige. I befolkningen under ett er 2,7 prosent arbeidsledige. (NB: disse tallene gis som prosenter av befolkningen, ikke av arbeidsstyrken). For alle førstegenerasjons innvandrere under ett er det høyest registrert arbeidsledighet for dem som har bodd 4-6 år i landet, mens den er klart lavere i de to andre gruppene, og faktisk lavest for dem som har bodd her lengst. Dette forholdet gjelder klart for vestlige innvandrere, men også blant dem innvandet fra Asia er det slik. Blant de andre ikke-vestlige innvandrerne er andelen arbeidsledige høyere for de som har bodd her lengst enn for de som har bodd her kortest. Det har ikke vært forsket mye rundt vestlige innvandreres arbeidsledighet, men når det blir svært lave andeler i de gruppene som har lengst botid, kan nok dette være en kombinasjon av at de

som har bodd her lenge er svært godt innarbeidet i en jobb, og at dersom de blir arbeidsledige kan de like godt flytte hjem igjen, fordi mange av dem ikke i noe fall har til hensikt å bli boende i Norge hele livet. Dette kan lett bli situasjonen for arbeidskraftsinnvandring ellers også.

Tabell 8.8. Registrert helt arbeidsledige, etter landbakgrunn og botid. Prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2003

	Botid i prosent av personer i alt			
	I alt	Under 4 år	4-6 år	7 år og mer
Hele befolkningen	2,7			
Førstegenerasjons innvandrere i alt	6,2	6,1	7,8	5,9
Norden	3,3	4,3	4,2	2,7
Vest-Europa ellers	3,1	3,4	3,6	2,8
Øst-Europa	6,8	6,3	7,5	7,0
Nord-Amerika, Oseania	3,2	3,3	5,7	2,8
Asia (inkl. Tyrkia)	7,5	7,4	10,3	7,1
Afrika	9,4	7,6	11,9	9,9
Sør- og Mellom-Amerika	7,4	6,3	10,3	7,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Verst stilt i alle grupper er de med midlere botid. Dette kan henge sammen med at de har bodd lenge nok i landet til å ha rettigheter til arbeidsledighetstrygd, men ikke så lenge at de er beskyttet av høy ansiennitet ved innskrenkninger og oppsigelser. For dem som har vært her kortest tid er det nok mange som ennå ikke er kommet så langt i integreringen at de er klare for arbeidsmarkedet. For dem som har vært her riktig lenge kan også uføretrygning være en vanligere løsning enn arbeidsledighet når arbeidsforholdet opphører.

8.3.3 Arbeidsmarkedstiltak

Sammen med statistikken over arbeidsledige lages det også statistikk over bruk av arbeidsmarkedstiltak. Arbeidsmarkedstiltak har vært brukt i begrenset omfang i noen år, men med økende arbeidsledighet øker også bruken av tiltaksplasser. I mai 2003 var det blitt om lag 20 000 personer på tiltak, 8 000 flere enn ett år tidligere. Hele 25 prosent av dem på tiltak var innvandrere, alt overveiende (12 av 13) fra ikke-vestlige land. Det er noe flere innvandrerkvinner enn –menn som er på tiltak, til tross for at det er færre arbeidsledige kvinner. Som tabell 8.9 viser, er det flere kvinner enn menn også i de fleste undergruppene, med et unntak for dem fra Afrika. Dette er kanskje ikke så merkelig siden det også for arbeidsledige var langt flere menn (1 700) enn kvinner (700) fra Afrika.

Tabell 8.9. Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak i alderen 16-74 år, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2003

	I alt	Menn	Kvinner
Personer på ordinære tiltak i alt	0,6	0,7	0,6
Førstegenerasjons innvandrere i alt	2,2	2,1	2,3
Norden	0,4	0,5	0,4
Vest-Europa ellers	0,5	0,5	0,6
Øst-Europa	2,6	2,1	3,0
Nord-Amerika, Oseania	0,6	0,5	0,6
Asia (inkl. Tyrkia)	3,0	2,8	3,1
Afrika	4,2	4,3	3,9
Sør- og Mellom-Amerika	2,2	1,8	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tiltak har i meget stor grad vært for innvandrere fra den tredje verden

Arbeidsmarkedstiltakene betyr mer for førstegenerasjons innvandrere fra ikke-vestlige land enn for andre. Denne gruppen utgjør knapt 4 prosent av den sysselsatte befolkningen 16-74 år, har 15 prosent av de arbeidsledige, og 24 prosent av dem på tiltak. Antallet som er på tiltak blant førstegenerasjons innvandrerne utgjør på det meste (kvinner fra Afrika) i størrelse godt over halvdelen av antallet arbeidsledige i gruppen.

4 prosent av innvandrerne fra Afrika i alderen 16-74 år er på tiltak

I mai 2003 var det fra 2 prosent av alle innvandrere fra Sør- og Mellom-Amerika til over 4 prosent av innvandrerne fra Afrika i alderen 16-74 år som var på tiltak. Det er mindre variasjon mellom gruppene for kvinner enn for menn, for kvinner gikk andelen fra 2,6 prosent fra Sør-Amerika til 3,9 prosent fra Afrika. De på tiltak utgjør omtrent ½ prosent av landets befolkning og av de ulike grupper vestlige innvandrere.

Innvandrere fra den tredje verden med midlere og kort botid har mye høyere andeler på tiltak enn de med lang botid. Blant innvandrere fra Øst-Europa er det særlig de med kort botid som settes på arbeidsmarkedstiltak. Dette kan kanskje leses som en indikasjon på at deres problemer på arbeidsmarkedet er særlig knyttet til dem som er nyligst ankomne.

8.3.4 Selvstendige

Det er en del innvandrere som etter hvert skaffer seg egne virksomheter. Dette er imidlertid ikke så vanlig blant innvandrere som det er i resten av befolkningen, og det er mindre vanlig blant ikke-vestlige innvandrere enn det er blant dem som kommer fra vestlige land. I 4. kvartal 2002 var det nesten 9 000 innvandrere som var selvstendig næringsdrivende, av en samlet sysselsetting på nesten 140 000. Antallet arbeidsledige var nesten dobbelt så stort som antallet selvstendige blant innvandrerne, mens det var langt flere selvstendige enn arbeidsledige i landet under ett.

Vestlige innvandrere har litt flere og ikke-vestlige langt færre selvstendig enn gjennomsnittet i Norge

Flest førstegenerasjons innvandrere som er selvstendig næringsdrivende finner vi naturlig nok fra Asia, siden dette er den tallmessig klart største gruppen i befolkningen (se tabell 8.10). Ser vi på andelen som er selvstendige, ligger den på 4,7 prosent i totalbefolkningen. Innvandrere fra Norden og resten av Vest-Europa ligger noe høyere, mens alle grupper fra ikke-vestlige land ligger lavere, mellom 2,0 prosent fra Øst-Europa og 3,5 prosent fra Asia. Noe av dette kan ha sammenheng med hvor lenge gruppene har bodd i Norge, det antas at det tar lenger tid å etablere seg som selvstendig enn å bli ansatt av en arbeidsgiver.

Færre selvstendige blant kvinner enn blant menn, men forskjellen er mindre blant innvandrerne

Det er i alle grupper mye vanligere for menn enn for kvinner å være selvstendige (tabell 8.11). I befolkningen i Norge er andelen selvstendige menn 3 ganger så høy som andelen blant kvinner. Minst er forskjellen for dem som kommer fra Vest-Europa ellers og Nord-Amerika, mens den er relativt sett størst for dem fra Afrika. For kvinner er andelen selvstendige blant innvandrere fra Asia 2,0 prosent, mot 2,4 prosent i befolkningen under ett.

Flest selvstendige i tjenesteyting, bygg og anlegg og varehandel

Som vi kan vente, er de selvstendig næringsdrivende innvandrerne konsentrert om noen få sektorer. Tabell 8.10 viser fordelingen av de selvstendige mellom næringsgruppene. Primærnæringene er holdt utenfor i tabellen, noe som ikke påvirker antallet selvstendige med innvandrerbakgrunn i særlig grad. Flest selvstendige i Norge er det i "Annen tjenesteyting" (20 prosent av alle selvstendige), bygg og anlegg (18 prosent), varehandel (17 prosent) og forretningsmessig tjenesteyting (16 prosent). Innenfor alle grupper er det en betydelig andel med uoppgitt næring, noe som gjør grunnlaget for å sammenlikne mellom gruppene ganske dårlig.

Tabell 8.10. Selvstendig næringsdrivende innvandrere, etter næring og landbakgrunn. 4. kvartal 2002. Prosent

	Selvstendige i alt	Selvstendig næringsdrivende med innvandringsbakgrunn							
		I alt	Norden	Vest-Europa ellers	Øst-Europa	Nord-Amerika og Oseania	Asia (inkl. Tyrka)	Afrika	Sør- og Mellom-Amerika
Antall selvstendige	152 000	8 829	2 412	1 521	795	315	2 998	563	225
Andel av personer 16-74 år	4,7	3,7	5,3	5,2	2,0	4,3	3,5	2,4	2,3
0-9 I alt medregnet uoppgitt ¹	100	100	100	100	100	100	100	100	100
11 Utvinning av råolje og naturgass	.	.	0	0
10, 12-37 Industri og bergverksdrift	6	4	6	6	5	6	2	2	5
Av dette:									
15-16 Nærings- og nytelsesmiddelindustri	.	.	0	0	0	1	0	0	.
27-28 Metall og metallvareindustri	.	.	1	1	1	0	0	.	1
34-35 Transportmiddelindustri	.	.	0	1	.	.	0	.	.
40-41 Kraft- og vannforsyning
45 Bygge- og anleggsvirksomhet	18	9	22	9	12	5	1	2	7
50-55 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	17	25	11	12	16	13	46	22	17
Av dette:									
51 Agentur og engroshandel	3	3	3	3	2	3	3	2	2
52 Detaljhandel og reparasjon av varer	9	10	5	4	7	7	17	10	10
55 Hotell- og restaurantvirksomhet	3	11	2	4	5	2	25	9	3
60-64 Transport og kommunikasjon	12	9	3	3	7	2	17	10	5
65-67 Finansiell tjenesteyting	.	.	0
70-74 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	16	12	12	19	16	24	6	8	21
Av dette:									
74.7 Rengjøringsvirksomhet	1	2	3	1	5	1	2	2	12
75-79 Offentlig forvaltning og annen tjenesteyting	20	20	28	33	26	26	9	8	20
Av dette:									
80 Undervisning	1	1	1	1	2	1	0	0	0
85 Helse- og sosialtjenester	11	12	18	22	11	11	5	5	10
92 Kulturell tjenesteyting og sport	3	4	4	6	8	11	1	1	7
Uoppgitt	11	21	17	19	19	24	19	48	25

¹ Primærnæringene er holdt utenfor.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 8.11. Sysselsatte, etter kjønn, sysselsettingsstatus, landbakgrunn og generasjon. I prosent av personer i alt 16-74 år i hver gruppe. 4. kvartal 2002

	Totalt			Menn			Kvinner		
	Lønns- takere	Selv- stend- ige	Syssel- satte totalt	Lønns- takere	Selv- stend- ige	Syssel- satte totalt	Lønns- takere	Selv- stend- ige	Syssel- satte totalt
Hele befolkningen	65,4	4,7	70,1	66,6	6,9	73,5	64,1	2,4	66,5
Førstegenerasjons innvandrere i alt	53,9	3,7	57,6	57,4	5,1	62,5	50,4	2,3	52,7
Norden	66,8	5,3	72,1	66,6	7,6	74,2	66,9	3,2	70,1
Vest-Europa ellers	61,7	5,2	66,9	67,0	5,9	72,9	55,0	4,4	59,4
Øst-Europa	54,9	2,0	56,9	58,5	3,0	61,5	52,2	1,3	53,5
Nord-Amerika, Oseania	50,6	4,3	54,9	56,8	5,3	62,1	45,0	3,4	48,4
Asia (inkl. Tyrkia)	47,3	3,5	50,8	52,2	5,0	57,2	42,3	2,0	44,3
Afrika	41,3	2,4	43,7	44,9	3,4	48,3	36,4	1,0	37,4
Sør- og Mellom- Amerika	57,4	2,3	59,7	62,7	3,1	65,8	52,8	1,5	54,3
Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre ¹ i alt	59,2	1,9	61,1	59,1	2,6	61,7	59,3	1,2	60,5
Norden	71,0	4,0	75,0	70,9	5,4	76,3	71,0	2,5	73,5
Vest-Europa ellers	66,7	3,5	70,2	68,1	4,4	72,5	65,1	2,4	67,5
Øst-Europa	66,3	3,1	69,4	66,9	3,8	70,7	65,7	2,4	68,1
Nord-Amerika, Oseania	68,6	3,8	72,4	67,5	5,2	72,7	69,5	2,4	71,9
Asia (inkl. Tyrkia)	54,2	1,0	55,2	54,6	1,6	56,2	53,8	0,5	54,3
Afrika	55,4	0,5	55,9	47,9	1,0	48,9	64,0	-	64,0
Sør- og Mellom- Amerika	51,7	0,5	52,2	56,1	-	56,1	46,2	1,1	47,3

¹ Gruppert etter mors fødeland

Kilde: Statistisk sentralbyrå

De fra Asia driver i matvarebransjer

De som kommer fra andre vestlig land finner vi relativt mange av innenfor helse- og sosialtjenester, de fra Nord-Amerika også innen kulturell tjenesteyting og sport. Det er ganske store forskjeller mellom dem som kommer fra ikke-vestlige land. Halvparten av alle selvstendige fra Asia er innenfor varehandel etc., mange innenfor detaljhandel, men konsentrasjonen er spesielt stor i hotell- og restaurantdrift (som også inkluderer de minste gatekjøkkener og kebabsteder). Tre prosent av alle selvstendige finnes der, men hele 25 prosent av dem fra Asia. Det er mange fra Asia også innen transport (drosjeeiere?). Innen rengjøring er det få selvstendige. Nesten halvdelen av dem fra Afrika har uoppgitt næring, men blant dem med oppgitt næring er det relativt mange i varehandel og transport. De fra Sør- og Mellom-Amerika avviker noe fra andre ikke-vestlige innvandrere. Der driver mange som selvstendige innen rengjøringsvirksomhet og i helse- og sosialtjenester, mens det ikke er spesielt mange i varehandel eller transport.

Etter hvert som statistikken over selvstendige blir bedre etablert, er det også laget tabeller over selvstendige innenfor de enkelte nasjonaliteter, som ikke er gjengitt her. Inntrykket er at forskjellene nasjonene mellom er svært store, og at forskjellene mellom kjønnene også varierer. Vi har sett at sysselsettingsprosenten for mange tradisjonelle arbeidsvandrere er lav (tabell 8.5). Når det gjelder

menn med bakgrunn i Pakistan er så mange som 10 prosent nå selvstendig næringsdrivende, noe som bringer dem over det asiatiske gjennomsnittet i samlet sysselsetting. Blant kvinnene er andelen under 3 prosent. For innvandrere med bakgrunn i Vietnam er andelen selvstendige både blant menn og kvinner vel 3 prosent. For noen grupper synes altså det å skape sin egen arbeidsplass å ha en viss betydning for sysselsettingen, og denne betydningen er økende for noen.

8.3.5 Forholdet mellom førstegenerasjon og dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre

Det er først nå vi begynner å få nok personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (noen ganger kalt etterkommere) til at vi kan lage særlig arbeidsmarkedsstatistikk for dem. Ved bruken av statistikken er det viktig hele tiden å ta med seg at det dreier seg om unge mennesker, ikke mange av dem som har foreldre fra land i den tredje verden har rukket å bli 30 år ennå. I tillegg må en også ta med i betraktning at det foreløpig er små grupper vi ser på. I alt er det knapt 7 000 som er blitt gamle nok til å komme med, halvparten av dem har bakgrunn i Asia. Ellers har 1 000 eller knapt det bakgrunn i Norden, Vest-Europa ellers eller Øst-Europa.

Høyere sysselsetting for kvinner enn for menn blant etterkommerne

Tabell 8.1 viser sysselsettingen også blant dem som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. For menn er det ganske lik andel sysselsatte i de to gruppene, mens det er langt flere kvinner født i Norge av to utenlandsfødte foreldre som er i arbeid enn det er blant kvinner som selv har innvandret. Vi minner igjen om forskjellene i aldersfordeling, men som vi skal se, holder forskjellene seg også innenfor hver aldersgruppe.

Det er så få selvstendig næringsdrivende (foreløpig?) blant de født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, men vi viser likevel andelen i tabell 8.11. Vi ser der at det blant dem med bakgrunn fra Øst-Europa er størst andel selvstendige blant dem født i Norge, både for menn og kvinner. Blant de andre innvandrergруппene er det dem som selv har innvandret som har de fleste selvstendige. Øst-Europas avvik kan ha med aldersfordelingen å gjøre, men den har vi ikke hatt anledning til å kontrollere. En kan også spekulere over om innvandrergруппer med vansker med å komme i arbeid, i større grad enn andre er nødt til å skape seg noe eget.

Høyere sysselsetting blant dem født i Norge av to innvandrerforeldre

Også blant dem født i Norge av to innvandrerforeldre er sysselsettingen blant dem med en vestlig bakgrunn klart størst. Deres tall ligger på eller til og med over sysselsettingsprosentene for dem uten innvandrerbakgrunn. De fra Øst-Europa når nesten samme nivå, og kan vel tas som tegn på en god integrasjon av de innvandrerne som er kommet derfra i etterkrigstida. De fra Øst-Europa kommer også i andre sammenhenger ut som mer lik vestlige innvandrere enn innvandrere fra den tredje verden, særlig om vi ser bare på innvandrere fra de landene som nå er kommet med i EU.

Også de med bakgrunn i land i den tredje verden har relativt høye sysselsettingsandeler, i hvert fall når en sammenlikner med dem som selv har innvandret. Forskjellene mellom kjønnene er mindre, og for dem med bakgrunn fra Afrika er det betydelig høyere sysselsetting blant kvinner enn menn. Ingen av de store innvandrergruppene fra etter midten av 1980-tallet har født barn i Norge som har rukket å bli 16 år.

Regional bakgrunn betyr mindre for etterkommerne

Når vi for hver aldersgruppe sammenlikner vår gruppe med de som selv er innvandret (tabell 8.4) er sysselsettingen nesten overalt høyest for de født i Norge, med et par unntak. Særlig for de aller yngste er det mindre forskjeller mellom grupper fra ulike regioner enn det er i foreldregenerasjonen. Dette velger jeg å tolke som at landbakgrunn betyr mindre for sysselsettingsmulighetene for de som fødes i Norge av innvandrerforeldre enn den betyr for innvandrerne selv. Slik sett blir altså problemene på arbeidsmarkedet mindre når en går fra en generasjon til den neste. Sysselsetting for dem omkring 20 år betyr nok noe annet enn den gjør i de høyere aldersgruppene. De yngste vil ofte være i en utdanningssituasjon, og både de under utdanning og andre unge vil ha en ganske marginal tilknytning

til arbeidsmarkedet. De vil lettere være tjent med små og midlertidige jobber, mens de som er i en forsørgerfase ikke er tjent med annet enn full jobb.

Sterkere konsentrasjon om enkelte næringer blant etterkommerne

Vestlige innvandrere og deres etterkommere har omtrent samme fordeling mellom næringene (tabell 8.6). For dem med bakgrunn i ikke-vestlige land er forskjellene til dels ganske store. Noe av forskjellene kan kanskje forklares med ulik aldersfordeling, men det er trolig ingen hovedforklaring. Det er over 40 prosent av ikke-vestlige etterkommere som arbeider innen varehandel etc., særlig innen detaljhandel. Innenfor hotell- og restaurantdrift er det flest sysselsatte blant dem som selv har innvandret. Det er langt færre innenfor offentlig tjenesteyting, og spesielt innenfor helse- og sosialtjenester. Om det er slik at ungdom med innvandrerbakgrunn unngår å søke arbeid i helsetjenestene, kan denne sektoren få enda større rekrutteringsproblemer enn det en regner med i dag. Det er også en klart mindre andel som arbeider i industrien. Dette kan ses i sammenheng med at industrien kanskje ikke oppfattes som framtidens vekstnæring, og at mange bor i områder hvor industrisysselsettingen er lav og i nedgang. Vi var forbauset over at det blant førstegenerasjon ikke var flere i transportnæringen, men det er flere her blant dem født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

Arbeidsledigheten lavere blant etterkommerne enn blant førstegenerasjons innvandrere

På samme måten som sysselsettingen var klart høyere for dem født i Norge med to utenlandsfødte foreldre enn den var for dem som selv hadde innvandret, er deres arbeidsledighet klart lavere. I Norge utgjør de arbeidsledige 2,7 prosent av befolkningen mellom 16 og 74 år. For dem født i Norge med innvandrerbakgrunn er prosenten 4,1, mens blant dem som selv er innvandret er prosenten 6,2. I begge grupper er det store forskjeller mellom regionene, og det er en viss avhengighet av alder, se tabell 8.12.

Tabell 8.12. Registrert helt arbeidsledige etter landbakgrunn, alder og generasjon. Prosent av befolkningen 16-74 år. Mai 2003

	I alt	16-24 år	25-39 år	40-54 år	55-74 år
Hele befolkningen	2,7	2,8	4,1	2,3	1,3
Førstegenerasjons innvandrere i alt	6,2	4,9	8,1	6,0	2,5
Norden	3,3	3,2	4,2	3,5	1,9
Vest-Europa ellers	3,1	1,2	3,9	3,3	2,2
Øst-Europa	6,8	4,6	8,4	7,6	3,9
Nord-Amerika, Oseania	3,2	1,0	4,6	3,6	1,8
Asia (inkl. Tyrkia)	7,5	5,5	9,6	6,9	2,7
Afrika	9,3	5,7	11,4	9,8	2,1
Sør- og Mellom-Amerika	7,4	6,4	9,2	7,2	3,3
Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre ¹ i alt	4,1	3,3	5,9	4,5	-
Norden	3,2	1,3	3,6	4,0	-
Vest-Europa ellers	2,3	-	2,9	3,4	-
Øst-Europa	4,9	4,9	5,6	4,1	-
Nord-Amerika, Oseania	6,5	-	-	12,3	-
Asia (inkl. Tyrkia)	4,3	3,2	8,2	-	-
Afrika	4,2	3,9	6,1	-	-
Sør- og Mellom-Amerika	4,7	5,1	-	-	-

¹ Gruppert etter mors fødeland

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etterkommerne har en halv gang høyere arbeidsledighet enn gjennomsnittet

Det er mange små grupper blant dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og dermed er ikke strukturen i tabell 8.12 helt stabil. Likevel er det grunnlag for å si at arbeidsledigheten blant de født i Norge er klart lavere enn blant de som selv er innvandret, og at dette gjelder i alle aldersgrupper og fra alle ikke-vestlige regioner. Når vi tidligere (kap. 8.3.2 og tabell 8.7) har sammenliknet arbeidsledighet har det vært mulig å bruke tall basert på andel arbeidsledige i arbeidsstryken. Dermed er det blitt ganske store forskjeller fordi innvandrergруппene har relativt få som er i arbeidsstyrken. Når vi i tabell 8.12 må sette arbeidsledigheten i forhold til hele befolkningen i en aldersgruppe, blir forskjellene mindre.

For dem som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er avviket fra gjennomsnittsbefolkningens arbeidsledighet mindre enn den er for dem som selv har innvandret, både for de aller yngste og de litt eldre. Blant dem over 40 år er det nesten bare slike som har vestlige foreldre. Bare de med bakgrunn i Sør-Amerika har mer enn den dobbelte ledigheten av gjennomsnittsnivået for alderen 16-24 år, men det dreier seg altså bare om 11 arbeidsledige personer. I neste aldersgruppe kommer de fra Asia på akkurat det dobbelte nivået av det nasjonale gjennomsnittet for denne gruppen, de andre ligger lavere.

8.3.6 Statsborgerskap

Det er ikke uten videre grunn til å tro at statsborgerskap i seg selv skal ha noen selvstendig virkning på innvandrernes yrkesdeltakelse. For dem som kommer fra våre nordiske naboland er det høyere arbeidstakerprosenter blant dem som har beholdt sitt fødelands statsborgerskap enn det er blant dem som har skiftet til norsk. Dette kan henge sammen med at alle de som er kommet for å ta arbeid i Norge for en avgrenset periode fortsatt har sitt statsborgerskap i behold, mens det blant dem som har skiftet er en del som har vært her svært lenge og dermed har lavere yrkesdeltaking, og det er nok større andel kvinner enn menn blant dem som skifter fra disse landene. Fra resten av Vest-Europa er det litt lavere arbeidstakerprosenter blant dem som har skiftet til norsk statsborgerskap.

For innvandrere fra ikke-vestlige land er det klart høyere andel i arbeid blant dem som har skiftet statsborgerskap. Dette henger selvfølgelig i stor grad sammen med at botid og sysselsetting er nært forbundet, og at norsk statsborgerskap som regel ikke kan innvilges før etter minst sju års botid. Det ble for noen år siden kjørt tabeller som tyder på at innenfor grupper med lik botid er det høyere sysselsetting blant dem som skifter til norsk enn blant dem beholder sitt gamle statsborgerskap. Den gang mente vi at dette hadde sammenheng med at de som skiftet statsborgerskap karest gav uttrykk for en intensjon om permanent opphold i Norge, mens de andre kanskje var mer åpne mot hjemlandet. Dette tror vi fortsatt er en forklaring som har mye for seg.

Om vi sammenlikner grupper med lik botid som Grunntabellene 4/2001 (tabell 29-33) gjør, ser vi som et tydelig mønster at blant vestlige innvandrere er arbeidstakerprosenten høyere for dem som har beholdt sitt statsborgerskap enn det er for dem som har skiftet. For innvandrere fra ikke-vestlige land er det konsekvent omvendt. Blant dem har de som har beholdt sitt statsborgerskap systematisk lavere sysselsetting i alle botidsgrupper. Forskjellen i mønster mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere er relativt liten etter 7-10 års botid, mens den er betydelig for dem som har bodd i landet lenger enn 15 år.

Ser en på enkeltland, er forskjellen helt systematisk, høyere arbeidstakerprosent blant de som har beholdt sitt statsborgerskap enn blant de naturaliserte for alle vestlige land. For innvandrere fra land i Øst-Europa og utenfor Europa er det lavere arbeidstakerprosent for de som har beholdt sitt statsborgerskap, med enkelte unntak. Lavere arbeidstakerprosenter gjelder ikke bare for dem som kommer fra USA og Canada (svært stor forskjell), men også fra Argentina og Brasil. Også de som kommer fra Israel og Japan har flest arbeidstakere blant de som ikke har skiftet, som de eneste asiatiske landene.

Dette er ikke forskjeller som har særlig betydning for forståelsen av innvandreres situasjon på det norske arbeidsmarkedet, men kanskje for å forstå betydningen av å skifte statsborgerskap. En kan nok

vurdere om forholdet bør analyseres noe nærmere om det skal gjøres endringer i reguleringen av adgangen til å få norsk statsborgerskap.

8.4 Utviklingen over tid i arbeidsledighet og sysselsetting

8.4.1 Arbeidsledigheten

Fra 1989 til 2002 har det vært store endringer i arbeidsledigheten. Den var høy i 1989, 3,7 prosent av arbeidsstyrken, og den var stigende. Den vokste fram til 1993, og nådde maksimum på 4,9 prosent. Deretter falt den til et lavpunkt på 2,1 i 1998, og har deretter steget langsomt slik at den i november 2002 var 3,3 prosent av arbeidsstyrken. Dette er den registrerte arbeidsledigheten. Den arbeidsledigheten som Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser, avviker noe fra disse tallene, fordi den baserer seg på de som ved intervju svarer at de er aktivt arbeidssøkende. For tiden gir den høyere tall, og den har vokst helt til den kan synes å ha stabilisert seg 3. kvartal 2003. Når en skal gi arbeidsledighet for innvandrere og undergrupper av innvandrere er det bare registerdata som kan brukes, fordi AKU vil ha for få innenfor alle grupper av innvandrere, og fordi frafallet der er selektivt. Registerdata har ikke frafall, men har heller ikke så mange variable som et AKU-intervju har.

Innvandrerne arbeidsledighet følger den generelle utviklingen, men ligger alltid mye høyere

Som tabell 8.13 viser, er det store likheter i utviklingen i arbeidsledigheten mellom de forskjellige gruppene av innvandrere. Det er imidlertid store forskjeller på nivået av arbeidsledighet. Innvandrere i alt hadde arbeidsledighet på den dobbelte av befolkningen under ett i 1989, økte til vel tredobbelt nivå i 1995, og er nå vel 2,5 ganger høyere. Disse variasjonene skyldes primært endringer i innvandrergruppens sammensetning, og bør ikke tas som uttrykk for underliggende variasjoner i arbeidsmarkedsmulighetene. Bruddet i serien mellom 1998 og 1999 ødelegger ikke for sammenlikningsmulighetene.

Tabell 8.13. Registrert helt arbeidsledige i alderen 16-74 år etter landbakgrunn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av november 1989-2002

	Registrerte arbeidsledige i alt	Registrerte helt arbeidsledige som er førstegenerasjons innvandrere							
		I alt	Norden	Vest-Europa ellers	Øst-Europa	Nord-Amerika og Oseania	Asia (inkl. Tyrkia)	Afrika	Sør- og Mellom-Amerika
1989	3,7	7,1	3,9	3,6	7,2	3,4	11,6	13,9	12,2
1990	3,7	8,1	4,1	4,0	8,8	4,0	12,8	16,3	13,1
1991	4,6	10,3	5,4	4,7	11,3	4,5	16,3	19,4	15,3
1992	4,9	10,8	5,8	5,1	11,5	5,1	16,7	20,5	16,1
1993	4,9	11,3	5,4	5,2	13,4	4,9	17,7	21,1	15,8
1994	4,4	11,5	4,9	5,1	13,6	4,9	18,2	22,2	14,5
1995	4,0	11,4	4,6	4,7	16,2	4,8	17,2	21,0	14,0
1996	3,5	10,5	4,0	4,3	17,2	4,4	14,7	19,4	11,3
1997	2,5	7,9	2,9	3,0	12,6	3,1	11,3	15,1	9,1
1998	2,1	6,1	2,4	2,3	9,3	2,8	8,6	12,5	6,1
1999 ¹	2,4	6,6	2,5	3,3	9,5	3,5	9,1	12,2	7,7
2000	2,5	6,7	2,7	3,2	8,5	3,5	9,2	12,4	8,0
2001	2,7	7,1	2,9	3,4	8,8	3,9	9,6	13,1	7,4
2002	3,3	8,6	3,7	4,3	9,8	4,4	11,5	15,9	9,1

¹ Brudd i tidsserien pga. endringer i definisjon av arbeidsledige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Innvandrere fra Norden og resten av Vest-Europa har hatt noenlunde samme nivå i hele perioden, men med høyest ledighet for de nordiske i begynnelsen av perioden og høyest for de andre mot slutten. Dette kan være uttrykk for at de fra andre nordiske land er raskere til å vende hjem når de får problemer på arbeidsmarkedet. Fram til 1993 lå arbeidsledigheten for dem fra Nord-Amerika under resten av de vestlige innvandrerne, men etter 1994 har de hatt den høyeste ledigheten blant de vestlige innvandrerne. Alle tre gruppene har lavt og likt nivå sammenliknet med andre innvandrergrupper.

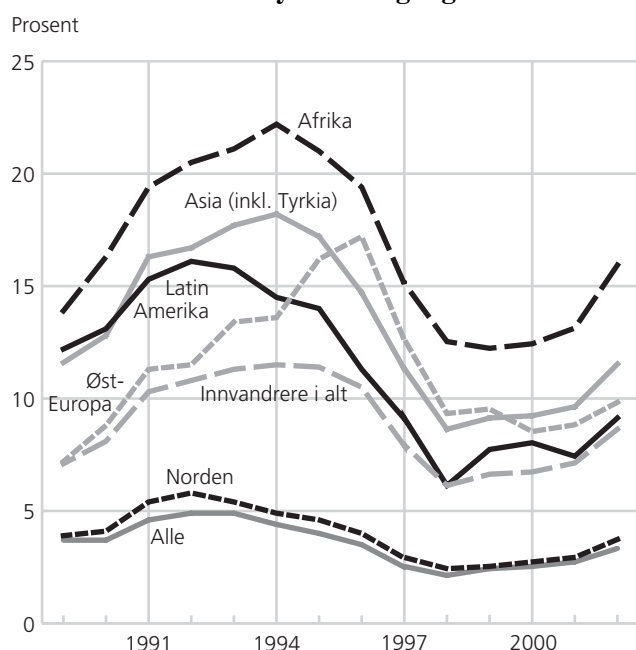
Endringer i gruppens sammensetning betyr mye, derfor økte arbeidsledigheten blant øst-europeere kraftig midt på 1990-tallet

I begynnelsen av perioden hadde innvandrere fra Øst-Europa klart lavere ledighet enn andre ikke-vestlige innvandrere, 7 prosent mot 12-14 prosent. Ledigheten for dem fra Øst-Europa vokste deretter sterkere og lenger enn for de andre, og nådde topp så sent som i 1996, med 17 prosent. Da var det bare afrikanere som hadde høyere ledighet. Årsaken til denne kraftige økningen var at den store flyktningsstrømmen fra Bosnia i 1993-94 gjorde at innvandrere fra Øst-Europa fikk en meget stor andel nyankomne som gjerne ville inn på arbeidsmarkedet. Til tross for at bosnierne oppnådde høy sysselsetting raskere enn andre flyktningsgrupper, vil de likevel trekke opp arbeidsledigheten en kortere periode like etter ankomst. Etter 1996 er de kommet nesten ned på nivå med dem fra Sør-Amerika. Selv om nedgangen gikk svært raskt etter 1996, har deres arbeidsledighet likevel steget etter år 2000, slik tilfellet har vært for andre ikke-vestlige innvandrere. Utviklingen for de ulike gruppene er lettere å sammenlikne visuelt enn i tabeller. Derfor er innholdet i tabell 8.13 også fremstilt i figur 8.1.

Afrikanere på topp

Innvandrere fra Afrika har i hele perioden hatt den høyeste andelen arbeidsledige. Dette bør tas som et uttrykk for at de faktisk har meget vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet, selv om også andelen nyankomne nok har vært relativt høy i mange år. Afrikanerne nådd toppen av arbeidsledigheten i 1994, med 22,2 prosent. Arbeidsledigheten for dem fortsatte altså å stige en god stund etter den hadde snudd for arbeidsmarkedet under ett. Nå er ledigheten igjen oppe på nesten 16 prosent, klart høyere enn den var ved periodens begynnelse i 1989. Det generelle nivået og arbeidsledigheten for flere andre innvandrergrupper ligger lavere i 2002 enn i 1989.

Figur 8.1. Registrert helt arbeidsledige i alderen 16-74 år etter landbakgrunn. Prosent av arbeidsstyrken. Utgangen av november 1989-2002

¹ Brudd i tidsserien i 1999 pga. endringer i definisjon av arbeidsledige.

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

De fra Asia og fra Afrika følger hverandre nøye gjennom 1990-tallet, med asiaterne på et litt lavere nivå. Det er såpass mange innvandrere fra Asia i Norge at endringer i innvandringen fra år til annet slår mindre ut på sammensetningen av gruppen enn det gjør f. eks. for dem fra Afrika. Toppen for dem fra Asia ble også nådd relativt sent, slik at det ser ut som om det tar ganske lang tid (et par år) fra nedgangen i arbeidsledigheten starter til innvandrere fra Asia og Afrika får glede av den.

Relativt lav ledighet for sør-amerikanere

Innvandrere fra Sør-Amerika har gjennomgående lavere ledighetsprosent enn andre innvandrere fra land i den tredje verden. Dette kan ha å gjøre med at gruppen nå er godt etablert, med liten andel nyankomne. Men det er nok også av betydning at dette i stor grad er personer med erfaringer fra hjemlandet som er lettere å finne anvendelse for i Norge enn det tilfellet er for dem fra Afrika og Asia. Den klart største innvandrerguppen fra Sør-Amerika er flykninger fra Chile. Disse hadde relativt høy utdanning, og ble nok i hvert fall i årene rett etter Allendes fall møtt med stor sympati i Norge.

Vi ser at økningen i arbeidsledigheten etter konjunkturskiftet i 2000 har vært relativt sett større for arbeidsledigheten under ett enn for innvandrerguppene, men når nivået i utgangspunktet er så ulikt, har det lite å si. Selv om oppgangen i afrikanernes ledighet "bare" har vært på 20 prosent de siste to år, mens den generelle stigningen har vært på over 30 prosent, utgjør økningen blant dem fra Afrika 2,5 prosentpoeng, det samme som totalledigheten var i år 2000. Tidspunktet for når økningen startet er ikke lett å fastlegge eksakt på grunn av bruddet i tallserien fra 1998 til 1999, men det synes som om økningen startet samtidig for innvandrerne og de andre.

Stor økning for alle siste år

Utviklingen det siste året fremstiller vi ved å sammenlikne de ferskeste tallene, mai 2002 med mai 2003. Den samlede ledigheten har økt mye det siste året, fra 2,9 til 3,7 prosent. Økningen har vært større for menn (1,1 prosentpoeng) enn for kvinner (0,5 prosentpoeng). Også innenfor alle innvandrergupper har økningen vært større for menn enn for kvinner. Vi minner igjen om at det nok kan være ulikheter i meldetilbøyelighet mellom kjønnene, men det synes ikke rimelig å tro at det kan være eneste grunnen til at ledigheten har økt mest for menn i alle grupper.

Ingen tegn til redusert økning i innvandrernes ledighet

Vi ser i tabell 8.7 hvordan økningen har vært siste året. Ingen grupper slipper unna øket arbeidsledighet, men den har vært minst for innvandrere fra Vest-Europa. For menn har alle ikke-vestlige innvandrergupper i tabell 8.7 nå høyere arbeidsledighet enn 10 prosent, og fram til midt i 2003 er det ikke tegn til at denne økningen stopper opp. Dersom historien fra forrige ledighetstopp, den tidlig på 1990-tallet, gjentar seg, vil det lett gå et par år fra totalnivået på ledigheten snur til det får utslag for innvandrerne.

Både absolutt og relativt har økningen vært størst for menn fra Sør- og Mellom-Amerika, men den har vært relativt høy også i alle andre grupper. Det skjer en endring i forholdet mellom regionene ved at arbeidsledigheten nå er høyere både for menn og kvinner fra Sør-Amerika enn den er fra Øst-Europa. I fjor hadde øst-europeerne høyere ledighet enn dem fra Sør-Amerika. For øst-europeerne er det igjen endringer i gruppens sammensetning som kan bety noe, det er stadig flere både fra Bosnia og Kosovo som har vært her lenge nok til noenlunde lett å kunne få arbeid. Det er dessuten betydelige antall som har returnert til Kosovo. Dersom tilbakevending er vanligst blant personer som ikke får innpass på det norske arbeidsmarkedet, kan det også bety noe for at ledigheten har økt relativt lite i den gruppen.

Arbeidsledigheten fra 2002 til 2003 har økt mest for dem med midlere botid (tabell ikke vist). For førstegenerasjons innvandrere både fra Asia, Afrika og Sør-Amerika er det mer enn 10 prosent arbeidsledige blant dem som har bodd i Norge 4-6 år. Ledigheten er klart lavere både blant dem som har bodd her kortere og lengre, og oppgangen har vært mindre sterk. Dette kan ha å gjøre ikke bare med reelle problemer i arbeidsmarkedet, men kan også henge sammen med at de som har bodd her

kort tid ennå ikke har så mye å hente ved å melde seg ledige, mens det blant dem som har bodd her lenge kanskje er andre alternativer som uføretrygding eller yrkesmessig attføring som er mer effektive ved ledighet.

Innvandrerne i Oslo har ledighet over gjennomsnittet

Vi sa innledningsvis at det skal legges liten vekt på forskjeller mellom fylkene. Vi skal likevel nevne at den generelle arbeidsledigheten i Oslo har vist en ganske sterk vekst det siste året, og andelen arbeidsledige er nå større her enn i andre fylker unntatt Finnmark. Økningen i ledigheten blant innvandrere er også sterk i Oslo, slik at fra mai 2002 til mai 2003 er andelen ledige blant både vestlige og ikke-vestlige innvandrere steget fra å være klart under til litt over landsgjennomsnittet. Arbeidsledighetsnivået for ikke-vestlige innvandrere er høyt i alle fylker, og følger det generelle nivået på arbeidsledigheten.

Arbeidsmarkedstiltak øker mye, men minst for innvandrere

Det har vært en kraftig økning i bruken av arbeidsmarkedstiltak fra mai 2002 til mai 2003, fra 12 500 til nesten 21 000 på tiltak, se tabell 8.14. Økningen er nå sterkest blant de som ikke er innvandrere, hvor økningen har vært fra 4 700 til 8 200 for menn og fra 3 900 til 7 300 for kvinner. Denne økningen har vært på om lag 80 prosent på ett år. For innvandrere har økningen vært om lag 40 prosent, men fortsatt er det mye større andel blant innvandrerne som er på tiltak enn det er den i øvrige befolkningen. Det er flere innvandrerkvinner enn –menn på tiltak, men det er fortsatt et lite overskudd av menn blant alle på tiltak.

Tabell 8.14. Personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak, etter kjønn, landbakgrunn. I prosent av personer i alt 16-74 år. Utgangen av mai 2002 og 2003

	Utgangen av mai 2002				Utgangen av mai 2003			
	Antall	I alt	Menn	Kvinner	Antall	I alt	Menn	Kvinner
Hele befolkningen	12 527	0,4	0,4	0,4	20 826	0,6	0,7	0,6
Førstegenerasjons innvandrere i alt	3 856	1,7	1,6	1,7	5 361	2,2	2,1	2,3
Norden	104	0,2	0,2	0,2	202	0,4	0,5	0,4
Vest-Europa ellers	99	0,3	0,3	0,4	163	0,5	0,5	0,6
Øst-Europa	820	2,2	1,9	2,3	1 044	2,6	2,1	3,0
Nord-Amerika, Oseania	22	0,3	0,3	0,3	41	0,6	0,5	0,6
Asia (inkl. Tyrkia)	1 913	2,3	2,1	2,5	2 635	3,0	2,8	3,1
Afrika	733	3,3	3,4	3,2	1 051	4,2	4,3	3,9
Sør- og Mellom- Amerika	165	1,7	1,7	1,8	225	2,2	1,8	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Oppgangen i bruk av tiltak blant førstegenerasjons innvandrere er på 1500 siste år, hvor halvparten av oppgangen er blant asiater. Oppgangen er på om lag 40 prosent for alle gruppene, med de fra Øst-Europa som et unntak. Der er oppgangen i antall bare 25 prosent. De har likevel større andel på tiltak enn det er blant dem fra Sør-Amerika. Tiltakene brukes mest i de grupper hvor ledigheten er størst. Til tross for at økningen i bruk av tiltak har vært stor, har den på ingen måte greid å stoppe veksten i ledigheten blant innvandrerne.

Økningen i arbeidsmarkedstiltak lik i alle botidsgrupper

Det var størst økning i bruk av tiltaksplasser for afrikanere. For de fra Afrika er økningen sterkest for dem som har bodd 4-6 år og lenger enn 7 år, men dette er intet generelt mønster. Det er sjeldnest med tiltaksplasser for dem som har bodd i Norge lenger enn sju år, men tilveksten er betydelig også blant

dem. Vestlige innvandrere er kommet inn på tiltaksplasser vesentligst siste året, men tallene er fortsatt små, bare fra 0,4 til 0,8 prosent av gruppen.

8.4.2 Arbeidstakere og sysselsetting

Perioden er litt annerledes her enn for de arbeidsledige fordi den publiserte statistikken er litt ulik. Det er i Grunntabeller 4/2001, som er kilden for vår tabell 8.15, publisert arbeidstakertall fra 1991 til 2001. Etter 2001 er det skjedd noen endringer i definisjonene, som har gjort at selvstendig næringsdrivende nå er inne i statistikken, og dessuten er det en del mindre arbeidsforhold (av kortere varighet) som også regnes med.

Arbeidstakerprosenten klart avhengig av konjunktorene for alle innvandrere

Vi vil først kommentere tabell 8.15. Den inneholder arbeidstakerprosenten blant førstegenerasjons innvandrere etter landbakgrunn fra 1991 til 2001. Denne prosentten lå stabilt på rett over 40 fram til

Tabell 8.15. Arbeidstakere i alderen 16-74 år etter landbakgrunn og kjønn. Førstegenerasjons innvandrere som prosent av personer i alt. 4. kvartal 1991-2001

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
I alt											
I alt	42,4	41,3	41,5	42,1	43,2	45,5	48,1	50,9	50,9	50,9	51,3
Norden	54,5	54,4	55,5	56,9	57,1	57,7	59,2	60,5	62,4	62,4	61,7
Vest-Europa ellers	49,1	48,6	50,4	51,6	51,9	53,3	54,9	56,1	57,2	57,0	57,4
Øst-Europa	39,7	36,1	29,4	27,5	30,7	35,0	40,5	46,9	45,2	48,7	50,7
Nord-Amerika og Oseania	36,0	36,0	37,9	38,7	38,5	39,7	42,2	44,4	43,6	44,3	45,4
Asia (inkl. Tyrkia)	35,3	34,2	35,1	36,3	37,9	41,1	43,5	46,3	46,1	45,3	46,2
Afrika	30,9	29,3	30,7	32,7	34,7	37,1	39,7	41,8	41,5	41,8	41,0
Sør- og Mellom-Amerika	39,9	40,2	41,6	43,1	44,2	47,7	49,8	54,9	54,2	54,4	54,9
Menn											
I alt	44,8	43,8	44,5	45,9	47,5	50,3	53,2	56,0	55,2	54,6	55,3
Norden	53,5	53,6	54,8	56,7	56,7	57,5	59,1	60,6	62,5	62,6	61,9
Vest-Europa ellers	55,2	54,7	57,5	59,3	58,8	60,0	61,7	62,4	63,1	63,0	63,3
Øst-Europa	41,4	37,2	30,4	29,0	33,7	39,0	45,4	51,9	48,8	53,1	55,3
Nord-Amerika og Oseania	41,2	41,3	44,8	45,9	44,6	45,6	48,4	51,1	50,3	49,9	51,7
Asia (inkl. Tyrkia)	40,1	39,2	40,7	42,7	45,1	48,8	51,3	54,0	52,3	49,8	51,4
Afrika	31,9	30,5	32,6	35,8	38,7	41,6	44,7	47,6	47,0	47,2	45,6
Sør- og Mellom-Amerika	46,1	46,2	48,6	50,5	51,6	55,8	57,9	63,0	60,6	59,4	60,4
Kvinner											
I alt	39,7	38,6	38,2	38,0	38,7	40,7	43,1	45,8	46,5	47,1	47,2
Norden	55,2	55,1	56,0	57,0	57,4	58,0	59,4	60,3	62,4	62,2	61,6
Vest-Europa ellers	42,5	41,9	42,7	43,0	44,0	45,9	47,1	48,6	49,9	49,6	50,1
Øst-Europa	37,8	34,9	28,3	26,0	28,0	31,5	36,4	42,7	42,1	45,2	47,1
Nord-Amerika og Oseania	31,8	31,8	32,4	33,0	33,7	34,9	37,0	38,7	37,8	39,5	39,8
Asia (inkl. Tyrkia)	28,9	27,6	28,3	28,7	29,8	32,7	35,3	38,3	39,6	40,4	40,7
Afrika	28,6	26,7	26,7	26,7	27,3	29,3	31,4	32,7	33,2	33,9	34,4
Sør- og Mellom-Amerika	33,0	33,8	34,5	35,5	36,7	39,7	42,0	47,4	48,2	50,0	50,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

1994. Deretter skjedde en sterk økning, til 50 prosent, fram til 1998, og så en stabilisering på dette nivået.

Nivået for innvandrere fra Norden har hele tiden ligget vel 10 prosentpoeng høyere enn innvandrernes gjennomsnitt, og nivået begynte å stige tidligere i konjunkturoppgangen tidlig på 1990-tallet enn det gjorde for andre. Innvandrerne fra resten av Vest-Europa følger det nordiske nivået, 5 prosentpoeng lavere. Arbeidstakerprosenten for dem fra Nord-Amerika har hele tiden ligget langt under gjennomsnittet for innvandrerne under ett, med unntak for menn under lavkonjunkturen 1993-94. Noe skyldes at dette er en gruppe som er mye eldre enn andre innvandrergrupper, og dessuten at det er mange som kommer derfra for å studere. Likevel er det interessant å merke seg at arbeidstakerprosenten for amerikanere også er avhengig av konjunkturløpene.

Utviklingen for innvandrere fra Øst-Europa viser et annet forløp enn for andre innvandrere. Deres arbeidstakerandel synker fra om lag 35 til klart under 30 prosent i 1993 og 1994, i sammenheng med den store antallet flyktninger fra Bosnia. Den steg raskt fra midten av 1990-tallet, og passerte andelen for dem fra Asia i 1998, men ble litt lavere igjen i 1999, trolig under innflytelse av tilstrømmingen fra Kosovo. Innvandrere fra Asia har hele tiden hatt om lag 5 prosentpoeng høyere arbeidstakerandel enn dem fra Afrika. Oppgangen startet i 1992, men har ikke vært særlig stor siden 1998. Igjen er det nok nytillstrømning som er en viktig del av forklaringen på stagnasjon, ikke bare vanskelige arbeidsmarkedsforhold. De som kommer fra Sør-Amerika har gått fra å være litt under innvandrernes gjennomsnitt i begynnelsen av perioden til litt over etter 1994. Etter en stor oppgang fra 1997 til 1998 har det ikke vært noen ytterligere vekst.

Kvinner har mye lavere sysselsetting enn menn, men forskjellen er nå minkende

Forskjellen mellom kvinners og menns arbeidstakerprosent har sunket også for innvandrere gjennom hele perioden. Det kan synes som om forskjellen økte under starten av konjunkturoppgangen midt på 1990-tallet, men at den så er blitt mindre igjen senere. For innvandrere fra land i den tredje verden har andelen som er arbeidstakere steget blant kvinner helt fram til 2001, mens andelen for menn har stått i ro siden 1998. Forskjellen i arbeidstakerprosent er fortsatt over 10 prosent for de fleste grupper, og noe mindre for dem som kommer fra Øst-Europa.

Svensker blir ikke arbeidsledige i Norge, men reiser hjem ved konjunkturedgang

Vi kan i tabell 8.16 gå helt tilbake til 1987 og se hvordan arbeidstakerprosentens utvikling har variert mellom de ulike verdensdeler og land. Ved konjunkturedgangen sank arbeidstakerandelen fra 58 til 55 prosent for hele befolkningen, men fra 51 til 41 for førstegenerasjons innvandrere. Nedgangen var minst for dem fra våre naboland, for svensker nesten ingen nedgang i det hele tatt. Dette skyldes nok den meget store tilbakeflyttingen til Sverige vi hadde i konjunkturedgangens begynnelse. For andre store grupper, som dansker, briter og tyskere var det større nedgang, men bare på nivå med gjennomsnittet i Norge. Denne store og meget mobile svenske arbeidskraften er trolig viktig for det norske arbeidsmarkedets fleksibilitet.

Så langt tilbake er det egentlig bare Jugoslavia av landene i Øst-Europa som hadde et antall arbeidstakere som betydde noe. For dem ble arbeidstakerprosenten halvert fra 53 før nedgangen (1987) til 27 i 1992. Deretter har arbeidstakerprosenten fra Jugoslavia holdt seg på et lavt nivå. Polen er tatt med som eksempel på et øst-europeisk land med en annen type innvandring. Deres arbeidstakerprosent sank fra 50 før nedgangen til 40 på bunnen i 1992, og er deretter oppe igjen på 56 i 2001. Dette er gjennomsnittsnivået for europeiske innvandrere. I 1992 og tidligere var det svært få fra Bosnia her, og arbeidstakerprosenten for dem blir utsagnskraftig bare for 2001.

Afrikanere hadde relativt høy sysselsetting på 1980-tallet, svært lav deretter

Afrikas arbeidstakerandel sank fra 50 til 30 under nedgangen, men er ikke kommet høyere opp enn til 40 i 2001. Dette er nok et stykke på vei en virkning av endringer i gruppens sammensetning, somaliere er nå blitt den klart største gruppen, og blant dem er det mange nyankomne. Arbeidstakerprosenten for

somaliere var nede under 10 i 1992, og er nå oppe like under 30 prosent. Spesielt for denne gruppen ville det vært av interesse å følge dem på individnivå slik det ble gjort i Østby (2001b). De somaliere som kom i 1987 og 1988 hadde etter ti år en andel yrkesaktive på over 40 prosent, på nivå f. eks. med irakere ankommet samtidig. Flere grupper er i 2001 oppe igjen på nivået fra 1987, men for marokkanere er forskjellen stor fra en andel på 56 prosent i 1987, over gjennomsnittet av alle innvandrere, til vel 40 prosent i 2001. Etiopiere hadde svært lav arbeidstakerprosent i 1992, men er i 2001 godt over gjennomsnittet for Afrika. De greier seg altså tilsynelatende bedre på det norske arbeidsmarkedet enn det somaliene gjør, men forskjellene kan til en viss grad forklares med ulikheter i botid.

Tabell 8.16. Arbeidstakere i alderen 16-74 år etter fødeland. Prosent av personer i alt. 4. kvartal 1987, 1992 og 2001

	1987	1992	2001
Arbeidstakere i alt	57,9	54,5	60,8
Førstegenerasjons innvandrere i alt	50,6	41,3	51,3
Europa i alt (ekskl. Tyrkia)	54,4	49,0	57,0
Danmark	58,0	54,1	56,1
Sverige	56,5	55,9	66,5
Jugoslavia	53,2	27,3	46,8
Polen	49,2	40,8	56,0
Storbritannia	48,7	47,0	58,7
Tyskland	56,0	51,8	57,1
Bosnia-Hercegovina	64,3	30,2	54,1
Afrika i alt	50,0	29,3	41,0
Etiopia	44,4	22,5	46,5
Marokko	55,8	32,4	42,0
Somalia	15,5	8,3	29,3
Asia i alt (inkl. Tyrkia)	46,8	34,2	46,2
Tyrkia	56,3	34,4	43,7
Sri Lanka	39,3	48,7	61,1
Filippinene	55,6	48,4	59,4
India	57,5	48,4	56,4
Irak	22,0	11,6	34,9
Iran	23,4	19,7	43,9
Pakistan	46,2	32,8	38,3
Thailand	42,7	33,2	49,5
Vietnam	46,5	26,1	52,9
USA	36,9	36,0	44,8
Chile	40,4	42,7	60,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Blant asiater går noen arbeidstakerprosent ned, men mange går opp

Innvandrere fra Asia er som én gruppe på samme arbeidstakerandel i 2001 som i 1987, men det er store forskjeller landene imellom. Filippinene og India har en jevn og positiv utvikling, det samme må sies om dem fra Vietnam og Thailand. Iran og Irak hadde begge svært lave andeler i 1987 siden så mange da hadde kort botid, men de har kommet bedre ut etter 1992. Klart negativt er bildet for Pakistan og Tyrkia, som i likhet med Marokko ligger langt under nivået fra 1987. Det at disse landene

som har hatt en tradisjonell arbeidsinnvandring til Norge har så lave arbeidstakerprosent, er kanskje noe overraskende. I en situasjon hvor øket innvandring av ufaglærte arbeidstakere er aktuell, må det være viktig å gå inn på årsakene til disse lave arbeidstakerprosentene, skyldes de alder, uførhet, lav kvinnelig yrkesaktivitet eller annet. Det kan ligge antydninger i dette om at arbeidsinnvandring ikke nødvendigvis fører til innvandring av grupper med permanent høy sysselsetting, og at annen innvandring kan gi vel så stor langsiktig sysselsettingsgevinst.

For USA var det ingen nedgang fra 1987 til 1992, og for innvandrere fra Chile var det endog en liten oppgang i arbeidstakerprosent. Dette skyldes nok at de store gruppene som kom på slutten av 1980-tallet var kommet i arbeid etter noen år, og de i praksis var mer lik andre arbeidsinnvandrere enn de var lik de politiske flyktningene som var kommet fra Chile tidligere.

Utviklingen i sysselsetting siste år for regioner og land

Tabell 8.1 viser også endringen i sysselsetting fra seint i 2001 til seint i 2002. For befolkningen i Norge har konjunkturedgangen ført til at andelen som er sysselsatt er falt fra 70,9 til 70,1 prosent, fortsatt meget høyt i en europeisk sammenheng. Nedgangen er større for menn enn for kvinner, slik at forskjellen i sysselsettingsfrekvens mellom kvinner og menn har aldri vært så liten som nå, og den er fortsatt synkende.

Over dobbelt så stor nedgang for første generasjons innvandrere som for andre

Det har vært nedgang i sysselsettingen fra 2001 til 2002 for alle grupper av første generasjons innvandrere, men det er bare for menn det er nedgang for alle landgrupper (se tabell 8.1). Nedgangen er dobbelt så stor for innvandrerne (1,8 prosent) som landsgjennomsnittet (0,8 prosent). Også blant innvandrerne er nedgangen mye sterkere for menn enn for kvinner. For menn er nedgangen størst for innvandrerne fra Afrika og Sør-Amerika, på eller over 2,5 prosent, mens den er i underkant av 2 prosent for dem fra Asia og Øst-Europa. Dette er store endringer på ett år. De som kommer fra Vest-Europa utenom Norden har også større nedgang enn gjennomsnittet blant første generasjons innvandrere. Det er altså ikke bare ikke-vestlige innvandrere som rammes av synkende sysselsetting, også andre innvandrere og resten av befolkningen rammes, men nedgangen er større jo fjernere bakgrunnen er.

Kvinner som er første generasjons innvandrere har mindre nedgang enn menn, men fra et lavere nivå. Innvandrerne fra Sør-Amerika og Afrika er fortsatt de med størst nedgang (2 prosent), mens kvinner fra Øst-Europa faktisk har en liten oppgang. Igjen kan det spille en rolle at store innvandrergrupper fra slutten av 1990-tallet bør være klare for arbeidsmarkedet, og dessuten er en betydelig andel kvinner fra Øst-Europa gift med norske menn. Disse kvinnene kan nok ha et annet og tryggere forhold til arbeidsmarkedet enn de som kom som flyktninger.

Enda større nedgang for dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre

Det er tidligere trukket fram som et positivt trekk at de født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har høyere sysselsetting enn de som selv har innvandret. Utviklingen akkurat det siste året har ikke forsterket dette. Da var nedgangen i denne gruppas samlede sysselsetting 2,4 prosent, tre ganger høyere enn landets gjennomsnitt, og betydelig høyere enn foreldregenerasjonens. Det er for noen av verdensregionene små tall det er snakk om, men likevel et varsku om at denne gruppen har en marginal og ganske sårbar tilknytning til arbeidsmarkedet.

Nedgangen er for de fleste grupper langt større for menn enn for kvinner, og når tallet for menn født av to foreldre fra Sør-Amerika viser stor oppgang, kan det betraktes som en tilfældighet, gruppen er svært liten (så vidt over 100 sysselsatte i alt). Menn fra Afrika hadde lav sysselsetting i 2001, og hadde en meget stor nedgang til 2002. Gjennomgående kommer som vanlig ikke-vestlige innvandrere dårligst ut.

Store forskjeller landene i mellom, ikke alle har hatt like negativ utvikling

I tabell 8.5 har vi endringstall for sysselsettingen fra 2001 til 2002 for de største enkeltlandene. Her ser vi bare på førstegenerasjons innvandrere, tallene for den neste generasjonen vil bli altfor små for de fleste enkeltland. Vi ser i tabellen at noen få land har hatt oppgang i sysselsetting. Noen av dem er vestlige land, vanligst er oppgang for de flyktningsgruppene som nå begynner å få innpass på arbeidsmarkedet, som de fra Afghanistan, og noen av de nye gruppene fra Øst-Europa, som fra Bosnia, Kroatia og Romania. Personer fra disse landene er nå kanskje på vei til å bli kvalifiserte for det norske arbeidsmarkedet. For andre grupper med stor tilvekst siste året, er utviklingen svært negativ. Både blant irakere og somaliere er nedgangen i sysselsettingen nesten 4 prosent på ett år. Disse betraktningen over enkeltland bør følges av analyser av individuelle forløp før de kan bli grunnlaget for eventuelle tiltak for å bedre situasjonen.

De tradisjonelle arbeidstakerlandene som har hatt en bekymringsfull utvikling i det lange tidsperspektivet, har hatt en ganske beskjeden nedgang i sysselsettingen fra 2001 til 2002. Pakistan, Tyrkia og Marokko har alle hatt en nedgang på mindre enn 1 prosent, og gruppen under ett har fulgt nedgangen i arbeidsmarkedet. Selv om de ikke har nådd sysselsettingsnivået fra forrige høykonjunktur, har de altså ikke sakk ytterligere etter det siste året.

Tross alt en oppgang i antallet sysselsatte innvandrere fra 2001 til 2002.

Det er i slike beskrivelser som dette lett å få øye på de negative trekkene som er i utviklingen, og det er dem som kan være grunnlag for tiltak for å korrigere uønskede trender. Det er likevel riktig også å peke på eventuelle positive trekk fordi disse kan vise at det ikke er unisont negativ utvikling. Tabell 8.5 viser oss at mens den samlede sysselsettingen i landet har sunket med 8 000 personer, har det vært en økning i antallet sysselsatte førstegenerasjons innvandrere på nesten 5 000. Fra de to landene hvor andelen sysselsatte har sunket mest, er det vært en oppgang i antall på 200 (Irak) og på 150 (Somalia). Når prosenten synker så mye er det altså fordi gruppen har vokst raskt. Med mange nyankomne kan sysselsettingsprosenten vanskelig øke selv om antall sysselsatte gjør det. De gruppene som hadde størst tilvekst i antallet sysselsatte (over 300) var fra Russland, Tyskland, Polen, Thailand og Filippinene. Tilveksten var mellom 200 og 300 fra Iran, Tyrkia og Afghanistan, foruten Irak. Dette er grupper som har kommet til Norge under svært ulike forutsetninger, og det viser at tilveksten til arbeidskraften i Norge kommer ikke bare ved arbeidsinnvandring, men for tiden i mye større grad gjennom de andre kanalene for innvandring.

Sysselsettingen synker mest for dem med kortest botid

For innvandrere fra alle regioner, både vestlige og ikke-vestlige har sysselsettingsprosenten sunket mest fra 2001 til 2002 for dem som har den korteste botiden. Øst-Europa er det eneste unntaket, her har sysselsettingen faktisk vokst for denne gruppen. Vi ser nok dette som en sammensetningseffekt; den store gruppen som kom i 1999 nå er i slutten av dette varighetsintervallet og har lettere enn tidligere for å få jobb. For å hindre ytterligere nedgang i sysselsettingen synes det mest effektivt å rette tiltakene mot dem som har vært her relativt kort tid, slik tilfellet jo er for arbeidsmarkedstiltak.

De som i utgangspunktet har svakest tilknytning til arbeidsmarkedet rammes hardest i nedgangstider

Hele dette avsnittet som gjennomgår endringene i sysselsettingen siste år synes å peke mot samme konklusjon. Den betydelige nedgangen i sysselsetting for innvandrere fra Afrika og Sør-Amerika har vært møtt med øket bruk av arbeidsmarkedstiltak, men det er nok et grunnleggende problem at nedgangstider gjør at disse innvandringsgruppene og andre som er sterkt utsatte på arbeidsmarkedet også er de som rammes hardest av en konjunkturedgang.

Nedgang i innvandrernes sysselsetting i alle fylker

I alle fylker har det vært nedgang i sysselsettingsprosent for førstegenerasjons innvandrere. Minst har den vært i Troms og Sogn og Fjordane. Nedgangen i sysselsettingsprosent for befolkningen under ett har også vært noe mindre enn gjennomsnittet her, og det spiller kanskje også en rolle at begge fylkene har relativt høye sysselsettingsprosent, både for alle bosatte og for innvandrerne. Høyest

sysselsettingsprosent for innvandrere har vi fortsatt i Finnmark, som med sine 62 prosent sysselsatte blant ikke-vestlige innvandrere ligger 10 prosent over landsgjennomsnittet for denne gruppen, og 20 prosent over Aust-Agder med lavest sysselsetting. Nedgangen har lite med nivået å gjøre, den sterkeste nedgangen i sysselsettingen finner vi blant de fylkene som har høyest og de som har lavest sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere.

8.5 Sammendrag og konklusjoner

Hensikten med dette kapitlet er med utgangspunkt primært i publiserte data å gi en samlet beskrivelse av innvandrerne i det norske arbeidsmarkedet. Det finnes mye data som illustrerer dette, men det er ikke så mange framstillinger av alle de forhold som er belagt statistisk, særlig ikke av såpass ny dato at de får med seg også de nyere variable som forholdene for dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og de selvstendig næringsdrivende.

Arbeidsmarkedet er en viktig arena for integrasjon, de som får jobb får samtidig ofte språktrening i tillegg til mangeartede kontakter med kollegaer og med det norske samfunnet, i tillegg til at de kan få øket selvrespekt og respekt hos andre ved at de blir økonomisk selvhjulpne individer. Det er en arena hvor økonomiske ressurser kan hentes ut for å brukes på andre arenaer, som sosiale kontakter og fritidsaktiviteter, utdanning, konsum etc. Og det er en viktig arena for å vise at en faktisk er integrert i det norske samfunnet godt nok til å kunne delta på linje med andre. Derfor er arbeidsmarkeds-tilpasning også en viktig indikator på integrasjon. Det er ikke slik at en innvandrer som ikke er i arbeid ikke kan betraktes som integrert, fordi det kan være mange gode grunner til at folk ikke er i arbeid. Men de som er i arbeid har oppfylt en viktig forutsetning for integrasjon, den er ikke nødvendig, og den er ikke tilstrekkelig, men arbeidsmarkedet er likevel den viktigste arena for integrasjon av voksne innvandrere.

Vi har sett på arbeidsledighet og sysselsetting, og hvordan disse forholdene har utviklet seg siden omkring 1990. For de siste årene har vi også kunnet se på selvstendig næringsdrivende, og vi har kunnet sondre mellom dem som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre og dem som selv har innvandret. Det er så langt som mulig skilt mellom ulike opprinnelsesland, og vi unngår å gi tall for innvandrere under ett uten å bryte ned på hvilke regioner de kommer fra. Vi har ikke i dette notatet trukket inn oppholdsgrunnlag. Det kunne vært gjort, men bare for flyktningers vedkommende. Flyktingene på arbeidsmarkedet behandles en gang året i et eget notat (Mathisen 2003 og tidligere). Regional bakgrunn har en sterk sammenheng med oppholdsgrunnlag. Når det forhåpentligvis engang om noen få år foreligger data om oppholdsgrunnlag tilgjengelig for statistisk bruk, kommer analyser av de ulike gruppenes tilpasning på arbeidsmarkedet til å stå sentralt.

Innvandrerne har klart lavere andel sysselsatte enn resten av befolkningen, og slik har det vært i hele perioden. Av førstegenerasjons innvandrere er det 57,5 prosent som er sysselsatte mot 70 prosent i landet under ett. Blant dem født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er andelen 61 prosent.

Kvinner har lavere sysselsetting enn menn i Norge, men forskjellen er synkende. Forskjellen er størst blant innvandrerne, men den avtar også blant dem. Det er store forskjeller mellom de ulike opprinnelsesland, noe som i stor grad avspeiler de ulike nasjonaliteters rekrutteringsmønstre. Forskjellen i menns og kvinners sysselsetting vil også avspeile grunnleggende forskjeller i rolleoppfatning og normer.

Vestlige innvandrere og innvandrere fra mange land i Øst-Europa har relativt høye andeler sysselsatte. Høyest sysselsettingsprosent blant ikke-vestlige innvandrere har de fra Filippinene. Dette henger sammen både med rekrutteringsmønsteret, og det særs høye utdanningsnivået de har. Innvandrere fra Sri Lanka har lenge hatt ord på seg for å være vellykkede på arbeidsmarkedet. Det er særlig menn herfra som har høy yrkesdeltaking. De senere årene har innvandrere fra Vietnam hatt høyere yrkesdeltaking enn gjennomsnittet blant asiatiske innvandrere. Det tok lang tid før vietnameserne kom

inn på arbeidsmarkedet, kanskje fordi deres språklige og andre forutsetninger var dårlige. Det er mulig at også somaliere på samme måte kan få innpass på arbeidsmarkedet, men foreløpig ligger deres yrkesaktivitet svært lavt. De tradisjonelle arbeidsvandrere, som Pakistan, Tyrkia, og Marokko har sysselsetting betydelig under det vanlige for tredje verdens innvandrere, og andelen i arbeid har sunket relativt mye etter 1987.

Innvandrere fra ikke-vestlige land har en helt annen fordeling mellom næringene enn det andre har. De er oftere enn andre i restaurantvirksomhet, mens de ikke er oftere enn gjennomsnittet i transportnæringen. De som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er svært ofte i varehandel, mens de i påfallende liten utstrekning arbeider innen helse- og sosialtjenester.

Med økende botid er det flere som blir sysselsatt. Mange har vært opptatt av det tilsynelatende paradoks at sysselsettingen er lavere for dem med over 7 års botid enn den er for dem som har bodd her i 4-6 år. Dette paradokset forsvinner når en bruker botid og alder i kombinasjon. Andelen som er sysselsatt synker med alderen, men innenfor hver aldersgruppe øker den med botiden. Det kommer i flere sammenhenger fram hvor grunnleggende viktig botid er for integreringen i det norske arbeidsmarkedet.

De som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre har høyere sysselsetting enn de som selv har innvandret, og det er mye mindre forskjeller mellom de ulike opprinnelsesland. Denne gruppen har altså noe lettere for å komme inn på arbeidsmarkedet, og hvilket land en har sin bakgrunn i betyr mindre. Dette er ingen ny antakelse, men det er først nå den er belagt godt nok empirisk.

Arbeidsledighet er et grunnleggende levekårsproblem, men som indikator på hvordan integreringen varierer mellom grupper er det kanskje bedre å bruke sysselsetting enn arbeidsledighet. De registrerte arbeidsledige omfatter blant innvandrerne trolig bare en del av dem som gjerne kunne tenkt seg å være i arbeid, fordi mange mener de ikke har noe å hente på å registrere seg som ledige.

Arbeidsledigheten er klart høyere blant innvandrere enn i gjennomsnittet av befolkningen. Mens den samlede ledigheten i Norge var knapt 4 prosent, var den 4.5 prosent blant vestlige innvandrere, og mellom 11 og 18 prosent blant de ikke-vestlige. Høyest ledighet er det blant dem som har bodd i Norge i 4-6 år.

Arbeidsmarkedstiltak brukes svært mye oftere for ikke-vestlige innvandrere, men med den sterke økningen i arbeidsledigheten det siste året, er økningen i bruken mye større blant dem som ikke er innvandrere. Blant kvinner fra Afrika er antallet på tiltak godt over halvparten av de registrerte ledige.

Det er flere selvstendig næringsdrivende blant vestlige innvandrere og i befolkningen under ett enn det er blant ikke-vestlige innvandrere. Foreløpig er dette altså ikke en særlig effektiv måte for å redusere arbeidsledigheten. Det er særlig i matvarebransjene vi finner innvandrere som selvstendige, og særlig innvandrere fra Asia.

Alle sammenlikninger av utviklingen over tid i innvandrernes tilpasning på arbeidsmarkedet er sterkt påvirket av at gruppenes sammensetning kan endre seg mye med tiden. Det er ikke alltid like lett å skille mellom endringer som skyldes at sammensetningen har endret seg, og slike som skyldes mer substansielle endringer i atferd. Selv om sysselsettingsandelen vokser jevnt og fint om vi ser på de enkelte ankomstkohortene, kan andelen sysselsatte i denne gruppen synke sterkt om den en periode har relativt sett mange nyankomne.

Arbeidsledigheten for innvandrerne endrer seg mye over tid, og i takt med konjunktorene. Utslagene er imidlertid mye større blant innvandrere enn i resten av befolkningen. Det kan være store utslag også for andre marginale grupper. Det kan synes som om det tar lenger tid fra et konjunktururomslag til innvandrernes arbeidsledighet begynner å synke enn det gjør for de som ikke er innvandrere. Fram til midt i 2003 er det ikke tegn til at innvandrernes arbeidsledighet er i ferd med å flate ut.

Arbeidstakerprosentene er også konjunkturavhengige for innvandrerne, i langt større grad enn for andre. For afrikanere er den nå ganske lav, og den var svært lav også under forrige konjunkturbunn. Bildet for dem fra Asia er langt mer nyansert. Svenske innvandreres arbeidstakerprosent er trolig minst påvirket av konjunktorene. De velger å reise hjem ved konjunkturedgang.

9. Inntekt – oversikt over noen eksisterende analyser, og inntekt i 2001

9.1 Eksisterende inntektsanalyser

Inntektsforholdene er en viktig del av en samlet beskrivelse av levekår i Norge, og ikke minst av innvandrernes levekår og integrasjon. I bidragene til meldingsarbeidet har vi skrevet om arbeidsmarkedsforhold (kapittel 8), trygdebruk (kapittel 13) og sosialhjelp (kapittel 14) som alle har stor betydning for å forstå inntektsnivået blant innvandrere. Inntektsnivået er også en viktig del av den generelle beskrivelsen av levekår og ulikhet i Norge. Det er de siste årene gjort flere analyser av inntektsfordeling og ulikhet hvor det også er kommet fram viktig informasjon om innvandreres økonomiske forhold. Vi skal ikke bruke mye plass på å gjennomgå disse analysene, men vi skal referere til noen av de viktigste som er gjort i Statistisk sentralbyrå, og si litt om hva en kan finne ved å gå til disse analysene.

Kirkeberg

Det ble laget en analyse for KRD knyttet til Stortingsmelding 31 (2002-2003) Storbymeldingen, tatt inn som vedlegg 3 i meldingen (Kirkeberg 2003a). Analysene er også utgitt i et notat fra SSB (Barstad og Kirkeberg 2003). Arbeidet ble også publisert i en artikkel i Samfunnsspeilet 2/2003 (Kirkeberg 2003b). I Kirkebergs analyser kommer det fram at inntektsulikhetene er større i Oslo enn i andre byer og regioner, og at andelen under lavinntektsgrensen (under 50 prosent av medianinntekt) er større her (7,6 prosent) enn i andre deler av landet. For landet under ett er det 4,3 prosent som lever i husholdninger med inntekt under 50 prosent av medianinntekten i 2000 (Barstad og Kirkeberg, 2003, tabell 1).

Denne høye andelen i Oslo er knyttet særlig til det store innslaget av ikke-vestlige innvandrere som byen har. Holdes ikke-vestlige innvandrere utenfor, og dessuten studenthushold og hushold som til tross for lav inntekt har en viss formue, blir Oslos andel fattige den laveste i landet, med 3,1 prosent. De tre andre storbyene har 3,7 prosent, andre sentrale kommuner 4,8 prosent og øvrige kommuner 6 prosent. Grensen for å være fattig er her satt til 60 prosent av medianinntekten. Kirkeberg konkluderer med at det langt på vei er riktig å si at Oslos fattigdomsproblem har sin vesentligste bakgrunn i ansamlingen av ikke-vestlige innvandrere, og at den sterke veksten i andelen fattige i Oslo på 1990-tallet skyldes den økte innvandringen fra ikke-vestlige land (Kirkeberg, 2003b).

Lyngstad og Epland

Sosialdepartementet har fått utført en omfattende analyse av barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger (Lyngstad og Epland, 2003). Her kommer det fram i sammendraget (side 53-54) at.... ”Lavinntektsandelen er høyere blant barn av enslige mødre enn blant barn av enslige fedre, høyere blant små enn blant eldre barn og den er høyere blant barn med innvandrerbakgrunn enn blant barn uten slik bakgrunn. I de fleste gruppene er lavinntektsandelen høyere blant barn av enslige forsørgere enn blant barn som bor sammen med to foreldre.

Unntaket er barn med innvandrerbakgrunn. *Blant barn med bakgrunn fra Øst-Europa eller den tredje verden er lavinntektsandelen tvert imot høyest blant barn som bor i parhusholdninger.* (Min kursivering). Dette skyldes kanskje at innvandrerbarna har flere søsken og tilhører større husholdninger enn barn uten innvandrerbakgrunn. Oppholdstiden i Norge er avgjørende for innvandrerbarnas sjanser for å komme under lavinntektsgrensen. Hvert fjerde barn som har bodd mindre enn fem år i landet tilhører en lavinntektshusholdning. Dette gjelder både innvandrerbarn i enslig forsørgerhusholdninger og innvandrerbarn i parhusholdninger.” Det er denne perioden som skal dekkes av det statlige integreringstilskuddet (Beregningsutvalget 2004).

Litt lenger ut i oppsummeringen heter det: ”Forskjellen i lavinntektsandel mellom innvandrerbarn med yrkestilknyttet forsørger og andre barn med yrkestilknyttet forsørger er liten. Det samme gjelder forskjellen i lavinntektsandel mellom innvandrerbarn uten yrkestilknyttet forsørger og andre barn uten yrkestilknyttet forsørger. Derimot er lavinntektsandelen langt høyere blant dem uten enn blant dem med yrkestilknyttet forsørger. Dette gjelder både innenfor gruppen av barn med innvandringsbakgrunn og innenfor gruppen av barn uten slik bakgrunn.” (Lyngstad og Epland, 2003, s.54).

Det som er hovedgrunnen til at andelen under lavinntektsgrensen er så stor blant innvandrerhusholdninger med barn, er altså at deres tilknytning til arbeidsmarkedet er så mye dårligere. Det kan også være verdt å understreke at barn av enslige forsørgere ikke kommer dårligere ut enn barn i parhusholdninger. Det er altså ingen dobbelt byrde ved å være innvandrerbarn og ha enslig forsørger. Det sosiale sikkerhetsnettet sørger for at barn av enslige forsørgere ikke faller ytterligere utenfor. Ytrehus (2004) har gjort en analyse av fattige barn for Redd Barna, basert på registerdata om inntekt og om mottak av sosialhjelp.

Galloway og Aaberge

Galloway og Aaberge (2003) gjør en multivariat analysere av utviklingen i fattigdom blant innvandrere i Norge. I tillegg til hvilken region innvandrerne kommer fra, trekker de inn utdanning og botid i Norge. De diskuterer ulike mål på fattigdom, og de ser også på omfanget av varig fattigdom (for tre år på rad, 1995-1997), og ikke bare forholdene ett enkelt år. De finner en meget klar reduksjon i andelen fattige innenfor alle grupper med økende botid, men at det bare for innvandrere fra andre nordiske land er så sterk konvergens at ulikheten forsvinner helt. Avhengigheten av botid er minst for innvandrere fra Asia.

Inntektsforskjellene er i utgangspunktet mindre for dem med høyere utdanning enn for andre, og konvergens er raskere. Innslaget av kronisk fattige er sterkere for innvandrere enn andre, slik at andelen av dem som er fattige ett år som gjenfinnes som fattige året før og året etter er større blant innvandrerne enn blant andre. Det er større andel fattige blant lavt enn blant høyt utdannede innvandrere, men det er større *andel* blant dem med lav utdanning som ikke er kronisk fattige enn det er blant dem med høy utdanning. Gjennomgående er det innvandrere fra Asia kommer ut med de høyeste andelen fattige. Selv vil jeg se dette i sammenheng med at de fra Asia oftere enn andre fra ikke-vestlige land også har en ektefelle fra samme region (se kapittel 9.3 og 11). For andre innvandrere er det trolig større andel som deler husholdning med en som ikke er innvandrer.

Andersen og medarbeidere

Andersen et al (2003) har en grundig analyse av sammenhengen mellom økonomiske konjunkturer og fattigdom for perioden 1979-2000. De slår fast at det er stadig færre eldre som tilhører gruppen av fattige. De finner også at skattefrie stønader, slik som sosialhjelp og bostøtte, og i særlig grad familierelaterte stønader er av stor betydning for å redusere fattigdommen (s.89). Selv om overføringssystemet er treffsikkert, unngår en likevel ikke at personer med innvandrerbakgrunn er mest eksponert for fattigdom (s. 99).

De finner at ”første- og annengenerasjons innvandrere er klart overrepresentert blant kronisk fattige” (s. 99). Siden konklusjonen gjelder ikke-vestlige innvandrere er det neppe så mange født i Norge av to utenlandsfødte foreldre at deres ”annengenerasjon” kan bety særlig mye for konklusjonen. De sier også at ”... I perioden 1991-1994 var nærmere hver femte innvandrer kronisk fattig, men den tilsvarende andelen for de uten innvandringsbakgrunn var knapt to prosent. Utviklingen på 1990-tallet har likevel vært gunstig for innvandrerne, med en betydelig nedgang i andelen fattige. Dette samsvarer for øvrig med utviklingen i årlig fattigdom for denne gruppen (Kirkeberg (2001).” (s. 100). Det kunne vært interessant å se hvor mye av dette som skyldes at det er blitt bedringer for hver enkelt innvandrer og hvor mye som kan skyldes at gruppens sammensetning med hensyn på landbakgrunn og botid kan være endret.

De sier også i sine konklusjoner at..... ”Innvandrerne er likevel, uavhengig av tilstanden i økonomien, den gruppen i befolkningen som er sterkest rammet av fattigdom. Det er derfor viktig å framskaffe mer kunnskap om årsakene til dette” (Andersen et al s. 104). De analysene som er gjennomgått her, sammen med nye data om inntektens størrelse og sammensetning antyder at det er forholdet til arbeidsmarkedet som er viktigst, og at overføringene når et stykke på vei med å utjevne de forskjellene som skapes av dette.

9.2 Inntektsforholdene i 2001 for innvandrere i alder 25-55 år som er enslige forsørgere

Blant enslige forsørgere er det relativt små forskjeller mellom innvandrere og andre

I tillegg til det som er referert i 9.1 om fattigdom blant enslige forsørgere, er det også laget inntektsregnskap for gruppen for 2001. Vi skal bare sammenlikne enslige forsørgere tilhørende ulike grupper, ikke sammenlikne enslige forsørgere med andre. Tabell 9.1 viser deres inntekter. Enslige forsørgere som er førstegenerasjons innvandrere har 60 000 kroner lavere yrkesinntekt enn de enslige forsørgerne som ikke er innvandrere. De mottar mer både i skattepliktige og skattefrie overføringer. Forskjellen skyldes særlig at de får mer sosialhjelp, og mer fra folketrygden. Forskjellene i barnetrygd er små, siden barnetallet nokså likt (1,7 mot 1,4 barn). For den inntekten en sitter igjen med etter skatten er betalt, er forskjellen ikke større enn 15 000 kroner, men familiene er altså litt større blant innvandrerne, slik at forskjellen regnet per konsumentenhet blir 19 000 kroner.

Tabell 9.1. Inntektsregnskap for innvandrerbefolkningen og resten av den bosatte befolkningen. Enslige forsørgere 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. Kroner

	I alt	Førstegenerasjons innvandrere	Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	Resten av befolkningen
Yrkesinntekt	201 400	145 800	171 200	205 900
Overføringer	113 900	143 400	124 100	111 600
Skattepliktige	62 700	68 600	68 200	62 200
Skattefrie	51 300	74 800	55 900	49 400
Samlet inntekt	322 100	293 000	302 400	324 400
Inntekt etter skatt	266 800	253 000	255 700	268 000
Antall barn	1,5	1,7	1,5	1,4
Inntekt per konsumentenhet	168 700	154 000	161 700	173 000
Kvadratrotskala				
Antall familier	105 963	7 742	186	98 035

Kilde: Inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

De født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har høyere inntekter enn førstegenerasjonen

I regnskapet er også tatt inn tall for den lille gruppen av enslige forsørgere som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Når det gjelder inntekter og overføringer ligger deres beløp mellom det førstegenerasjons innvandrere og resten av befolkningen får. Yrkesinntekten er 25 000 kr høyere enn førstegenerasjonens, men etter overføringer og skatt er forskjellen knapt 3 000 kroner, og de ligger 12 000 kroner under andre enslige forsørgere. Det er i gjennomsnitt færre barn blant dem enn blant førstegenerasjons innvandrere som er enslige forsørgere. Om vi tar hensyn til forskjeller i familiestørrelse ved å bruke kvadratrotskalaen (se Galloway og Aaberge, 2003), blir inntekten per konsumentenhet 8 000 kroner høyere blant enslige forsørgere født i Norge av to utenlandsfødte foreldre enn blant førstegenerasjons innvandrere, men de kommer 11 000 kroner lavere enn resten av de enslige forsørgerne se tabell 9.1).

Store forskjeller i yrkesinntekter blir neste borte når en ser på inntekt etter skatt

For de enkelte nasjonalitetene varierer yrkesinntektene svært mye, fra enslige forsørgere fra Somalia som har mindre enn 50 000 kr per år i yrkesinntekt, til de fra India og Polen som når opp i over 175 000 kroner. Innvandrere fra Sverige og Danmark som er enslige forsørgere har yrkesinntekt på omkring 240 000 kroner. Overføringer, både skattepliktige og andre, og skattene bidrar stekt til å utjevne disse forskjellene. De fra Sverige og Danmark har en samlet inntekt etter skatt på om lag 275 000 kroner. Blant enslige forsørgere fra ikke-vestlige land har de fra Sri Lanka, Somalia, India og Pakistan vel 260 000 kroner. De fra Bosnia og fra Tyrkia kommer knapt opp i 230 000 kroner. De fra Somalia har mye større barneflokker enn andre, 2,6 i gjennomsnitt, mot mellom 1,4 og 2,1 for de andre. Om en regner inntekt per konsumentenhet med kvadratrotskalaen som grunnlag, er det familier med enslige forsørgere fra tidligere Jugoslavia og Tyrkia som kommer dårligst ut, med vel 135 000 kroner per konsumentenhet, de fra Somalia har 140 000 kroner. Høyest inntekt etter skatt per konsumentenhet har de fra India og Sri Lanka, med om lag 165 000 kroner. Enslig forsørgerhusholdninger fra Polen, Iran, Pakistan og Vietnam har også relativt høy inntekt etter skatt per konsumentenhet. Tabellen bygger på til dels ganske få observasjoner, og er ikke gjengitt her.

9.3 Inntekt for innvandrerepar i 2002

Det er selvfølgelig bare en mindre del av innvandrerne som tilhører husholdninger med enslige forsørgere, med innvandrere fra Somalia som et klart unntak (se kapittel 5). For dem er det like mange som lever i en enslig forsørgerhusholdning med forsørgeren mellom 25 og 55 år som det er personer som lever i parhusholdninger hvor de voksne kommer fra Somalia, og med hovedinntektstaker i alder 25-55 år. De parene som kommer med i inntektsstatistikken er ektepar med eller uten barn, samt samboerpar med felles barn. Samboere uten felles barn kommer altså ikke med. Dataene som ligger til grunn for beskrivelsene her omfatter altså slett ikke alle innvandrere. Vi har valgt ut slike som gir oss mulighet til å sammenlikne grupper som er ensartede i den forstand at de er i samme livsfase og familiestatus.

I analysene av inntekten for parhusholdninger, er det trolig viktig å skille mellom husholdninger hvor bare én er innvandrer og de hvor begge er det. Det kan også være av interesse å se om det forskjeller mellom par med to innvandrere avhengig av om de kommer fra samme eller fra forskjellige land. Inntektsregnskapene er produsert med mulighet til å undersøke slike forhold. Tabell 9.4 og 9.5 gir for noen verdensdeler og noen land tall for en god del grupperinger i ulike typer par, alle slike hvor hovedinntektstakeren er 25-55 år. Der er gitt inntekt for par hvor begge er innvandrere, eller hvor bare den ene er det. Der hvor begge er innvandrere, er det skilt mellom om de er fra samme eller fra ulike land.

Parhusholdninger med innvandrere har oftest én fra vestlige, men to fra ikke-vestlige land

I tabell 9.2 gir vi først en oversikt over antallet og fordelingen av slike par. Det er noe flere parhusholdninger i denne aldersgruppen hvor én av de voksne er innvandrer (40 000 enn det er med to innvandrere (32 000)). Dette gjelder særlig blant dem fra Norden, Vest-Europa og Nord-Amerika, hvor det er fem ganger så mange par som har ett medlem som to medlemmer (4 500 mot om lag 23 000) som er innvandrere. Der hvor det bare er ett medlem, er det færre hovedinntektstakere som er innvandrere enn bipersoner (definert ut fra hvem i paret som har den største inntekten). Fra land i den tredje verden er det dobbelt så mange parhusholdninger med to innvandrere som med bare én. I de tilfellene hvor det er bare en fra et land i Øst-Europa eller den tredje verden, er det et klart flertall av slike par hvor den med den største inntekten ikke er innvandrer. Dette vil ofte være norske menn gift med utenlandske kvinner (se kapittel 6.1 og Lie 2004a). For alle grupper gjelder at er det to innvandrere, kommer de som regel fra samme land. I 12 prosent av parene hvor begge er innvandrere kommer de fra ulike land. Dette er minst vanlig for par fra land i den tredje verden, og vanligst med hovedinntektstaker fra Vest-Europa eller Nord-Amerika. Det mønsteret som tabell 9.2 viser er som vi kunne vente ut fra hva vi vet om ekteskapsinngåelse (Lie 2004a) og kapittel 6.1.

**Tabell 9.2. Antall ektepar og samboerpar med felles barn etter parets sammensetning.
Hovedinntektstaker 25-55 år. 2001**

	I alt	Norden	Vest-Europa ellers (ekskl. Tyrkia)	Øst-Europa	Nord-Amerika og Oseania	Tredje verden
Alle par med to innvandrere ¹	31 666	2 272	1 719	6 169	341	21 165
Fra samme land	27 929	1 727	1 188	5 389	206	19 419
Fra ulike land ¹	3 737	545	531	780	135	1 746
Alle par med én innvandrer	39 674	11 845	8 548	5 045	2 687	11 549
Hovedinntektstaker	14 898	5 221	4 083	1 372	945	3 277
Biperson	24 776	6 624	4 465	3 673	1 742	8 272

¹ Etter hovedinntektstakers landbakgrunn.

Kilde: Folke- og Boligtelling og Inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

"Resten av befolkningen" har 100 000 kroner mer i inntekt enn innvandrerhusholdningene

I tabell 9.3 viser vi et ganske detaljert inntektsregnskap for alle parhusholdninger med hovedinntektstaker mellom 25 og 55 år, hvordan det er for første generasjons innvandrere og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og for resten av befolkningen. Innvandrerhusholdninger med første generasjons innvandrere har en yrkesinntekt 160 000 kroner lavere enn de som ikke har innvandrerbakgrunn. Det er få født i Norge av to utenlandsfødte foreldre i denne gruppen (færre enn 1 000), men deres tall ligger midt mellom de to hovedgruppene. Denne lille gruppen har noe høyere kapitalinntekter enn resten av befolkningen. Dette *kan* skyldes at noen få personer i denne gruppen med svært store formuer.

Tabell 9.3. Inntektsregnskap for innvandrerbefolkningen¹ og resten av den bosatte befolkningen. Ektepar (med og uten barn) og samboerpar med felles barn. Hovedinntektstaker 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. Kroner

	I alt	Førstegenerasjons innvandrere	Født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	Resten av befolkningen
Yrkesinntekt	576 400	429 400	527 200	588 500
Lønn	525 600	396 800	485 800	536 200
Kapitalinntekt	32 400	11 800	38 000	34 100
Overføringer	61 200	82 300	69 700	59 400
Skattepliktige	31 000	34 400	37 200	30 800
fra Folketrygden	21 000	20 500	24 800	21 000
Arbeidsledighetsstrygd	4 600	9 700	6 400	4 200
Skattefrie	30 100	47 800	32 500	28 700
Barnetrygd	17 300	19 700	17 200	17 100
Sosialhjelp	1 400	12 000	1 500	500
Samlet inntekt	670 000	523 500	634 900	682 000
Skatt og negative overføringer	184 500	133 800	175 200	188 600
Inntekt etter skatt	485 500	389 700	459 700	493 400
Inntekt per konsumentenhet	263 300	205 400	249 300	271 600
Kvadratrotuskala				
Renteutgifter og boliginntekt	55 300	40 900	52 800	56 500
Inntekt etter skatt og renteutgifter/boligutgifter	430 200	348 800	407 000	436 900
Antall barn	1,4	1,6	1,4	1,3
Antall familier	607 301	45 598	966	560 737

Kilde: Inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

¹ Gruppet etter hovedinntektstakers innvandrerstatus

Innvandrerne har større overføringer enn resten av befolkningen, for første generasjon ligger overføringene 20 000 kroner høyere. Dette gjelder særlig sosialhjelp (over halvparten av forskjellen) og arbeidsledighetstrygd. Når alle innvandrere ses under ett blir ikke forskjellene i barnetrygd av betydning. Siden innvanderne får mer i overføringer, blir forskjellen i samlet inntekt litt mindre enn i yrkesinntekt, til tross for at deres kapitalinntekter er lave. Samlet inntekt for innvandrerrusholdninger ligger 150 000 lavere enn resten av parhusholdningene. Innvanderne har med lave inntekter naturlig nok lavere skatt, og det er lavere beløp for renteutgifter og inntekt av egen bolig. Inntekt etter skatt er for første generasjons innvandrere mer enn 100 000 kroner lavere enn for resten av befolkningen, og husholdningene deres er litt større, siden de har i gjennomsnitt 1,6 barn i husholdningen, mot 1,3 blant resten av befolkningen. Regnet per konsument (bruker kvadratrotten av antall medlemmer i husholdningen), er inntekten i resten av befolkningen en tredel høyere enn blant innvandrerrusholdninger. De født i Norge av to utenlandsfødte foreldre kommer litt nærmere resten av befolkningen enn de kommer første generasjonen, men gruppen er liten, og den er ganske ung. Dette er likevel en indikasjon på at det skjer en utjamning fra en generasjon til den neste, slik vi også så for enslige forsørgere.

Blant parhusholdninger er det store forskjeller i inntekt etter skatt

Det fullstendige inntektsregnskapet inneholder nok mange interessante detaljer om økonomisk tilpasning i Norge. Det er likevel såpass nær sammenheng mellom alle inntektsbegrepene at vi i den mer detaljerte beskrivelsen for enkeltland foretrekker å bruke bare begrepet inntekt etter skatt. Det er dette begrepet som våre spesialister på inntektsstatistikk anbefaler. Vi skal kommentere enkeltkomponenter når det er relevant, men for ikke å få et for komplisert datagrunnlag for en svært enkelt beskrivelse, foretrekkes dette ene begrepet.

Alle innvandrere sett under ett er gruppe som er best egnet som referansegrunnlag for analytisk mer relevante grupper, siden forskjellene mellom innvandrere er så store. I tabell 9.4 tar vi med både yrkesinntekt, samlet inntekt og inntekt etter skatt for alle innvandrere sett under ett. Vi ser at samlet inntekt stort sett ligger 100 000 kroner høyere enn yrkesinntekten for alle grupper, og som vi burde vente at forskjellen i inntekt etter skatt er mye mindre enn forskjellen før skatt. I fortsettelsen legger vi vekt på beskrivelser basert på inntekt etter skatt, og trekker yrkesinntekten inn når det er relevant. Vi ser at det for alle innvandrere under ett er stor forskjell (100 000 kroner) mellom parhusholdninger med én og med to innvandrere.

I tabell 9.4 tar vi med innvandrere bare fra Norden, Øst-Europa og den tredje verden for ikke å få for mye informasjon. Det ville neppe bidra mye til forståelsen å ha med tall også fra Nord-Amerika og Vest-Europa, annet enn få demonstrert at innvandrere herfra tjener godt, også sammenliknet med dem som ikke er innvandrere. Her tar vi med både yrkesinntekt og inntekt etter skatt. Høyest inntekt av de tre samlegruppene i tabell 9.4 har de fra Norden, og høyest blant dem igjen de parhusholdningene hvor bare en av dem (den med lavest inntekt, kalt bipersonen) er innvandrere. Dette dreier seg altså om personer fra Norden som er gift eller samboende med en som ikke er innvandrere. Om begge er innvandrere, er inntekten høyest for dem som kommer fra samme land.

For dem som kommer fra Øst-Europa er inntektsnivået betydelig lavere enn blant dem fra Norden i alle grupper. Høyest inntekt har de par hvor bare hovedinntektstakeren er innvandrere, men selv der ligger yrkesinntekten nesten 100 000 kroner under det nordiske innvandrere i samme gruppe har. Forskjellen blir mindre når vi går fra yrkesinntekt til inntekt etter skatt. Innvandrere fra land i den tredje verden kommer enda litt lavere ut, men ser vi på inntekten etter skatt er ikke forskjellene så store. Vi regner de parene hvor de to er innvandrere fra samme land som den mest interessante gruppen. Blant disse er yrkesinntekten for de fra Øst-Europa 250 000 kroner lavere enn for de fra Norden, mens innvandrere fra land i den tredje verden kommer ytterligere mer enn 50 000 kroner lavere, og har yrkesinntekt på halvparten av det nivået innvandrere fra Norden har.

Tabell 9.4. Yrkesinntekt og inntekt etter skatt. Parhusholdninger. Hovedinntektstakers alder 25-55 år. Innvandrere fra noen verdensdeler. Gjennomsnitt. 2001. 1 000 kroner

	Alle innvandrere	Begge er innvandrere			Bare hoved- inntektstaker er innvandrer	Bare biperson er innvandrer
		I alt	Samme land	Hvert sitt land		
Alle						
Yrkesinntekt	429	370	362	429	562	528
Samlet inntekt	524	471	465	513	642	623
Inntekt etter skatt	390	358	357	372	461	446
Norden						
Yrkesinntekt		602	616	559	587	628
Inntekt etter skatt		451	457	437	479	529
Øst-Europa						
Yrkesinntekt		372	369	390	479	442
Inntekt etter skatt		354	352	360	412	381
Tredje verden						
Yrkesinntekt		316	314	340	447	434
Inntekt etter skatt		340	341	331	399	379

Kilde: Folke- og Boligtelling og Inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Inntekten er høyere om bare en i paret er innvandrere

Mønsteret for disse to ikke-vestlige gruppene er ellers ganske likt. Det er de samme gjennomsnittsinntekter for dem med bakgrunn i samme land som for alle hvor begge er innvandrere. Dette skyldes primært at det er relativt få par hvor begge er innvandrere, men som ikke kommer fra samme land. Par hvor bare den ene er innvandrer har mer enn 100 000 kroner høyere yrkesinntekt enn par hvor begge er innvandrere. Her kan en kanskje anta at den norske partneren trekker opp, men også at innvandrere som lever sammen med nordmenn får flere kontakter inn i det norske samfunnet, bedre språkkunnskaper og kulturell kompetanse etc.

Det at par der bare hovedinntektstakeren er innvandrer har høyere inntekt enn par hvor bare bipersonen er innvandrer, var overraskende. Forventningen var at forholdet skulle vært omvendt, slik at par hvor hovedinntektstaker er innvandrer skulle hatt lavere inntekt enn der hovedinntektstaker ikke er det. At hovedinntektstakeren fra utlandet gir høyere parinntekt, kan ha å gjøre med seleksjonseffekter knyttet til alder, familiestruktur eller botid, uten at dette lar seg fastslå uten langt mer inngående analyser.

Innvandrere i parhusholdninger har mellom 50 og 100 prosent av inntekten til andre parhusholdninger

Vi har i tabell 9.5 tatt inn en del viktige innvandrerland. Sverige er satt først slik at det kan sammenliknes med en gruppe med etter norske forhold vanlig høye inntekter. Om vi tar utgangspunkt i par hvor begge er innvandrere, er det relativt stor spredning. Ser vi bort fra svenskene, kommer de fra Polen høyest med inntekt etter skatt på 427 000 kroner. Blant landene på lista kommer så India, Vietnam, Chile, Sri Lanka og Bosnia med fra 370 000 opp til 400 000 kroner, India høyest. Lavest inntekt har de fra Tyrkia, Somalia, tidligere Jugoslavia, Iran og Pakistan med mellom 300 000 og 330 000 kroner i gjennomsnitt per husholdning.

I tabell 9.5 tar vi også med antall familier i hver gruppe. For det store flertallet av land er det gruppen hvor begge er innvandrere, og fra samme land som dominerer. Unntakene er Sverige, hvor det er langt flere norsk-svenske par enn svensk-svenske, og blant de fra Polen hvor den største gruppen er den hvor bipersonen (den med lavest inntekt) er innvandrer. Gruppen hvor begge er innvandrere, men fra hvert sitt land er stort sett svært liten, men med tidligere Jugoslavia som et unntak (par fra ulike deler av det som før 1991 var Jugoslavia). Fra Somalia er det såpass få hvor bare en er innvandrer at inntektstallene lett kan være preget av tilfeldigheter. Tallene for gruppenes størrelse i tabell 9.5 gir nyttig tilleggsinformasjon om mønsteret i pardannelse blant innvandrere i Norge.

Tabell 9.5. Inntekt etter skatt for innvandrerbefolkningen. Parhusholdninger. Hovedinntektstakers alder 25-55 år. Gjennomsnitt. 2001. 1 000 kroner

	Begge er innvandrere			Bare hovedinntektstaker er innvandrere	Bare bipersoner er innvandrere	Begge er innvandrere	
	I alt	Samme land	Hvert sitt land			Antall barn 0-17 år	Inntekt per konsument
Sverige							
Inntekt etter skatt	483	493	461	485	545	1,3	266
<i>Antall familier</i>	758	527	231	2 384	3 233	758	
Tidligere Jugoslavia							
Inntekt etter skatt	321	318	338	440	409	2,1	158
<i>Antall familier</i>	2 216	1 963	253	226	261	2 216	
Polen							
Inntekt etter skatt	427	431	401	410	404	1,0	247
<i>Antall familier</i>	536	468	68	373	934	536	
Tyrkia							
Inntekt etter skatt	305	304	337	387	333	1,8	178
<i>Antall familier</i>	1 775	1 714	61	234	417	1 775	
Bosnia							
Inntekt etter skatt	369	370	360	382	365	1,3	203
<i>Antall familier</i>	2 224	2 102	122	65	97	2 224	
Somalia							
Inntekt etter skatt	317	317	304	390	417	3,1	140
<i>Antall familier</i>	687	654	33	18	22	687	
Sri Lanka							
Inntekt etter skatt	381	381	377	453	406	1,6	201
<i>Antall familier</i>	2 318	2 269	49	101	91	2 318	
India							
Inntekt etter skatt	399	401	376	436	464	1,5	214
<i>Antall familier</i>	1 123	1 035	88	134	149	1 123	
Iran							
Inntekt etter skatt	325	325	337	440	412	1,5	174
<i>Antall familier</i>	1 758	1 580	178	249	213	1 758	
Pakistan							
Inntekt etter skatt	328	328	310	383	510	2,1	162
<i>Antall familier</i>	3 862	3 755	107	107	108	3 862	
Vietnam							
Inntekt etter skatt	387	387	357	397	397	1,7	201
<i>Antall familier</i>	2 492	2 455	37	69	168	2 492	
Chile							
Inntekt etter skatt	383	387	346	408	416	1,4	208
<i>Antall familier</i>	746	684	62	243	362	746	

Kilde: Folke- og Boligtelling og Inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Par fra Somalia har bare halvparten av gjennomsnittsnordmannens inntekten per konsument

Tar vi hensyn til forskjeller i antall husholdningsmedlemmer blir forskjellene enda større, siden de fra Polen har de minste husholdningene. De klart største husholdningene har her som ellers de med bakgrunn i Somalia, slik at når kvadratrotskalaen brukes, blir husholdningsinntekt etter skatt per konsument lavest for dem fra Somalia med 140 000 kroner, nokså nær det samme som for enslige forsørgere. De fra Pakistan og tidligere Jugoslavia har inntekt omkring 160 000, Iran og Tyrkia har omkring 175 000 kroner, mens Sri Lanka, Vietnam, Bosnia, Chile og India har litt over 200 000 kroner. På topp kommer Polen med nesten 250 000 kroner per konsument, som takket være så små husholdninger får inntekt opp mot nivået til svensker og dansker i Norge (265 000 kroner), og ikke mye under gjennomsnittet for parhusholdninger som ikke har innvandrere (vel 270 000 kroner). Forskjellene i inntekt etter skatt er temmelig store, og når vi regner inntekten per konsument med kvadratrotskalaen, har innvandrerguppen med lavest inntekt bare halvparten av inntekten til dem som ikke er innvandrere, selv når vi ser på parhusholdninger innen samme aldersgruppe.

De fra Polen har høy inntekt per konsumenten

Forskjellene i yrkesinntekt er som vi kunne vente mye større enn forskjellene i samlet inntekt og inntekt etter skatt, uten at vi har tatt inn tabell for dette her. Jo lavere inntekt, jo mindre betyr yrkesinntekten. Somalieres yrkesinntekt er bare litt over halvparten av deres inntekt etter skatt, mens de med bakgrunn i Jugoslavia, Tyrkia, Iran og Pakistan alle har litt høyere inntekt etter skatt enn yrkesinntekt. De fra Bosnia, Sri Lanka, India, Vietnam og Chile har noe høyere yrkesinntekt enn samlet inntekt, mens parhusholdninger fra Polen har mer enn 100 000 kroner mer i yrkesinntekt enn i samlet inntekt. De som ikke er innvandrere har også om lag 100 000 mer i yrkesinntekt enn i inntekt etter skatt. De klart største forskjellene mellom disse landene er knyttet til sosialhjelpen, men det er forskjeller også i arbeidsledighetstrygd og barnetrygd, i tillegg til skattene. Klart høyest arbeidsledighetstrygd har de fra Sri Lanka, trolig som følge av at de tidligere har hatt svært høye sysselsettingsprosent, men at det ikke er slik lenger.

I parhusholdninger hvor begge er innvandrere er som nevnt det store flertallet fra samme land. For den lille gruppen hvor de to voksne kommer fra hvert sitt land, er inntekten etter skatt i snitt oftest litt lavere enn om de kommer fra samme land. Om hovedinntektstakeren kommer fra landene med lavest inntekt i Norge, er gjennomsnittet litt høyere for blandede par (tabell 9.5). Avvik fra dette mønsteret finner vi for Somalia og Pakistan, om hovedinntektstaker kommer fra ett av disse landene og den andre er innvandrer fra et annet land, har paret enda lavere inntekt. Blandede par med hovedinntektstaker fra Tyrkia eller tidligere Jugoslavia har betydelig høyere inntekt.

Der hvor det bare er en som innvandrer, er inntekten gjennomgående mye høyere enn om begge er innvandrere. Dette er som vi ville vente ut fra at den ene norske i paret som regel vil kunne trekke yrkesdeltaking og inntekten opp. Det er store forskjeller (over 50 000 kroner) om den ene er fra Jugoslavia, Somalia, Sri Lanka, India, Iran, Pakistan eller Chile, mens forskjellene er ganske ubetydelige dersom den ene innvandrer er fra Polen eller Bosnia. For par med en av partene fra Vietnam eller Tyrkia, er forskjellen 30-40 000 kroner. De tallene som er gjengitt her viser til par hvor hovedinntektstakeren er innvandrer. Dersom det er den med lavest inntekt (bipersonen) som er innvandrer, bli bildet mer sammensatt. For mange land er det slik at når bipersonen er fra det landet blir inntekten lavere enn når hovedpersonen er det, men det bildet er vanskelig å tolke.

9.4 Konklusjoner

Innvandrere har svært mye lavere inntekter enn de som ikke er det. Dette viser gjennomgangen av en ganske rikholdig litteratur som peker ut innvandrere som en gruppe som er spesielt sterkt utsatt for å være under en lavinntektsgrense, og som viser at innvandrernes fattigdom er langt oftere av permanent karakter enn blant dem som ikke er innvandrere. Når Oslo i sammenlikning fylkene imellom har større andel fattige enn andre, skyldes det utelukkende det store innslaget av ikke-vestlige innvandrere her.

Vanligvis er andelen fattige større blant enslige forsørgere enn i parhusholdninger. Dette er ikke tilfellet blant ikke-vestlige innvandrere. Det er forsørgerens yrkestilknytning som er avgjørende for barnas økonomiske forhold. Det er samme andel i lavinntektsgruppen blant innvandrere og de som ikke er det blant dem med yrke, og blant dem som ikke er yrkestilknyttet, men blant innvandrerne er det langt flere uten yrkestilknytning. Derfor blir andelen i lavinntektsgruppen så mye høyere blant innvandrerne.

Botid er viktig for andelen fattige, og forskjellene blir mindre, men forsvinner ikke med oppholdstidens lengde. Innslaget av kronisk fattige er sterkest blant innvandrerne, men andelen kronisk fattige har sunket betydelig gjennom 1990-tallet. Til tross for enkelte lyspunkter, er det likevel slik at innvandrerne er den gruppen i befolkningen som er sterkest rammet av fattigdom.

I tillegg til at forskjellene blir mindre etter hvert som botiden øker, er det klart bedre inntektsforhold for de født i Norge av to utenlandsfødte foreldre enn det er blant dem som selv har innvandret. For

enslige forsørgere blir de forskjellene som er i yrkesinntekt mellom innvandrere fra ulike deler av verden borte når vi ser på inntekt etter skatt.

For parhusholdninger er det derimot store forskjeller også i inntekt etter skatt. Innvandrerpar under ett har 100 000 kroner lavere inntekt etter skatt enn resten av befolkningen, men det er store forskjeller mellom de ulike nasjonalitetene. Det er også slik at par hvor det bare er en innvandrer har 100 000 kroner høyere inntekt enn par hvor begge er innvandrere. Om en regner inntekt per konsument, har innvandrerpar fra Polen nær opp mot samme inntekt som innvandrere fra Sverige og Danmark, og heller ikke langt unna gjennomsnittet i Norge. De fra Somalia i den andre enden av fordelingen kommer så vidt over halvparten av gjennomsnittet i Norge.

For alle nasjonaliteter (svensker unntatt) er det slik at i par der begge er innvandrere er inntektene langt lavere enn der bare en er innvandrer.

10. Boligforhold

Vi skal også se litt på boligforholdene, både for innvandrerbefolkningen under ett og for ”homogene” og ”heterogene” par. Boligforhold er en ganske sentral levekårsvariabel i mange sammenhenger, men ikke alltid like lett å tolke. Ulikheter i boligens størrelse, utstyr og beliggenhet vil i noen grad skyldes ulike prioriteringer av forbruket, med ønske hos noen om å investere eller av andre grunner sende penger tilbake til utvandringslandet. Hos mange vil det være et ønske om å bo nær andre fra samme land, men forskjellene er nok også i vesentlig grad avhengig av ressurstilgangen, og kanskje kan noen av forskjellene også skyldes diskriminering.

10.1 Eie- og leieforhold

Andelen som eier boligen er mye lavere blant innvandrere

De aller fleste uten innvandrerbakgrunn bor i eid bolig (84 prosent), enten gjennom et sameie eller som selveier (73 prosent) eller gjennom borettslag eller aksjeselskap (11 prosent), se tabell 10.1. Blant vestlige innvandrere er det om lag to av tre som eier boligen, flere blant de gruppene som har stor andel med lang botid (dansker) enn i grupper med mange med kort botid (svensker). For innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn varierer andelen mer, de fra Afrika har eierandel på under 40 prosent, mens de andre verdensdelene har om lag 60 prosent. Når vi ser på hvordan eierandelen blant innvandrere i Norge atskiller seg fra gjennomsnittets, kan det være verdt å minne om at andelen i Norge som eier boligen er til dels mye høyere enn i andre land, og at eierandelen kanskje likner mer på opprinnelseslandets. Det å eie egen bolig vurderes kanskje ulikt i ulike kulturer.

Tabell 10.1. Bosatte¹ i privatboliger, etter eie-/leieform og innvandrerbefolkningens landbakgrunn². Hele landet og Oslo. 3. november 2001. Prosent

Landbakgrunn	Bolig eies			Bolig leies		
	I alt	Selveier/ sameie	Borettslag/ aksjeselskap	I alt	Privat	Av kommunen
Hele landet						
I alt	82,1	70,7	11,5	17,9	10,1	2,6
Norge	83,8	73,0	10,9	16,2	9,5	1,9
Utlandet i alt	59,0	39,2	19,7	41,0	18,1	12,3
Vest-Europa i alt	67,6	55,6	11,9	32,4	19,3	2,8
Øst-Europa i alt	57,7	38,9	18,8	42,3	17,9	14,5
Jugoslavia	56,3	34,5	21,8	43,7	16,6	17,6
Bosnia-Hercegovina	48,1	31,9	16,2	51,9	20,2	23,2
Polen	74,6	51,9	22,7	25,4	13,7	3,7
Afrika I alt	37,7	16,4	21,3	62,3	19,8	27,6
Somalia	24,0	10,8	13,1	76,0	23,4	39,6
Marokko	48,7	15,8	32,9	51,3	15,0	24,0
Asia i alt, inkl. Tyrkia	57,9	32,3	25,5	42,1	16,8	15,3
Pakistan	67,0	32,5	34,5	33,0	12,2	12,4
Vietnam	63,7	37,3	26,4	36,3	15,3	11,4
Irak	18,6	11,8	6,8	81,4	31,4	38,3
Iran	48,9	27,5	21,4	51,1	18,2	21,9
Tyrkia	62,0	26,1	35,9	38,0	15,7	13,4
Sri Lanka	70,1	31,6	38,5	29,9	13,4	7,6
India	74,2	49,8	24,3	25,8	11,2	5,7
Afghanistan	19,1	9,9	9,1	80,9	23,0	50,1
Nord-Amerika i alt	71,6	60,1	11,5	28,4	16,6	2,3
Sør-Amerika i alt	59,0	34,5	24,6	41,0	20,2	9,7

forts.

Tabell 10.1 (forts.). Bosatte¹ i privatboliger, etter eie-/leieform og innvandrerbefolkningens landbakgrunn². Hele landet og Oslo. 3. november 2001. Prosent

Landbakgrunn	Bolig eies			Bolig leies		
	I alt	Selveier/ sameie	Borettslag/ aksjeselskap	I alt	Privat	Av kommunen
Oslo						
I alt	74,9	40,9	34,0	25,1	11,8	4,4
Norge	79,0	45,0	34,0	21,0	10,5	2,5
Utlandet i alt	58,8	24,9	33,9	41,2	16,8	11,7
Vest-Europa i alt	59,3	35,5	23,7	40,7	22,7	2,8
Øst-Europa i alt	63,0	25,4	37,7	37,0	13,3	11,2
Jugoslavia	64,6	25,7	38,9	35,4	11,9	13,4
Bosnia-Hercegovina	46,3	11,8	34,5	53,7	13,0	26,3
Polen	70,8	30,8	40,0	29,2	13,2	4,8
Afrika i alt	42,4	12,0	30,3	57,6	17,8	24,7
Somalia	30,0	12,0	18,1	70,0	23,6	33,3
Marokko	49,9	11,3	38,5	50,1	11,8	26,1
Asia i alt, inkl. Tyrkia	63,0	24,5	38,5	37,0	14,6	11,7
Pakistan	67,3	27,5	39,9	32,7	11,1	12,9
Vietnam	60,2	21,5	38,6	39,8	17,3	9,2
Irak	23,4	9,8	13,7	76,6	35,1	26,8
Iran	52,4	20,4	32,1	47,6	18,5	14,6
Tyrkia	61,0	16,9	44,1	39,0	14,0	14,5
Sri Lanka	79,5	23,6	55,9	20,5	9,3	3,8
India	74,7	37,1	37,7	25,3	11,4	5,9
Afghanistan	32,8	11,2	21,5	67,2	27,9	25,5
Nord-Amerika i alt	69,7	44,7	25,0	30,3	17,6	1,4
Sør-Amerika i alt	53,7	18,6	35,1	46,3	20,1	9,5

¹ For tallet på observasjoner i hver gruppe, se tabell 5.5.

² Eget, mors eller fars fødeland for personer med to utenlandsfødte foreldre, ellers Norge.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Mellom de ulike nasjonalitetene fra disse verdensdelene er det store forskjeller avhengig av botid, økonomisk nivå, regional fordeling, og kanskje også av ulike preferanser. Mens kun 19 prosent av innvandrerne fra Irak og Afghanistan bor i eid bolig, bor hele 74 prosent av innvandrerne med landbakgrunn fra India, 70 prosent fra Sri Lanka og 67 prosent fra Pakistan i eid bolig. Irakere og afghanere har relativt kort botid i Norge, mens indere og pakistanere tilhører de gruppene som har vært her lengst.

- men ikke lavere i Oslo enn i resten av landet

En kunne kanskje tenkt at det er store forskjeller i andelen eiere mellom de som bor i Oslo og i resten av landet, men slik er det ikke. Andelen blant innvandrere som eier boligen er faktisk litt større i Oslo enn i resten av landet, men det er forskjeller i eieform. I Oslo er det klart flere borettshavere, i resten av landet er det flertall av selveiere. I alle større ikke-vestlige innvandrergrupper er det klart flere borettshavere enn eiere blant dem som bor i Oslo, med unntak av befolkningen fra India, hvor det er like mange eiere som borettshavere i Oslo.

Ikke-vestlige innvandrere leier av kommunen, aller vanligst for flyktninger

Blant dem som leier boligen, er andelen som leier av en privatperson på 10-20 prosent, i noen få grupper høyere. I hele landet er det 10 prosent som bor i en bolig leid av private, mens det er 2,5 prosent som bor i bolig som en kommune leier ut. Selv om andelen som bor i leid bolig varierer mye mellom innvandrergruppene, er det relativt liten variasjon i andelen som leier i det private markedet, fra 15 til 30 prosent. Av innvandrere fra Vest-Europa er det 2-3 prosent som leier av kommunen, mens det blant dem fra Asia er 15 prosent og fra Afrika nesten 30 prosent. Mellom de enkelte landene i tabell 10.1 er det enda større forskjeller, det er 50 prosent av afghanerne som bor i kommunal utleid bolig, og nesten 40 prosent blant dem fra Irak og Somalia. I en annen yttergruppe finner vi dem fra India, hvor bare 6 prosent leier bolig av kommunen. Dette har nær sammenheng med at flyktninger og

andre som ikke kommer gjennom på det private leiemarked i stor grad er avhengige av å få tilgang på en kommunal utleiebolig.

I Oslo er det større andel som bor i kommunal bolig enn i landet under ett, men blant innvandrerne er andelen lavere i Oslo enn i resten av landet, og forskjellen er særlig stor blant de innvandrergruppene hvor leieandelen er høyest.

Andelen som leier er 10 prosent i par uten innvandrere, 20 prosent i par med én og 40 prosent i par med to

I tabell 10.2 ser vi at 90 prosent av dem som bor i parhusholdninger eier boligen selv, enten direkte eller gjennom borettslag. Vi vet fra andre kilder at andelen eiere er mindre blant de yngste og de aller eldste, og at andelen er mindre i storbyene enn i mer spredtbygde strøk. Innvandrernes aldersstruktur er slik at en må vente noe mindre andel eiere blant dem enn i gjennomsnittsbefolkningen, og det er en mye større andel blant dem som bor i sentrale strøk. De forskjellene som tabellen viser ville blitt noe mindre om vi kontrollerer for alder og bosettingsmønster, men det gjenstår likevel klare forskjeller. Dessuten viser forskjellene i boligstruktur direkte forskjellene i levekår mellom innvandrerne og de som ikke er det, slik at å kontrollere for ulikheter i bosettingsmønster synes ikke å være riktig i vår sammenheng.

Tabell 10.2. Andel som eier boligen blant personer¹ i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Totalt	88		
Ingen	90		
En innvandrer	82		
To innvandrere, samme land	57		
To innvandrere, ulike land	60		
Vestlige land		85	54
Øst-Europa		79	54
Asia inkl. Tyrkia		77	61
Afrika		69	40
Latin-Amerika		73	64

¹ For tallet på observasjoner i hver gruppe, se tabell 11.6.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Er det én innvandrer i paret er det 82 prosent som eier boligen. Sagt på en annen måte går andelen som *ikke* eier boligen opp fra 10 til 18 prosent om vi går fra par uten innvandrere til par med én innvandrer. Med to innvandrere er det liten forskjell mellom gruppen hvor de kommer fra samme land og gruppen hvor de kommer fra ulike land, omtrent 60 prosent eiere for begge (tabell 10.2). Om det er én innvandrer i paret, er andelen eiere mellom 70 og 85 prosent. Flest eiere er det (selvfølgelig) fra vestlige land. Med to innvandrere i paret er andelen eiere fra 40 prosent blant afrikanere til vel 60 prosent blant latin-amerikanere og asiater. Her vil nok botid i Norge spille inn, de som har bodd her lenge og ser sitt livsprosjekt lagt til Norge vil nok ha større andel eiere enn nyankomne og slike som regner med å forlate landet igjen innen overskuelig framtid. Når andelen eiere blant par med to vestlige innvandrere er relativt beskjeden, kan nok det henge sammen med at de færreste oppfatter seg som permanent bosatte i Norge.

10.2 Boligens størrelse og standard

Ikke-vestlige innvandrere bor dobbelt så trangt som par uten innvandringsbakgrunn

Tabellene 10.3 og 10.4 viser antall kvadratmeter boligareal per person og antall personer per rom. Dette er to litt ulike mål på trangboddhet, Vi kommenterer her bare antall personer per rom. Par som ikke har innvandrerbakgrunn, og par med bare én innvandrer har 0,6-0,7 personer per rom. Par med to

innvandrere kommer mye dårligere ut, og der de to er fra samme land er det trangest boforhold. Blant dem med én innvandrere i paret er det heller ikke her noen forskjell avhengig av hvor innvandreren kommer fra, det er åpenbart samlivet med den som ikke er innvandrere som styrer fordelingen. Blant dem med to innvandrere i paret er det like romslig der det er to vestlige innvandrere, men mye trangere og store forskjeller gruppene imellom når det er ikke-vestlige innvandrere. Der er det i gjennomsnitt 1,0 person per rom blant øst-europeere, og mellom 1,1 og 1,5 person per rom for de andre gruppene. Afrikanerne har de klart trangeste boforholdene. Disse forskjellene i trangboddhet er nok store, men dette er et område hvor det ikke er gitt at alle innvandrere vil dele de vanlige norske oppfatningene av betydningen av å ha et eget rom.

Tabell 10.3. Boligens bruksareal per personer¹ i parforhold, etter parets innvandrere- bakgrunn. 3. november 2001. m²

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Totalt	46		
Ingen	47		
En innvandrere	44		
To innvandrere, samme land	26		
To innvandrere, ulike land	32		
Vestlige land		47	42
Øst-Europa		42	26
Asia inkl. Tyrkia		38	24
Afrika		34	18
Latin-Amerika		36	26

¹ For tallet på observasjoner i hver gruppe, se tabell 11.6.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 10.4. Antall bosatte per rom blant personer¹ i parforhold, etter parets innvandrere- bakgrunn. 3. november 2001

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Totalt	0,7		
Ingen	0,6		
En innvandrere	0,7		
To innvandrere, samme land	1,1		
To innvandrere, ulike land	0,9		
Vestlige land		0,7	0,7
Øst-Europa		0,7	1,0
Asia inkl. Tyrkia		0,8	1,2
Afrika		0,8	1,5
Latin-Amerika		0,8	1,1

¹ For tallet på observasjoner i hver gruppe, se tabell 11.6.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Siden den husholdningsdefinisjonen vi bruker (kapittel 5) er definisjon av bohusholdning, betyr det at grupper med mange personer i husholdningen er de samme som har mange personer i boligen, og grupper med mange i små husholdninger har få personer i boligen. Vi skal her se så vidt på forholdet mellom antall personer og antall rom i boligen, og bruke de tallene som er gitt av Kirkeberg (2004). 54 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for innvandrere fra vestlige land er 18 prosent, og 14 prosent for personer uten innvandrerbakgrunn. Ser en på de samme tallene for Oslo er forskjellene enda klarere. 66 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for vestlige innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn er henholdsvis 27 og 18 prosent.

12 prosent av afrikanske par bor i enebolig, 70 prosent blant par uten innvandrerbakgrunn

Til sist skal vi vise andelen som er bosatt i enebolig (tabell 10.5). Igjen er dette et mål som varierer mye over landet, med lavest andeler i Oslo, hvor det er flest innvandrere, særlig ikke-vestlige. Par uten

innvandrere har 71 prosent bosatt i enebolig, mens med én innvandrer blir det bare 56 prosent. Innvandrerpar, enten de kommer fra samme land eller ikke, har om lag 30 prosent bosatt i enebolig. Her er det betydelige forskjeller mellom grupper med én innvandrer i paret. Blant slike par hvor den ene kommer fra et vestlig land bor nesten 60 prosent i enebolig, der én er østeuropeer gjelder det 54 prosent. Asiater kommer ikke langt etter, med akkurat halvparten blant dem boende i enebolig. Andelen i enebolig blant dem med én fra Afrika med bare 36 prosent. Langs denne dimensjonen scorer par med én fra Latin-Amerika lavt, med bare 44 prosent.

Tabell 10.5. Andel bosatt i enebolig mv. blant personer¹ i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Totalt	69		
Ingen	71		
En innvandrer	56		
To innvandrere, samme land	27		
To innvandrere, ulike land	32		
Vestlige land		59	57
Øst-Europa		54	31
Asia inkl. Tyrkia		50	20
Afrika		36	12
Latin-Amerika		44	29

¹ For tallet på observasjoner i hver gruppe, se tabell 11.6.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ser vi på par med to innvandrere, varierer andelen i tabell 10.5 fra 57 prosent blant vestlige innvandrere ned til bare 12 prosent blant afrikanere. Hvor mye av disse store forskjellene som skyldes ulike preferanser og ulik fordeling over landet, og om diskriminering har noe å si, skal vi ikke forsøke å anslå her, men forskjellene i siste kolonne i tabellen er et klart signal på store levkårsforskjeller i Norge.

Nordmenn har hage og balkong, innvandrerne bare balkong

Nesten 80 prosent av alle som bor i Norge har egen hage, mot bare 50 prosent av innvandrerne. Igjen er det store forskjeller innvandrergruppene imellom, 65 prosent av vest-europeerne har det, 50 prosent av dem fra Øst-Europa, 40 prosent av asiaterne og under 30 prosent av dem fra Afrika. Blant dem fra Afrika er andelen med hage blant marokkanerne under 20 prosent. I stor grad avspeiler dette forskjeller i boligtype, byggeår og beliggenhet av boligen, men det er også et uttrykk for reell forskjell i boligstandard. Innvandrerne har i større grad felles hage, og balkong, veranda eller terrasse, (mellom 50 og 70 prosent har det) slik at andelen uten tilgang til noen av disse fasilitetene er lav i alle grupper. I befolkningen i Norge er det bare 3 prosent uten tilgang til noe av dette, mens andelen er 10 prosent blant øst-europeere og asiater, og 20 prosent blant dem fra Afrika. Med unntak av irakere sammenliknet med andre fra Asia, er det ikke enkeltland som kommer klart dårligere ut enn andre land fra samme verdensregion.

10.3 Sammendrag

Boligforholdene blant ikke-vestlige innvandrere er klart dårligere enn de er for vestlige innvandrere og dem uten innvandringsbakgrunn. Det er klart færre som eier boligen, og blant eierne er det flere som er borettslavere enn andre. Når innvandrere leier boligen er det mye oftere en kommunal bolig enn det andre leiere har. Innvandrerne bor oftere enn andre i blokk, og mye sjeldnere i enebolig. Som en kan vente ut fra boligtype etc. har innvandrerne dårligere standard når det gjelder plass og fasiliteter også. Særlig er trangboddhet mye vanligere blant innvandrere enn blant andre.

Hvor mye av forskjellene som skyldes forskjeller i smak og preferanser, hvor mye som er uttrykk for manglende ressurser til å få bedre bolig, og hvor mye som skyldes boligstrukturen i de områdene

(særlig på Oslo Øst) hvor det allerede bor mange innvandrere, kan vi ikke si noe om på grunnlag av dette materialet. Det er nok grunn til å tro at noe skyldes preferanser (det kan f.eks. være viktigere å sende penger til familie i opprinnelseslandet enn å prioritere et høyt boligkonsum i Norge, det kan være viktig å bo nær andre fra samme gruppe eller nasjonalitet), men det kan også være elementer av diskriminering som virker, særlig på leiemarkedet, men også i borettslag. Vi kan derfor tolke forskjeller i boligforhold som ganske håndfaste uttrykk for forskjeller i levekår, uten å ta standpunkt til grad av valgfrihet i mønsteret.

11. Hva betyr det for tilpasningen i Norge om det er en eller to innvandrere i paret?

11.1 Innledning

Vi har sett i andre levekårsanalyser (Vogel et al, 2002) at det er store forskjeller i levekår og i tilpasning til det nye hjemlandet mellom de som er gift (eller samboer) med en annen innvandrere og de som har en partner fra det nye hjemlandet. Vi har også vært inne på dette i kapittel 9 og 10, men i dette kapitlet er sammensetningen i fokus for en rekke andre levekårsområder. Det er lett å tenke seg at den (i vårt tilfelle) norske partneren vil bidra med sitt familienettverk og bredere sosiale kontaktnett i Norge, tilegnelsen av språket må vi forutsette kan gå mye lettere med en kanskje rent norskspråklig familie å forholde seg til, det vil være flere muligheter til å få arbeid gjennom de uformelle kanalene som ofte er de mest effektive etc. På den annen side vil den innvandrede partneren falle utenom flere av de tiltak og institusjoner som nettopp skal bidra til innvandreres integrasjon i det norske samfunnet.

I Folke- og bolig tellingen 2001 har en muligheter til å gruppere alle par etter antallet innvandrere i paret, og hvor eventuelle innvandrere kommer fra. Vi har laget en standard inndeling etter om det er ingen, én eller to innvandrere i paret, og når det er to innvandrere, om de kommer fra samme land eller ikke. Alle tabellene er opptellinger blant personer som lever i parforhold, eventuelle andre medlemmer av husholdningen inngår ikke. Arbeidsmarkedsvariable er gitt bare for personer som er mellom 16 og 74 år, men hvor verken den øvre eller nedre grense utelukker så veldig mange.

Der begge kommer fra samme land, er disse landene gruppert etter de verdensregionene vi vanligvis bruker. Det er forholdsvis få par med to innvandrere, men fra ulike land, slik at alle tall for dem gis uten regionale nedbrytninger. I gruppen ”To innvandrere, ulike land” er altså også slike som kommer fra to forskjellige land i samme verdensregion. For par med bare én innvandrer gis også en regional fordeling. I slike par er det gitt tall for innvandreren i paret og den som ikke er det i separate grupper når det er mulig og naturlig (dvs. for variable som knyttes til hver person i paret, som yrkesdeltaking, men ikke for variable som er knyttet til selve husholdningen, som f. eks. boligforhold).

I det følgende viser vi hvordan fordelingen langs standard levekårsdimensjoner varierer mellom disse gruppene. Vi har ikke lagt inn noen andre kontroller i tabellene, for eksempel gjør vi ingen forsøk på å kontrollere for kjønn eller alder. Slike analyser regner vi som godt nok dekket i de enkelte temaorienterte kapitlene, som kapittel 8 om arbeid, kapittel 9 om inntekt etc. Det hadde vært ønskelig å kunne gå nærmere inn på kjønnsforskjeller i blandede par og sett hvilke forskjeller som er avhengig av om det er mannen eller kvinnen som er innvandrer. Våre rammer er ikke vide nok til å gjøre dette nå, men feltet ligger godt til rette for mer inngående analyser og ikke bare enkle beskrivelser av den typen vi presenterer her.

Det kunne vært like naturlig å gjennomgå betydningen av om det er en eller to innvandrere i paret i tilknytning til de enkelte levekårstemaene. Når vi gjør det bare i begrenset utstrekning og heller samler dette perspektivet i et eget kapittel, har dette sammenheng med at beskrivelsene for KRD ble gjort tema for tema utover i 2003, før denne variabelen om parets sammensetning forelå i Folke- og Boligtellingens materiale². Da variabelen forelå seint i 2003 viste den seg å være enda viktigere i analysene enn det vi trodde på forhånd, men det har ikke vært mulig å ta opp tidligere skrevne kapitler til en fullstendig reanalyse. Vi har i stedet sett den i forhold til noen viktige variable som også er tilgjengelige i Folke- og Boligtelling. Informasjon om boligforhold og enkelte inntektsvariable er hentet fra Folketelling, og det var derfor naturlig å integrere perspektivet i disse kapitlene (kapittel 9 og 10).

² Anders Falnes-Dalheim har konstruert variabelen, og gitt viktige bidrag til dens tolkning.

11.2 Utdanning

Dobbelt så høy utdanning i par med én som i par med to innvandrere

Tabell 11.1 viser at blant personer som lever i parforhold i Folketellingen er det 25,6 prosent som har utdanning ut over videregående skole, dvs. som har fullført en utdanning som normalt krever minst 13 års varighet. I par hvor ingen er innvandrer er andelen nær dette totaltallet, 25 prosent. Den klart høyeste andelen med utdanning ut over videregående skole (36 prosent) er i par hvor én er innvandrer. Innvandrerne og de norske i slike par har ganske lik andel (34 mot 38 prosent). Innvandrere i slike par har den dobbelte av andelen blant par hvor begge er innvandrere, og fra samme land. Vi har i kapittel 7 om utdanning sett at innvandrerkvinner fra noen land hvor det har vært vanlig å gifte seg med norske menn, har høyere utdanning enn andre i tilsvarende aldersgrupper. Der det er innvandrere fra ulike land i paret, er andelen så høy som 30 prosent. Dette *kan* ha noe sammenheng med forskjeller i aldersfordeling, men det kan også være rimelig at høy utdanning gjør transnasjonale forhold mer naturlig. Utdanning er ett av de områdene hvor alder betyr mye, en gruppe med relativt mange unge voksne vil ha større andel med høyere utdanning enn grupper som har mange eldre.

Tabell 11.1. Andel med utdanning ut over videregående skole blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold			To
		En			
		I alt	Innvandrer	Den andre	
		Prosent			
Totalt	25,6				
Ingen	25,0				
En innvandrer	36,2		34,3	38,1	
To innvandrere, samme land	18,8				
To innvandrere, ulike land	29,6				
		Antall observasjoner			
Totalt	2 003 494				
Ingen	1 808 918				
En innvandrer	124 092		62 046	62 046	
To innvandrere, samme land	61 164				
To innvandrere, ulike land	9 320				
Vestlige land		81 722	40 861	40 861	8 632
Øst-Europa		13 682	6 841	6 841	12 304
Asia inkl. Tyrkia		18 420	9 210	9 210	33 294
Afrika		4 784	2 392	2 392	5 152
Latin-Amerika		5 484	2 742	2 742	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I par med én innvandrer er utdanningsforskjellene etter region mindre enn i par hvor begge er det

Det er relativt liten forskjell mellom utdanningsnivå for de som lever i par med en som ikke er innvandrer, andelen går fra 27 til nesten 40 prosent, og er lavest der den ene kommer fra Asia, og som ventet høyest der innvandrerens kommer fra et vestlig land. I par med én innvandrer og en som ikke er det, ser vi et interessant mønster. Innvandrerens og "den norske" har samme utdanningsnivå i gruppene hvor innvandrerens kommer fra et vestlig land, Øst-Europa eller Asia, mens de norske i paret har betydelig høyere andel med utdanning ut over videregående skole når partneren kommer fra Afrika eller Latin-Amerika. Innvandrerens fra ikke-vestlige land i slike par har alle samme andel med høyere utdanning, uansett region de kommer fra, mens det altså er store forskjeller mellom gruppens norske partnere. Disse forskjellene kan neppe skyldes aldersforskjeller, men kanskje kan kjønnsfordelingen i slike par ha noe å si?

I par hvor to er innvandrere og fra samme land, ligger andelen med høyere utdanning mellom 15 og 25 prosent for ikke-vestlige innvandrere, og 32 prosent for vestlige. Vi ser her et mønster som kommer til å gå igjen i det følgende, par med to innvandrere scorer lavere på levekårsvariable enn par med en eller ingen innvandrere, og det er stor forskjeller mellom slike par. "Innvandrerene" i blandede par scorer høyere enn par der begge er innvandrere. Er begge innvandrerne fra samme land scorer de lavere enn om de kommer fra hvert sitt land.

11.3 Arbeidsmarked

Stor variasjon i andelen sysselsatte, lavest blant dem fra Afrika

Vi regner arbeidsmarkedet for å være den viktigste inngangsporten til deltakelse i det norske samfunnet, og bruker fire variable for å illustrere hvordan det går på arbeidsmarkedet. I tabell 11.2 viser vi først andelen sysselsatte blant personer 16-74 år. Slik Folketellingen definerer begrepet, er det litt over 75 prosent av dem som lever i par som er sysselsatte. Det er liten forskjell på om det er ingen eller en innvandrer i paret, mens par med to innvandrere fra samme land har mye lavere sysselsetting (bare 58 prosent). Om de to innvandrerne kommer fra ulike land, kommer andelen opp i 66 prosent.

Tabell 11.2. Andel sysselsatte blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold			To
		En			
		I alt	Innvandrerene	Den andre	
		Prosent			
Totalt	76,1				
Ingen	76,9				
En innvandrer	74,5		70,1	78,3	
To innvandrere, samme land	57,5				
To innvandrere, ulike land	66,0				
		Antall observasjoner			
Totalt	1 867 914				
Ingen	1 688 827				
En innvandrer	119 193		59 380	59 759	
To innvandrere, samme land	60 738				
To innvandrere, ulike land	9 210				
Vestlige land		75,7	73,7	77,8	74,2
Øst-Europa		72,4	65,7	79,2	61,5
Asia inkl. Tyrkia		71,5	64,4	78,6	52,9
Afrika		72,8	68,2	77,5	44,6
Latin-Amerika		73,5	65,0	82,0	74,1
Vestlige land		85 884	38 467	38 920	8 497
Øst-Europa		25 524	6 688	6 687	12 149
Asia inkl. Tyrkia		51 409	9 145	9 086	33 178
Afrika		9 854	2 360	2 354	5 140
Latin-Amerika		7 214	2 720	2 712	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Med én innvandrer er det ingen forskjell mellom hvor denne kommer fra, andelen sysselsatte ligger i alle fall over 70 prosent, regnet for *alle* som lever i slike par. Igjen er forskjellen mellom innvandrere i slike par og "de norske" interessant. Den norske i paret har i alle grupper om lag 80 prosent sysselsatte, mens gjennomsnittet for innvandrerne i paret er 70 prosent. Her ligger imidlertid alle ikke-vestlig innvandrere under, omkring 15 prosent lavere enn for den norske i paret og nede på omkring 65 prosent. Også i grupper hvor partene har likt utdanningsnivå (én fra Øst-Europa eller Asia) er det betydelige forskjeller i andelen sysselsatte mellom innvandrerne og de norske i slike par.

Par med to innvandrere som kommer fra samme land, varierer på samme måte som vi så i den individorienterte analysen i arbeidsmarkedskapitlet (kapittel 8). Det er bare 45 prosent sysselsatte blant dem fra Afrika, vel 50 fra Asia, vel 60 prosent fra Øst-Europa, og de fra Latin-Amerika og vestlige land har begge nesten 75 prosent sysselsatte. Når vi ser på homogame par er det altså svært store forskjeller i sysselsettingsandel, og mye større enn blant innvandrerne i blandede par.

Andelen selvstendige er lav i alle grupper

Andelen selvstendige varierer mellom knapt 2 og 8 prosent i de gruppene vi har i tabell 11.3. Denne forskjellen betyr likevel ikke så mye for forskjellene i sysselsettingsandel. Par uten innvandrere har nesten den dobbelte andelen selvstendige sammenliknet med par med to innvandrere, og lavest er andelen der begge kommer fra Afrika. Innvandrere fra Asia har en høyere tendens til å starte egen næringsvirksomhet enn andre innvandrere om de lever i ”asiatiske” par. For par med bare én innvandrer, synes resultatene noe overraskende. Innvandrerer i slike par har bare litt større andel selvstendige enn de som lever i par med to innvandrere har. Den norske i paret har klart høyere andel selvstendige. Det gjelder særlig om den andre i paret er fra Øst-Europa eller Asia. Den med bakgrunn fra Asia har lavere andel selvstendige enn de som lever i asiatiske par, 2,6 mot 3,7 prosent. Igjen kan kjønn være en forklaring.

Tabell 11.3. Andel selvstendige blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold			To
		En			
		I alt	Innvandrerer	Den andre	
		Prosent			
Totalt	5,8				
Ingen	5,9				
En innvandrer	5,4		4,5	6,0	
To innvandrere, samme land	3,2				
To innvandrere, ulike land	3,7				
Vestlige land		5,8	5,6	6,0	4,6
Øst-Europa		5,4	3,0	7,8	1,6
Asia inkl. Tyrkia		4,8	2,6	7,0	3,7
Afrika		3,0	2,6	3,4	1,4
Latin-Amerika		3,5	1,9	5,1	1,9
		Antall observasjoner			
Totalt	1 867 914				
Ingen	1 688 827				
En innvandrer	119 193		59 380	59 759	
To innvandrere, samme land	60 738				
To innvandrere, ulike land	9 210				
Vestlige land		85 884	38 467	38 920	8 497
Øst-Europa		25 524	6 688	6 687	12 149
Asia inkl. Tyrkia		51 409	9 145	9 086	33 178
Afrika		9 854	2 360	2 354	5 140
Latin-Amerika		7 214	2 720	2 712	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Arbeidsledigheten varierer mye, men her ”hjelper det ikke” å ha en norsk partner

Det er ikke særlig ofte en regner arbeidsledigheten bare blant grupper som lever i parforhold, og det skal litt mer til å bli talt med som arbeidsledig i Folketellingen enn i den løpende arbeidsmarkedsstatistikken. Tallene for arbeidsledighet i tabell 11.4 er derfor lavere enn de vi er vant til å se, og det skyldes altså både avgrensningen av vår fokusgruppe og definisjonen av arbeidsledighet. Par med én innvandrer har høyere arbeidsledighet enn par uten innvandrere, 2 prosent mot 1 prosent. Likevel er det også her par med to innvandrere som kommer dårligst ut, med 4 eller 5 prosent, avhengig av om de er fra forskjellige land eller ikke.

Tabell 11.4. Andel arbeidsledige blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold			To
		En			
		I alt	Innvandrer	Den andre	
		Prosent			
Totalt	1,2				
Ingen	1,0				
En innvandrer	1,9		2,4	1,6	
To innvandrere, samme land	5,0				
To innvandrere, ulike land	3,8				
Vestlige land		1,4	1,6	1,3	1,1
Øst-Europa		2,9	3,9	2,0	6,0
Asia inkl. Tyrkia		2,9	3,6	2,2	5,6
Afrika		4,3	5,7	3,1	5,5
Latin-Amerika		2,7	3,2	2,2	3,0
		Antall observasjoner			
Totalt	1 867 914				
Ingen	1 688 827				
En innvandrer	119 193		59 380	59 759	
To innvandrere, samme land	60 738				
To innvandrere, ulike land	9 210				
Vestlige land		85 884	38 467	38 920	8 497
Øst-Europa		25 524	6 688	6 687	12 149
Asia inkl. Tyrkia		51 409	9 145	9 086	33 178
Afrika		9 854	2 360	2 354	5 140
Latin-Amerika		7 214	2 720	2 712	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Er det én innvandrer i paret, er det lavere andel arbeidsledige enn om det er to, men dette gjelder ikke for vestlige innvandrere, og det er liten forskjell for dem som kommer fra Latin-Amerika. For alle slike blandede par er arbeidsledigheten større blant innvandrerne enn blant de norske i paret. Forskjellen er liten blant de vestlige innvandrerne, men klart større blant de andre. I par med én innvandrer og denne kommer fra Afrika eller Latin-Amerika er dennes arbeidsledighet faktisk høyere enn i par hvor begge kommer fra et land i Afrika eller Latin-Amerika. En kan spekulere på om bruk av arbeidsmarkedstiltak er vanligere i par hvor begge er innvandrere. For Øst-Europa og Asia er forskjellene som vi kunne vente.

Der begge er innvandrere fra ikke-vestlige land og har samme landbakgrunn, varierer andelen arbeidsledige fra 3 prosent fra Latin-Amerika til 6 prosent blant øst-europeere. Det er overraskende at de fra Øst-Europa har den høyeste registrerte arbeidsledigheten, men det kan nok ha sammenheng med at relativt mange kom fra Kosovo i 1999, og i 2001 ennå ikke hadde kommet i arbeid, men hadde allerede meldt seg på arbeidsmarkedet. Par fra Latin-Amerika kommer bedre ut enn andre ikke-vestlige innvandrere. Deres relativt gode posisjon på arbeidsmarkedet blir mindre klar når vi ser på hele gruppen (kapittel 8), og ikke bare par. Selv om 6 prosent også er et ganske lavt tall sammenliknet med de vanlige mål på arbeidsledighet, er kanskje det viktigste fra tabell 11.4 er at noen innvandrergrupper har seks ganger så høy arbeidsledighet som par uten innvandrere, og at det er noen innvandrergrupper som har høyere arbeidsledighet når de lever i par med en norsk enn når de lever med en fra sitt eget hjemland.

Andelen "hjemmeværende" er høy i noen innvandrergrupper, og varierer sterkt

I Folketellingen registreres som vi har sett sysselsetting og arbeidsledighet, og den ser også på hvem som er studenter og skoleelever, og hvem som har noen former for pensjoner (alderspensjon, uførepensjon, etterlattepensjon eller AFP) fra det offentlige. Har en f. eks. omsorgspermisjon regnes en fortsatt som yrkesaktiv. Vi plasseres alle i én av disse gruppene avhengig av hvilke aktiviteter vi er registrert med. Variabelen er hierarkisk oppbygget, slik at alle som er registrert med arbeid telles med

som yrkesaktiv. Hvis ikke går en videre gjennom de andre registrene og ser om de fanges opp der. Inndelingen gjøres bare for befolkningen 16-74 år.

Når de som er i arbeidsmarkedet, skoleelevene, studentene og pensjonistene tas inn i sine respektive grupper, sitter vi igjen med en rest som ikke har noen av disse rollene, og som omtales under den litt upresise betegnelsen "Andre". Her foretrekker jeg å kalle dem "hjemmeværende". Dette vil omfatte husmødre (og –fedre) som ikke har arbeid utenfor hjemmet, og det omfatter også slike som nok gjerne ville vært i arbeid, men som ikke har meldt seg arbeidsledige fordi de ikke har trygderettigheter og kanskje tror de ikke har særlig gode utsikter til hjelp fra arbeidsmarkedsmyndighetene, i tillegg til de som har arbeidet mindre enn 100 timer i året, og som ikke har noen av de andre definerte rollene. De som bare lever på sosialhjelp kommer her, men som sagt vil de som har noe arbeid eller utdanning bli registrert under den aktiviteten. Både de uten arbeid og som heller ikke er registrerte som arbeidsledige, og de som utelukkende har sosialhjelp å leve av, kan nok gjelde flere blant nyankomne innvandrere enn blant andre grupper. Noen i denne gruppen kalt "hjemmeværende" kan trolig også arbeide i det grå eller kanskje svarte arbeidsmarkedet, hvor de ikke er meldt inn til trygde- og skattemyndighetene. De som arbeider i et familiemedlems bedrift skal normalt komme med som yrkesaktive.

Tabell 11.5 viser at blant personer i par uten noen med innvandrerbakgrunn er det 6 prosent som ikke er i noen av de definerte kategoriene. Er det én innvandrer i paret, blir andelen nesten fordoblet til 11 prosent, men bare vel 7 prosent for den norske i paret og 15 prosent for innvandrerens. En kan lett tenke seg at andelen hjemmeværende mødre kan være høyere i par med en norsk mann og en relativt nylig innvandret ektefelle fra et ikke-vestlig land enn den er i par hvor ingen av dem har innvandrerbakgrunn. Andelen som faller utenfor alle registre er 27 prosent om paret har to innvandrere fra samme land, og 21 prosent om de er fra ulike land. De gruppene hvor andelen med barn i parene er stor (tabell 11.8), er de samme som har høy andel som vi har kalt hjemmeværende i tabell 11.5.

Tabell 11.5. Andel verken sysselsatte, arbeidsledige, pensjonister eller studenter blant personer 16-74 år i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold			To
		En			
		I alt	Innvandrerens	Den andre	
Prosent					
Totalt	6,9				
Ingen	5,8				
En innvandrer	11,1		15,4	7,7	
To innvandrere, samme land	27,0				
To innvandrere, ulike land	20,9				
Vestlige land		9,0	11,6	7,5	18,4
Øst-Europa		13,6	20,2	7,6	24,7
Asia inkl. Tyrkia		16,5	25,3	8,1	29,5
Afrika		13,6	17,7	9,8	35,7
Latin-Amerika		16,0	23,8	8,5	14,6
Antall observasjoner					
Totalt	1 867 914				
Ingen	1 688 827				
En innvandrer	119 193		59 380	59 759	
To innvandrere, samme land	60 738				
To innvandrere, ulike land	9 210				
Vestlige land		85 884	38 467	38 920	8 497
Øst-Europa		25 524	6 688	6 687	12 149
Asia inkl. Tyrkia		51 409	9 145	9 086	33 178
Afrika		9 854	2 360	2 354	5 140
Latin-Amerika		7 214	2 720	2 712	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Der det er én innvandrere i paret, er andelen ”hjemmeværende” dobbelt så høy blant innvandrerne i paret som blant de norske i slike par. Forskjellen kan ha litt å gjøre med at det er noe flere kvinner enn menn som er innvandrere i slike par, men dette kan ikke forklare hele forskjellen. Blant par med én fra et vestlig land er forskjellen relativt liten mellom de to gruppene, mens det i par med en innvandrere fra Øst-Europa, Asia eller Latin-Amerika er om lag tre ganger så mange ”hjemmeværende” blant innvandrerne som blant de norske. I afrikansk-norske par er forskjellen mindre, noe som trolig har sammenheng med at det er flest menn med innvandrerbakgrunn her, og at innvandrer menn oftere enn kvinner er yrkesaktive.

Andelene som ikke gjenfinnes i noen av de nevnte aktivitetene er gjerne dobbelt så stor der det er to innvandrere som der det er bare én innvandrere i paret. Igjen er Latin-Amerika et klart avvik, med færre ”hjemmeværende” om det er to enn én innvandrere i paret. For innvandrerpar fra land i Øst-Europa, Asia og Afrika er det mellom 25 og 35 prosent vi ikke finner igjen i noen av de andre gruppene vi har gjennomgått, mot bare 6 prosent som vi så blant par uten innvandrere. Dette er en betydelig forskjell, og det synes å være viktig å kunne gå grundigere til verks for å analysere hva det kommer av, og hvilke konsekvenser det har for levekår og integrasjon. Noe kan skyldes forskjeller i aldersfordeling og botid, og dermed kanskje ikke være så alvorlig, men det ville være overraskende om det ikke har sammenheng med mer grunnleggende problemer med innpassningen i det norske samfunnet. Det er også behov for å studere nærmere de tekniske sidene ved variabelen for å se hvilke seleksjonsmekanismer som kan virke, og om det kan være forskjeller i registrering og ikke i atferd som slår ut, men så langt synes dette å være en viktig og underutnyttet analytisk dimensjon. Vi tror dette er en god variabel for å beskrive innvandreres integrasjon, og den bør i framtida brukes oftere, selv om den ikke oppdateres så ofte som yrkesdeltaking og arbeidsledighet.

11.4 Inntekt

Lik for par med ingen eller én innvandrere, men mye lavere med to innvandrere

Vi gjør i kapittel 9 mye ut av forskjellen i inntektens nivå og sammensetning avhengig av om et par består av en eller to innvandrere. Vi skal i denne sammenhengen bare se på gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt for personer i par. Igjen er det ingen forskjell av betydning mellom dem med ingen eller en innvandrere, begge grupper har en inntekt på om lag 440 000 NOK (se tabell 11.6). To innvandrere fra samme land gir inntekt bare på 350 000 NOK, mens om de kommer fra ulike land er inntekten 370 000 NOK. Her er det imidlertid blant dem med én innvandrere i paret en klar forskjell mellom om den kommer fra et vestlig land (460 000 NOK) eller et ikke-vestlig, hvor inntekten er fra 380 000 til nesten 400 000 NOK.

Med to innvandrere i paret er forskjellene enda større, fra 320 000 til 340 000 NOK for par fra Afrika (lavest), Asia og Øst-Europa, til 370 000 for par fra Latin-Amerika og vel 430 000 for vestlige par. Dette er ganske betydelige inntektsforskjeller, og vi ser i kapittel 9 nærmere på forskjellene.

Tabell 11.6. Gjennomsnittsinntekt³ i 1 000 kroner og antall observasjoner blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Gjennomsnittsinntekt i 1 000 kroner			
Totalt	438,5		
Ingen	442,1		
En innvandrer	434,8		
To innvandrere, samme land	349,6		
To innvandrere, ulike land	371,0		
Vestlige land		459,7	433,4
Øst-Europa		388,5	337,4
Asia inkl. Tyrkia		381,8	336,1
Afrika		387,8	319,1
Latin-Amerika		397,9	369,1
Antall observasjoner			
Totalt	2 003 494		
Ingen	1 808 918		
En innvandrer	124 092		
To innvandrere, samme land	61 164		
To innvandrere, ulike land	9 320		
Vestlige land		81 722	8 632
Øst-Europa		13 682	12 304
Asia inkl. Tyrkia		18 420	33 294
Afrika		4 784	5 152
Latin-Amerika		5 484	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

11.5 Familiedannelse

Vi skal i denne sammenhengen bare se på gjennomsnittlig antall medlemmer i husholdningen, og andelen av husholdningene som har barn, i tillegg til at vi skal se spesielt på familietypen "par uten barn". "Par med barn" betyr i disse tabellene at det er minst én av partene som er forelder til barn i husholdningen, men at det ikke nødvendigvis er deres felles barn. Tallene og mønstrene vil derfor avvike noe fra det bildet en får av den biologiske fruktbarheten, som vi gav i kapittel 6.2. For å illustrere ulike mønstre i familiedannelsen, skal vi også se på hvor vanlig det er å leve i parforhold og å ha barn i husholdningen blant personer i første og annen halvdel av 20-årene. Siden vi hele tiden har fokus på hva det betyr om det er en eller to innvandrere i paret, hører også denne beskrivelsen av husholdningsstruktur hjemme i dette kapitlet, men for den øvrige beskrivelse av innvandreres husholdninger viser vi til kapittel 5.3.3.

Mye større husholdninger blant dem med to enn blant dem med én innvandrer i paret

Vi ser i tabell 11.7 at det ikke er så store forskjeller i antall medlemmer per husholdning. Om det er ingen, en eller to innvandrere i paret, er det mellom tre og fire medlemmer i husholdningen, klart flest om det er to innvandrere fra samme land. Er det bare én innvandrer, er gjennomsnittstørrelsen minst om vedkommende kommer fra Øst-Europa. Dette er i overensstemmelse også med det vi så om innvandreres barnetall (kapittel 6.2). Det er igjen små forskjeller mellom gruppene med bare en innvandrer i paret. Med to innvandrere fra samme land er det flest om de kommer fra Afrika (4,3 per husholdning), mens øst-europeernes husholdninger er 0,7 mindre. Som vi har sett tidligere (kapittel 5.3.3) vil det være store forskjeller mellom de enkelte land inne hver verdensdel, men det tar vi ikke opp her.

³ Gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt for parhusholdninger

Tabell 11.7. Gjennomsnittlig antall medlemmer i husholdningen og antall observasjoner for personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Gjennomsnittlig antall medlemmer			
Totalt	3,13		
Ingen	3,11		
En innvandrer	3,07		
To innvandrere, samme land	3,83		
To innvandrere, ulike land	3,31		
Vestlige land		3,06	3,21
Øst-Europa		2,92	3,61
Asia inkl. Tyrkia		3,14	4,01
Afrika		3,23	4,28
Latin-Amerika		3,17	3,71
Antall observasjoner			
Totalt	2 003 494		
Ingen	1 808 918		
En innvandrer	124 092		
To innvandrere, samme land	61 164		
To innvandrere, ulike land	9 320		
Vestlige land		81 722	8 632
Øst-Europa		13 682	12 304
Asia inkl. Tyrkia		18 420	33 294
Afrika		4 784	5 152
Latin-Amerika		5 484	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Barn hos 80 prosent av parene fra Afrika og Asia, hos 40 prosent av dem fra vestlige land

Andelene av husholdningene som har barn i alderen mellom 0 og 17 år er gitt i tabell 11.8. Fordelingen her er sterkt influert av aldersfordelingen, i tillegg til at det også er forskjeller i fruktbarhet og barnløshet. I par med én eller ingen innvandrere er det i underkant av 50 prosent som har

Tabell 11.8. Andel husholdninger med barn i alderen 0-17 år, blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
Prosent			
Totalt	45,2		
Ingen	44,0		
En innvandrer	48,1		
To innvandrere, samme land	71,8		
To innvandrere, ulike land	61,2		
Vestlige land		44,6	54,2
Øst-Europa		48,4	64,5
Asia inkl. Tyrkia		57,9	77,6
Afrika		58,6	81,7
Latin-Amerika		57,2	68,9
Antall observasjoner			
Totalt	2 003 494		
Ingen	1 808 918		
En innvandrer	124 092		
To innvandrere, samme land	61 164		
To innvandrere, ulike land	9 320		
Vestlige land		81 722	8 632
Øst-Europa		13 682	12 304
Asia inkl. Tyrkia		18 420	33 294
Afrika		4 784	5 152
Latin-Amerika		5 484	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

barn, er det to innvandrere fra hvert sitt land gjelder det 60 prosent, og er de to fra samme land har 70 prosent barn i husholdningen. Med én innvandrer er det en viss variasjon med landbakgrunn, fra 44 prosent fra et vestlig land til om lag 58 prosent for land i den tredje verden. Med to innvandrere fra samme land er de fra Vesten lavest, med 54 prosent, fra Øst-Europa har 65 prosent av husholdningene barn, Latin-Amerika kommer også her nær Øst-Europa med 69 prosent. I husholdninger hvor begge i paret kommer fra et land i Asia eller Afrika har om lag 80 prosent barn.

Par hvor begge er fra ikke-vestlige land har mye oftere barn i husholdningen enn andre par

Vi har tidligere beskrevet de ulike husholdningstyper, knyttet til kommentarene til tabell 5.8 i kapittel 5.3. Der kom det fram at 18 prosent av befolkningen i Norge lever i en husholdning med ett par og uten hjemmeboende barn. Her skal vi se på hvor stor andel av dem som lever i par som tilhører familietyperen "par uten hjemmeboende barn", uansett alder på barna. I tabell 11.9 ser vi at ingen eller én innvandrer i paret ikke spiller noen rolle, det er 42 prosent i begge grupper. Blant par med to innvandrere fra samme land er det bare 20 prosent som er i denne familietyperen. Er de fra hvert sitt land er andelen 32 prosent. I forhold til dette er det små forskjeller avhengig av hvor den ene innvandreren kommer fra, det ligger rundt 40 prosent, slik som i gjennomsnittsbefolkningen. Med to innvandrere fra samme land er det fortsatt mange (40 prosent) fra vestlige land, men bare 15 til 23 prosent av familiene med ikke-vestlig bakgrunn som lever i familietyperen par uten hjemmeboende barn. I noen sammenhenger har innvandrere fra Latin-Amerika liknet mye på vestlige innvandrere eller gjennomsnittet i Norge, og det har betydd lite om en eller to i paret kom fra Latin-Amerika. Slik er det ikke når det gjelder andelen som lever i familietyperen par uten barn, her er deres andel omtrent som for andre ikke-vestlige innvandrere.

Tabell 11.9. Andel som bor i familietyperen "par uten barn" blant personer i parforhold, etter parets innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent og antall observasjoner

Parets innvandrerbakgrunn	Alle	Antall innvandrere i parforhold	
		En	To
		Prosent	
Totalt	41,2		
Ingen	41,9		
En innvandrer	41,9		
To innvandrere, samme land	20,4		
To innvandrere, ulike land	32,1		
Vestlige land		43,7	39,1
Øst-Europa		43,3	23,2
Asia inkl. Tyrkia		36,1	15,3
Afrika		35,4	15,5
Latin-Amerika		36,9	18,0
		Antall observasjoner	
Totalt	2 003 494		
Ingen	1 808 918		
En innvandrer	124 092		
To innvandrere, samme land	61 164		
To innvandrere, ulike land	9 320		
Vestlige land		81 722	8 632
Øst-Europa		13 682	12 304
Asia inkl. Tyrkia		18 420	33 294
Afrika		4 784	5 152
Latin-Amerika		5 484	1 782

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Andelen med barn blant unge i par er lav i alle grupper

Vi har i andre sammenhenger (kapittel 6.1 og 6.2 om ekteskapsmønster og fruktbarhet) vist hvordan startfasen i familiedannelsen skjer for unge innvandrere. Vi skal her vise hvordan andelen som lever i par med barn i husholdningen varierer mellom ulike grupper unge. Også her legges det vekt på hvordan forholdene er i par med én innvandrer. Vi ser først på andelen som lever i par med barn. Det er ikke gitt at det er parets felles barn, men ofte vil dette være tilfelle.

I tabell 11.10 ser vi at andelen med barn selvfølgelig er høyere blant unge kvinner enn blant unge menn i alle gruppene. For de yngste (i første halvdel av 20-åra) lever bare 4 prosent av mennene og 15 prosent av kvinnene i par med barn. Uansett innvandrerbakgrunn er tallene for menn lave. For kvinner med innvandrerbakgrunn i land i den tredje verden er andelen med barn den dobbelte av gjennomsnittets. Unge kvinner fra Øst-Europa skiller seg lite fra gjennomsnittet.

Tabell 11.10. Andel av personene som har barn, etter alder, kjønn og innvandrerbakgrunn. 3. november 2001. Prosent

Innvandrerbakgrunn	20-24 år			25-29 år			Antall
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	
Totalt	9	4	15	33	22	45	587 574
Uten innvandrerbakgrunn	9	4	14	33	22	45	534 369
Innvandrerbakgrunn fra							
Vestlige land	8	4	10	24	19	29	13 645
Øst-Europa	14	7	18	39	26	48	9 210
Asia inkl. Tyrkia	19	8	29	45	27	62	22 261
Afrika	19	5	32	37	16	57	5 851
Latin-Amerika	18	6	28	38	23	49	2 238

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I andre halvdel av 20-åra er forholdene litt annerledes. Alle andeler er selvfølgelig høyere. Vestlige innvandrere, og særlig kvinnene blant dem har mye lavere andel med barn enn det andre grupper har. Blant ikke-vestlige innvandrere er nå øst-europeere og latin-amerikanere på linje, og høyeste andeler er det blant innvandrere med bakgrunn i Asia. Mest påfallende i denne tabellen er at det blant menn fra Afrika i slutten av 20-åra er så få som lever i par med barn. Det er mulig at andelen som har barn som de ikke lever sammen med er større blant dem enn blant andre. Andelen med barn er fortsatt betydelig høyere blant kvinner fra Asia og Afrika enn blant de øvrige innvandrerne, som ikke skiller seg mye fra de uten innvandringsbakgrunn.

11.6 Sammendrag

Det spesielle grepet vi tar i dette kapitlet er å se hvordan det virker på ulike levekårskomponenter om det er ingen, én eller to innvandrere i paret, i tillegg til hvordan innvandrerens landbakgrunn påvirker dette. Vi skiller også mellom om de to innvandrerne i paret kommer fra samme land eller ikke.

Utdanningsforskjellene er store mellom personer i disse ulike partypene. Der det er bare én innvandrer i paret er andelen med høyere utdanning den dobbelte av i par hvor begge er innvandrere. I blandede par har innvandrerens og den som ikke er det gjennomgående overraskende lik utdanning, og innvandrerens landbakgrunn spiller mindre rolle for utdanningsnivået når det er én enn når det er to innvandrere i paret.

Arbeidsmarkedet viser i noen grad de forskjellene vi kunne vente, sysselsettingen er lavere og arbeidsledigheten er høyere for ikke-vestlige innvandrere enn andre. Lavest er sysselsettingen når det er to fra Afrika som utgjør paret. Afrikanere i par med en norsk gjør det imidlertid bedre på arbeidsmarkedet enn andre ikke-vestlige innvandrere i slike par. Innvandrere som lever sammen med en annen innvandrer har mye lavere sysselsetting enn innvandrere som lever i blandede par. Når det gjelder arbeidsledigheten er den for noen grupper lavere for innvandrere som lever i par med en fra samme land enn den er for de som lever i par med en norsk. Dette bør ikke tas som uttrykk for at det generelt sett ikke "hjelper" på arbeidsmarkedet å ha norsk partner, men heller ses i sammenheng med at det muligens er lettere å komme fram til å bli meldt ledig for de som har en innfødt partner enn for andre. De øvrige indikatorene viser jo at innvandrere i par med en norsk har en bedre posisjon i arbeidsmarkedet enn andre innvandrere.

Av befolkningen i Norge er det 6 prosent vi ikke finner igjen i noen registre over aktiviteter, de er ikke elever eller studenter, ikke i arbeidsmarkedet, verken sysselsatte, arbeidsledige, på tiltak eller selvstendige, og ikke pensjonister eller trygdede. Dette gjelder hele 27 prosent av innvandrerne som lever i par med en annen innvandrer, det dobbelte av om det er bare én innvandrer i paret. Dette forholdet har vi ikke hatt mulighet til å analysere tidligere, og det bør i framtida legges større vekt på analyse av både av datakvalitet og av denne gruppen som faller utenfor alle registre.

Også for familiedannelse er det viktig om det er én eller to innvandrere i paret. 80 prosent av afrikanerne som lever i parforhold har barn i husholdningen, bare 44 prosent av de vestlige innvandrerne har det. Bare 20 prosent av dem som lever i par har familietyper par uten hjemmeboende barn om begge er innvandrere, og fra samme land. Med ingen eller én innvandrer i paret er over 40 prosent i denne familietyper.

12. Helse –Sammendrag fra Levekår blant innvandrere, og sjukefravær

12.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi ta opp bare en liten del av de viktige problemstillingene som er knyttet til innvandrernes helse. Det er lite vi kan si om innvandrernes allmenne helsetilstand, siden vi ikke har noe individbasert helseregister eller pasientregister som nå kan brukes til å koples mot registre med informasjon om innvandrerbakgrunn og det ikke er gjort noen omfattende representative intervjuundersøkelser om innvandreres helse i SSB. Det er gjort allmenne brede undersøkelser om helse i flere deler av landet, men svarprosenten blant innvandrere er et problem ved bruken av disse. Vi har ikke tilgang på data derfra, men slike helseundersøkelser, og særlig den for Oslo hvor så mange innvandrere bor, vil trolig kunne brukes med stort utbytte. Det er nylig kommet registerbasert statistikk om legemeldt sjukefravær som gir grunnlag for å beskrive akkurat denne delen av helsetilstanden, men den dekker selvfølgelig bare de yrkesaktive, og den inneholder foreløpig ikke informasjon om diagnoser. Vi mener likevel det er av interesse å presentere en beskrivelse basert på dette materialet.

I avsnittet om dødelighet konstaterer vi at førstegenerasjons innvandrere har *lavere* dødelighet enn tilsvarende aldersgrupper blant dem uten innvandrerbakgrunn, mens det synes å være *høyere* dødelighet blant dem som er født i Norge med to foreldre født i land i den tredje verden. Det ble stilt spørsmål om helse i Levekårsundersøkelsen i 1996, som er brukt av Blom (1998). I det følgende gjengis noen deler av hans konklusjoner.

12.2 Helse i Levekår blant innvandrere

Spørsmål om helse i Levekårsundersøkelsen for innvandrere i 1996 ble valgt ut for å være best mulig sammenliknbare med spørsmålene i den ordinære Helseundersøkelsen, som nå holdes hvert tredje år som en del av de samordnede Levekårsundersøkelsene. Resultatene fra Levekårsundersøkelsen er gjengitt i kapittel 14 i Blom (1998), og vi gjengir her et utdrag av konklusjonene (s. 59):

”Innvandrerne forteller oftere enn nordmenn at de er ensomme. Mens mer enn fire av ti innvandrere forteller at de ofte eller av og til føler seg ensomme, er det mindre enn to av ti nordmenn som rapporterer det samme. Dårlig kontakt med det norske samfunnet og svekket familienettverk bidrar til sosial isolasjon. Innvandrere fra Iran og Somalia er særlig utsatte.

Andelen som oppgir å ha varig sykdom, funksjonshemning eller virkning av skade, er noe lavere blant innvandrere fra de åtte ikke-vestlige landene under ett enn blant nordmenn med samme alders-, kjønns- og bostedsfordeling som innvandrerne.

Blant personer som rapporterer minst én sykdom, er andelen som mener at sykdommen(e) begrenser arbeidsevnen, betydelig høyere blant innvandrerne enn blant nordmennene.

Innvandrere oppgir i større grad enn nordmenn å ha nervøse lidelser. Dette står i motsetning til funn i enkelte norske undersøkelser, og forestillingen om at innvandrere underkommuniserer nervøse lidelser. Vi finner heller ikke at innvandrere rapporterer mer sykdom i skjelett-muskelsystemet enn nordmenn. I stedet noterer vi at andelen som oppgir å ha astma, allergi og eksem, er større blant nordmenn enn innvandrere, særlig blant de yngste. Dette er et funn vi ikke tidligere har sett gjengitt i den nordiske litteraturen. At innvandrere er mer plaget av diabetes, er derimot kjent fra før.

Alt i alt tyder undersøkelsen på at ikke-vestlige innvandreres helsetilstand er sterkere ”polarisert” enn nordmenns. Andelen som rapporter sykdom er lavere blant de åtte innvandrergruppene under ett enn blant nordmenn, mens de som oppgir en sykdom i større grad mener at sykdommen nedsetter deres arbeidsevne. Dertil er det betydelige forskjeller i rapportert sykkelighet mellom innvandrere etter hvilket land de kommer fra.”

12.3 Legemeldt sjukefravær

I dette kapitlet skal vi omtale innvandrernes sjukefravær, basert på statistikken over *legemeldte* sjukefravær blant *arbeidstakere*. Egenmeldte fravær, eller fravær blant selvstendige er ikke med. For en generell beskrivelse av denne statistikken, se <http://www.ssb.no/sykefra/om.html>. Det er den største delen av sjukefraværene som er legemeldte. Informasjon om egenmeldte fravær innhentes ikke inn på et slikt grunnlag at vi kan analysere dem på samme måten. Foreløpig inneholder ikke datagrunnlaget informasjon om hvilke diagnoser som ligger til grunn for sjukemeldingen, men det kommer trolig i 2004.

Som tabell 12.1 viser, utgjør legemeldte sjukefravær nesten 7 prosent av alle avtalte dagsverk for arbeidstakere i 4. kvartal 2002. Det egenmeldte sjukefraværet utgjorde i tillegg 1,0 prosent av de avtalte dagsverkene, slik at om lag en av åtte sjukefraværsdager skjedde med egenmelding. Det legemeldte sjukefraværet øker med alder, fra 5,2 prosent i aldersgruppen 16-24 år til 8 prosent blant dem mellom 50 og 69 år. Økningen med alder er mindre sterk blant innvandrere enn blant gjennomsnittet av alle arbeidstakere i Norge.

Tabell 12.1. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter verdensdel og alder. 4. kvartal 2002

	Alder				Antall Arbeidstakere
	Alle	16-24 år	25-49 år	50-69 år	
Alle arbeidstakere	6,9	5,2	6,7	8,0	1 906 177
Arbeidstakere med innvandrerbakgrunn	9,0	7,4	9,0	9,5	119 980
Norden	7,0	5,5	6,6	8,4	27 743
Vest-Europa ellers	5,6	4,3	4,6	7,7	16 697
Øst-Europa	9,9	7,5	9,9	11,6	19 325
Nord-Amerika, Oseania	5,4	6,2	5,1	6,3	3 299
Asia	11,1	8,5	11,5	12,4	38 824
Afrika	10,5	6,9	11,3	9,3	9 002
Sør- og Mellom-Amerika	11,3	6,6	10,8	15,7	5 090

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 12.1 er sjukefraværet vist for tre aldersgrupper av arbeidstakere fra de verdensdelene som vi vanligvis bruker. De fire ikke-vestlige gruppene ligger på topp i alle aldersgrupper, og har et fravær som er 50 prosent eller mer over gjennomsnittet i Norge. Det er ikke store forskjeller mellom de ulike verdensdelene når vi ser innenfor hver aldersgruppe, men de fra Asia kommer litt høyere enn de andre. Når totaltallet for dem fra Øst-Europa er relativt lavt, skyldes det mest at de har lavere fravær enn de andre i den største aldersgruppen, 25-49 år. Arbeidstakere fra de andre nordiske landene har fravær nær opp til gjennomsnittet i Norge, mens andre vestlig innvandrere har lavere fravær.

Blant innvandrere er forskjellen i sjukefravær mellom menn og kvinner liten

Blant alle arbeidstakere har kvinner omtrent en halv gang så høyt sjukefravær som menn, 5,6 mot 8,4 prosent av de avtalte dagsverkene. Til tross for at det er relativt sett mange flere menn enn kvinner som er arbeidstakere blant innvandrerne er altså innvandrernes sjukefravær høyere enn for andre. Ser vi på menn og kvinner for seg, viser det seg at forskjellene mellom innvandrerne og resten av arbeidstakerne er klart større for menn enn for kvinner. Blant mennene er fraværet opp mot det dobbelte av gjennomsnittet for de fleste gruppene, mens det blant kvinner er sjelden så mye som 50 prosent høyere. Forskjellene er likevel store nok til at kvinner i alle grupper har høyere sjukefravær enn mennene også blant innvandrerne.

25-50 prosent lavere sjukefravær blant innvandrere født i Norge enn i første generasjonen

Som i andre beskrivelser skal vi også her sammenlikne forholdene mellom første generasjons innvandrere og dem født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. Ved sammenlikningene er det viktig å ta med at de som er født i Norge er en svært ung gruppe, og at de er så få at tilfeldige variasjoner kan bety mye. I tabell 12.2 viser vi sjukefraværet i prosent av avtalte dagsverk for de som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. Det gir mening bare å se på de to yngste aldersgruppene. I tabellen er satt parentes rundt tall basert på grupper med mellom 20 og 99 arbeidstakere.

Tabell 12.2. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter verdensdel og alder. 4. kvartal 2002. Arbeidstakere født i Norge av to utenlandsfødte foreldre

	Alder				Antall arbeidstakere
	Alle	16-24 år	25-49 år	50-69 år	
Alle arbeidstakere	6,9	5,2	6,7	8	1 906 177
Arbeidstakere født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	7,3	6,8	7,6	8,5	5 381
Norden	6,7	5,6	6,7	(9,5)	902
Vest-Europa ellers	4,8	4,5	5	(3,9)	604
Øst-Europa	6,7	5,1	6,9	(13,6)	723
Nord-Amerika, Oseania	(5,2)	(3,3)	(4,5)	-	100
Asia	8,8	7,6	11,7	-	2 620
Afrika	5,2	5,1	5,7	-	350
Sør- og Mellom-Amerika	(4,9)	(5,9)	(2,7)	-	82

Tall i parentes bygger på mellom 20 og 99 arbeidstakere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

De som er født i Norge har klart lavere sjukefravær enn gjennomsnittet av innvandrerne (sammenlikning mellom tabell 12.1 og 12.2), selv om også de født i Norge har litt høyere sjukefravær enn gjennomsnittsbefolkningen. En direkte sammenlikning mellom første generasjon og de norskfødte innvandrerne, viser at de født i Norge har gjennomgående 25-50 prosent lavere sjukefravær enn de som selv har innvandret og er i samme alder. De født av foreldre med bakgrunn i Asia kommer hele tiden ut på topp, mens de som har bakgrunn i Øst-Europa er som andre i samme aldersgruppe, og de med afrikansk bakgrunn faktisk har lavere sjukefravær enn gjennomsnittet i Norge. Noen forskjeller i sjukefravær lar seg forklare med at grupper med svært stor yrkesdeltaking får mer sjukefravær enn grupper hvor færre er i arbeid. Dette er ikke forklaringen i dette tilfellet.

Svært store forskjeller mellom landene, men ikke mellom verdensdelene

Det er såpass store forskjeller mellom de ulike verdensdelene, at det også kunne være interessant å se på forskjeller mellom enkeltland for å se i hvilken grad disse forskjellene er like også på land-nivå. I tabell 12.3 viser vi sjukefraværet for noen av de landene med flest arbeidstakere som er første generasjons innvandrere i Norge (over 1000). Igjen er satt parentes rundt tall basert på mellom 20 og 99 arbeidstakere. Som tabell 12.1 antydte, er innvandrere med bakgrunn fra land i den tredje verden og enkelte i Øst-Europa som har det største sjukefraværet. Det er store forskjeller i sjukefraværsprosenten mellom landene, hvor de med høyest fravær også innenfor hver aldersgruppe kan ligge 4-5 ganger over de med lavest fravær. Mye av forskjellene vil ha å gjøre med ulik bakgrunn for oppholdet i Norge, og ulik forhistorie innen Norge.

Fire verdensdeler representert blant de seks land med høyest sjukefravær

Høyest sjukefravær har innvandrere fra Serbia og Montenegro. Dette er ikke et resultat av alderssammensetning, fordi de er høyest i alle tre aldersgruppene. Høyt kommer også innvandrere fra Pakistan, Sri Lanka, Tyrkia, Somalia, Chile og Marokko. Gruppen består altså dels av land med mange flyktninger og lav yrkesaktivitet, mange flyktninger og høy yrkesaktivitet, og land med mange arbeidsinnvandrere. Forskjeller i arbeidstakerandeler mellom landene ser ikke ut til å spille noen vesentlig rolle. De samme landene, med unntak av Sri Lanka, har også stor andel uførepensjonerte (se kapittel 13).

Tabell 12.3. Sykefraværsgangsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter utvalgte land og alder. 4. kvartal 2002. Førstegenerasjons innvandrere

Utvalgte land	Alder				Antall arbeidstakere
	Alle	16-24 år	25-49 år	50-69 år	
Bosnia-Hercegovina	11,4	7,8	11,5	14,2	5 968
Chile	12,8	6,9	12,4	17,5	2 925
Danmark	7,0	5,8	6,4	8,1	8 514
Filippinene	9,4	6,8	9,1	12,0	3 186
Finland	7,8	3,5	7,1	10,4	3 481
India	12,3	8,7	12,6	12,7	2 250
Irak	12,5	10,9	12,7	(15,6)	3 169
Jugoslavia (tidligere)	15,7	13,3	16,0	18,1	2 484
Kina	4,5	2,9	3,2	10,3	1 415
Marokko	12,8	10,9	13,3	(9,6)	1 551
Nederland	6,0	(12,3)	4,3	9,2	1 890
Pakistan	14,2	9,9	14,8	15,5	4 812
Polen	8,5	4,7	7,6	12,2	3 130
Russland	5,2	3,1	5,4	6,3	1 836
Somalia	13,2	8,3	14,6	(9,4)	1 757
Sri Lanka	13,8	10,9	14,3	11,1	3 986
Storbritannia	5,6	(2,5)	4,9	6,8	5 195
Sverige	6,8	5,7	6,5	8,1	12 758
Thailand	10,0	8,3	10,2	10,2	1 919
Tyrkia	13,5	9,9	13,8	19,4	3 180
Tyskland	5,0	2,3	3,9	7,5	4 809
USA	5,4	(4,4)	5,0	6,4	2 369
Vietnam	8,5	5,4	8,5	11,9	5 485
Alle førstegenerasjons innvandrere	9,0	7,4	9,1	9,5	119 980
Alle arbeidstakere	6,9	5,2	6,7	8,0	1 906 177

Tall i parentes bygger på mellom 20 og 99 arbeidstakere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Også lenger nedover på listen kommer en blanding av flyktning- og arbeidsinnvandringsland. Innvandrere fra Thailand og Filippinene har høyere sjukefravær enn gjennomsnittet av innvandrere. Dette er grupper med svært stor andel kvinner, slik at når vi sammenlikner med alle kvinner i Norge ligger de nær deres nivå, og de har langt mindre sjukefravær enn andre kvinner fra Asia.

Innvandrere fra Kina har lavest fravær

Innvandrere fra vår nordiske naboland og andre land i Vest-Europa har lavt sjukefravær. Dette kan ha sammenheng med at det er en seleksjon som virker slik at det er de mest arbeidsføre som en periode som unge reiser til Norge for å jobbe. De som har helseproblemer ville de kanskje foretrekke å bli i hjemlandet framfor å flytte. Aller lavest sjukefravær har de fra Kina, og Russland kommer også meget lavt ut. Det er en høy andel kvinner blant russerne, og relativt lav yrkesdeltaking fordi så mange er så nylig ankomne. For begge grupper kan det nok også være en "healthy migrant"-effekt.

Også når vi ser innenfor hver aldersgruppe, holder det mønsteret som er beskrevet her seg ganske godt. Blant de seks landene med høyest sjukefravær, finner vi igjen fem på topp-seks listen i eldste aldersgruppe, fem i den midtre og bare tre i den yngste og minste aldersgruppen. Irakere i Norge er så mye yngre enn andre innvandrergupper at de er med blant seks på topp i alle tre aldersgrupper, men ikke i summen av alle aldre. Vi hadde forventet at land med mange flyktninger hadde kommet gjennomgående høyere ut enn de gjør. Dette kan ha sammenheng med gjennomsnittlig lavere yrkesdeltaking blant flyktninger enn blant andre, men variasjonen landene mellom viser at yrkesdeltaking ikke betyr så mye for denne gruppens sjukefravær.

Mindre forskjeller mellom de ulike næringer

En meget sentral dimensjon i all analyse av sjukefravær vil være hvilket yrke en arbeider innen, ut fra en antakelse om at mye sjukefravær er et resultat av forholdene på arbeidsplassen. Vi har ennå ikke tilgang på brukbar yrkesinformasjon. Vi vet imidlertid hvilke næringer innvandrerne jobber innen (se også kapittel 8), og vi vil se om det er betydelige forskjeller i sjukefravær mellom de enkelte næringer. En enkel beregning av sjukefraværprosent innen noen hovedgrupper av næringer er vist i tabell 12.4.

Tabell 12.4. Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær i prosent av avtalte dagsverk etter innvandringsbakgrunn og næring, 4. kvartal 2002. Ikke-vestlige innvandrere

	Prosent		Antall arbeidstakere	
	Første-generasjon	Født i Norge av utenlandsfødte	Første-generasjon	Født i Norge av utenlandsfødte
Alle næringer	10,9	7,9	68 466	3 775
01-05 Primærnæringer	10,3	-	512	11
10-37 Industri, bergverk, olje og gass	11,2	6,6	10 520	270
40-45 Kraft- og vannforsyning, bygg og anlegg	12,3	8,8	2 148	144
50-55 Varehandel, hotell og restaurant	10,9	7,3	15 994	1 496
herav:				
51 Engroshandel	10,6	10	2 187	122
52 Detaljhandel	9,7	7,2	4 417	837
55 Hotell og restaurant	11,5	6,6	8 325	387
60-64 Transport og kommunikasjon	11,8	10,1	4 855	488
65-67 Finanstjenester	6,1	(2,6)	324	51
70-74 Forretningsmessig tjenesteyting	11,2	6,3	9 354	509
herav:				
74.7 Rengjøring	15,1	(12,2)	4 926	93
75-99 Offentlig forvaltning og annen tjenesteyting	10,3	9,2	24 759	806

Tall i parentes bygger på mellom 20 og 99 arbeidstakere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Næringer med mange innvandrere kommer litt ulikt ut. Lavest sykefravær finner vi innenfor *detaljhandel*, og det er lavt både for første generasjon og dem født i Norge med to utenlandsfødte foreldre, mens det for begge grupper er *rengjøring* som ligger på topp i sykefravær. Blant alle arbeidstakere i Norge kommer også rengjøring ut på topp, mens detaljhandel ligger på gjennomsnittet. Vi minner igjen om at statistikken omfatter bare arbeidstakere, ikke selvstendige. Det er relativt mange kvinner ansatt i rengjøring, og det kan være rimelig å vente at arbeidsoppgavene innen rengjøring er slik at det blir mye sykefravær. Dessuten kan det spille en rolle at innen detaljhandel er det mange innvandrere som er selvstendig næringsdrivende, og at dersom det er et nært forhold mellom arbeidsgiver og arbeidstaker kan det tenkes av sykefraværet holdes nede. Det er mindre forskjell mellom næringer med høyt og næringer med lavt sykefravær blant innvandrere enn blant arbeidstakere under ett.

12.4 Oppsummering

Arbeidstakere som er innvandrere har sett under ett betydelig høyere sykefravær (en halv gang) enn gjennomsnittet av arbeidstakere i Norge. Høyere sykefravær finner vi særlig blant menn, blant kvinnene er forskjellene mindre. De som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre har betydelig lavere sykefravær enn dem som selv har innvandret. Dette er ett av flere signaler om at de som er født av innvandrerforeldre har en atferd i arbeidsmarkedet som likner mer på andre i Norge i samme alder, enn den likner på atferden til de som selv har vandret inn til landet.

Sykefraværet øker betydelig med alderen, men mindre blant innvandrerne enn blant gjennomsnittet av arbeidstakerne. Det er mindre forskjeller mellom menns og kvinners sykefravær blant innvandrerne enn blant andre, men også innvandrerkvinner har litt høyere fravær enn menn. Det kan være naturlig å se dette i sammenheng også med den lave yrkesdeltakingen blant innvandrerkvinner.

Alle ikke-vestlige innvandrergrupper har høyt sykefravær, og det er relativt små forskjeller mellom verdensdelene. Derimot er det store forskjeller de enkelte opprinnelsesland i mellom innenfor hver verdensdel. Dette kan ikke forklares bare med forskjeller i sammensetning, som fordeling på alder og kjønn, andel flyktninger eller botid i Norge. Blant de seks landene med høyest fravær, finner vi land både fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika. Lavt fravær har som vi kunne vente folk fra våre naboland, men aller lavest sykefravær har arbeidstakere fra Kina.

13. Trygd

Av rådgiver Grete Dahl, Seksjon for leveårsstatistikk

Dette kapitlet omhandler i hvilken grad førstegenerasjons innvandrere mottar pensjon fra folketrygden. Det er fokusert spesielt på bruken av uførepensjon. Opplysningene er brutt ned på kjønn, alder, pensjonsstørrelse etc. Det er også gitt opplysninger om uførepensjon blant førstegenerasjons innvandrere etter hvor innvandrerne kommer fra, og etter hvor lenge de har bodd i Norge. Dataene er pr. utgangen av 2000, og omfatter bare bosatte personer. Det er gitt sammenliknbare tall for hele befolkningen. De som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er så få i den alderen det kan være aktuelt å motta trygd at de er holdt utenfor her.

13.1 Pensjon mindre vanlig blant førstegenerasjons innvandrere fordi de er unge

Førstegenerasjons innvandrere mottar sjeldnere pensjon fra folketrygden enn befolkningen generelt. Forskjellen er størst for alderspensjon. Ved utgangen av 2000 mottar knapt 6 prosent av førstegenerasjons innvandrere alderspensjon, mens landsgjennomsnittet er på 13.5 prosent. Andelen personer som mottar uførepensjon og pensjon til gjenlevende ektefelle er også lavere for førstegenerasjons innvandrere enn for befolkningen generelt. Dette gjelder spesielt for uførepensjon. Blant alle førstegenerasjons innvandrere i alderen 18-67 år mottar 6 prosent uførepensjon ved utgangen av 2000, mens tilsvarende andel for alle personer i alderen 18-67 år er på nesten 10 prosent.

Disse lave pensjonsandelene blant førstegenerasjons innvandrere er i hovedsak forklart ved at aldersfordelingen for denne gruppen avviker en del fra aldersfordelingen for hele befolkningen. Alderspensjon ytes bare til personer på 67 år eller over og det er relativt få førstegenerasjons innvandrere som er såpass gamle. Uførepensjon og pensjon til gjenlevende ektefelle faller bort eller konverteres til alderspensjon ved fylte 67 år, mens overgangen til alderspensjon skjer fra måneden etter at personen fyller 67 år. For disse pensjonstypene er pensjonstilbøyeligheten størst i de eldre aldersklassene, og de lave pensjonsandelene blant førstegenerasjons innvandrere for disse pensjonstypene kan forklares med at det er forholdsvis færre unge eldre blant førstegenerasjons

Tabell 13.1. Bosatte personer etter kjønn og alder. Førstegenerasjons innvandrere og hele befolkningen. 31.12. 2000

	Antall personer	Andel av hele befolkningen. Prosent	Andel menn/kvinner. Prosent	Gjennomsnittlig alder. År	Alder: (1. kvartil) ¹ Median ² (3. kvartil) ³
Førstegenerasjons-innvandrere	249 904	5.5	50/50	37	(26) 36 (48)
Hele befolkningen	4 503 436	100.0	50/50	38	(19) 36 (54)

¹ 1. kvartil: 25 prosent av personene er yngre enn denne verdien.

² Median: 50 prosent av personene er yngre/eldre enn denne verdien.

³ 3. kvartil: 25 prosent av personene er eldre enn denne verdien.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 13.2. Bosatte personer med pensjon. Førstegenerasjonsinnvandrere og hele befolkningen. 31.12. 2000. Prosent

	Alle personer, 18-67 år		Andel med alderspensjon av alle førstegenerasjons innvandrere/hele befolkningen
	Andel med uførepensjon	Andel med pensjon som gjenlevende ektefelle	
Førstegenerasjons innvandrere	6.0	0.7	5.6
Hele befolkningen	9.6	0.9	13.5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

innvandrerne enn totalt i befolkningen, tabellene 13.1 - 13.2. Innenfor hver aldersgruppe er det omtrent samme andel uførepensjonerte blant innvandrere som i befolkningen ellers blant menn, og noe færre uførepensjonert blant innvandrerkvinner.

Blant førstegenerasjons innvandrere har menn høyest uføreandel

Blant førstegenerasjons innvandrere er det like mange menn og kvinner, men mennene mottar litt oftere uførepensjon. Ved utgangen av 2000 mottar 6.2 prosent av mennene uførepensjon, mens andelen er på 5.8 prosent for kvinnene. I hele befolkningen er uføreandelen betydelig større blant kvinner enn blant menn, henholdsvis 11.3 prosent og 8.0 prosent. I aldersgruppen 40-59 år er imidlertid uføreandelen blant førstegenerasjons innvandrere like høy eller høyere blant kvinner enn blant menn, og dersom dette mønsteret blir opprettholdt for de som kommer inn i denne aldersgruppen i årene som kommer, kan det tyde på at kvinnene etter hvert vil ta igjen mennene med hensyn til bruk av uførepensjon. Kjønnfordelingen for uførepensjon blant førstegenerasjons innvandrere kan da kanskje om en del år ha liknende struktur som fordelingen generelt i befolkningen, tabellen 13.3.

Tabell 13.3. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon og alle uførepensjonister som andel av alle i hver gruppe i alderen 18-67 år. Kjønn og alder. 31.12. 2000. Prosent

	Førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon			Alle uførepensjonister		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
Alle	6.0	6.2	5.8	9.6	8.0	11.3
Alder						
Under 40 år	1.2	1.4	1.0	2.2	2.2	2.4
40-49 år	6.0	5.8	6.2	8.0	6.5	9.6
50-54 år	13.2	13.0	13.5	14.4	11.0	17.9
55-59 år	20.3	20.1	20.5	21.1	16.6	25.7
60-64 år	28.8	30.8	27.1	34.6	30.6	38.5
65-67 år	34.8	38.5	31.9	42.5	39.9	44.9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Minstepensjon og sosialhjelp forholdsvis vanlig blant førstegenerasjons innvandrere

Minstepensjon er mer vanlig blant førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon enn blant alle uførepensjonister. Andelen minstepensjonister blant førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon er på 32 prosent ved utgangen av 2000, mens tilsvarende andel for alle bosatte uførepensjonister er på 22 prosent. Både blant førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon og uførepensjonister generelt er andelen med minstepensjon vesentlig høyere blant kvinner enn blant menn.

Sosialhjelp mottas oftere av førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon enn av andre uførepensjonister. I alt 16 prosent av førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon mottar sosialhjelp en eller flere ganger i løpet av 2000, mens tilsvarende andel er på 8 prosent for alle uførepensjonister. Sosialhjelp ytes til enslige eller til familier som har problemer med å greie seg på egen inntekt eller pensjon. Når slik hjelp gis til familier er vanligvis én person i familien registrert som mottaker, og dette betyr at flere uførepensjonister enn de som er registrert her vil kunne motta sosialhjelp, men med et annet familiemedlem som sosialhjelpsmottaker. På grunn av forskjeller i familiestørrelse vil dette gjelde forholdsvis flere personer i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen generelt. Mer om bruk av sosialhjelp står i kapittel 14.

Minstepensjon tilstås personer som ved tidligere yrkesaktivt arbeid ikke har greidd å opparbeide nok pensjonspoeng til å få utbetalt en tilleggs pensjon av en viss størrelse. Siden en del innvandrere har bodd relativt kort tid i Norge har disse ikke hatt mulighet til å opptjene særlig stor tilleggs pensjon. Det synes derfor rimelig at andelen minstepensjonister er høyere blant førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon enn blant uførepensjonister generelt. Forskjellen i andelen minstepensjonister blant menn og kvinner avslører kjønnsforskjeller med hensyn til deltakelse i yrkesaktivt arbeid. Sosialhjelp er i motsetning til uførepensjon en skjønnbasert ytelse. Sosialhjelp gis ikke først og fremst til

pensjonister, men både uførepensjonister og andre pensjonister som har problemer med å greie seg økonomisk, kan bli tilstått sosialhjelp. Det synes derfor ikke urimelig at førstegenerasjons innvandrere med uførepensjon mottar sosialhjelp forholdsvis ofte, siden mange av disse er minstepensjonister.

13.2 Botid og alder er viktig for andelen uføretrygdede

Sterk sammenheng mellom botid og uføreandel for førstegenerasjons innvandrere

I gjennomsnitt for alle førstegenerasjons innvandrere er det sterk sammenheng mellom andelen personer med uførepensjon og lengden på botiden i landet. For førstegenerasjons innvandrere som har bodd i Norge under 10 år har knapt 1 prosent uførepensjon. Andelen øker så jevnt med botiden, til 5 prosent for de som har bodd i landet i 10-14 år og til vel 25 prosent for de som har bodd i landet i 30 år eller mer (tabell 13.4). Det er som ventet sterk sammenheng mellom botid og personens alder. Innen hver botidsgruppe øker andelen uførepensjonister med alderen, og innenfor hver aldersgruppe øker den entydig med økende botid (tabell 13.5)

Tabell 13.4. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 18-67 år etter botid. 31.12. 2000. Antall og prosent

	Førstegenerasjons- innvandrere i alt		Førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon		Andel med uførepensjon. Prosent
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	
I alt	203 630	100	12 255	100	6.0
Botid					
Under 10 år	102 558	50	735	6	0.7
10-14 år	39 499	19	1 961	16	5.0
15-19 år	19 133	9	1 276	10	6.7
20-24 år	14 828	7	1 698	14	11.5
25-29 år	12 162	6	2 648	22	21.8
30 år eller mer	15 450	8	3 937	32	25.5
Gjennomsnittlig botid. År	12.0		25.0		

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 13.5. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere med uførepensjon som andel av alle førstegenerasjons innvandrere i alderen 18-67 år. Grupper for botid. 31.12. 2000. Prosent

Botid. År	Alder. År					
	Under 40 år	40-49 år	50-54 år	55-59 år	60-64 år	65-67 år
Under 10 år	0.3	1.4	2.3	3.6	5.4	3.9
10-14 år	2.4	6.1	13.1	20.2	24.5	35.6
15-19 år	3.1	6.4	10.5	19.1	30.0	38.5
20-24 år	5.3	9.6	14.7	21.6	38.0	39.5
25-29 år	4.3	16.1	20.7	30.4	44.7	53.5
30 år eller mer	5.4	15.4	17.9	22.8	32.4	40.7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det er lettere å oppnå uførepensjon for en person som tidligere har vært yrkesaktiv enn for andre personer. Det synes derfor rimelig at personer som har bodd en tid i landet og som har hatt mulighet til å være yrkesaktive har større uføretilbøyelighet enn personer med kortere botid. I tillegg er de fleste personer yrkespassive i kortere eller lengre tid før uførepensjonen tilstås, siden den vanligste "karriereveien" for uførepensjonister er å gå fra yrkesaktivt arbeid til sykepenge og/eller medisinsk rehabilitering eller eventuelt yrkesmessig attføring, og så videre til uførepensjonering. Den tid som denne prosessen krever sannsynliggjør også at andelen uførepensjonister er høyere blant innvandrere med lang enn med kort botid.

Regional bakgrunn betyr mye for sammenhengen mellom botid og uføreandel

Det mønsteret som er påvist mellom botid og uføreandel for førstegenerasjons innvandrere er tydelig for de innvandrergruppene som har svært lang botid i Norge. Førstegenerasjons innvandrere fra for eksempel Marokko og Pakistan har en gjennomsnittlig botid i Norge på om lag 13-16 år, og andelen uførepensjonister blant disse er på mellom 13-15 prosent. For førstegenerasjons innvandrere fra India som også har lang botid i Norge, er andelen uførepensjonister 10 prosent. På den annen side finnes det også førstegenerasjons innvandrere som har forholdsvis lang botid i Norge, men hvor uføreandelen er lav. Eksempler på dette er førstegenerasjons innvandrere fra Kina og Sri Lanka. Disse har en gjennomsnittlig botid på om lag 10 år, men andelen uførepensjonister i disse gruppene er bare vel 2 prosent. Førstegenerasjons innvandrere fra Filippinene har også en forholdsvis lang botid i Norge men uføreandelen for disse er likevel mye lavere enn gjennomsnittet for alle førstegenerasjons innvandrere, tabell 13.6.

Tabell 13.6. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 18-67 år. Andel med uførepensjon, gjennomsnittlig alder og botid i grupper for regional bakgrunn. Verdensregion og enkelte land¹. 31.12. 2000

	Andel personer med uførepensjon. Prosent	Gjennomsnittlig alder. År	Gjennomsnittlig botid. År	Antall personer
Alle	6.0	38	12.0	203 942
Regional bakgrunn (Verdensregion og enkelte land)				
Norden	6.2	41	14.1	41 358
Vest-Europa ellers	6.4	43	16.0	26 031
Øst-Europa	4.3	37	8.7	32 100
Jugoslavia	5.6	36	8.4	8 890
Polen	6.1	40	12.9	4 839
Bosnia-Hercegovina	1.2	39	6.4	8 606
Øst-Europa, ellers	5.1	37	8.8	9 765
Nord-Amerika og Oceania	4.4	41	13.8	6 169
USA	4.5	42	14.3	4 623
Nord-Amerika og Oseania ellers	4.1	40	12.4	1 546
Asia (inkl. Tyrkia), Afrika og Sør- og Mellom-Amerika	6.5	36	11.2	98 284
Tyrkia	11.4	34	12.9	6 681
Marokko	15.0	36	13.4	3 558
Somalia	1.7	32	5.6	5 553
Sri Lanka	2.2	35	10.1	6 500
Filippinene	3.7	38	11.6	4 713
India	9.8	39	15.5	3 779
Irak	3.1	33	3.2	8 288
Iran	6.8	36	9.5	7 612
Kina	2.2	38	10.7	2 520
Pakistan	13.0	38	16.8	11 907
Thailand	2.0	34	7.9	3 107
Vietnam	6.0	35	13.7	9 899
Chile	6.3	38	13.7	4 586
Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika ellers	4.9	36	10.5	19 256

¹ Det er gitt opplysninger om de enkelte ikke-vestlige land med flere enn 5 000 innvandrere i Norge ved utgangen av 2000.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det er et vilkår for rett til uførepensjon at vedkommende har varig sykdom, skade eller lyte, og at den medisinske lidelsen har medført en nedsettelse av inntekts- eller arbeidsevnen på minst 50 prosent. Disse store forskjellene i uførepensjonering mellom førstegenerasjons innvandrere med omtrent samme botid synes å avsløre betydelige helseforskjeller mellom disse gruppene.

Sterk sammenheng mellom alder og uføreandel

Både blant førstegenerasjons innvandrere og generelt i befolkningen øker uføreandelen med personens alder, men uføreandelen i de eldste aldersgruppene (50-64 år) er likevel litt lavere blant førstegenerasjons innvandrere enn generelt i befolkningen, tabell 13.7. Blant førstegenerasjons innvandrere har vel 1 prosent av personene i alderen 18-39 år uførepensjon, og blant personene i alderen 65-67 år er uføreandelen på 35 prosent. Tilsvarende andeler generelt i befolkningen er på henholdsvis vel 2 prosent og 43 prosent.

Vi ser i tabell 13.7 at det er store forskjeller mellom de ulike verdensregionene. Innvandrere fra Norden, Vest- og Øst-Europa og Nord-Amerika har stort sett lavere andel uførepensjonerte enn gjennomsnittet i Norge, og mye lavere enn innvandrere fra land i den tredje verden innenfor hver aldersgruppe. Mellom 40 og 64 år er uføreandelen betydelig høyere blant dem fra den tredje verden, mellom 50 og 59 er andelen en halv gang høyere enn gjennomsnittet. Botiden spiller nok en viktig rolle her.

Tabell 13.7. Antall personer med uførepensjon blant alle bosatte personer og blant bosatte førstegenerasjons innvandrere. Verdensregioner. Alder 18-67 år. Grupper for alder. 31.12. 2000.

	Alle 18-67 år	18-39 år	40-49 år	50-54 år	55-59 år	60-64 år	65-67 år
Alle bosatte							
Personer med uførepensjon. Prosent	9.6	2.3	8.0	14.4	21.1	34.6	42.5
Antall personer, i alt	2 831 563	1 393 911	625 136	308 364	248 061	188 281	67 810
Alle førstegenerasjonsinnvandrere							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.0	1.2	6.0	13.2	20.3	28.8	34.8
Antall personer, i alt	203 942	118 371	45 458	16 540	12 311	8 516	2 746
Verdensregion							
Norden							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.2	0.4	3.0	9.0	16.6	30.2	39.5
Antall personer, i alt	41 358	20 711	8 745	4 291	4 052	2 618	941
Vest-Europa ellers							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.4	0.5	2.8	7.6	16.1	24.0	34.2
Antall personer, i alt	26 031	10 684	6 297	3 381	2 998	2 068	603
Øst-Europa							
Personer med uførepensjon. Prosent	4.3	0.7	4.5	10.8	17.1	21.7	24.0
Antall personer, i alt	32 100	18 865	7 499	2 446	1 438	1 386	466
Nord-Amerika og Oseania							
Personer med uførepensjon. Prosent	4.4	0.5	2.9	6.1	12.9	19.4	30.1
Antall personer, i alt	6 169	2 865	1 700	639	503	319	143
Asia (inkl. Tyrkia), Afrika og Sør- og Mellom-Amerika							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.5	1.8	9.1	21.5	31.0	37.9	37.6
Antall personer, i alt	98 284	65 246	21 217	5 783	3 320	2 125	593

Kilde: Statistisk sentralbyrå

13.3 Stor forskjell i uføretrygding landene imellom

I avsnittet om sjukefravær (12.3) så vi at det var svært store forskjeller mellom landene innen samme verdensregion. Dette gjelder også for uføretrygd, og det virker derfor ikke rimelig å legge all forklaring i forskjeller i botid. I tabell 13.8 ser vi at uføretrygdingen er meget lav for dem fra Bosnia, i alle aldersgrupper. Her er det naturlig å tenke seg at botiden spiller en rolle. For dem fra tidligere Jugoslavia, er det klart flere uføretrygdete enn gjennomsnittet i Norge i alderen 50-59 år, men i andre grupper er det ikke så høyt. Dette kan ha å gjøre med den tidlige arbeidsinnvandringen fra Jugoslavia

Tabell 13.8. Antall personer med uførepensjon blant bosatte førstegenerasjonsinnvandrere. Landbakgrunn. Alder 18-67 år. Grupper for alder. 31.12. 2000.

	Alle						
	18-67 år	18-39 år	40-49 år	50-54 år	55-59 år	60-64 år	65-67 år
Alle bosatte							
Personer med uførepensjon. Prosent	9.6	2.3	8.0	14.4	21.1	34.6	42.5
Antall personer, i alt	2 831 563	1 393 911	625 136	308 364	248 061	188 281	67 810
Alle førstegenerasjonsinnvandrere							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.0	1.2	6.0	13.2	20.3	28.8	34.8
Antall personer, i alt	203 942	118 371	45 458	16 540	12 311	8 516	2 746
Landbakgrunn							
Bosnia-Hercegovina							
Personer med uførepensjon. Prosent	1.2	0.2	0.7	3.8	4.2	5.5	1.9
Antall personer, i alt	8 606	4 549	2 189	736	434	489	209
Somalia							
Personer med uførepensjon. Prosent	1.7	0.8	3.2	8.3	18.3	14.1	5.9
Antall personer, i alt	5 553	4 544	741	120	60	71	17
Thailand							
Personer med uførepensjon. Prosent	2.0	0.4	3.7	11.3	20.5	15.4	-
Antall personer, i alt	3 107	2 186	737	124	44	13	3
Sri Lanka							
Personer med uførepensjon. Prosent	2.2	1.0	4.2	9.4	9.5	10.5	9.1
Antall personer, i alt	6 500	4 827	1 192	246	127	86	22
Kina							
Personer med uførepensjon. Prosent	2.2	0.0	1.6	2.7	7.9	26.0	28.6
Antall personer, i alt	2 520	1 463	640	188	114	73	42
Irak							
Personer med uførepensjon. Prosent	3.1	1.3	8.4	12.4	12.9	23.8	25.9
Antall personer, i alt	8 288	6 600	1 196	234	147	84	27
Filippinene							
Personer med uførepensjon. Prosent	3.7	0.7	3.4	11.9	20.2	29.9	15.0
Antall personer, i alt	4 713	2 743	1 330	335	188	97	20
Jugoslavia							
Personer med uførepensjon. Prosent	5.6	1.1	8.4	19.8	31.1	29.7	35.4
Antall personer, i alt	8 890	6 014	1 805	495	289	222	65
Vietnam							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.0	2.2	8.5	15.3	25.2	30.0	28.9
Antall personer, i alt	9 899	6 589	2 130	490	333	267	90
Polen							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.1	1.3	5.9	12.1	17.2	26.3	33.3
Antall personer, i alt	4 839	2 264	1 555	529	268	175	48
Chile							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.3	1.4	6.1	13.4	30.6	40.9	58.6
Antall personer, i alt	4 586	2 505	1 368	382	209	93	29
Iran							
Personer med uførepensjon. Prosent	6.8	3.0	10.7	22.2	27.5	25.4	35.6
Antall personer, i alt	7 612	5 075	1 850	311	189	142	45
India							
Personer med uførepensjon. Prosent	9.8	1.5	10.9	23.8	31.1	40.9	51.3
Antall personer, i alt	3 779	2 000	1 027	345	241	127	39
Tyrkia							
Personer med uførepensjon. Prosent	11.4	3.5	19.5	39.1	55.5	61.0	57.1
Antall personer, i alt	6 681	4 759	1 142	414	220	118	28
Pakistan							
Personer med uførepensjon. Prosent	13.0	2.4	15.4	33.4	45.1	57.2	50.6
Antall personer, i alt	11 907	6 874	2 666	1 220	683	381	83
Marokko							
Personer med uførepensjon. Prosent	15.0	3.9	24.4	46.6	67.4	68.4	50.0
Antall personer, i alt	3 558	2 363	733	208	129	95	30

Kilde: Statistisk sentralbyrå

omkring 1970. De fra Polen har i alle aldersgrupper relativt få uføretrygdede, men aldri ned mot Bosnias nivå.

De to gruppene fra Afrika i tabell 13.8, plasserer seg i hver sin ytterkant, de fra Somalia har svært liten andel uføretrygdede, de fra Marokko svært høy. Somalierne har en ung befolkning, og de har vært i landet gjennomgående i kort tid. Det er også svært lav andel av dem som noen gang har vært i arbeid, slik at det også av den grunn vil være mindre vanlig med uføretrygd. Marokkanerne er vel sammen med dem fra Pakistan og Tyrkia de mest rendyrkede arbeidsinnvandrergруппene. Marokkanerne har den høyeste andelen uføretrygdede av de landene som er tatt med, og de ligger høyt innen alle aldersgrupper unntatt den lille gruppen 65-67 år. Hele to tredeler av dem mellom 55 og 64 år fra Marokko er uføretrygd. Det kan synes som om uføretrygding for arbeidsinnvandrere er den eneste måten for dem for å trekke seg ut av arbeidslivet. AFP-ordninger, private pensjonsordninger og annet brukes oftere når andre går ut av arbeidslivet før fylte 67 år.

Blant dem fra Asia har innvandrere fra Pakistan og Tyrkia størst andel uføretrygdede, og kommer nesten opp på marokkanernes nivå. Også blant dem fra India, Iran og Vietnam er andelen uføretrygdede relativt høye, og høyere enn blant gjennomsnittet i Norge i de fleste aldersgrupper. Aldersfordelingen gjør at gjennomsnittstall for hele gruppen likevel ikke blir så høye. Sammenliknet med sjukefraværet har de fra Sri Lanka svært lav andel uføretrygdede, og når uføretrygding ble antydning som forklaring på at deres yrkesaktivitet ikke lenger er på topp blant innvandrere, finner dette ikke støtte i data ved utgangen av 2000, men vi skal likevel ikke utelukke helt at det kan være skjedd endringer seinere. At Kina har svært lave andeler uføretrygdede harmonerer med deres svært lave sjukefravær. Til tross for at det store flertallet av innvandrere fra Thailand og Filippinene er kvinner, er deres uføreandel mye lavere enn gjennomsnittet av befolkningen i Norge i alle aldersgrupper, og dermed mye lavere enn for kvinner i Norge. Innenfor hver aldersgruppe er uføreandelen lik for de to landene.

Innvandrere fra Chile har sammen med dem fra Vietnam den høyest uføreandel blant de typisk flyktningslandene. De har også samme gjennomsnittlige botid (tabell 13.6). Vår forventning var at flykninger ut fra sin bakgrunn skulle ha minst like høy andel uføretrygdede som arbeidsinnvandrere i samme alder og fra tilsvarende land. Det viser seg at typisk "flyktningsland" har klart lavere uføretrygding enn "arbeidsvandrerlandene". Dette kan ha med botidsfordelingen å gjøre, uten at det er mulig å kontrollere for det nå.

13.4 Sjeldnere uførepensjon og oftere sosialhjelp blant flykninger

Knappt en av tre førstegenerasjons innvandrere er flykninger, det vil personer som er kommet til landet på flyktningsstatus eller ved gjenforening med flykninger. Blant flykningene i alderen 18-67 år mottar knappe 5 prosent uførepensjon ved utgangen av 2000, mot 6 prosent for alle førstegenerasjons innvandrere. For flykninger er også andelen som mottar uførepensjon høyere for menn enn for kvinner, og litt høyere for flykninger under 50 år enn for alle førstegenerasjons innvandrere i samme aldersgruppe, tabell 13.9. Over 50 års alder er det færre uføretrygdede blant flykningene enn blant andre førstegenerasjons innvandrere.

Flykningene kommer økonomisk sett dårlig ut sammenliknet med andre førstegenerasjons innvandrere. Av alle flykninger som mottar uførepensjon har 60 prosent minstepensjon. Minstepensjon er mer vanlig blant kvinner enn blant menn, og blant kvinnene mottar nesten to av tre minstepensjon. Sosialhjelp er også langt vanligere blant flykninger enn blant alle førstegenerasjons innvandrere. Av alle flykninger som er førstegenerasjons innvandrere og som mottar uførepensjon ved utgangen 2000 mottar 36 prosent sosialhjelp en eller flere ganger i løpet av dette året. Tilsvarende andel for alle førstegenerasjons innvandrere er 16 prosent.

Tabell 13.9. Bosatte flyktninger med uførepensjon som andel av alle flyktninger i alderen 18-67 år. Grupper for kjønn, bosted og alder. 31.12. 2000. Prosent

Flyktninger med uførepensjon i prosent av alle flyktninger i alderen 18-67 år			
	Alle	Menn	Kvinner
Alle	4.6	5.0	4.1
Bosted			
Oslo	5.8	6.4	5.0
Resten av landet	4.1	4.4	3.7
Alder			
Under 40 år	1.8	2.1	1.3
40-49 år	6.7	6.8	6.4
50-54 år	11.9	12.1	11.7
55-59 år	18.5	19.7	17.0
60-64 år	22.1	26.2	17.4
65-67 år	22.3	27.7	17.6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

14. Sosialhjelpsbruk blant innvandrere

Av rådgiver Kirsti Gaasø, Seksjon for leveårsstatistikk⁴

14.1 Om sosialhjelpen

Sosialhjelp er kun ment å være en subsidiær ytelse av kort varighet. Et viktig vilkår for utbetalingen er derfor at alle andre løsninger er prøvd før sosialhjelpen utbetales. Sosialhjelpsloven har videre et todelt formål: inntektsikring og rehabilitering. Sosialhjelpen skal sikre økonomisk og sosial sikkerhet for den enkelte, samt gjøre mottakeren i stand til å klare seg selv. Sosialhjelpen kommer altså først inn når annen privat eller offentlig forsørgelse ikke strekker til. Sosialhjelpsutbetalingene er basert på en skjønnsmessig vurdering og ses i forhold til både søkerens egen inntekt og familiens totale inntekt, samt hvem søkeren forsørger og hvilke utgifter ytelsen skal dekke. Sosialhjelp gis normalt i form av kontantstønning, men kan i særlige tilfeller gis i form av lån eller rekvisisjoner. Sosialtjenesten kan også i særlige tilfeller yte økonomisk bistand til personer som trenger det for å kunne overvinne eller tilpasse seg en vanskelig livssituasjon dersom vilkårene for sosialhjelp ellers ikke er oppfylt.

14.2 Bruk av sosialhjelp blant innvandrerne siden 1996

To av ti sosialhjelpsmottakere har innvandringsbakgrunn

Sosialhjelp kan i noen grad benyttes som en målestokk på en gruppes grad av egenforsørgelse og selvhjulpenhet. I 2002 var det 128 800 personer som mottok en form for sosialhjelp, knappe 3 prosent av befolkningen. Inkluderes barn og ektefeller som for en kortere eller lengre periode blir forsørget av disse sosialhjelpsmottakerne øker andelen til knappe 5 prosent av befolkningen. I 1996 var det knappe 4 prosent av befolkningen som i en kortere eller lengre periode mottok sosialhjelp. Inkluderes barn og ektefeller øker andelen til knappe 6 prosent. I syvårsperioden fra 1996 opplevde man altså en gradvis nedgang i andelen av den norske befolkningen som mottok sosialhjelp i en kortere eller lengre periode i løpet av et år.

Tabell 14.1. Sosialhjelpsmottakere i perioden 1996 til 2002.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	153 817	146 627	132 527	126 203	127 237	127 914	128 814
Med innvandringsbakgrunn	27 991	26 910	25 473	25 348	27 279	28 636	30 067

Kilde: Statistisk sentralbyrå

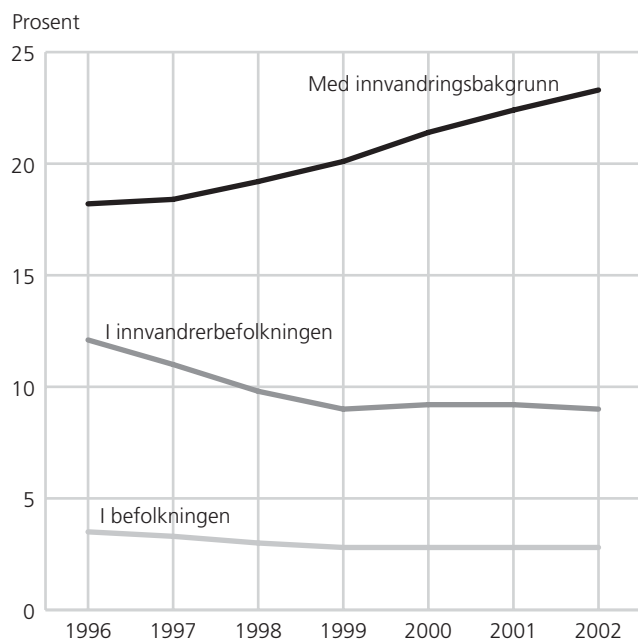
Blant sosialhjelpsmottakerne i 2002 var det vel 30 000 som tilhørte innvandrerbefolkningen⁵, vel to av ti sosialhjelpsmottakere. Ses gruppen i forhold til den totale innvandrerbefolkningen viser det seg at rundt 9 prosent av dem mottok en form for sosialhjelp. Inkluderes barn og ektefeller for denne gruppen stiger andelen til rundt 20 prosent for 2002. Den relativt høye andelen innvandrere som forsørgeres av sosialhjelp i en kortere eller lengre periode kan delvis forklares med at innvandrerne som mottar sosialhjelp forsørger nesten fire av ti barn og syv av ti gifte som berøres av sosialhjelpsutbetalingene dette året.

En forklaring på at sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn forsørger en så stor del av barna og ektefellene ligger i alderssammensetningen blant innvandrerbefolkningen. Andelen yngre er større i innvandrerbefolkningen enn for befolkningen som helhet. Ved inngangen til 2003 var vel 30 prosent av innvandrerbefolkningen i alder 25 – 39 år, mens den tilsvarende andelen for befolkningen som helhet var 22 prosent. En større andel av innvandrerbefolkningen enn den totale befolkningen befinner seg altså i reproduktiv alder. En av årsakene til at alderssammensetningen i innvandrerbefolkningen

⁴ Noe nedkortet og bearbeidet av redaktøren

⁵ Født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre (førstegenerasjons innvandrere) og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Figur 14.1. Sosialhjelpsmottakere i befolkningen og innvandrerbefolkningen, 1996 til 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

avviker fra befolkningen som helhet ligger i at gruppen består av både førstegenerasjons innvandrere og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Den sistnevnte gruppen er ennå relativt ung, 87 prosent under 20 år, og er derfor i liten grad selv registrert som sosialhjelpsmottakere. Det er derimot grunn til å anta at en større andel av disse er å finne blant de mange barna som i kortere eller lengre perioder blir forsørget av sosialhjelp.

Stabilitet i andelen av innvandrerne som mottar sosialhjelp

Sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn har som nevnt ikke utgjort noen stor andel av det totale antallet mottakere i perioden fra 1996 til 2002. I denne perioden har innvandrerbefolkningen i Norge økt fra 232 200 til 332 800, mens tallet på sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn har økt fra 28 000 til 30 100. Selv om det relativt sett har vært en økning i antallet sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn er *andelen* av innvandrerbefolkningen som har det gått ned. Andelen blant sosialhjelpsmottakerne som har innvandringsbakgrunn har økt med nesten 5 prosent i perioden, mens den andelen disse utgjør av innvandrerbefolkningen er redusert med 3 prosent. I 2002 var det knappe 3 prosent av den totale befolkningen mot 9 prosent av innvandrerbefolkningen som mottok sosialhjelp i en kortere eller lengre periode, en andel som har vært mer eller mindre stabil siden 1999. Se tabell 14.2 for detaljene.

Tabell 14.2. Oversikt over befolkningen, innvandrerbefolkningen og sosialhjelpsmottakere, 1996 til 2002. Prosent

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2001
Innvandrere i befolkningen	5,3	5,5	5,9	6,3	6,6	6,9	7,3
Førstegenerasjonsinnvandrere i befolkningen	4,5	4,7	5,0	5,3	5,5	5,7	6,1
Sosialhjelpsmottakere i innvandrerbefolkningen	12,1	11,0	9,8	9,0	9,2	9,2	9,0
Sosialhjelpsmottakere i førstegenerasjonsbefolkningen	14,0	12,8	11,4	10,5	10,8	10,9	10,7
Sosialhjelpsmottakere i befolkningen	3,5	3,3	3,0	2,8	2,8	2,8	2,8
Sosialhjelpsmottakere med innvandrerbakgrunn	18,2	18,4	19,2	20,1	21,4	22,4	23,3
Sosialhjelpsmottakere som er førstegenerasjonsinnvandrere	18,0	18,1	18,9	19,8	21,1	22,0	22,9

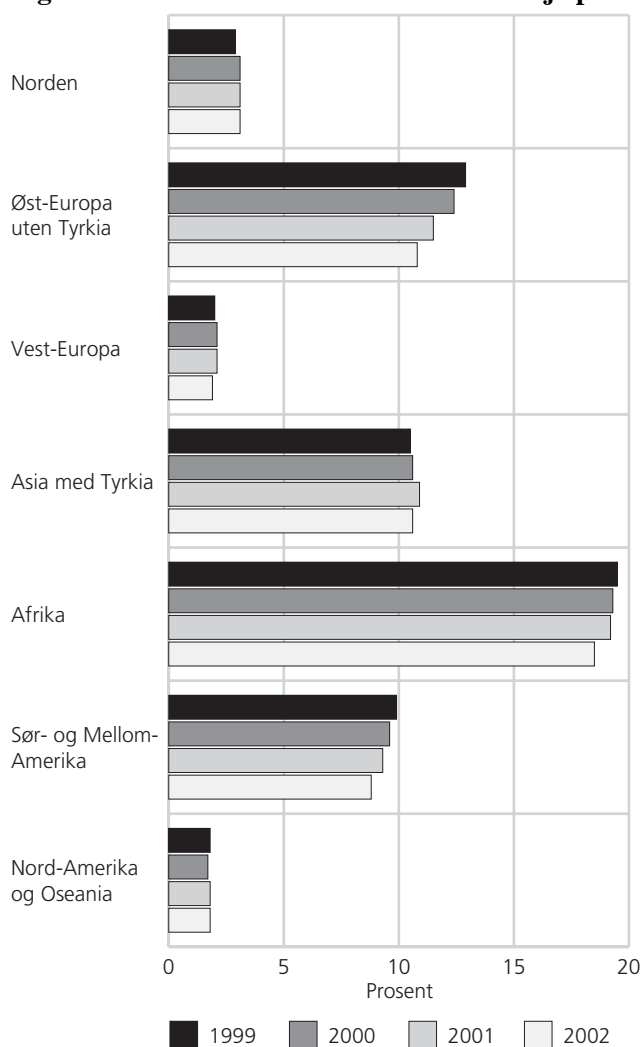
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Store forskjeller etter hvor innvandrerne kommer fra

Innvandrerens bruk av sosialhjelp varierer med en rekke forskjellige faktorer, deriblant landbakgrunn. Landbakgrunn forventes i noen grad å ha betydning for bruken av sosialhjelp gjennom ulik kulturell og samfunnsmessig opprinnelse. Videre er det grunn til å anta at årsakene til innvandrernes ankomst vil være forskjellige, noe som antas å påvirke behovet for økonomisk sosialhjelp. Her er det nok særlig relevant å skille mellom flyktninger og innvandrere som for eksempel kommer gjennom familie-gjenforening. Innvandrere som kommer gjennom familie-gjenforening har gjerne noe bedre muligheter for å klare seg uten sosialhjelp enn andre grupper, da deler av denne gruppen inkluderes i familier som i større eller mindre grad allerede er selvforsørgende. I tillegg er det viktig å understreke at det også vil være variasjoner mellom forskjellige landgrupper og ankomstår⁶. Samtidig er det grunn til å tro at innvandrerens utdanning har betydning for muligheten til selvforsørgelse.

I 2002 var over 90 prosent av alle sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn fra ikke-vestlige land. Den største enkelt gruppen blant de ikke-vestlige mottakerne var personer fra Asia, inkludert Tyrkia. Den nest største gruppen kom fra Afrika, og nesten like mange fra Øst-Europa. For å få et mer helhetlig bilde av situasjonen er det viktig at antallet sosialhjelpsmottakere fra de ulike regioner ses i

Figur 14.2. Andel innvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn, 1999 til 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

⁶ For mer om forskjeller mellom innvandrergrupper og deres vei inn i det norske samfunnet, se Østby 2001b.

forhold til den totale innvandrerbefolkningen fra de samme landene. Det viser seg nå at det er blant innvandrerbefolkningen fra Afrika vi finner den største andelen sosialhjelpsmottakere, med Øst-Europa og Asia et stykke bak. Et bilde som har vært relativt stabilt de siste årene, se figur 14.2.

For di personer fra ulike land forventes å ha ulike forutsetninger for å klare seg i det norske samfunnet kan det være interessant å se spesielt på førstegenerasjons innvandrere, da denne gruppen kan forventes å ha større vanskeligheter med integrering i samfunnet og etablering på arbeidsmarkedet enn personer født i Norge av to utenlandskfødte foreldre. I perioden 1996 til 2002 har det absolutte antallet førstegenerasjons innvandrere med sosialhjelp økt for de fleste landgruppene. Ses mottakerne i forhold til befolkningen fra de samme landgruppene viser det seg derimot at andelen med sosialhjelp i all hovedsak er redusert for alle landgrupper, tabell 14.3. Særlig stor har nedgangen vært for øst-europeere, hvor andelen er halvert fra 1996 til 2002.

Tabell 14.3. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn, 1996 til 2002.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Norden	3,6	3,3	2,9	2,9	3,2	3,1	3,2
Øst-Europa uten Tyrkia	23,9	21,6	18,4	14,3	13,9	13,0	12,2
Vest-Europa	2,9	2,6	2,1	1,9	2,1	2,1	1,9
Asia med Tyrkia	18,4	16,9	15,2	13,9	14,0	14,4	13,9
Afrika	29,5	27,8	26,2	24,8	24,5	24,6	23,4
Sør- og Mellom-Amerika	16,8	15,2	12,9	11,2	11,0	10,6	10,0
Nord-Amerika og Oseania	2,0	1,8	1,7	1,9	1,8	1,8	1,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det er tidligere både pekt på at innvandrerbefolkningen er noe yngre enn resten av befolkningen, og at hovedtyngden av sosialhjelpsmottakerne er i alderen 30 - 49 år. Alderssammensetningen varierer også mellom innvandrere fra ulike landgrupper. Dette gir grunn til å anta at alder i noen grad kan påvirke bruken av sosialhjelp blant innvandrere. I gruppen av innvandrere født i Norge av to utenlandskfødte foreldre er det fortsatt få voksne. Det er derfor mest interessant å se spesielt på førstegenerasjons innvandrere. Figur 14.3 viser at alder i lite systematisk grad påvirker forskjellene i bruk av sosialhjelp for personer med ulik landbakgrunn. Det er grunn til å tro at innvandrernes bakgrunn (flukt og annet) i større grad enn for eksempel alder påvirker innvandrernes bruk av sosialhjelp, blant annet ved at kulturell bakgrunn og utdanning fra opprinnelseslandet gir ulikt grunnlag for selvforsørgelse.

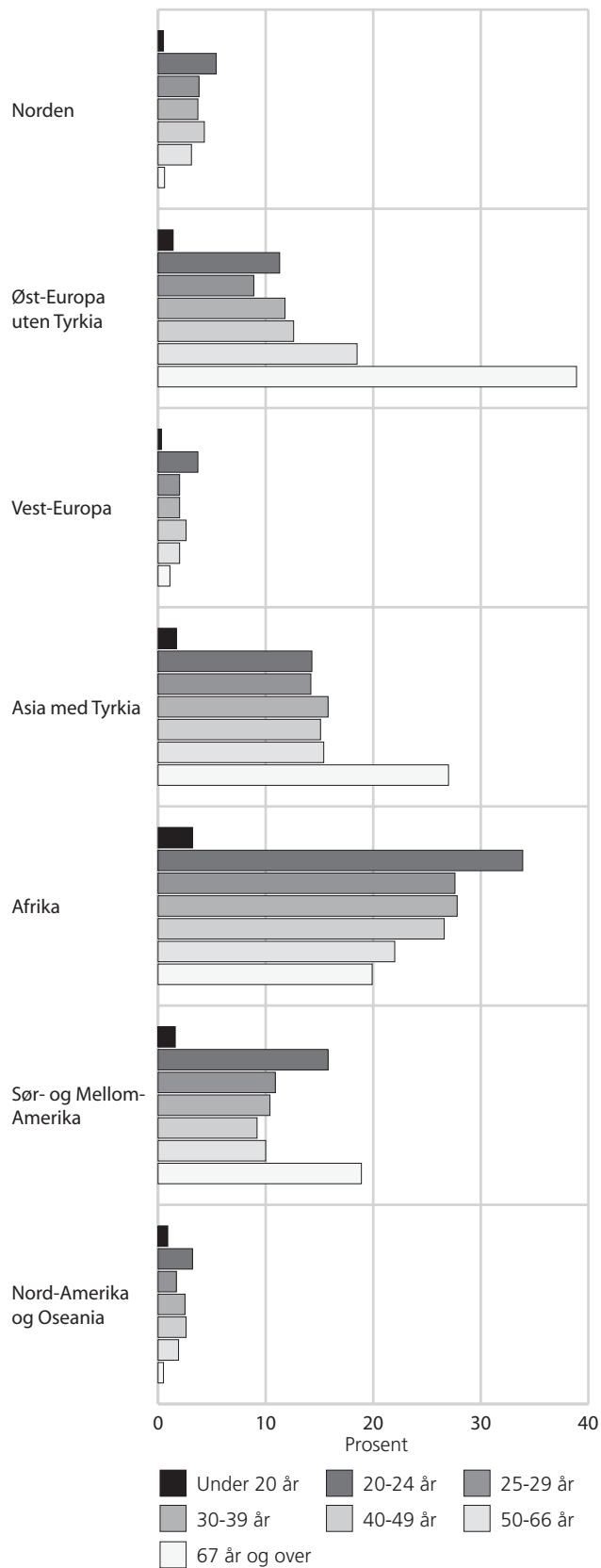
Forklaringene på forskjellene ligger ofte i arbeidsmarkedet

Andelen innvandrere i sosialhjelpssystemet påvirkes som vi har sett av den enkeltes landbakgrunn, ved at denne antas å bidra til forskjeller i evnen til å skaffe egen inntekt, noe som i sin tur har stor betydning for behovet for sosialhjelp. Arbeid er en grunnleggende faktor for den enkeltes inntektsgrunnlag, og i mange sammenhenger også for deres sosiale tilhørighet. I stortingsmelding nr. 17 (1996-97) ble grunnleggende prinsipper for dagens innvandringspolitikk nedfelt. Her blir det blant annet slått fast at innvandrere skal ha de samme muligheter, retter og plikter som resten av befolkningen så langt det er mulig. Det er et politisk mål å gi innvandrere samme faktiske tilgang til utdanning og arbeid som resten av befolkningen.

Sysselsetting blant innvandrere ligger jevnt over på et lavere nivå enn for befolkningen som helhet, og mye tyder på at denne gruppen av arbeidstakere er langt mer følsom overfor konjunktursvingninger enn resten av arbeidsstyrken. Innvandrernes situasjon på arbeidsmarkedet er beskrevet i kapittel 8.

I noen grad kan tendensene i sysselsettingen blant innvandrere og befolkningen som helhet gjenspeiles i andelen av de to gruppene som mottar sosialhjelp. For både befolkningen som helhet og innvandrere er det som nevnt en tendens til at andelen sosialhjelpsmottakere gikk noe ned fra midten av 1990-tallet, før den flatet ut. Andelen sosialhjelpsmottakere for begge gruppene har vært mer eller mindre stabil de siste fire årene.

Figur 14.3. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn og alder, 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

14.3 Fanges en i sosialhjelpssystemet?

14.3.1 Annenhver mottaker får sosialhjelp i inntil tre måneder i året, 30 prosent blant innvandrerne

Innvandrerne problemer på arbeidsmarkedet gjenspeiles ikke bare i den generelle bruken av sosialhjelp, også stønadperiodens lengden påvirkes; hvor mange måneder i løpet av året de mottar støtte og hvor mange år de er i kontakt med sosialkontoret. I hele perioden fra 1998 og til i dag har andelen av alle sosialhjelpsmottakere med støtte i seks måneder i året eller mindre ligget i overkant av 60 prosent for alle mottakere under ett. Den tilsvarende andelen for sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn har i den samme perioden ligget rundt 50 prosent. En stor del av mottakerne tilfredsstillers altså lovens intensjon om at støtten er ment å være en korttidsytelse som trer inn når alle andre muligheter er prøvd. Ses det mer spesifikt på mottakere med innvandrerbakgrunn, viser det seg at andelen her ligger noe lavere, drøye 30 prosent av denne gruppen har i den samme perioden mottatt støtte i 3 måneder eller mindre, se tabell 14.4.

Tabell 14.4. Sosialhjelpsmottakere med innvandrerbakgrunn etter stønadslengde, 1996 til 2002.

	Mottaker med innvandringsbakgrunn	3 måneder eller mindre	4 til 6 måneder	7 til 9 måneder	10 måneder eller mer
1996	27 991	27,6	17,0	16,3	39,1
1997	26 910	30,0	17,3	16,9	35,9
1998	25 473	32,5	17,9	15,9	33,7
1999	25 348	32,4	17,5	14,7	31,4
2000	27 279	33,2	18,1	15,1	33,7
2001	28 636	32,1	17,5	16,2	34,2
2002	30 067	32,3	16,6	16,0	35,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Mange langtidsmottakere blant innvandrerne

Begrepet langtidsmottakere benyttes oftest på gruppen av mottakere som har støtte i mer enn seks måneder. Ses det nærmere på denne spesielle gruppen viser det seg at det i 2002 var rundt halvparten av alle sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn som hadde stønad i syv måneder eller mer, mens dette bare gjaldt i underkant av 30 prosent av mottakerne uten innvandringsbakgrunn.

- flest blant dem fra Afrika

Ikke-vestlige innvandrere har som nevnt større problem enn andre innvandrere med å komme inn på arbeidsmarkedet. Dette gir grunn til å forvente at denne gruppen også har et mer langvarig forhold til sosialhjelpssystemet enn andre grupper av mottakere. I den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen var det i 2002 vel 6 prosent som mottok stønad i syv måneder eller mer, mens dette bare gjaldt knappe 3 prosent av den vestlige innvandrerbefolkningen. Ser vi på førstegenerasjonsbefolkningen alene stiger andelen til vel 8 prosent av dem fra ikke-vestlige land. Den største andelen i den ikke-vestlige førstegenerasjonsbefolkningen finner vi blant afrikanerne, hvor nesten 12 prosent har økonomiskstønad i syv måneder eller mer, mens dette bare gjelder vel 0,5 prosent av befolkningen fra Nord-Amerika og Oseania (tabell 14.5).

Tabell 14.5. Førstegenerasjonsmottakere etter stønadslengde og landbakgrunn, 2002.

	Totalt	Norden	Øst-Europa uten Tyrkia	Vest-Europa	Asia med Tyrkia	Afrika	Sør- og Mellom-Amerika	Nord-Amerika og Oseania
Totalt	10,7	3,2	12,2	1,9	13,9	23,4	10,0	1,8
3 måneder eller mindre	3,4	1,8	3,4	0,9	4,0	7,3	4,5	1,0
4 til 6 måneder	1,8	0,6	1,7	0,4	2,3	4,3	1,8	0,3
7 til 9 måneder	1,7	0,3	1,7	0,2	2,4	4,3	1,4	0,2
10 måneder eller mer	3,8	0,5	5,4	0,4	5,2	7,5	2,3	0,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

14.3.2 Gjengangere fra år til annet

I tillegg til å se på stønadslengden for ett år alene er det interessant å følge sosialhjelpsmottakerne bakover i tid. Dette vil i noen grad kunne gi svar på om kontakten dette ene året er et resultat av en spesiell hendelse/situasjon eller om vedkommende har et mer langvarig problem med egenforsørgelse. Tas det utgangspunkt i alle sosialhjelpsmottakerne som mottok økonomisk støtte i form av bidrag eller lån i 2002, og ser hvor mange av disse som også mottok støtte de to foregående årene, viser det seg at halvparten av alle mottakerne (59 500 personer) som hadde kontakt med sosialkontoret i 2002, også hadde kontakt de to foregående årene. Begrenses utvalget til kun å gjelde mottakere med støtte i tre måneder eller mer i alle de tre siste årene reduseres antallet til 36 600 personer. Knappt tre av ti sosialhjelpsmottaker med støtte i tre måneder eller mer i 2002 hadde altså behov for støtte i tre måneder eller mer også de to foregående årene.

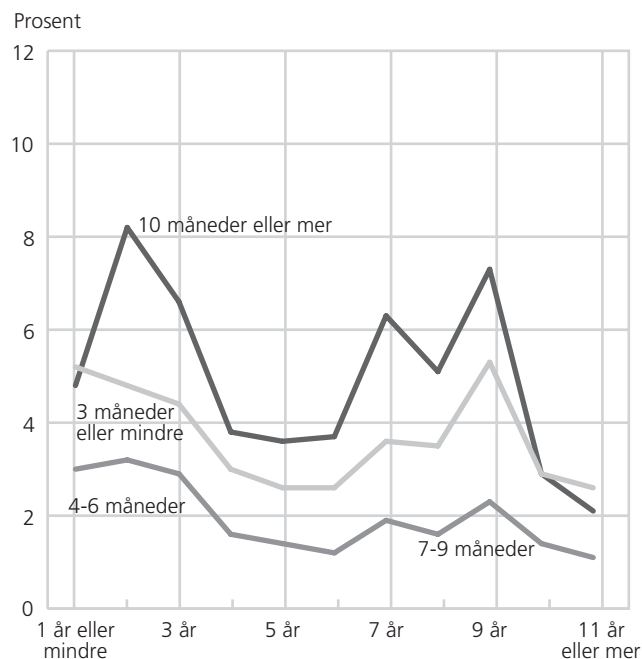
- også her noe flere innvandrere

Gjøres en tilsvarende studie for førstegenerasjons innvandrere viser bildet som ventet at det blant dem er flere som har hatt et mer langvarig forhold til sosialhjelpssystemet. For de 30 100 førstegenerasjons innvandrerne med sosialhjelp i 2002 hadde nesten halvparten vært i kontakt med sosialkontoret også de to foregående årene. Skilles førstegenerasjonsmottakere med støtte i tre måneder eller mer ut for de tre siste årene reduseres antallet til 10 600 personer. Nesten fire av ti førstegenerasjonsmottakere med sosialhjelp i tre måneder eller mer i 2002 hadde behov for støtte i tre måneder eller mer også de to foregående årene, en andel som ligger noe over den man fant når alle sosialhjelpsmottakere ble sett under ett.

14.4 Botid

Botid har stor betydning for førstegenerasjons innvandreres muligheter på arbeidsmarkedet (kapittel 8). Det er derfor grunn til å forvente at botiden også har betydning for innvandrernes stønadslengde. Som for mulighetene på arbeidsmarked er det videre grunn til å forvente at det også er forskjeller mellom ikke-vestlige og vestlige innvandrere. Ser vi først generelt på førstegenerasjonsmottakere finner vi at nesten 11 prosent mottok sosialhjelp i løpet av 2002. Blant de med ikke-vestlige

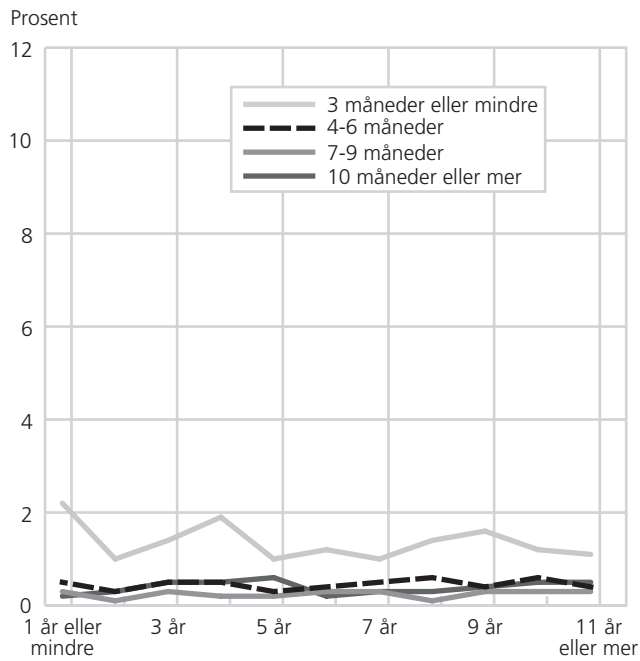
Figur 14.4a. Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp etter landbakgrunn og alder, 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

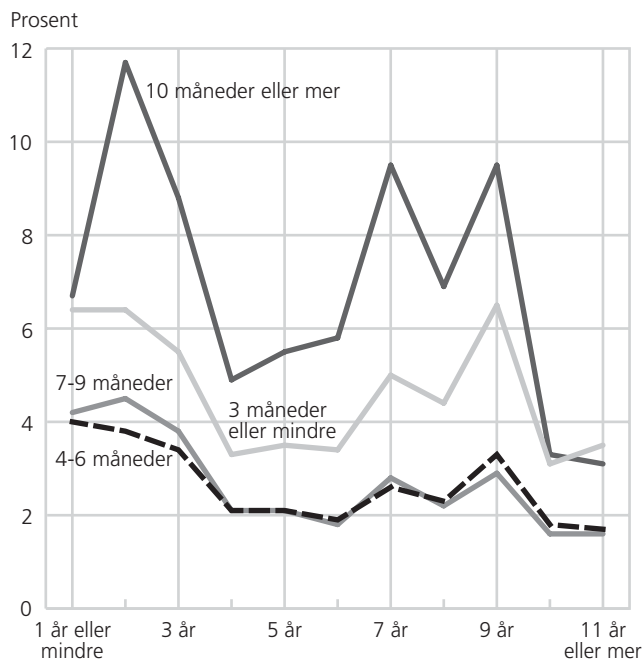
innvandringsbakgrunn gjaldt dette knappe 15 prosent i 2002. Trekkes botid inn viser figur 14.4a. at andelen første generasjons innvandrere som mottar sosialhjelp i hovedsak reduseres med økende botid, i hvert fall de første seks årene. Særlig for gruppen som mottar stønad i 10 måneder eller mer viser figuren en klar økning i andelen etter syv år.

Figur 14.4b. Vestlige første generasjonsmottakere etter stønadslengde og botid, 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 14.4c. Ikke-vestlige første generasjonsmottakere etter stønadslengde og botid, 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fordi man vet det er forskjeller mellom vestlig og ikke-vestlige innvandrere er det interessant å skille de to hovedgruppene og se om dette kan forklare noe av utviklingen. Figur 14. 4b og c. viser at det i all hovedsak er mottakerne i den ikke-vestlige delen av førstegenerasjonsbefolkningen som bidrar til å skape økningen i mottak etter relativt lang botid. De vestlige innvandrerne er en relativt liten gruppe som ikke betyr mye for dette mønsteret. Figur 14.4b. viser at botid har liten betydning for de vestliges bruk av sosialhjelp, andelen er liten og stabil.

For de ikke-vestlige førstegenerasjons innvandrerne ser vi at botid har en viss betydning, men at nedgangen ikke gjelder hele perioden. En stor andel av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen mottar økonomisk sosialhjelp de første årene etter ankomst, og det er særlig mange som får stønad i ti måneder eller mer. Etter en botid på tre år viser figur 14.4c. en klar tendens til at andelen som mottar sosialhjelp reduseres for alle stønadslengder, men at man mellom syv og ti år får en ny økning. Dette har trolig sammenheng med hvem som kom og hvorfra syv til ti år tilbake i tid. Innvandrere fra ulike land og situasjoner har store forskjeller i forutsetninger for integrasjon og tilpasning til arbeidslivet i Norge. Det er derfor viktig å ta hensyn til variasjonene i sammensetningen av de ulike ankomstgruppene.

Hovedkonklusjonen når det gjelder botidens betydning for førstegenerasjonsmottakernes kontakt med sosialhjelpssystemet er likevel at kontakthypighet og -varighet synker med økende botid, noe som kan være en indikasjon på at en økende andel blir mer selvforsørget som tiden går, men at mange har behov for supplerende sosialhjelp.

Særlig flyktingene får mye når de kommer, men utbetalingene reduseres med botiden

Innvandrerne utgjør som tidligere nevnt ikke så stor andel av det totale antallet sosialhjelpsmottakere, men andelen av denne gruppen som mottar sosialhjelp har vist seg å være relativt stor de første årene etter ankomst. Denne første perioden er preget av at innvandrere skal integreres i det norske samfunnet samtidig som de skal etablere seg på bolig- og arbeidsmarkedet. En konsekvens av disse spesielle behovene er at innvandrere med kort botid i gjennomsnitt får mer utbetalt enn andre grupper av sosialhjelpsmottakere. Innledningsvis ble det også vist seg at mange i denne gruppen forsørget ektefeller og barn, noe som også kan forventes å påvirke størrelsen på stønadsbeløpet i og med at beløpet utbetales etter en totalvurdering av både søker og de søkeren skal forsørge.

Tabell 14.6. Gjennomsnittlig utbetaling for førstegenerasjonsmottakere etter landbakgrunn og botid, 2002.

	Totalt	1 år eller mindre	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år	7 år	8 år	9 år	10 år	11 år eller mer
Totalt	61 082	67 419	76 630	72 830	65 093	62 922	61 386	64 028	59 686	58 578	55 539	49 425
Norden	29 047	19 594	30 115	29 537	26 893	35 451	27 107	26 951	31 213	28 109	41 040	32 521
Øst-Europa unntatt Tyrkia	63 031	68 624	63 257	64 915	65 068	69 208	75 075	72 525	68 907	64 245	52 216	45 962
Vest-Europa	32 625	32 001	24 117	27 247	27 925	34 769	23 706	34 054	26 674	32 677	45 356	34 008
Asia med Tyrkia	67 473	78 191	79 959	82 111	71 692	71 228	62 794	63 605	49 313	56 923	57 999	54 617
Afrika	60 987	58 173	79 752	72 415	65 687	52 552	54 643	51 056	55 644	52 071	58 459	52 790
Sør- og Mellom-Amerika	39 954	39 352	52 711	34 180	39 733	41 447	23 673	45 868	40 567	31 141	42 127	39 816
Nord-Amerika og Oseania	31 765	37 757	27 551	56 014	21 963	48 310	24 759	41 255	28 731	10 870	46 096	30 253

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ser man generelt på alle sosialhjelpsmottaker i 2002 hadde de gjennomsnitt 35 789 kroner utbetalt i løpet av året, mens sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn hadde utbetalt 60 509 kroner. Videre viser det seg at sosialhjelpsmottakere fra ikke-vestlige land har dobbelt så høy gjennomsnittlig utbetaling som de fra vestlige land.

Innvandrere fra vestlige land og Sør- og Mellom-Amerika har samme beløp som befolkningen ellers

Ses den gjennomsnittlige utbetalingen for førstegenerasjonsmottakerne i forhold til landbakgrunn og botid viser at det seg som forventet at den gjennomsnittlige sosialhjelpsutbetalingen er høyest de første årene etter ankomst. Som tidligere er det her mottakere fra Asia, Øst-Europa og Afrika som har de høyeste gjennomsnittlige utbetalingen. Tabell 14.6 viser at den gjennomsnittlige sosialhjelpsutbetalingen i all hovedsak reduseres med økende botid for førstegenerasjonsmottakerne, men at nedgangen ikke er så stor med økende botid. Også her snus den nedadgående trenden ved om lag syv års botid.

14.5 Sosialhjelpen kompenserer for mye av forskjellen i lønns- og annen inntekt

Innvandrere og da særlig førstegenerasjons innvandrere har vanskeligheter med å komme inn på arbeidsmarkedet, noe som medvirker til at denne gruppen er hyppigere representert i sosialhjelpssystemet enn andre grupper i befolkningen. Kapitalinntekt har liten betydning for innvandrernes husholdninger, mens ulike former for statlige overføringer har større betydning. Sosialhjelp har som forventet større betydning for ikke-vestlige enn for vestlige innvandrernes husholdningsinntekt. Særlig for enslige, enslige forsørgere og par med barn blant de ikke-vestlige innvandrerne har sosialhjelpen en stor betydning for husholdningsinntekten. Dette er mer eller mindre de samme gruppene som er hyppig representert blant de norske husholdningene som mottar sosialhjelp⁷. Inntektsforholdene for innvandrere er beskrevet i kapittel 9.

Østby (2001b) så på flyktingers gjennomsnittlige lønnsinntekt, sosialhjelpsutbetalinger og samlede inntekt. I den studien fant han at lønnsinntekten utgjorde en meget liten del av den samlede inntekten de første årene etter ankomsten, men at andelen økte med økende botid. For sosialhjelp er tendensen den motsatte. Sosialhjelpsutbetalingene reduseres med økende botid, et funn som sammenfaller med det som er vist i denne artikkelen. Jo lenger det er siden flyktingene kom til landet jo mindre andel utgjør sosialhjelpen av den samlede inntekten og jo større andel utgjør den enkelte flyktings lønnsinntekt. Andelen med lønnsinntekt vil for de ulike ankomstskullene variere fra år til år og vil blant annet være påvirket av hvor mange flyktinger som kommer det aktuelle året og ikke minst hvor de ulike flyktingene kommer fra. I den samme studien sammenligner Østby også inntekten for flyktinger med andre grupper av innvandrere. Han finner at flyktingene uavhengig av botiden ligger noe under andre grupper av ikke-vestlige innvandrere. Dette gjelder både den samlede inntekten og den gjennomsnittlige lønnsinntekten. Videre finner han at flyktinger uavhengig av botiden får noe mer i sosialhjelp.

Selv om sosialhjelp er viktig for husholdningsinntekten hos innvandrere, særlig blant flyktinger og enslige forsørgere med ikke-vestlige bakgrunn, er yrkesinntekten den klart viktigste inntektskilden for de fleste vestlige og ikke-vestlige innvandrere sett under ett. Det store antall enslige forsørgere med lav husholdningsinntekt indikerer at denne innvandrergruppen har store problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet. For norske enslige forsørgere utgjør yrkesinntekten 65 prosent av den samlede inntekten mens det tilsvarende tallet for enslige forsørgere med ikke-vestlig bakgrunn er 24 prosent (Kirkeberg, 2001, se også kapittel 11).

En forklaring på at særlig førstegenerasjonsmottakere får mer utbetalt enn andre grupper av sosialhjelpsmottakere kan som nevnt ligge i denne gruppens spesielle behov. En tidligere undersøkelse av innvandrere og sosialhjelpsmottakere fant at sosialhjelpen hadde en klart utjevne effekt, når man sammenlignet ulike grupper av sosialhjelpsmottakere (Lofthus og Osmunddalen, 1997). Østby (2001b)

⁷ Oversikt over husholdningsinntekten er basert på Statistisk sentralbyrå sin inntekts- og formuesundersøkelse. Den inneholder for få observasjoner til å gi gode tall fordelt etter landbakgrunn. Men tidligere undersøkelser har vist at for flyktingfamilier fra Somalia utgjør sosialhjelpen ofte den viktigste kilden til livsopphold, mens den for pakistanske og indiske familier i gjennomsnitt betyr langt mindre. Årsakene til dette er selvfølgelig mange og påvirkes blant annet av innvandringsgrunn, ulik husholdningsstruktur og gjennomsnittlig botid i Norge (Kirkeberg, 2001).

viste at for ikke-vestlige flyktninger og ikke-flyktninger bidro sosialhjelpen til å løfte flyktningene opp på andre ikke-vestlige innvandreres inntektsnivå, men at gapet mellom disse innvandrene og resten av befolkningen var stort, selv etter lang botid.

Når det videre ble sett på hvilke faktorer som påvirket stønadsutbetalingen viste det seg at inntekt og familiestørrelse var av de viktigste faktorene, noe som også er rimelig ut fra hva man kan anta sosialkontorene tar hensyn til. Andre faktorer som viste seg å ha betydning for utbetalingen var ikke overraskende bosted og boutgifter. Det er rimelig å forvente at sosialhjelpsmottakere som er bosatt i de store byene har høyere boutgifter enn man finner for mottakere på mindre steder. Noe mer overraskende var derimot at forhold som arbeidssituasjon og innvandringsbakgrunn den gang hadde relativt liten effekt på stønadsutbetalingen (Lofthus og Osmunddalen, 1997).

15. Innvandrerbarn i barnevernet: Status i 2002, og endring etter 1995

Av statistikkrådgiver Trygve Kalve, Seksjon for leveårsstatistikk

15.1 Innledning

Er innvandrerbarn gjenstand for barnevernstiltak oftere eller sjeldnere enn andre barn og unge i Norge? Spørsmålet ble reist i St.meld. nr. 17 (1996-1997) "Om innvandring og det flerkulturelle Norge" og var utgangspunkt for flere analyser av Statistisk sentralbyrås barnevernsstatistikk på slutten av 1990-tallet (Kalve 1997, 1999, 2001). Analysene viste at innvandrerbarn oftere mottok barnevernstiltak enn "norske" barn, men at dette skyltes hyppigere bruk av hjelpetiltak. Omsorgsovertakelser, som er et langt mer alvorlig inngrep i familien, skjedde oftere blant "norske" barn. Barnet blir da plassert utenfor hjemmet, enten i fosterhjem eller institusjon. Et sentralt spørsmål i kjølvannet av analysene på 90-tallet er om dette bildet vil endre seg raskt i løpet av få år.

I fortsettelsen skal vi sammenligne følgende tre grupper av barn og unge i Norge: 1) barn uten innvandringsbakgrunn, 2) førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn⁸ og 3) barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre⁹. De to sistnevnte gruppene er ifølge SSBs standarddefinisjon barn med innvandrerbakgrunn i Norge. Analysen baserer seg på SSBs barnevernsstatistikk for 2002. Dette er en individstatistikk, som omfatter alle barn og unge fra 0 til 22 år som mottok barnevernstiltak i 2002.

15.2 Status i 2002

Åtte prosent i alderen 0-22 år har innvandrerbakgrunn.

Av 1 345 961 barn og unge i alderen 0-22 år bosatt i Norge per 1. januar 2003, var 1 243 573 (eller 92,4 prosent) registrert uten innvandrerbakgrunn. I alt 51 961 barn (eller 3,9 prosent av barn 0-22 år) tilhørte gruppen førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og en nesten like stor gruppe, 50 427 barn (eller 3,7 prosent) var "barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre", noen ganger bare kalt etterkommere.

De to gruppene av innvandrerbarn 0-22 år er tilnærmet like store, men aldersstrukturen er svært forskjellig (se figur 15.1). I gruppen førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn finner vi få spedbarn og førskolebarn, og relativt mange tenåringer, mens bildet av gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er tilnærmet motsatt. Her er det mange spedbarn, og svært få tenåringer. Samlet har de to gruppene fra 4 000 til 5 200 barn på hvert på årstrinn.

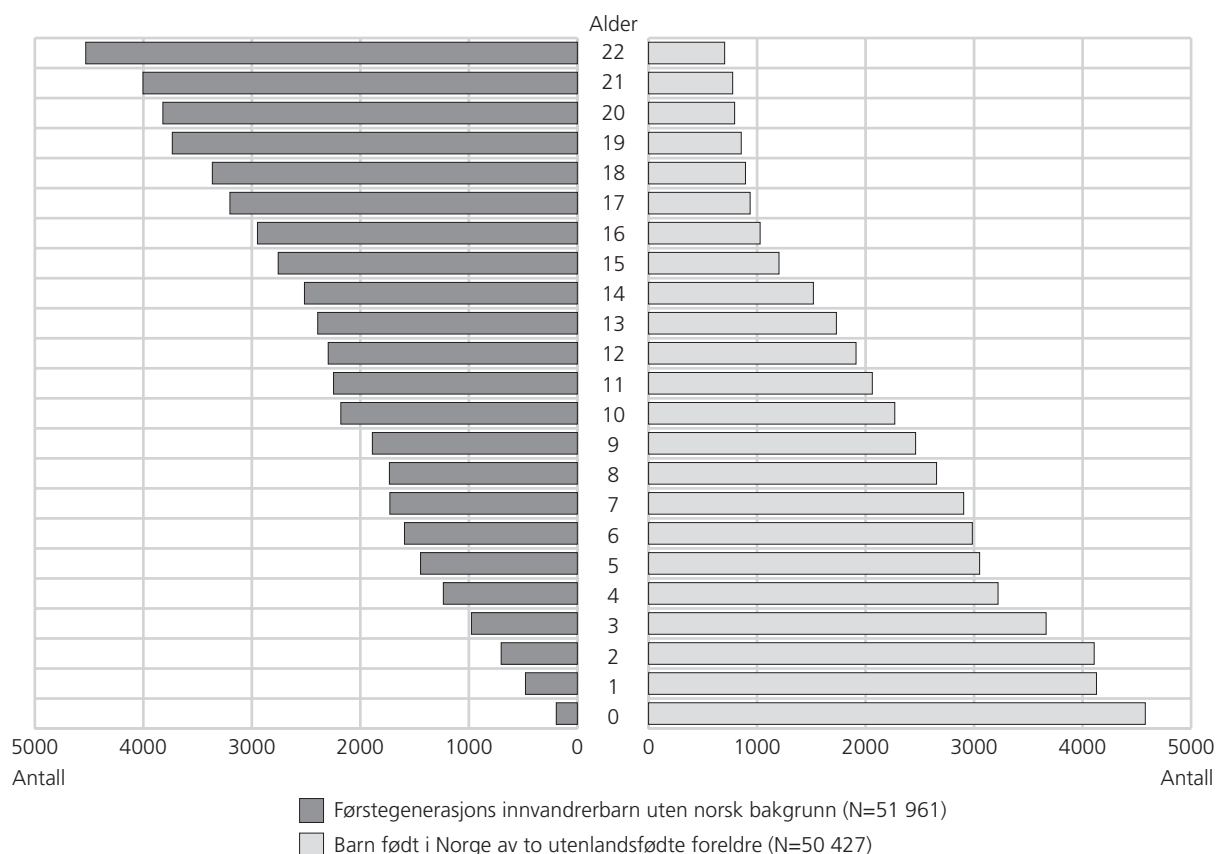
En annen viktig forskjell på de to gruppene er at barn som er kommet som flyktninger per definisjon tilhører gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn. Det vil si at gruppa omfatter både enslige mindreårige asylsøkere, og andre flyktninger og asylsøkere som er kommet til Norge fra krigsherjede områder. Barnas alder og flyktningbakgrunn er to viktige faktorer når vi skal sammenligne barnevernstiltak i de to gruppene. Barn som er født i Norge av foreldre med flyktningbakgrunn hører her til gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Disse barna

⁸ Denne gruppen består nå av innvandrere både med og uten flyktningbakgrunn. I tidligere analyser (Kalve, 1997, 1999 og 2001) var barn med flyktningbakgrunn skilt ut som en egen analysegruppe.

⁹ Tidligere kalt "andregenerasjons innvandrerbarn" i Norge.

vokser også opp i familier preget av de krigsopplevelsene foreldrene har med seg. De fleste figurene og tabellene har med rateberegninger, dvs. antall barn med tiltak per 1 000 barn i ulike aldersgrupper, for lettere å kunne sammenligne de tre analysegruppene.

Figur 15.1. Innvandrerbarn 0-22 år bosatt i Norge per 1.1.2003, fordelt etter innvandringskategori og alder

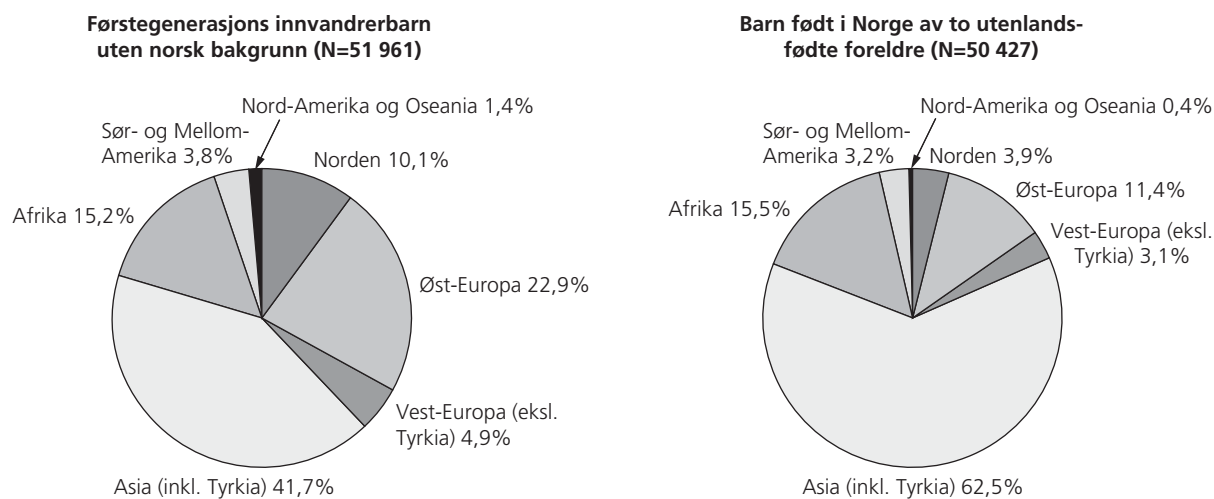
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sju av åtte innvandrerbarn har ikke-vestlig bakgrunn

Av figur 15.2 ser vi at det er stor forskjell på de to gruppene med hensyn til hvor i verden foreldrene kommer fra, her basert på mors fødeland.

Det er langt færre barn med bakgrunn fra Norden, Vest-Europa (eks. Tyrkia), Øst-Europa og Nord-Amerika og Oseania i gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, enn det vi finner i gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn. Innslaget av barn med foreldre fra Asia (inkl. Tyrkia) er klart høyere i gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, enn blant førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, henholdsvis 31 900 og 21 700 barn under 23 år.

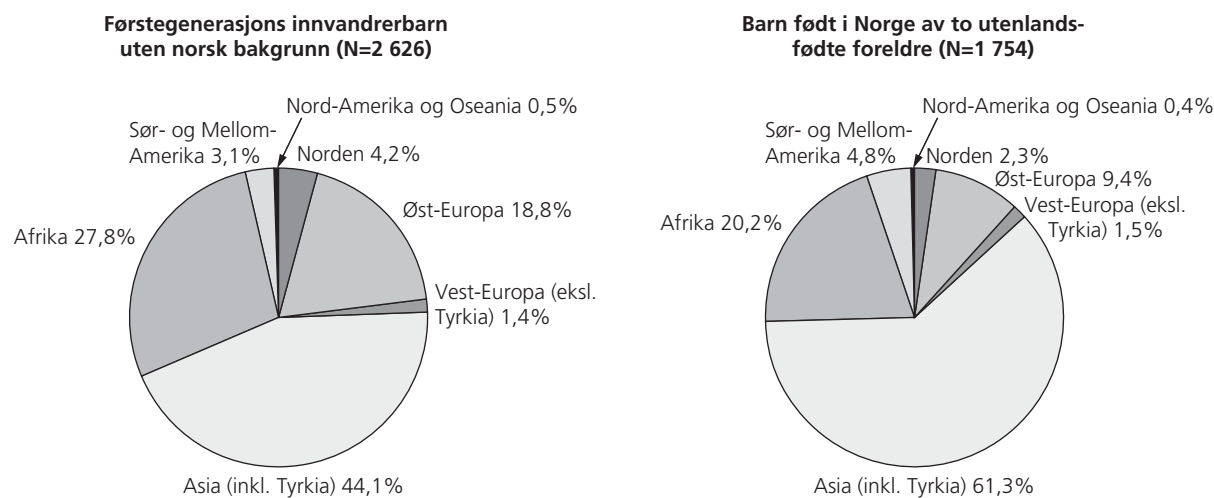
Figur 15.2. Barn 0-22 år med innvandrerbakgrunn, etter verdensregion, basert på mors fødeland. Per 1.1.2003

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 15.3 gir en fordeling av barneverns klientenes bakgrunn, basert på mors fødeland (fars fødeland gir for øvrig tilnærmet samme fordeling). I begge analysegruppene, både blant førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og blant barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, var det flest barneverns klienter med asiatick bakgrunn.

Figur 15.3. Barn 0-22 år med innvandrerbakgrunn med barnevernstiltak, etter verdensregion, basert på mors fødeland. 2002

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Nær halvparten (44 prosent) av førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn med tiltak fra barnevernet i 2002 kom fra Asia, og vel seks av ti barneverns klienter født i Norge med to utenlandsfødte foreldre (61 prosent) hadde foreldre fra et asiatick land. De andre to store klientgruppene er barn med bakgrunn fra Afrika eller Øst-Europa. De omfatter henholdsvis 28 og 19 prosent av førstegenerasjonsbarna med tiltak, og 20 og 9 prosent av barneverns klientene født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Størst andel klienter blant barn fra Afrika

Ser vi antall barn med tiltak i forhold til barnebefolkningen 0-22 år finner vi de klart høyeste klientratene blant førstegenerasjons innvandrerbarna hos de med afrikansk og asiatisk bakgrunn, henholdsvis 92 og 53 per 1 000 barn (se tabell 15.1). Blant barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var det de med bakgrunn fra Sør og Mellom-Amerika, og fra Afrika, som hadde høyest klientrater, henholdsvis 47 og 44 per 1 000 barn mottok tiltak fra barnevernet. Det er her viktig å ha i mente at selv blant førstegenerasjons innvandrerbarn med afrikansk bakgrunn, hvor langt de fleste er kommet som flyktninger fra krigsherjede områder, var det over 90 prosent som klarte seg uten hjelp fra barnevernet i 2002.

Tabell 15.1. Antall barn med innvandrerbakgrunn, og barn med barnevernstiltak, etter innvandringskategori og verdensregioninndeling. Absolutte tall og per 1 000 barn 0-22 år. 2002

Verdensregioner:	Førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn			Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre		
	Antall barn	Antall klienter	Per 1 000 barn 0-22 år	Antall barn	Antall klienter	Per 1 000 barn 0-22 år
Barn i alt	51 961	2 626	50,5	50 427	1 754	34,8
Norden	5 206	111	21,3	1 848	39	21,1
Øst-Europa	11 775	492	41,8	5 490	159	29,0
Vest-Europa (eksl. Tyrkia)	2 617	42	16,0	1 610	27	16,8
Asia (inkl. Tyrkia)	21 731	1 157	53,2	31 890	1 104	34,6
Afrika	7 904	728	92,1	7 850	345	43,9
Sør- og Mellom-Amerika	1 962	82	41,8	1 530	72	47,1
Nord-America og Oseania	766	14	18,3	209	8	38,3

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

26 per 1 000 barn mottok tiltak fra barnevernet

Det var i alt 34 362 barn og unge som mottok tiltak fra barnevernet i 2002, det vil si 26 per 1 000 barn 0-22 år. Av disse var 29 484 barn (eller 85,8 prosent) uten innvandrerbakgrunn, 2 626 barn (eller 7,6 prosent) tilhørte gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn og 1 754 barn (eller 5,1 prosent) var barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. For 498 barn og unge (eller 1,4 prosent) var fødselsnummeret ugyldig eller mangelfullt registrert i barnevernstatistikken. Disse barna er ikke fordelt på innvandringskategori, og utgjør gruppa uoppgitt, dvs. barn med ukjent landbakgrunn. Mange av disse er med stor sannsynlighet asylsøkere, som på det gitte tidspunktet de var i kontakt med barneverntjenesten, ikke hadde fått tildelt fødselsnummer.

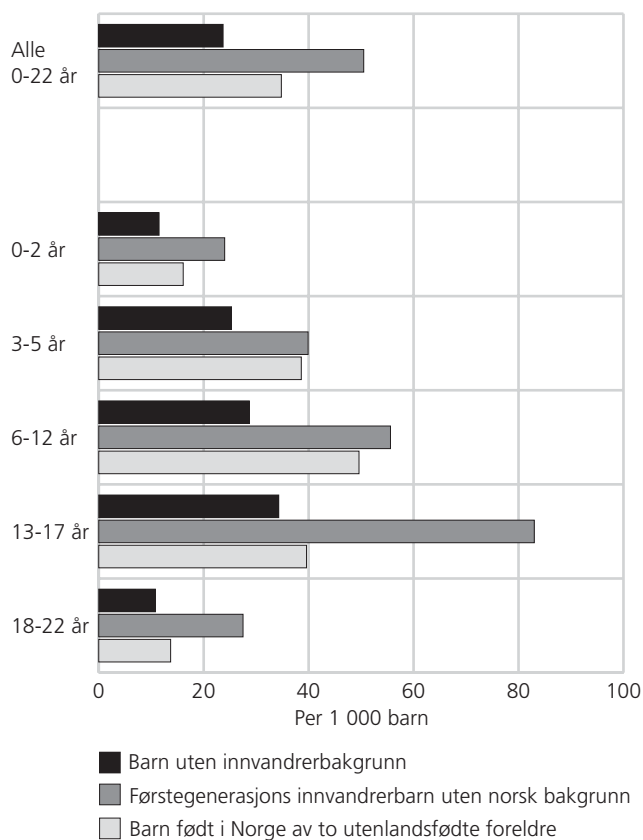
- 51 per 1000 blant førstegenerasjons innvandrere og 35 per 1000 blant etterkommerne

Sammenligner vi de tre gruppene finner vi at 24 per 1 000 barn uten innvandrerbakgrunn mottok tiltak fra barnevernet i 2002, mot 51 per 1 000 førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og 35 per 1 000 i gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Av figur 15.4 ser vi at antall barn med barnevernstiltak per 1 000 stiger med alderen fram til fylte 18 år. Dette mønsteret går igjen, bortsett fra i gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre hvor klientraten var høyere i aldersgruppa 6-12 år, enn i gruppa 13-17 år. Etter fylte 18 år, dvs. ettervernsklientene i barnevernet, er klientraten igjen nede på det nivå vi finner for aldersgruppa 0-2 år for alle tre gruppene.

Et annet fremtredende mønster er at førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn har høyest klientrater innen samtlige aldergrupper. Gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har også høyere klientrater enn barn uten innvandrerbakgrunn i samtlige aldergrupper, men klientraten er her betydelig lavere enn den vi finner for gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn, og ikke mye høyere enn blant barn uten innvandrerbakgrunn over 12 år.

Figur 15.4. Barn med barnevernstiltak i løpet av året, etter innvandringsbakgrunn og alder. 2002

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Bare i aldersgruppa 3-5 år har de to gruppene innvandrerbarn tilnærmet lik klientrate. Vi skal senere se nærmere på om dette kan tilskrives en hyppigere bruk av barnehageplass til barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre enn det vi finner i de andre to gruppene.

Den høyeste klientraten finner vi blant førstegenerasjons innvandrerungdom hvor 89 per 1 000 i aldersgruppe 13-17 år mottok barnevernstiltak. Det er blant ungdom fra 13 til 17 år vi finner den største forskjellen i klientrater mellom de to gruppene av innvandrerbarn. Det er som før nevnt viktig å ha in mente at mange av disse er ungdommer med flyktningbakgrunn, og at selv i aldersgruppa med den høyeste klientraten var det 91 prosent som klarte seg uten tiltak fra barnevernet.

Flyktingene trekker opp

Tidligere analyser av barnevernsstatistikken (Kalve, 1997) har vist at barn med flyktningbakgrunn langt oftere mottok hjelp fra barnevernet enn innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn, både i form av hjelpetiltak og omsorgstiltak. Ved utgangen av 1995 var klientraten blant flyktningbarna over dobbelt så høy; 60 per 1 000 barn 0-19 år mottok hjelp, mot under halvparten, 26 per 1 000 blant innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn. En analyse av barnevernsstatistikken 1999 (Kalve, 2001) viste at førstegenerasjons innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn hadde lavere klientrate enn barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre og at dette gjaldt for årene 1995-1999.

Det er med andre ord barn med flyktningbakgrunn som trekker opp klientraten blant førstegenerasjons innvandrerbarna i analysen av 2002-årgangen. For å få fram hvor stor betydning flyktningbakgrunn

har for bruk av barnevernstiltak, vil det i fremtidige analyser være hensiktsmessig å kunne skille mellom førstegenerasjons innvandrerbarn med og uten flyktningbakgrunn¹⁰.

Flest gutter med tiltak

Det har alltid vært litt flere gutter enn jenter som har hatt tiltak fra barnevernet. I de to gruppene av barn med innvandrerbakgrunn er guttene mye sterkere representert enn blant "norske" barn. Ser vi antall gutter og jenter med tiltak i forhold til deres representasjon i befolkningen, finner vi at det per 1 000 barn 0-22 år uten innvandrerbakgrunn, var det 25 gutter og 22 jenter med barnevernstiltak i 2002. Tilsvarende tall blant førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn var 60 gutter og 41 jenter. I gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var det henholdsvis 38 gutter og 32 jenter per 1 000 barn som fikk hjelp.

Barnehageplass til barn med innvandrerbakgrunn

I 2002 var det nær 5 200 barn som mottok barnehageplass som tiltak fra barnevernet. Langt de fleste, dvs. 89 prosent av disse barnehageplassene, gikk til "norske" barn uten innvandrerbakgrunn, 2 prosent til førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og 9 prosent til barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Forskjellene mellom de to gruppene av innvandrerbarn avspeiler aldersfordelingen (figur 15.1).

Barnehage er et tiltak av forebyggende karakter. En plass i barnehage vil kunne gi innvandrerbarn nødvendig språktrening, og dermed gjøre skolestarten lettere. En barnehageplass gir i tillegg barn mulighet til å knytte vennskapsbånd gjennom lek, og kan slik bidra til en integrering i lokalsamfunnet. Barneverntjenesten får på den annen side gode kontrollmuligheter, og kan hvis de vil innhente rapporter om barnets utvikling. Indirekte sikres det en daglig kontakt med familien gjennom plass i barnehagen.

Målgruppa for barnehageplass er vanligvis førskolebarn i alderen 0-5 år. Vi har likevel valgt aldersgruppa 0-6 år for å få med barn med utsatt skolestart. Siden aldersfordelingen i de tre gruppene er svært forskjellige, blir det mer hensiktsmessig å se barnevernets bruk av barnehage i forhold til barnebefolkningen 0-6 år enn i forhold til gruppa 0-22 år. I gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, som har svært få barn i førskolealder, var det 19 per 1 000 barn 0-6 år som mottok barnehageplass i 2002. Tilsvarende tall for barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var 17, og blant barn uten innvandrerbakgrunn var det 12 per 1 000 som fikk barnehageplass gjennom barnevernet.

Barnehageplass blir med andre ord oftere brukt til barn med innvandrerbakgrunn.

Besøkshjem/avlastning - det vanligste tiltaket

Ser vi alle barnevernsbarn under ett, er besøkshjem/avlastning det tiltaket som hyppigst blir brukt. I 2002 mottok vel 10 200 barn tilbud om besøkshjem/avlastning gjennom barnevernet. Det vil si at dette tiltaket ble brukt til nær tre av ti barnevernsklienter. Besøkshjem er også et typisk forebyggende tiltak som dekker to ulike funksjoner. Man avlaster foreldrene, og i tillegg gis barna en mulighet til nye opplevelser sammen med andre voksne personer. Særlig overfor en "sårbar" familietype som enslige forsørgere, hvor mor ofte blir isolert, vil besøkshjem fungere som et gunstig avlastningstiltak.

Ser vi barnevernets bruk av besøkshjem/avlastning i forhold til barnebefolkningen 0-22 år, var det i 2002 i gjennomsnitt 8 per 1 000 barn som brukte besøkshjem. Tiltaket ble brukt til barn og ungdom i alle aldersgrupper. En sammenligning av gruppene viser at besøkshjem/avlastning ble brukt oftest til førstegenerasjons innvandrerbarn og "norske" barn og unge uten innvandrerbakgrunn, 8 per 1 000 barn

¹⁰ SSBs flyktningfil per 1.1.2003 var ikke ferdig da dette analyseprosjektet startet. Per 1.1.2002 var det til orientering 25 978 barn med flyktningbakgrunn blant førstegenerasjons innvandrerbarn 0-22 år bosatt i Norge, akkurat halvparten av gruppen.

0 - 22 år. For barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var tilsvarende tall 6 per 1 000. Med andre ord litt sjeldnere brukt i sistnevnte gruppe.

Støttekontakt til flyktningbarn

Vel 5 000 barn hadde støttekontakt gjennom barnevernet i 2002. Ser vi bruken av støttekontakt i forhold til barnebefolkningen 0-22 år, var det første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn som oftest fikk en støttekontakt, 11 per 1 000 barn 0-22 år i denne gruppa. Det er egentlig ikke så overraskende at disse ligger på topp da alle enslige mindreårige flyktninger og andre flyktningbarn befinner seg i denne gruppa. Blant barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og "norske" barn uten innvandrerbakgrunn, var det tilsvarende bare 6 og 3 per 1 000 barn som hadde støttekontakt. Dette er ikke et nytt mønster, for allerede i analysen av barnevernstatistikken for 1995 (Kalve, 1997) brukte barn med flyktningbakgrunn støttekontakt langt oftere enn de andre analysegruppene. Mønsteret ble også bekreftet i analysen av barnevernstatistikken fra 1996 (Kalve, 1999).

Skolefritidsordning (SFO) oftest for innvandrerne

Målgruppa for skolefritidsordningen er skolebarn i alderen 6-12 år, og siden aldersfordelingen i de tre gruppene er svært ulik, er det hensiktsmessig å se barnevernets bruk av SFO i forhold til barnebefolkningen 6-12 år. Det var nær 1 600 barnevernsklienter som mottok SFO i 2003. Målt i forhold til antall barn 6-12 år finner vi at de to gruppene av innvandrerbarn langt oftere fikk plass i skolefritidsordning gjennom barnevernet enn barn uten innvandrebakgrunn. Blant første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn og barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, var det i 2002 henholdsvis 7,4 og 7,5 per 1 000 barn 6-12 år som mottok SFO som barnevernstiltak, mot bare 3,3 per 1 000 barn uten innvandrerbakgrunn.

Hjelp til fritidsaktiviteter til første generasjon

I 2002 fikk nær 4 000 barnevernsklienter hjelp til ulike fritidsaktiviteter. Når barnevernet bidrar med hjelp til fritidsaktiviteter, kan dette være alt fra å betale for deltakelse på en sommerleir, til å bidra fast med kontingent og utstyr for at den unge kan være med i idrettslag, delta i musikkorps, o.l. Med andre ord forebyggende tiltak som ikke alltid behøver å koste så mye.

Sett i forhold til antall barn og unge 0-22 år, ble hjelp til fritidsaktiviteter langt oftere brukt til første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, enn til barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre og "norske" barn uten innvandrerbakgrunn. Trolig er det gruppa barn og unge med flyktningbakgrunn som bidrar til at 8 per 1 000 barn i førstnevnte gruppe fikk hjelp til å aktivisere seg på fritiden og delta i det norske samfunnet. I de andre to gruppene var det henholdsvis 4 og 3 per 1 000 barn som mottok hjelp til fritidsaktiviteter.

Fosterhjem sjelden blant etterkommere

Av 8 214 registrerte fosterhjemstiltak i 2002, var 93 prosent knyttet til "norske" barn uten innvandrerbakgrunn, 5 prosent til første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og bare 2 prosent til barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Sett i forhold til antall barn 0-22 år var det flest første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn som var i fosterhjem, 7,6 per 1 000 barn, mot 6,1 per 1 000 barn blant "norske" barn uten innvandrerbakgrunn. Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var langt sjeldnere i fosterhjem, bare 2,9 per 1 000 barn i denne gruppa.

At første generasjons innvandrerbarn har en fosterhjemsrate som er nær dobbelt så høy som den vi finner i den andre innvandrergruppa, må tilskrives mange enslige mindreårige barn med flyktningbakgrunn. I en analyse av SSBs barnevernstatistikk 1995, hvor barn med flyktningbakgrunn var skilt ut som egen gruppe, hadde de en klientrate i fosterhjem på 9,9 per 1 000 barn 0-19 år, som var 3,8 ganger høyere enn for innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn (Kalve, 1997).

Innvandrerbarn i institusjon preges av flyktingene

Barnevernstatistikken skiller mellom følgende typer av institusjonsplasseringer: barne- og ungdomshjem, beredskapshjem og tre ulike behandlingstilbud. Beredskapshjem er som navnet sier, barnevernets beredskap i form av korttidsplasser for å imøtekomme behovet for institusjonsplass når det oppstår kriser. Noen steder kan dette være institusjonsplasser i tilknytning til en institusjon. Andre steder er beredskapshjem mer lik et fosterhjem med kompetanse til å ta imot kriseplasseringer.

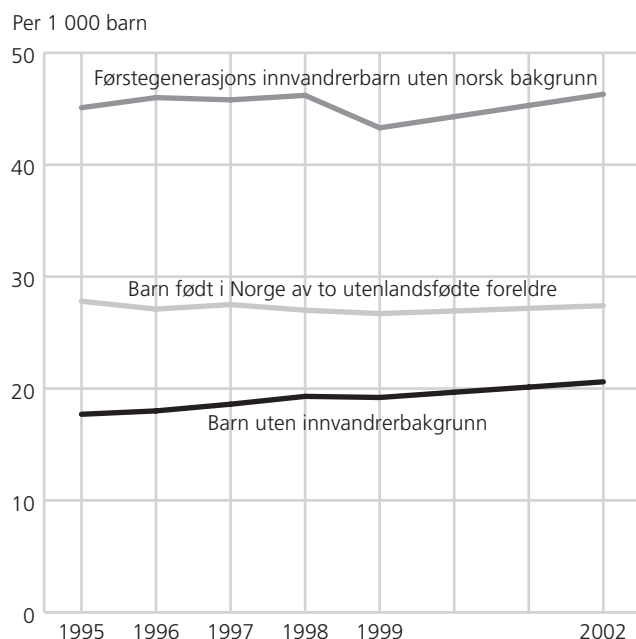
I 2002 var det 1 900 barn og unge som hadde plass i barne- og ungdomshjem. Sett i forhold til barnebefolkningen 0-22 år var det førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn som hyppigst brukte barne- og ungdomshjem, 4,4 per 1 000 barn, mot henholdsvis 1,3 og 1,1 i gruppene barn uten innvandrerbakgrunn, og barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Det er trolig institusjonsplasser til barn med flyktingbakgrunn som her er utslagsgivende. I en analyse av SSBs barnevernstatistikk 1995, hvor barn med flyktingbakgrunn var skilt ut som egen analysegruppe (Kalve, 1997), fant man at barn med flyktingbakgrunn hadde hele 3,6 ganger så ofte plass i barne- og ungdomshjem, som innvandrerbarn uten flyktingbakgrunn.

Også når det gjelder bruken av beredskapshjem har førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn en høyere klientrate enn i de andre to gruppene, henholdsvis 3 per 1 000 barn 0-22 år, mot 1 og 1,9 i de andre to gruppene. Behandlingsinstitusjonene, som bo- og arbeidskollektiv, rusmiddeltilbud og psykiatriske behandlingstilbud har også et større innslag av førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn enn deres antall i befolkningen skulle tilsi. I disse institusjonene er barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre langt sjeldnere representert, enn barn fra de andre to gruppene.

15.3 Innvandrerbarn i barnevernet: En alarmerende utvikling 1995-2002?

Svaret på dette spørsmålet finner vi ved å studere figurene 15.5 - 7. Tall for årene 1995-1999 er her hentet fra tidligere analyseprosjekter, og blitt omregnet ved at gruppene førstegenerasjons

Figur 15.5. Barn 0-19 år med barnevernstiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

innvandrerbarn uten flyktningbakgrunn, og barn med flyktningbakgrunn, er slått sammen til første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn. De tre gruppene har svært ulike nivå for antall barneverns klienter per 1 000 barn 0 - 19 år (se figur 15.5).

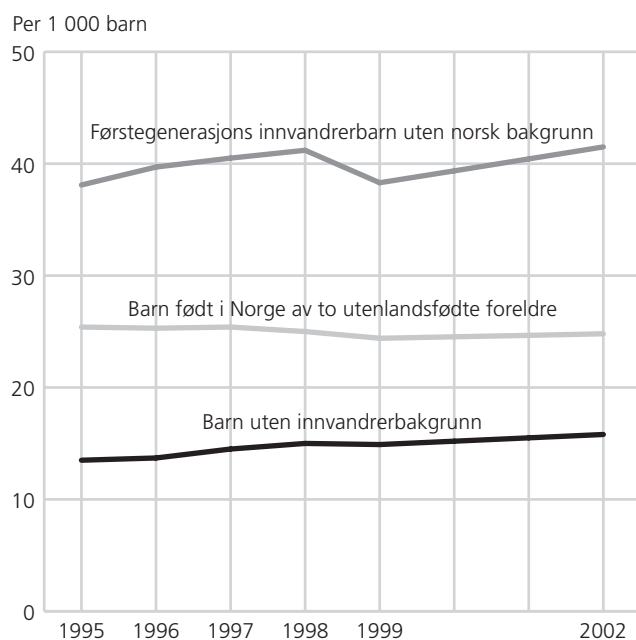
Første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn hadde vel dobbelt så mange barn med tiltak som gruppa barn uten innvandrerbakgrunn, målt i forhold til antall barn 0-19 år. I denne gruppa var det ved utgangen av 2002 46 per 1 000 barn som var registrert med barnevernstiltak. Det har riktignok vært en økning fra 43 i 1999, men nivået i 2002 er ellers det samme som i perioden 1996-1998. Med andre ord ingen økning i perioden sett under ett når det gjelder barn med tiltak per 1 000 barn.

I gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre var det 27 per 1 000 barn som mottok tiltak fra barnevernet ved utgangen av 2002. Klientraten ligger her på samme nivå som i siste halvdel av 1990-tallet, og gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er den som har endret seg minst i perioden 1995 til 2002 til tross for at det i denne gruppen har vært en betydelig tilvekst i de eldre og landgrupper hvor vi finner mange klienter. For barn uten innvandrerbakgrunn har det vært en svak økning.

Hjelpetiltakene dominerer blant innvandrerbarn

I lov om barneverntjenester (BVL), som trådte i kraft fra 1. januar 1993, er det et hovedprinsipp at hjelpetiltak i hjemmet skal prøves ut først. Hvis det viser seg at hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig, kan barnevernet med vedtak i fylkesnemnda overta omsorgen for barnet og plassere det utenfor hjemmet.

Figur 15.6. Barn 0-19 år med hjelpetiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1 000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Av figur 15.6 framgår det at bruken av hjelpetiltak er langt vanligere overfor de to gruppene av barn med innvandrerbakgrunn, enn blant barn uten innvandrerbakgrunn. Mens 16 per 1 000 barn uten innvandrerbakgrunn under 20 år mottok hjelpetiltak ved utgangen av 2002, var tilsvarende tall henholdsvis 41 og 25 per 1 000 barn blant første generasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, og i gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Mønsteret er stabilt i hele perioden. En undersøkelse med utgangspunkt i SSBs barnevernstatistikk for årene 1990 og 1991 (Hagen og Qureshi

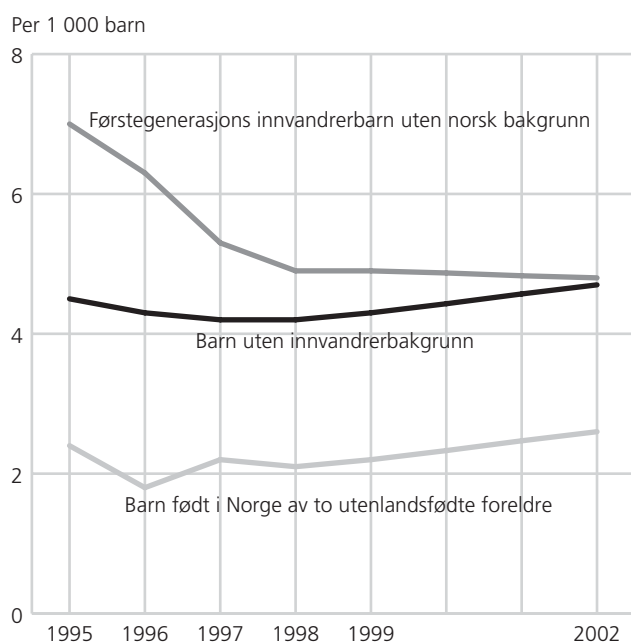
1994 og 1996) bekreftet også den samme klare vektleggingen av forebyggende tiltak overfor innvandrerbarn og relativt få omsorgsovertakelser.

Det faktum at barneverntjenesten i større grad velger hjelpetiltak, tidligere kalt forebyggende tiltak, overfor barn med enn for barn uten innvandrerbakgrunn, *kan* skyldes at barneverntjenesten ikke i samme grad finner det nødvendig å gripe inn og overta omsorgen for disse barna, *eller* at barnevernarbeidere "er redde for å gå inn i" innvandrerfamilier på samme måte som de gjør i norske familier.

Omsorgstiltak sjelden for etterkommerne

Ved utgangen av 2002 var vel 5 500 barn under omsorg i Norge, det vil si 21 prosent av alle barn med tiltak. De aller fleste av disse barna (86 prosent) hadde plass i fosterhjem. Antall barn under omsorg per 1 000 barn er svært forskjellig i de tre gruppene (se figur 15.7), og her har det skjedd markerte endringer fra 1995 til 2002.

Figur 15.7. Barn 0-19 år med omsorgstiltak per 31. desember, etter barnas bakgrunnskategori. Per 1 000 barn 0-19 år. 1995 til 1999, og 2002.

Kilde: Barnevernsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mens det i gruppen førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn var 7 per 1 000 barn under omsorg i 1995 har andelen sunket til 5 per 1 000 barn 0-19 år i 2002. Det vil si samme omsorgsrate som vi finner for barn uten innvandrerbakgrunn ved utgangen av 2002. Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har den klart laveste omsorgsraten. Så langt ser det ut til at hyppig bruk av hjelpetiltak klarer å forebygge omsorgsovertakelser for disse barna.

15.4 Sluttcommentar

Hovedinntrykket er at det ikke har skjedd noen dramatiske endringer i perioden fra 1995 til 2002 når det gjelder barn med innvandrerbakgrunn i barnevernet. Antall barn 0-19 år i innvandrerbefolkningen steg riktignok med vel 30 600 i løpet av disse årene, en økning på 54 prosent. Tallet på barnevernklienter per 31. desember økte i samme periode fra vel 2 100 til 3 150, en økning på 49 prosent.

På ett område registrerer vi en viktig endring. I gruppa førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn har tallet på barn under omsorg, målt per 1 000 barn 0-19 år, gått kraftig ned fra 1995 til 2002. Fra å ligge betydelig høyere enn de andre to gruppene i 1995, har de nå tilnærmet samme omsorgsrate som det vi finner for barn uten innvandrerbakgrunn. Sistnevnte gruppe har hatt en svak stigning i omsorgsraten fra 1997 til 2002. Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har fortsatt langt færre barn under omsorg i forhold til barnebefolkningen, enn det vi finner i de andre to gruppene.

Fra barnevernstatistikken 2002 kan vi se følgende:

- At gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har relativt få barn fra Europa og andre vestlige land. Nær to av tre barn i denne gruppa har foreldre med asiatisk bakgrunn (inkludert Tyrkia).
- Det er et høyere innslag av gutter blant førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn, enn i de andre to analysegruppene.
- Barn med innvandrerbakgrunn mottok oftere barnehageplass, støttekontakt og plass i skolefritidsordning (SFO), enn barn uten innvandrerbakgrunn.
- Besøkshjem/avlastning brukes oftere til førstegenerasjons innvandrerbarn og til barn uten innvandrerbakgrunn, enn til barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.
- Førstegenerasjons innvandrerbarn uten norsk bakgrunn plasseres oftere i barne- og ungdomshjem og i beredskapshjem, enn andre barn og unge.
- Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er sjeldnere under omsorg av barnevernet enn andre barn og unge.

Det er ellers viktig å ha in mente at begge de to gruppene av barn med innvandrerbakgrunn har en meget spesiell aldersstruktur. I gruppa barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er for eksempel 45 prosent under 6 år. Det vil derfor ikke komme som noen stor overraskelse om andelen barn under omsorg vil stige noe i årene framover, når innslaget av tenåringer øker.

16. Kriminalitet - Straffede innvandrere

Av Ulla Haslund, rådgiver ved Seksjon for leveårsstatistikk

16.1 Innledning

Her legges fram resultatene av en kartlegging gjort for meldingsarbeidet av straffedes innvandrerbakgrunn i perioden 1998-2002, med hovedvekt på det siste året. En sentral målsetting har vært å sammenlikne straffede innvandrere av ulike kategorier innbyrdes og med straffede nordmenn, mens det kontrolleres for bakgrunnsvariable som kjønn, alder og bosted. Vi ser på personenes landbakgrunn, hva slags lovbrudd de ble straffet for, hva slags straff de fikk og om de ble straffet flere ganger i løpet av perioden. Grunnlagsmaterialet er hentet fra Det sentrale straffe- og politiopplysningsregister og Det sentrale bøtere register. I tillegg gir et materiale hentet fra Statens innkrevingssentral oversikt over personer som hadde vedtatt forenklede forelegg for trafikk- eller tollforseelser. SSB har koplet til informasjon om innvandrerstatus. Av grunner vi redegjør for seinere, blir personer som hadde vedtatt forenklede forelegg omtalt separat eller holdt helt utenfor.

I materialet inngår også utenlandske statsborgere som hadde pådratt seg straff i Norge, men som *ikke* var registrert bosatt her. Dette er personer uten noen form for innvandrerbakgrunn, og som utgjør flere tusen straffede. I media og blant folk flest skjer det noen ganger en sammenblanding av innvandrere og uregistrerte utlendinger, ikke minst når det gjelder kriminalitet. Dette er kriminalitet som innvandrere bosatt i landet ikke kan tilskrives ansvaret for, og vi har derfor skilt denne gruppen straffede fra straffede nordmenn og straffede innvandrere (se kapittel 16.4).

16.1.1 Prinsipper og definisjoner

Som straffet et bestemt år regnes en person som i løpet av året ble registrert med en eller flere rettskraftige straffereaksjoner. En person som er registrert med flere reaksjoner i løpet av året, telles altså bare en gang og da i forbindelse med reaksjonen som gjaldt det groveste lovbruddet; det som ifølge loven kan ilegges strengest straff. For lesbarhetens skyld bruker vi betegnelsen *straffet* i stedet for *registrert straffet*, som strengt tatt er det korrekte.

En straffereaksjon blir ikke nødvendigvis registrert samme år som den blir avsagt. Dette gjelder f.eks. reaksjoner som blir avsagt seint på året. Statistikken er derfor til en viss grad sårbar for uregelmessigheter i registreringen, og de høye tallene på straffede i 2001 behøver ikke bare være uttrykk for at spesielt mange reaksjoner ble avsagt dette året. Noe av forklaringen kan også være at forsinkelser i registreringsarbeidet oppstod i 2000 og ble innhentet i 2001.

Som straffereaksjon regnes betinget påtaleunndlatelse, forenklet forelegg, forelegg, idømt bot, samfunnstjeneste, fengselsstraff og sikring. De nye reaksjonsformene som ble innført i 2002, forvaring, tvunget psykisk helsevern og tvungen omsorg, ble til å begynne med ikke entydig registrert. Det første året ble disse reaksjonsformene brukt overfor til sammen 15 personer, som inngår i tallene for ubetinget fengselsdømte. Samfunnsstraff, også innført i 2002, ble det første året registrert som samfunnstjeneste, en reaksjonsform som har vært i bruk siden begynnelsen på nittitallet.

Når det totale antall straffede sees i forhold til befolkningens størrelse er det befolkningen over kriminell lavalder (15 år) det sammenliknes med. Når det gjelder en bestemt aldersgruppe, sammenliknes det selvsagt med tilsvarende aldersgruppe i befolkningen.

Benevnelsen innvandrere brukes om registrert bosatte i landet med to utenlandsfødte foreldre (samme definisjon som ellers i denne publikasjonen), uavhengig av personens statsborgerskap og av hvor de er født. Noen ganger skilles mellom de født i utlandet, førstegenerasjons innvandrere, og deres etterkommere, de født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Som vestlige innvandrere regnes personer med bakgrunn fra Norden, Vest-Europa unntatt Tyrkia, Nord-Amerika eller Oseania. Som ikke-

vestlige innvandrere regnes personer med bakgrunn i Øst-Europa, eller i Tyrkia, Asia, Afrika, Sør- eller Mellom-Amerika.

Som uregistrerte utlendinger regnes personer med utenlandsk statsborgerskap, som ikke er registrert bosatt i Norge, men som har oppholdt seg her f.eks. i jobbsammenheng, som turist eller på annet legalt eller illegalt grunnlag. De tilhører altså ikke innvandrerbefolkningen i Norge.

Mange innvandrere har fått norsk statsborgerskap, og mange føler tilknytning bare til Norge. For enkelhets skyld brukes likevel ofte benevnelsene nordmenn, norske og den norske befolkningen om bosatte i landet som ikke tilhører innvandrerbefolkningen, slik den er definert ovenfor.

For nærmere detaljer vedrørende prinsipper for statistikkproduksjonen, se Om statistikken på <http://www.ssb.no/straff>. For vurderinger omkring temaet innvandrere og kriminalitet, se Gundersen mfl. 2000.

16.1.2 Personer ilagt forenklede forelegg omhandles separat

Forenklet forelegg er en reaksjonsform som brukes kun i forbindelse med mindre alvorlige trafikk- og tollforseelser. Reaksjonsformen er den uten sammenlikning mest benyttede her i landet. Av de totalt 182 000 straffede i 2002 hadde 127 000, eller 70 prosent, vedtatt forenklet forelegg, 65 prosent for trafikkforseelser (hovedsakelig overtredelser av hastighetsbestemmelsene) og 5 prosent for tollforseelser.

Personer ilagt forenklede forelegg for trafikkforseelser utgjorde i perioden 1998-2002 fra 64 til 71 prosent av det totale antall straffede per år. Andelen var høyest i 1998 og lavest i 2001. Når straffede ved forenklede forelegg stort sett omhandles separat eller holdes utenfor i dette kapitlet, har det to årsaker. Vi har færre og mer mangelfulle opplysninger om personer ilagt forenklede forelegg enn om andre straffede, noe som gjør det vanskelig å omtale dem på lik linje. Straffede ved forenklede forelegg vil dessuten i kraft av sitt store antall lett komme til å dominere helhetsbildet, og ta oppmerksomheten bort fra annen viktig informasjon. De straffbare handlingene som fører til forenklede forelegg oppfattes som klart mindre alvorlige enn andre straffbare handlinger.

Vestlige innvandrere hadde praktisk talt samme tilbøyelighet som nordmenn til å pådra seg forenklede forelegg i trafikken; i 2002 gjaldt det 32 personer per 1 000 innbyggere i begge befolkningsgrupper. Ikke-vestlige innvandrere derimot hadde en lavere frekvens enn nordmenn; 27 personer per 1 000. For de yngre aldersgruppene var ratene for ikke-vestlige innvandrere tildels betydelig lavere enn nordmenns. Størst forskjell finner vi for aldersgruppen 18-20 år der hele 40 av 1 000 nordmenn pådro seg ett eller flere forenklede forelegg i trafikken, mens det samme gjaldt 20 av 1 000 ikke-vestlige innvandrere.

Om personer ilagt forenklede forelegg for tollforseelser kan kort sies raten for ikke-vestlige innvandrere totalt sett var dobbelt så høy som for de uten innvandringsbakgrunn; 4 straffede per 1 000 mot 2 per 1 000. Overrepresentasjonen var i det vesentlige knyttet til de høyere aldersgruppene. For vestlige innvandrere var raten noe høyere enn for nordmenn. Innslaget av uregistrerte utlendinger, 23 prosent, var meget høyt, tatt i betraktning at uregistrerte utlendinger utgjorde 5 prosent av straffede generelt. Antakelig dreide det seg for en stor del om turister som hadde overskredet innførselskvoten.

I det følgende holdes personer som vedtok forenklede forelegg utenfor. Det er straffede ved andre reaksjonsformer som omhandles, det vil si personer som fikk betinget påtaleunntatelse, vanlig forelegg eller ulike typer dom, til sammen 54 700 personer i 2002.

16.2 Noen hovedtrekk

Av de totalt 54 700 personene som ble straffet i 2002, var 6 200 innvandrere mens 45 600 tilhørte den øvrige befolkningen. De resterende nær 3 000 straffede var utenlandske statsborgere som ikke var

bosatt i landet. Dette innebærer at vel 83 prosent av de straffede i 2002 ikke var innvandrere, 11 prosent var innvandrere og vel 5 prosent var uregistrerte utlendinger, se tabell 16.1.

Tabell 16.1. Straffede, etter innvandringskategori og alder. Absolutte tall, prosent og per 1 000 innbyggere. 2002

Alder	Alle straffede	Straffede bosatt i landet	Innvandrere			Uregistrerte utlendinger	
			Nordmenn	I alt	Vestlige		Ikke-vestlige
Absolutte tall							
Alle aldere	1 54 736	51 769	45 567	6 202	958	5 244	2 967
15-17 år	4 326	4 287	3 758	529	37	492	39
18-20 "	8 312	8 115	7 286	829	54	775	197
21-24 "	8 350	7 845	6 962	883	92	791	505
25-29 "	8 141	7 533	6 612	921	121	800	608
30-39 "	12 726	11 810	10 087	1 723	279	1 444	916
40-49 "	7 443	6 987	6 072	915	210	705	456
50-59 "	3 499	3 308	2 998	310	114	196	191
60- "	1 926	1 879	1 787	92	51	41	47
Prosent							
Alle aldere	100,0	94,6	83,2	11,3	1,8	9,6	5,4
15-17 år	100,0	99,1	86,9	12,2	0,9	11,4	0,9
18-20 "	100,0	97,6	87,7	10,0	0,6	9,3	2,4
21-24 "	100,0	94,0	83,4	10,6	1,1	9,5	6,0
25-29 "	100,0	92,5	81,2	11,3	1,5	9,8	7,5
30-39 "	100,0	92,8	79,3	13,5	2,2	11,3	7,2
40-49 "	100,0	93,9	81,6	12,3	2,8	9,5	6,1
50-59 "	100,0	94,5	85,7	8,9	3,3	5,6	5,5
60- "	100,0	97,6	92,8	4,8	2,6	2,1	2,4
Per 1 000 innbyggere							
Alle aldere	.	14,2	13,5	23,3	10,5	30,0	.
15-17 år	.	25,9	24,5	43,8	30,7	45,3	.
18-20 "	.	50,3	49,3	61,6	28,7	67,0	.
21-24 "	.	35,6	35,0	41,1	19,7	47,0	.
25-29 "	.	24,7	24,3	28,3	14,5	33,0	.
30-39 "	.	16,9	16,1	24,4	13,3	29,0	.
40-49 "	.	11,0	10,4	17,4	11,7	20,2	.
50-59 "	.	5,7	5,4	9,5	6,8	12,4	.
60- "	.	2,2	2,1	3,0	2,6	3,9	.

¹ Omfatter 13 personer med uoppgitt alder.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ser vi kun på straffede som var bosatt i landet, finner vi at innvandrere, vestlige og ikke-vestlige sett under ett, utgjorde en større andel av de straffede enn deres andel av befolkningen skulle tilsi. Mens innvandrere i 2002 utgjorde 7 prosent av landets befolkning over kriminell lavalder, var deres andel av de straffede 12 prosent. Tilsvarende utgjorde de som ikke er innvandrere 93 prosent av befolkningen og 88 prosent av de straffede. Dette bildet er imidlertid grovt unyansert. Vi hadde ved inngangen til 2003 en innvandrerbefolkning på 266 000 personer over kriminell lavalder. De fleste (208) land i verden var representert, men med høyst ulike rater.

Vestlige innvandrere straffes sjeldnere enn nordmenn – ikke-vestlige straffes oftere

Sett i forhold til befolkningen innebærer tallene for 2002 at det ble straffet 13,5 nordmenn per 1 000 nordmenn og 23 innvandrere per 1 000 innvandrere. Når innvandrere relativt sett ble straffet oftere enn nordmenn, har dette sin forklaring i tallene for ikke-vestlige innvandrere, der forholdstallet var 30 straffede per 1 000 innbyggere. Blant vestlige innvandrere var det 11 straffede per 1 000, altså færre

enn blant nordmenn. Innvandrere fra vestlige land er følgelig av mindre interesse i en kortfattet omtale av straffede innvandrere. I det følgende omtales stort sett bare ikke-vestlige innvandrere, med mindre noe annet er sagt, og med mindre det er grunnlag for feiltolkning dels omtalt bare som innvandrere.

16.3 Et mer detaljert bilde

Flest straffede fra den tredje verden

Tabell 16. 2 viser at det i første rekke var innvandrere fra den tredje verden (Asia inklusive Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika) som bidro til å heve raten for ikke-vestlige innvandrere generelt. 33 personer per 1 000 innbyggere i denne befolkningsgruppen ble straffet i 2002, godt over dobbelt så mange som i befolkningen uten innvandringsbakgrunn, der strafferaten som vi husker var 13,5. Også raten for innvandrere fra Øst-Europa var relativt høy, 21 straffede per 1 000.

Tabell 16.2. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter landbakgrunn (verdensregion) og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002

Alder	Ikke-vestlige innvandrere				Ikke-vestlige innvandrere			
	Nordmenn	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia	Nordmenn	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia
	Absolutte tall				Per 1 000 innbyggere			
Alle aldere	145 567	5 244	896	4 348	13,5	30,0	21,1	32,9
15-17 år	3 758	492	87	405	24,5	45,3	36,6	47,7
18-20 "	7 286	775	136	639	49,3	67,0	54,2	70,5
21-24 "	6 962	791	148	643	35,0	47,0	36,8	50,2
25-29 "	6 612	800	123	677	24,3	33,0	22,2	36,2
30-39 "	10 087	1 444	210	1 234	16,1	29,0	20,6	31,2
40-49 "	6 072	705	128	577	10,4	20,2	14,5	22,2
50-59 "	2 998	196	48	148	5,4	12,4	10,3	13,2
60- "	1 787	41	16	25	2,1	3,9	3,7	3,9

¹ Omfatter 5 personer med uoppgitt alder.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Størst forskjell mellom nordmenn og innvandrere fra den tredje verden finner vi blant ungdom i alderen 15-17 år og i aldersgruppene 30 år og over, der ratene gjennomgående var om lag dobbelt så høye blant innvandrene. For de eldste ungdommene og unge voksne lå ratene for innvandrere fra den tredje verden betydelig nærmere ratene for nordmenn, men fortsatt 40-50 prosent høyere.

De straffede var stort sett menn

Kjønns sammensetningen i en befolkning er av stor betydning for hvor mye kriminalitet som blir begått. Dette illustreres ved at 85 prosent av de straffede i 2002 var menn, mens menn samtidig utgjorde knapt halve befolkningen over kriminell lavalder. Den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen over kriminell lavalder har i løpet av de siste årene gått over fra å ha et mannsoverskudd til å ha et kvinneoverskudd. Den norske befolkningen har tradisjonelt et lite kvinneoverskudd, og ved utgangen av 2002 var mannsandelen i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen og i den norske befolkningen tilnærmet den samme, henholdsvis 49,5 og 49,1 prosent. Overhyppigheten av kriminalitet blant innvandrere under ett kan følgelig ikke forklares med en høy andel menn i befolkningen, slik den tidligere til dels har vært gjort. Blant forklaringer som må legges til grunn er heller en lav gjennomsnittsalder i innvandrerbefolkningen generelt, hos menn så vel som hos kvinner.

Tabell 16.3. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter kjønn, verdensregion (landbakgrunn) og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002

Alder	Menn				Kvinner			
	Ikke-vestlige innvandrere				Ikke-vestlige innvandrere			
	Nordmenn	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia	Nordmenn	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia
	Absolutte tall							
Alle aldere	1 38 470	4 598	749	3 849	7 097	646	147	499
15-17 år	3 070	443	72	371	688	49	15	34
18-20 "	6 206	690	120	570	1 080	85	16	69
21-24 "	6 045	716	136	580	917	75	12	63
25-29 "	5 668	719	106	613	944	81	17	64
30-39 "	8 442	1 249	166	1 083	1 645	195	44	151
40-49 "	5 079	584	99	485	993	121	29	92
50-59 "	2 509	162	37	125	489	34	11	23
60- "	1 446	35	13	22	341	6	3	3
	Per 1 000 innbyggere							
Alle aldere	23,2	53,2	40,7	56,6	4,1	7,3	6,1	7,8
15-17 år	39,1	77,3	58,8	82,3	9,2	9,5	13,0	8,5
18-20 "	81,7	117,0	105,0	119,8	15,0	15,0	11,7	16,0
21-24 "	59,3	94,0	82,5	97,1	9,5	8,1	5,1	9,2
25-29 "	40,8	66,1	48,4	70,6	7,1	6,1	5,1	6,4
30-39 "	26,4	50,7	40,0	52,8	5,4	7,8	7,3	7,9
40-49 "	17,2	32,6	26,1	34,3	3,5	7,2	5,8	7,7
50-59 "	8,9	19,0	16,7	19,8	1,8	4,6	4,5	4,7
60- "	3,9	6,8	6,4	7,0	0,7	1,1	1,3	0,9

¹ Omfatter 5 personer med uoppgitt alder.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Høyest rater for yngre menn fra den tredje verden

Tabell 16.3 viser at vi finner de høyeste ratene blant yngre mannlige innvandrere fra den tredje verden. Høyest var raten for 18-20-åringene blant disse med 120 straffede per 1 000 innbyggere, fulgt av 21-24-åringene med 97 straffede per 1 000. Også i den øvrige befolkningen finner vi flest straffede blant menn i disse to aldersgruppene, henholdsvis 82 og 59 straffede per 1 000.

Lav kvinneandel blant straffede innvandrere

Straffede ikke-vestlige innvandrere hadde en lavere andel kvinner enn det som var tilfellet for norske straffede, henholdsvis 12 og 16 prosent i 2002. Et tilbakeblikk på årene 1998-2002 viser at kvinneandelen blant straffede innvandrere fra ikke-vestlige land sank med to prosentpoeng i perioden, mens kvinneandelen blant norske straffede økte med et halvt prosentpoeng.

Også i den kvinnelige befolkningen finner vi relativt sett flere straffede blant ikke-vestlige innvandrere enn blant norske, om enn mindre markant enn for menn, henholdsvis 7 og 4 per 1 000 kvinner. Og også blant kvinner er innslaget fra den tredje verden størst. Men man skal være oppmerksom på at det her dreier seg om små tall, totalt 646 ikke-vestlige innvandrerkvinner som ble straffet i Norge i 2002, og små endringer gir lett store utslag i de relative tallene. Det er bare for aldersgruppene 30 år og over at innvandrerkvinner rater ligger over ratene for norske kvinner, mens vi i de yngre aldersgruppene praktisk talt ikke finner noen forskjell i straffefrekvens mellom de to gruppene.

Tabell 16.4. Straffede, etter innvandringskategori og kjønn. Absolutte tall, per 1 000 innbyggere og prosent. 2002

Kjønn	Straffede i alt	Straffede bosatt i landet	Innvandrere				Uregistrerte utlendinger
			Nordmenn	I alt	Vestlige	Ikke-vestlige	
Absolutte tall							
Begge kjønn	¹ 54 736	51 769	45 567	6 202	958	5 244	¹ 2 967
Menn	46 607	43 898	38 470	5 428	830	4 598	2 709
Kvinner	8 121	7 871	7 097	774	128	646	250
Per 1 000 innbyggere							
Begge kjønn	.	14,2	13,5	23,3	10,5	30,-	.
Menn	.	24,5	23,2	41,4	18,6	53,2	.
Kvinner	.	4,2	4,1	5,7	2,7	7,3	.
Prosent							
Begge kjønn	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Menn	85,1	84,8	84,4	87,5	86,6	87,7	91,6
Kvinner	14,8	15,2	15,6	12,5	13,4	12,3	8,4

¹ Omfatter 8 personer med uoppgitt kjønn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Her kan bemerkes at tallene ville vært ytterligere flatterende for innvandrerkvinnene dersom den store gruppen straffede ved forenklede forelegg for trafikkkforseelser hadde vært tatt med i betraktningen. Blant disse var kvinneandelen 11 prosent blant ikke-vestlige innvandrere, mot 21 prosent blant norske.

Siden kvinner i det store og hele utgjør beskjedne andeler av de straffede, er det i det følgende lagt størst vekt på å sammenlikne menn som ikke er innvandrere med menn i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen.

Ung mannlig befolkning - mer kriminalitet

Befolkningens alderssammensetning er av stor betydning for hvor mye kriminell aktivitet som blir utøvet. Hele 76 prosent av de straffede i 2002 var i alderen 15-39 år, et aldersspenn med 43 prosent av befolkningen. Legger vi både kjønn og alder til grunn, finner vi at to tredeler av de straffede bestod av menn under 40 år, en gruppe som utgjorde bare vel en femdel av befolkningen.

Ved årsskiftet 2002-2003 bestod den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen over kriminell lavalder av 31 prosent menn under 40 år, mens det samme var tilfellet for 21 prosent av den norske befolkningen. Menn i aldersgruppen 60 år og over, som ifølge statistikken er langt mindre kriminelt aktive enn de under 40, utgjorde bare 3 prosent i innvandrerbefolkningen mot 10 prosent i den norske befolkningen. Med slike forskjeller i aldersstruktur ville det være påfallende om vi ikke fant en større hyppighet av straffede blant innvandrerne.

Konsentrasjonen av ikke-vestlige innvandrere i yngre aldersgrupper forklarer likevel bare delvis overhyppigheten av straffede i innvandrerbefolkningen generelt. I tabell 16.3 finner vi overhyppighet hos innvandrer menn i alle aldersgrupper. Mest framtrædende var forskjellen i aldersgruppen 15-17 år og i gruppene fra 30 til 59 år. Høyest rate finner vi for 18-20-årige innvandrer menn med 117 straffede per 1 000 innbyggere. Også blant de andre finner vi den høyeste raten blant 18-20-årige menn, men 82 straffede per 1 000 var likevel betydelig lavere enn raten for innvandrere. De relativt sett høye strafferatene for ikke-vestlige innvandrere har mye av sin forklaring i ratene for innvandrere fra den tredje verden. Dels har denne gruppen betydelig høyere rater enn innvandrere fra Øst-Europa, dels utgjør den en langt større andel, 83 prosent, av straffede ikke-vestlige innvandrere totalt, og er dermed sterkt utslagsgivende for den samlede raten for ikke-vestlige innvandrere.

Innvandrerens bosetting er også med på å forklare høyere kriminalitet

I tillegg til kjønns- og alderssammensetningen i en befolkning, har også bosettingsmønsteret betydning for omfanget av kriminell aktivitet. Graden av urbanitet (her definert som andel av befolkningen bosatt i tettsteder med minst 2 000 bosatte) er med å bestemme hvor mye kriminalitet som blir begått innenfor et distrikt. Mer enn tredelen av lovbrudd anmeldt i 2002 var begått i de fire største byene, Oslo, Trondheim, Bergen og Stavanger. Knappt firedelen av befolkningen over kriminell lavalder var bosatt i de samme byene. Størst var forskjellen i Oslo, der 23 prosent av anmeldte lovbrudd var begått, men som huset bare 12 prosent av befolkningen. Nå er det selvsagt ikke slik at alle lovbrudd begått i Oslo blir begått av osloborgere. Tvert i mot viser materialet at Oslo hadde stor tilstrømming av gjerningspersoner fra andre fylker. Det er imidlertid av en viss betydning for kriminaliteten i ulike befolkningsgrupper hvordan disse gruppene fordeler seg med hensyn til bosetting i og utenfor Oslo.

Tabell 16.5. Befolkningen over kriminell lavalder (15 år), etter invandringskategori, verdensregion (landbakgrunn) og bosted (i og utenfor Oslo). Absolutte tall og prosent. 2002

Bosted	Innvandrere									
	Vestlige					Ikke-vestlige				
	I alt	Nordmenn	I alt	I alt	Norden	Vest-Europa unntatt Tyrkia	Nord-Amerika, Oceania	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia
	Absolutte tall									
Hele landet	3 641 924	3 375 979	265 945	91 354	50 046	32 427	8 881	174 591	42 436	132 155
Oslo	430 258	344 607	85 651	21 075	12 055	7 049	1 971	64 576	9 171	55 405
Utenfor Oslo	3 211 666	3 031 372	180 294	70 279	37 991	25 378	6 910	110 015	33 265	76 750
	Prosent									
Hele landet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Oslo	11,8	10,2	32,2	23,1	24,1	21,7	22,2	37,0	21,6	41,9
Utenfor Oslo	88,2	89,8	67,8	76,9	75,9	78,3	77,8	63,0	78,4	58,1
	Prosent									
Hele landet	100,0	92,7	7,3	2,5	1,4	0,9	0,2	4,8	1,2	3,6
Oslo	100,0	80,1	19,9	4,9	2,8	1,6	0,5	15,0	2,1	12,9
Utenfor Oslo	100,0	94,4	5,6	2,2	1,2	0,8	0,2	3,4	1,0	2,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Av tabell 16.5 ser vi at konsentrasjonen av ikke-vestlige innvandrere er langt større i Oslo enn i landet ellers. Oslo skiller seg også fra det øvrige land ved at innvandrerbefolkningen i større grad består av innvandrere fra den tredje verden, befolkningsgruppen med høyest frekvens av straffede. Mens innvandrere fra den tredje verden utgjorde 86 prosent av Oslos ikke-vestlige innvandrerbefolkning, var det samme tilfellet for 70 prosent av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen utenfor Oslo.

Tabell 16.6 viser at Oslo skiller seg klart fra landet for øvrig med høyere strafferater i alle befolkningsgrupper, men mer for ulike kategorier innvandrere enn for øvrige bosatte. Mens raten for ikke-vestlige innvandrere bosatt i Oslo og utenfor Oslo var henholdsvis 36 og 27 straffede per 1 000 innbyggere, var tilsvarende rater for de som ikke var innvandrere 15 og 13. Vi ser altså at osloeffekten tilsynelatende er sterkere blant ikke-vestlige innvandrere enn blant nordmenn. Tilsynelatende slår den også ulikt ut i ulike aldersgrupper. Især kommer dette til uttrykk for 15-17-årige innvandremenn fra

Tabell 16.6. Straffede bosatt i landet, etter innvandringskategori, verdensregion (landbakgrunn) og bosted (i og utenfor Oslo). Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002

Bosted	Innvandrere									
	Vestlige					Ikke-vestlige				
	I alt	Nordmenn	I alt	I alt	Norden	Vest-Europa unntatt Tyrkia	Nord-Amerika, Oceania	I alt	Øst-Europa	Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Tyrkia
Absolutte tall										
Hele landet	51 769	45 567	6 202	958	648	262	48	5 244	896	4 348
Oslo	7 829	5 242	2 587	275	197	64	14	2 312	219	2 093
Utenfor Oslo	43 940	40 325	3 615	683	451	198	34	2 932	677	2 255
Per 1 000 innbyggere										
Hele landet	14,2	13,5	23,3	10,5	12,9	8,1	5,4	30,0	21,1	32,9
Oslo	18,2	15,2	30,2	13,0	16,3	9,1	7,1	35,8	23,9	37,8
Utenfor Oslo	13,7	13,3	20,1	9,7	11,9	7,8	4,9	26,7	20,4	29,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

den tredje verden som hadde 103 straffede per 1 000 innbyggere i Oslo, mot 69 utenfor Oslo. Norske menn i samme aldersgruppe hadde, noe overraskende, praktisk talt samme rate i Oslo som utenfor, henholdsvis 38 og 39 straffede per 1 000 innbyggere.

Det ser altså ut til at den skjeve fordelingen i bosetting i noen grad er med å forklare at det for landet sett under ett var betydelig flere straffede i innvandrerbefolkningen enn i befolkningen ellers. I øvrige fylker ser graden av urbanitet ut til å bety mindre. Av tabell 16.7 ser vi at det ikke er noen klar samvariasjon mellom fylkets urbanitet og hyppigheten av straffede blant bosatte i fylket.

Tabell 16.7. Straffede nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter bosted (fylke). Per 1 000 innbyggere. 2002

Fylke rangert etter urbanitet ¹	Urbanitet ¹	Straffede per 1 000 innbyggere		
		Nordmenn	Ikke-vestlige innvandrere	
Oslo		99	15,2	35,8
Akershus		81	13,5	29,1
Rogaland		78	12,3	25,4
Østfold		70	15,0	26,5
Vestfold		70	16,3	27,2
Buskerud		69	13,6	27,7
Vest-Agder		68	17,8	33,7
Hele landet		66	13,5	30,0
Hordaland		66	11,3	21,1
Sør-Trøndelag		66	11,9	24,9
Telemark		64	14,7	31,3
Aust-Agder		60	15,3	23,4
Møre og Romsdal		53	11,8	21,2
Troms		52	14,9	28,1
Finnmark		52	16,9	15,8
Nordland		50	13,2	29,1
Hedmark		39	12,4	28,5
Nord-Trøndelag		37	11,7	25,7
Oppland		31	11,7	30,4
Sogn og Fjordane		30	11,6	22,9

¹ Prosentandel av befolkningen bosatt i tettsteder med minst 2 000 bosatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lavere mørketall blant innvandrere?

Overrepresentasjonen av innvandrere blant straffede generelt forklares bare delvis ved en ung mannlig innvandrerbefolkning hvorav en stor andel er bosatt i Oslo. Kjønn, alder og bosted er da også bare tre av en rekke faktorer som antas å ha betydning for omfanget av kriminalitet i en befolkning. F.eks. er lav utdanning og dårlige materielle levekår ansett for å være viktige og for så vidt målbare kjennetegn (Hustad 2000), som vi ikke har hatt anledning til å trekke inn.

Undersøkelser av siktede i 1995 viste at innvandrere oftere enn nordmenn fikk saken avgjort på påtalenivå, dvs. ved ulike typer henleggelse eller ved at de ble tilbudt å vedta et forelegg og dermed være ferdig med saken. Videre ble innvandrere frifunnet oftere enn nordmenn (Vassenden 1997). Det foreligger ikke sammenliknbare undersøkelser av nyere dato. En undersøkelse av pågrepne i 1998 viser imidlertid at ikke-vestlige innvandrere utgjorde 10 prosent av de pågrepne (Haslund 1999), mens tabell 16.12 viser at ikke-vestlige innvandrere utgjorde 6 prosent av de straffede samme år. Resultatene peker i samme retning og antyder at ikke-vestlige innvandrere har hatt en større tilbøyelighet enn andre til å "falle ut" underveis i straffesaksjeden, de har vært pågrepet uten at det har ført til straffedom. Dette kan skyldes at kontrollapparatet av ulike årsaker har vært mer skjerpet overfor innvandrere, eller også at kontrollen av innvandrere er enklere fordi mange innvandrere har et unorsk utseende. Resultatet kan uansett være større mørketall (straffbare forhold som ikke blir oppdaget og/eller anmeldt) blant øvrige bosatte enn blant ikke-vestlige innvandrere.

Type kriminalitet

Tabell 16.8, der kriminalitet er inndelt i ti hovedgrupper, gir et grovt bilde av hvordan straffede i de ulike befolkningsgruppene fordeler seg på type kriminalitet. Det er i første rekke de store

Tabell 16. 8. Straffede, etter innvandringskategori og lovbruddsgruppe. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere, 2002

Lovbruddsgruppe	I alt	Nordmenn	Vestlige innvandrere	Ikke-vestlige innvandrere	Uregistrerte utlendinger
Absolutte tall					
Alle typer lovbrudd	54 736	45 567	958	5 244	2 967
Økonomisk kriminalitet	1 407	1 220	26	107	54
Annen vinningskriminalitet	10 030	7 522	152	1 317	1 039
Voldskriminalitet	3 593	2 908	64	552	69
Seksualkriminalitet	412	350	7	50	5
Narkotikakriminalitet	9 029	7 793	133	655	448
Skadeverk	761	662	19	58	22
Miljøkriminalitet	605	558	6	10	31
Arbeidsmiljøkriminalitet	34	31	2	-	1
Trafikkriminalitet	20 445	17 512	416	1 748	769
Annen kriminalitet	8 420	7 011	133	747	529
Per 1 000 innbyggere					
Alle typer lovbrudd	15,03	13,50	10,49	30,04	.
Økonomisk kriminalitet	0,39	0,36	0,28	0,61	.
Annen vinningskriminalitet	2,75	2,23	1,66	7,54	.
Voldskriminalitet	0,99	0,86	0,70	3,16	.
Seksualkriminalitet	0,11	0,10	0,08	0,29	.
Narkotikakriminalitet	2,48	2,31	1,46	3,75	.
Skadeverk	0,21	0,20	0,21	0,33	.
Miljøkriminalitet	0,17	0,17	0,07	0,06	.
Arbeidsmiljøkriminalitet	0,01	0,01	0,02	-	.
Trafikkriminalitet	5,61	5,19	4,55	10,01	.
Annen kriminalitet	2,31	2,08	1,46	4,28	.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

lovbruddsgruppene trafikkriminalitet, vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet som får opp strafferatene i alle befolkningsgrupper. Ikke-vestlige innvandrere hadde lavere strafferater enn nordmenn når det gjaldt de to sjeldnest forekommende lovbruddsgruppene miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet, og høyere rater for øvrige grupper. Størst forskjell finner vi for vinningskriminalitet, voldskriminalitet og seksualkriminalitet der ratene var tre til fire ganger så høye som for nordmenn. Det er her på sin plass å minne om at det for den sistnevnte gruppens vedkommende dreier seg om små tall, slik at endringer fra år til år kan gi store utslag i ratene.

Ikke-vestlige innvandrere ble gjennomgående straffet for noe grovere kriminalitet enn nordmenn. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at de noe oftere ble straffet for forbrytelser. Mens 44 prosent av straffede innvandrere i 2002 var straffet for forbrytelser, gjaldt det samme 42 prosent av straffede nordmenn. Også i de fire foregående årene har differensen gått i samme retning, og ligget på fra to til fem prosentpoeng. For visse typer grove volds- og seksualforbrytelser samt ran og grovt ran var hver fjerde-femte straffede i 2002 innvandrere.

Tilnærmet samme reaksjonsmønster mot innvandrere og nordmenn

Mens 31 prosent av nordmenn som ble straffet i 2002, hadde fått en form for dom, gjaldt det samme 29 prosent av straffede innvandrere (tabell 16.9). Til gjengjeld fikk innvandrere oftere saken avgjort med forelegg. Dette harmonerer ikke med at innvandrere er overrepresentert i forbindelse med lovbrudd som ofte medfører dom. Dermed er det ikke grunnlag for å antyde at innvandrere har fått lempelige behandling. Vi har tidligere vært inne på undersøkelser som har vist at innvandrere noe oftere enn nordmenn får saken avgjort uten dom. En mulig forklaring kan være at innvandrere oftere pågripes og siktes uten at bevismaterialet er tilstrekkelig til å holde for en domstol. Dels kan forklaringen ligge i at nordmenn oftere enn innvandrere er straffet tidligere, noe som kan utgjøre en straffeskjerpelse. Opplysning om tidligere straffeforhold foreligger for halvdelen av de straffede; for alle straffede for forbrytelser og for fengselsdømte for forseelser.

Tabell 16.9. Straffede, etter type reaksjon og innvandringskategori. Absolutte tall og prosent. 2002

Innvandringskategori	I alt	Betinget	Samfunns-	Fore-	Bot	Betinget	Betinget	Ubetings-	Ubetings-	Sikring
		påtale-	tjeneste/				fengsel		og	
	latelse	unn-	samfunns-	legg	ved	fengsel	og bot	fengsel	betinget	
		straff	straff		dom				fengsel	
Absolutte tall										
Alle straffede	54 736	141	695	37 475	1 758	2 098	4 596	6 272	1 687	14
Nordmenn	45 567	129	626	30 574	1 501	1 776	4 079	5 416	1 454	12
Vestlige innvandrere	958	1	8	682	40	30	73	106	18	0
Ikke-vestlige innvandrere	5 244	8	59	3 665	158	258	387	515	192	2
Uregistrerte utlendinger	2 967	3	2	2 554	59	34	57	235	23	0
Prosent										
Alle straffede	100,0	0,3	1,3	68,5	3,2	3,8	8,4	11,5	3,1	0,0
Nordmenn	100,0	0,3	1,4	67,1	3,3	3,9	9,0	11,9	3,2	0,0
Vestlige innvandrere	100,0	0,1	0,8	71,2	4,2	3,1	7,6	11,1	1,9	0,0
Ikke-vestlige innvandrere	100,0	0,2	1,1	69,9	3,0	4,9	7,4	9,8	3,7	0,0
Uregistrerte utlendinger	100,0	0,1	0,1	86,1	2,0	1,1	1,9	7,9	0,8	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tall for straffede i 2002 viser at andelen tidligere straffet var 64 prosent for nordmenn og 46 prosent for ikke-vestlige innvandrere, se også kapittel 16.6. Den store forskjellen må sees i lys av at kun er tidligere straffeforhold i Norge som er registrert. Storparten av innvandrerbefolkningen har kortere oppholdstid i landet enn jevnaldrende nordmenn og dermed mindre risiko for å ha pådratt seg straff her i landet.

Store variasjoner mellom nasjonene

Vi har sett at frekvensen av straffede er lavere blant innvandrere fra vestlige land enn blant nordmenn, mens den blant innvandrere fra ikke-vestlige land er betydelig høyere. Især er ratene høye for innvandrere fra den tredje verden. Dette er et meget grovt bilde, som tilslører ulikheter enkeltnasjoner imellom. Å oppgi rater for hver enkelt nasjon er imidlertid lite meningsfullt eller direkte villedende. Mange nasjoner har et så lavt antall innvandrere i Norge at et ensifret antall straffede kan komme til å gi en meget høy rate. For å unngå fokus på tilfeller som ikke fortjener oppmerksomhet, er i tabell 16.10 spesifisert de nasjonene som hadde 50 eller flere straffede i Norge i 2002. Dette gjaldt 26 nasjoner. Blant disse skiller Serbia-Montenegro og Makedonia seg ut blant land i Øst-Europa, begge med om lag 40 straffede per 1 000 innbyggere, mens Russland med 10 og Polen med 15 straffede per 1000 kommer lavest. Blant land i den tredje verden hadde følgende land minst 40 straffede per 1 000:

Tabell 16.10. Straffede, etter lovbruddsgruppe, innvandringskategori og landbakgrunn. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002

Landbakgrunn ¹	Straffede i alt per 1 000 innbyggere	Lovbruddsgruppe					
		I alt	Annen vinnings-kriminalitet	Volds-kriminalitet	Narkotika-kriminalitet	Trafikk-kriminalitet	Annen kriminalitet
Alle straffede	.	54 736	10 030	3 593	9 029	20 445	11 639
Nordmenn	13,5	45 567	7 522	2 908	7 793	17 512	9 832
Innvandrere i alt	23,3	6 202	1 469	616	788	2 164	1 165
Innvandrere fra vestlige land	10,5	958	152	64	133	416	193
Norden	12,9	648	103	44	92	276	133
Sverige	13,3	285	47	24	45	118	51
Danmark	12,0	229	27	13	33	106	50
Finland	13,3	84	17	4	7	34	22
Andre	15,2	50	12	3	7	18	10
Vest-Europa unntatt Tyrkia	8,1	262	41	18	36	116	51
Storbritannia	8,2	85	10	6	18	28	23
Tyskland	8,1	79	19	4	8	37	11
Andre	7,9	98	12	8	10	51	17
Nord-Amerika, Oceania	5,4	48	8	2	5	24	9
Innvandrere fra ikke-vestlige land	30,0	5 244	1 317	552	655	1 748	972
Øst-Europa	21,1	896	244	70	82	375	125
Serbia-Montenegro	41,2	269	66	25	19	123	36
Bosnia-Hercegovina	19,7	237	52	23	22	105	35
Polen	15,1	99	31	6	13	32	17
Makedonia	39,6	77	24	6	8	31	8
Kroatia	24,2	60	10	4	9	28	9
Russland	10,2	50	23	1	2	18	6
Andre	13,0	104	38	5	9	38	14
Tredje verden	32,9	4 348	1 073	482	573	1 373	847
Pakistan	36,7	648	177	62	69	229	111
Irak	51,5	581	107	81	15	236	142
Somalia	51,5	438	89	39	144	82	84
Iran	43,8	436	106	46	58	149	77
Vietnam	32,0	389	163	32	32	104	58
Tyrkia	33,8	293	52	46	34	109	52
Marokko	49,7	225	76	15	35	52	47
Chile	39,4	218	56	21	38	63	40
Sri Lanka	19,2	146	28	17	9	59	33
India	16,9	86	10	9	8	42	17
Eritrea	40,2	68	14	10	15	13	16
Thailand	15,0	67	20	10	10	11	16
Gambia	70,4	61	14	5	23	11	8
Filippinene	9,3	55	14	6	8	7	20
Libanon	41,6	50	10	5	3	21	11
Andre	21,8	587	137	78	72	185	115
Uregistrerte utlendinger	.	2 967	1 039	69	448	769	642
Vestlige land	.	1 324	281	26	351	537	129
Ikke-vestlige land	.	854	375	41	93	97	248
Uoppgitt	.	789	383	2	4	135	265

¹ For innvandrere er landbakgrunn spesifisert hvis antall straffede var 50 eller flere.

² Omfatter 34 straffet for arbeidsmiljøkriminalitet, hvorav 31 nordmenn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Irak, Somalia, Iran, Marokko, Eritrea, Gambia og Libanon. På den annen side bør nevnes nasjoner som Filippinene og Kina med betydelige antall innvandrere i Norge, men med rater lavere enn nordmenns 13,5.

16.4 Uregistrerte utlendinger

Ofte blir mistenkte eller siktede for kriminalitet omtalt som personer med utenlandsk bakgrunn, utenlandsk opprinnelse eller utenlandsk utseende uten at det framgår om det dreier seg om innvandrere eller utenlandske statsborgere som ikke er registrert bosatt i Norge. Muligens bidrar slike utsagn til å skape inntrykk av høyere kriminalitet i innvandrerbefolkningen enn det som er berettiget. Det er verd å merke seg at av alle straffede i 2002 med utenlandsk bakgrunn, var nesten en tredel uregistrerte utlendinger. Totalt dreide det seg om nær 3 000 personer, se tabell 16.11.

Tabell 16.11. Straffede uregistrerte utlendinger, etter lovbruddsgruppe og landbakgrunn. 2002

Landbakgrunn	I alt	Øko-	Annen	Volds-	Seksual-	Narko-	Skade-	Miljø-	Trafikk-	Annen
		nomisk	vinnings-	krim-	krimi-	tika-		krimi-	krimi-	krimi-
		nalitet	nalitet	nalitet	nalitet	nalitet	verk	nalitet	nalitet	nalitet
Ialt	2 967	54	1 039	69	5	448	22	32	769	529
Vestlige land	1 324	17	281	26	2	351	9	21	537	80
Ikke-vestlige land	854	35	375	41	3	93	12	6	97	192
Uoppgitt	789	2	383	2	-	4	1	5	135	257

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For straffede uregistrerte utlendinger er det ofte opplyst at personen var utenlandsk uten at statsborgerskap er oppgitt. Dette gjaldt mer enn hver fjerde uregistrerte utlending som ble straffet her i landet i 2002. Av de med oppgitt statsborgerskap var 39 prosent fra ikke-vestlige land, vesentlig fra Øst-Europa. Antakelig er det lettere å fastslå statsborgerskap til personer fra vestlige land enn fra ikke-vestlige, og vi kan muligens gå ut fra at andelen utlendinger fra ikke-vestlige land ville vært høyere dersom statsborgerskap hadde vært oppgitt for alle. Uregistrerte utlendinger fra vestlige land ble oftest straffet for trafikkriminalitet (41 prosent), noe som antyder at det kan dreie seg om turister. Utlendinger fra ikke-vestlige land ble oftest straffet for vinningskriminalitet (44 prosent).

16.5 Utviklingen i årene 1998-2002

Det høyeste antall straffede per år, nær 67 000, finner vi i 2001 da økningen var hele 20 prosent fra året før. Deretter fulgte en tilsvarende stor nedgang som gjorde at antall straffede i 2002 var bare ubetydelig høyere enn to år tidligere. Vi var innledningsvis inne på at de store svingningene omkring år 2000 dels kan ha sammenheng med uregelmessigheter i registreringen. Dette vanskeliggjør selvsagt sammenlikning over tid. Det er imidlertid liten grunn til å anta at tallene for første og siste år i perioden var påvirket av uregelmessig registrering i den grad som tall for 2000 og 2001. Vi må derfor kunne fastslå at det ble straffet 8 prosent flere her i landet i 2002 enn i 1998. Landets befolkning over kriminell lavalder økte samtidig med vel 2 prosent. Økningen var høyst forskjellig i de ulike befolkningsgruppene. Innvandrerbefolkningen sett under ett ble 27 prosent flere i løpet av de fire årene. Størst økning, 42 prosent, hadde den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, mens den vestlige innvandrerbefolkningen økte med vel 5 prosent og den norske befolkningen med beskjedne 0,7 prosent.

Størst økning for ikke-vestlige innvandrere, både absolutt og relativt sett

Befolkningsøkningen tatt i betraktning er det ikke annet å vente enn at også tallet på straffede øker. Antall straffede økte likevel betydelig mer enn befolkningsøkningen skulle tilsi. Tabell 16.12 viser at økningen var klart størst for ikke-vestlige innvandrere, både i absolutte tall og sett i forhold til befolkningen. Mens befolkningen økte med 42 prosent, økte antall straffede med 65 prosent, noe som

resulterte i at raten gikk opp fra 26 til 30 straffede per 1 000 innbyggere fra 1998 til 2002. Til sammenlikning økte nordmenns og vestlige innvandreres rater med bare noen desimaler og utgjorde i 2002 henholdsvis 14 og 11 straffede per 1 000. Økningen var først og fremst knyttet til menn i aldersgruppene under 25 år.

Også av uregistrerte utlendinger finner vi betydelig flere straffede i 2002 enn i 1998.

Tabell 16.12. Straffede, etter innvandringskategori. Absolutte tall, prosent og per 1 000 innbyggere. 1998-2002

Innvandringskategori	1998	1999	2000	2001	2002
Absolutte tall					
Alle straffede	50 777	52 186	54 405	65 635	54 736
Nordmenn	44 633	45 225	46 458	55 006	45 567
Vestlige innvandrere	871	950	957	1 199	958
Ikke-vestlige innvandrere	3 180	3 595	4 174	5 420	5 244
Uregistrerte utlendinger	2093	2416	2816	4010	2967
Prosent av alle straffede					
Alle straffede	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nordmenn	87,9	86,7	85,4	83,8	83,2
Vestlige innvandrere	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8
Ikke-vestlige innvandrere	6,3	6,9	7,7	8,3	9,6
Uregistrerte utlendinger	4,1	4,6	5,2	6,1	5,4
Per 1 000 innbyggere					
Alle straffede	14,3	14,6	15,1	18,1	15,0
Nordmenn	13,3	13,5	13,8	16,3	13,5
Vestlige innvandrere	10,0	10,7	10,8	13,4	10,5
Ikke-vestlige innvandrere	25,9	26,3	28,0	34,0	30,0
Uregistrerte utlendinger

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kriminaliteten er blitt grovere

For straffede i alle befolkningsgrupper skjedde det en viss forgrovning av kriminaliteten i løpet av perioden, i den forstand at flere ble straffet for forbrytelser og færre for forseelser (tabell 16.13). Tydeligst kom dette til uttrykk for vestlige innvandrere, der andelen straffede for forbrytelser var 30 prosent i 1998 og 36 prosent fire år seinere. For nordmenn økte andelen fra 37 til 42 prosent. For ikke-vestlige innvandrere var andelen straffede for forbrytelser gjennomgående høyere enn for noen av de andre befolkningsgruppene, men økningen var mindre; fra 41 prosent i 1998 til 44 prosent i 2002.

Tabell 16.14 viser at ikke-vestlige innvandrere hovedsakelig økte sin andel innenfor volds- og seksualkriminalitet. Mens de i 1998 utgjorde henholdsvis 9 og 5 prosent av de straffede for lovbrudd innen disse hovedkategoriene, var andelene i 2002 henholdsvis 15 og 12 prosent. Også for øvrige lovbruddsgrupper økte innvandrere sin andel av de straffede, men betydelig mindre enn for volds- og seksualkriminalitet. Det var likevel økningen innen for de store gruppene trafikkriminalitet, vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet som først og fremst bidro til at ikke-vestlige innvandrere totalt sett økte sin andel av de straffede fra 6 til nær 10 prosent i løpet av perioden. For øvrige straffede sett under ett finner vi en vesentlig økning kun for narkotikakriminalitet, men langt nær så stor som for ikke-vestlige innvandrere.

Tabell 16.13. Straffede, etter innvandringskategori. Av disse straffet for forbrytelser. Absolutte tall og prosent. 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Absolutte tall					
Alle straffede	50 777	52 186	54 405	65 635	54 736
Nordmenn	44 633	45 225	46 458	55 006	45 567
Vestlige innvandrere	871	950	957	1 199	958
Ikke vestlige innvandrere	3 180	3 595	4 174	5 420	5 244
Uregistrerte utlendinger	2 093	2 416	2 816	4 010	2 967
Av disse straffet for forbrytelser	18 638	19 582	18 754	28 776	22 957
Nordmenn	16 473	16 967	16 213	24 440	19 294
Vestlige innvandrere	268	277	253	452	348
Ikke vestlige innvandrere	1 297	1 475	1 530	2 517	2 333
Uregistrerte utlendinger	600	863	758	1 367	982
Prosent					
Av disse straffet for forbrytelser	36,7	37,5	34,5	43,8	41,9
Nordmenn	36,9	37,5	34,9	44,4	42,3
Vestlige innvandrere	30,8	29,2	26,4	37,7	36,3
Ikke vestlige innvandrere	40,8	41,0	36,7	46,4	44,5
Uregistrerte utlendinger	28,7	35,7	26,9	34,1	33,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 16.14. Straffede, etter lovbruddsgruppe, derav ikke-vestlige innvandrere. Absolutte tall og prosent. 1998, 2000 og 2002

	Alle straffede			Ikke-vestlige innvandrere			Ikke-vestlige innvandrere. Prosent		
	1998	2000	2002	1998	2000	2002	1998	2000	2002
Alle typer lovbrudd	50 777	54 405	54 736	3 180	4 174	5 244	6,3	7,7	9,6
Økonomisk kriminalitet	1 473	1 573	1 407	81	97	107	5,5	6,2	7,6
Annen vinningskriminalitet	10 341	11 021	10 030	1 053	1 261	1 317	10,2	11,4	13,1
Voldskriminalitet	3 016	2 811	3 593	261	331	552	8,7	11,8	15,4
Seksualkriminalitet	428	353	412	23	30	50	5,4	8,5	12,1
Narkotikakriminalitet	5 847	6 887	9 029	280	428	655	4,8	6,2	7,3
Skadeverk	655	651	761	42	45	58	6,4	6,9	7,6
Miljøkriminalitet	766	880	605	5	9	10	0,7	1,0	1,7
Arbeidsmiljøkriminalitet	47	47	34	-	2	-	0,0	4,3	0,0
Trafikkriminalitet	20 467	21 051	20 445	1 120	1 436	1 748	5,5	6,8	8,5
Annen kriminalitet	7 737	9 131	8 420	315	535	747	4,1	5,9	8,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Stor økning for unge innvandrer menn

Siden norske menn og ikke-vestlige innvandrer menn utgjorde hele 79 prosent av de straffede i 2002, er det særlig interessant å sammenlikne disse to gruppene over femårsperioden, samtidig som det korrigeres for befolkningsendringene. Tabell 16.15 viser at strafferatene utviklet seg ganske forskjellig for menn i de to befolkningsgruppene. Mens raten for norske menn var praktisk talt den samme i 2002 som i 1998, 23 straffede per 1 000 innbyggere, økte raten for ikke-vestlige innvandrer menn fra 44 til 53 straffede per 1 000, det vil si med 20 prosent.

Størst økning hadde 15-17-årige innvandrer menn, fra 49 til 77 straffede per 1 000. Det vil si en økning på 57 prosent, mens raten for norske menn i denne aldersgruppen var ubetydelig lavere det siste året i perioden enn i det første. For norske menn finner vi størst økning i aldersgruppene fra 18 til 34 år, men denne var likevel langt lavere enn for innvandrere i samme aldersgrupper. Forskjellene er altså ganske klare, men det er på sin plass å minne om at tall for enkeltår i noen grad kan være preget av tilfeldigheter, og at forskjellen mellom år i enda større grad kan være det.

Tabell 16.15. Straffede menn, norske og ikke-vestlige innvandrere, etter alder. Per 1 000 innbyggere. 1998-2002

Alder	1998	1999	2000	2001	2002
	Norske menn				
Alle aldere	23,1	23,4	23,8	28,0	23,2
15-17 år	39,6	41,8	42,4	51,7	39,1
18-20 "	72,5	74,4	79,9	99,6	81,7
21-24 "	53,4	53,8	56,0	67,6	59,3
25-29 "	38,1	39,6	40,8	47,3	40,8
30-39 "	26,3	27,0	26,9	31,6	26,4
40-49 "	16,8	16,9	17,2	20,7	17,2
50-59 "	10,2	10,2	10,2	11,2	8,9
60- "	4,3	4,4	4,5	4,7	3,9
	Ikke-vestlige innvandrer menn				
Alle aldere	43,7	45,2	47,3	58,6	53,2
15-17 år	48,5	62,1	60,3	88,3	77,3
18-20 "	89,3	88,7	96,1	122,2	117,0
21-24 "	68,8	78,3	79,9	103,5	94,0
25-29 "	63,9	59,0	55,7	70,6	66,1
30-39 "	44,8	46,0	49,8	57,4	50,7
40-49 "	27,4	26,4	29,6	37,2	32,6
50-59 "	15,5	16,6	15,7	17,6	19,0
60- "	8,6	7,2	7,7	7,3	6,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Utviklingen i Oslo har i stor grad preget utviklingen i landet som helhet. Av tabell 16.16 ser vi at ratene for innvandrer menn bosatt i Oslo økte fra 46 til 61 straffede per 1 000 innbyggere i perioden 1998-2002. For innvandrer menn bosatt utenfor Oslo var økningen langt mer beskjeden, fra 42 til 49. Ratene for norske menn endret seg lite i løpet av perioden. Dog finner vi en viss økning i Oslo, fra 24 til 26 straffede per 1 000, mens norske menn bosatt utenfor Oslo hadde nøyaktig samme rate i 2002 som i 1998, i underkant av 23 straffede per 1 000.

Tabell 16.16. Straffede menn, norske og ikke-vestlige innvandrere, etter bosted (i Oslo og utenfor Oslo). Per 1 000 innbyggere. 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
	Bosatt i Oslo				
Norske menn	24,2	25,8	24,9	30,1	26,2
Ikke-vestlige innvandrer menn	45,8	50,2	50,5	64,1	60,6
	Bosatt utenfor Oslo				
Norske menn	22,9	23,1	23,7	27,8	22,9
Ikke-vestlige innvandrer menn	42,2	41,9	45,2	55	48,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Stigende rater for innvandrere født i Norge

Ikke-vestlige innvandrere er ovenfor omtalt under ett, uavhengig av om de var født i utlandet (med to utenlands fødte foreldre) eller født i Norge (med to utenlands fødte foreldre). En relativt liten andel av straffede ikke-vestlige innvandrere er født i Norge, og skulle disse skilles ut som egen gruppe ville det i mange sammenhenger komme til å dreie seg om meget små tall. Andelen av straffede ikke-vestlige innvandrere født i Norge har imidlertid økt jevnt, fra 5 prosent i 1998 til 9 prosent i 2002. Økningen er en naturlig følge av at de fødte i Norge utgjør en økende andel av befolkningen, særlig i de mest kriminelt belastede aldersgruppene (se Lie 2004b). Andelen født i Norge har økt betydelig raskere blant straffede enn i befolkningen. Resultatet er som vi ser av tabell 16.17, at strafferaten for ikke-vestlige innvandrere født i Norge har økt, og at den har økt betydelig mer enn raten for ikke-vestlige

innvandrere født i utlandet. Mens raten i 1998 var tilnærmet den samme for innvandrere født i utlandet og innvandrere født i Norge, henholdsvis 26 og 29 straffede per 1 000 innbyggere, var den fire år seinere 29 straffede per 1 000 for fødte i utlandet og hele 50 per 1 000 for fødte i Norge.

Tabell 16.17. Straffede ikke-vestlige innvandrere, født i utlandet og født i Norge. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Absolutte tall					
I alt	3 180	3 595	4 174	5 420	5 244
Født i utlandet	3 012	3 345	3 902	4 991	4 773
Født i Norge	168	250	272	429	471
Per 1 000 innbyggere					
I alt	25,9	26,3	28,0	34,0	30,0
Født i utlandet	25,8	25,7	27,5	33,1	28,9
Født i Norge	29,4	38,5	37,0	51,4	49,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 16.18. Straffede ikke-vestlige innvandrere, født i utlandet og født i Norge, etter kjønn og alder. Absolutte tall og per 1 000 innbyggere. 2002

	Begge kjønn			Menn			Kvinner		
	I alt	Født i utlandet	Født i Norge	I alt	Født i utlandet	Født i Norge	I alt	Født i utlandet	Født i Norge
Absolutte tall									
Alle aldre	5 244	4 773	471	4 598	4 174	424	646	599	47
15-17 år	492	371	121	443	330	113	49	41	8
18-20 "	775	615	160	690	550	140	85	65	20
21-24 "	791	654	137	716	590	126	75	64	11
25-29 "	800	763	37	719	685	34	81	78	3
30- "	2 386	2 370	16	2030	2 019	11	356	351	5
Per 1 000 innbyggere									
Alle aldre	30,0	28,9	49,7	53,2	51,2	87,1	7,3	7,2	10,2
15-17 år	45,3	46,5	41,7	77,3	77,4	77,0	9,5	11,1	5,6
18-20 "	67,0	66,1	70,6	117,0	116,1	120,7	15,0	14,2	18,1
21-24 "	47,0	45,2	57,9	94,0	92,3	102,9	8,1	7,9	9,6
25-29 "	33,0	33,3	28,3	66,1	67,2	50,1	6,1	6,1	4,8
30- "	21,5	21,5	25,0	36,1	36,1	32,9	6,5	6,4	16,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Forskjellen i strafferater mellom førstegenerasjons innvandrere og deres barn er sterkt preget av forskjeller i aldersfordelingen, og utviklingen over tid er preget av det samme. Det var ved årsskiftet 2002-2003 om lag 9 500 ikke-vestlige innvandrere over kriminell lavalder som var født i Norge. Dette var naturlig nok en ung befolkning, vel 21 år i snitt, noe som avspeiler seg ved at nær 90 prosent av de straffede var under 25 år (tabell 16.18). For ikke-vestlige innvandrere født i utlandet var gjennomsnittsalderen betydelig høyere, 37 år, og bare tredelen av de straffede var under 25 år. Resultatet er som vi ser en svært ulik rate for de to befolkningsgruppene totalt sett, men uten systematiske forskjeller for de enkelte aldersgruppene. Det var bare for aldersgruppen 21-24 år innvandrere født i Norge hadde en vesentlig høyere rate enn innvandrere født i utlandet, henholdsvis 58 og 45 straffede per 1 000 innbyggere i 2002. Veksten i raten fra 1998 for de fødte i Norge skyldes derfor at mange flere er kommet inn i de aldersgruppene hvor andelen straffede er høyest.

16.6 Tilbakefall

Vi har i det foregående omtalt straffede uten hensyn til om de har vært straffet en eller flere ganger i de fem årene. Vi vet at det forekommer mye tilbakefall, ved at de samme personene blir siktet for nye straffbare forhold og pådrar seg nye straffereaksjoner. Ikke så rent få rekker å bli straffet flere ganger i løpet av samme år. Følgelig finner vi innenfor en femårsperiode et betydelig antall gjengangere blant de straffede, og et relevant spørsmål er om tendensen til å pådra seg gjentatte reaksjoner er større i den ene eller andre befolkningsgruppen. Som nevnt ovenfor vet vi mindre om tidligere straffeforhold for innvandrere enn for nordmenn og har derfor ikke grunnlag for å sammenlikne de to befolkningsgruppene når det gjelder denne variabelen. Materialet for straffede i årene 1998-2002 kan imidlertid gi en indikasjon på tilbakefallshyppigheten i de to befolkningsgruppene. En del av de straffede innvandrerne hadde kommet til landet i løpet av perioden, og det blir ikke riktig å sammenlikne disse med nordmenn som stort sett hadde oppholdt seg i landet i hele perioden. Holder vi utenfor straffede som ikke hadde vært bosatt i landet eller vært over kriminell lavalder i hele perioden, blir det tilbake 171 000 nordmenn og 14 000 ikke-vestlige innvandrere som det er rimelig å sammenlikne. Av straffede innvandrere med full oppholdstid finner vi at 31 prosent var straffet mer enn en gang i løpet av perioden, mens tilsvarende andel for nordmenn var tre prosentpoeng lavere.

Tabell 16.19. Straffede i perioden 1998-2002, nordmenn og ikke-vestlige innvandrere, etter tallet på straffereaksjoner. Prosent

	Antall reaksjoner						
	I alt	1	2	3	4	5-9	10 og flere
Nordmenn	100,0	71,8	15,7	6,0	3,0	3,3	0,2
Ikke-vestlige innvandrere	100,0	68,5	18,1	7,4	2,8	3,1	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Hyppigheten av tilbakefall var ganske lik

Av tabell 16.19 ser vi også at andelen straffede med to, tre eller flere reaksjoner var ikke så veldig forskjellig for de to befolkningsgruppene. Etter materialet for årene 1998-2002 å dømme kan det dermed se ut til at tilbøyeligheten til å pådra seg nye straffereaksjoner var noe større for ikke-vestlige innvandrere enn for nordmenn. Men forskjellen var liten, og gir ikke grunnlag for å anta at det i den ene eller andre av de to befolkningsgruppene er et mindre antall personer som står for en stor del av kriminaliteten.

16.7 Sammendrag

Kriminalstatistikken viser at 94 prosent av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen over kriminell lavalder ikke pådro seg noen form for straff i 2002. For den delen av befolkningen som ikke var innvandrere var andelen 95 prosent. Ser vi bort fra forenklede forelegg, en reaksjonsform som brukes kun i forbindelse med mindre alvorlige trafikk- og tollforseelser, blir forskjellen noe større; 97 prosent ustraffede i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen mot 99 prosent i den norske befolkningen.

Til sammen 54 700 personer pådro seg straff her i landet i 2002, når forenklede forelegg holdes utenfor. 45 600 av de straffede var bosatte i landet uten å tilhøre innvandrerbefolkningen, mens 6 200 var innvandrere, hvorav 5 240 (85 prosent) var fra ikke-vestlige land. De øvrige nær 3 000 straffede var utenlandske statsborgere som ikke var registrert bosatt i Norge.

Strafferatene var høyere for ikke-vestlige innvandrere enn for bosatte som ikke var innvandrere, henholdsvis 30 og 13,5 straffede per 1 000 innbyggere. For vestlige innvandrere var strafferaten 11. Høyest rater hadde innvandrere fra den tredje verden, samlet sett 33 straffede per 1 000 innbyggere. Det var imidlertid store variasjoner mellom landene, fra under 10 til over 70 straffede per 1000.

Både i innvandrerbefolkningen og i den øvrige befolkningen utgjør yngre menn hovedtyngden av de straffede. To av tre straffede var menn under 40 år. Dette kan delvis forklare overrepresentasjonen av straffede i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, siden denne har en større andel yngre menn enn den norske befolkningen. I begge befolkninger var det 18-20-årige menn som hadde høyest rater; 117 straffede per 1 000 i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen og 82 straffede per 1 000 i den norske befolkningen.

Det er det i første rekke de store lovbruddsgruppene trafikk-, vinnings- og narkotikakriminalitet som får opp strafferatene i alle befolkningsgrupper. Ikke-vestlige innvandrere hadde høyere rater enn nordmenn innenfor alle lovbruddsgrupper unntatt miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet. Størst forskjell var det innenfor vinningskriminalitet, voldskriminalitet og seksualkriminalitet. Når det gjelder den siste gruppen er tallene lave, slik at små endringer kan gi store utslag i ratene.

Andelen straffede økte i løpet av perioden 1998-2002 mer i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen enn i den øvrige befolkningen. Mens raten for nordmenn var praktisk talt den samme første og siste år i perioden, 13-14 straffede per 1 000 innbyggere, økte raten for ikke-vestlige innvandrere fra 26 til 30. For vestlige innvandrere økte raten med et halvt prosentpoeng, til 11,5 straffede per 1 000 innbyggere.

Ikke-vestlige innvandrere født i Norge hadde høyere strafferater enn de som var født i utlandet, en naturlig følge av at innvandrere født i Norge er en ung befolkningsgruppe. Innenfor hver aldersgruppe var andelen straffede noenlunde lik for innvandrere født i utlandet, og deres etterkommere født i Norge.

Om lag 30 prosent av de straffede i perioden 1998-2002 pådro seg flere enn en straffereaksjon i løpet av perioden. Andelen med flere reaksjoner var noe høyere for innvandrere enn for nordmenn, henholdsvis 31 og 28 prosent.

17. Medlemmer av trossamfunn utenfor Den norske kirke

Av rådgiver Benedicte Lie, koordinator for innvanderrelatert statistikk ved Seksjon for leveårstatistikk

17.1 Innledning

Det norske samfunnet blir mer flerkulturelt og mer sammensatt, ikke minst på grunn av innvandring fra mange deler av verden. I Norge bor det mennesker fra verdens hjørner, med ulik kulturell bakgrunn og forskjellig livssyn og forskjellig religiøs overbevisning. En stadig større del av befolkningen står utenfor Den norske kirken, og stadig flere er medlemmer av andre tros- og livssynsamfunn. Fra 1980 til i dag har det nesten vært en tredobling av medlemmer i tros- og livssynsamfunn utenfor Den norske kirke.

I 2003 var 86 prosent av befolkningen medlemmer av statskirken og medlemstallet var på vel 3,9 millioner. Hvor mange av disse som er innvandrere vet vi ikke. Den norske kirke opplyser at det siden 1950 er det 233 700 medlemmer som har meldt seg ut av den. Omtrent en fjerdedel av de utmeldte har opplyst at de har meldt seg inn i et annet kristent trossamfunn (<http://www.kirken.no>).

På 20 år, fra 1983 til 2003, har antallet medlemmer i tros- og livssynsamfunn uten for Den norske kirke økt fra 156 500 til nesten 390 000. I 2003 var omtrent 8 prosent av befolkningen medlemmer i registrerte tros- og livssynsamfunn (som mottar statstilskudd) utenfor Den norske kirke, i 1980 gjaldt det kun 3 prosent av befolkningen.

Om statistikken

Statistikken over tros- og livssynsamfunn utenfor Den norske kirke bygger på oppgaver fra fylkesmennene over de samfunn som har fått statstilskudd. Til nå har det ikke vært registrering eller kontroll av fødselsnummer for medlemmene, og det har vært utstrakte muligheter til dobbeltregistrering. Som registrerte trossamfunn regnes trossamfunn som er registrert etter "Lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13. juni 1969". Etter lovtillaget av 12. juni 1981 kan også uregistrerte trossamfunn søke om statstilskudd fra stat og kommune. Registrerte og uregistrerte trossamfunn som ikke har søkt om statstilskudd, er ikke med i statistikken.

Tabell 17.1. Medlemmer i registrerte trossamfunn, uregistrerte trossamfunn, og livssynsamfunn. 1971-2003

År	Medlemmer i registrerte trossamfunn i alt	Medlemmer i uregistrerte trossamfunn i alt	Medlemmer i livssynsamfunn
1971	111 263		
1980	128 184
1983	138 134	6 390	11 977
1990	185 735	11 910	49 428
2000	254 854	31 757	67 950
2001	268 097	23 962	70 363
2002	277 366	27 126	69 807
2003	285 026	32 095	69 652

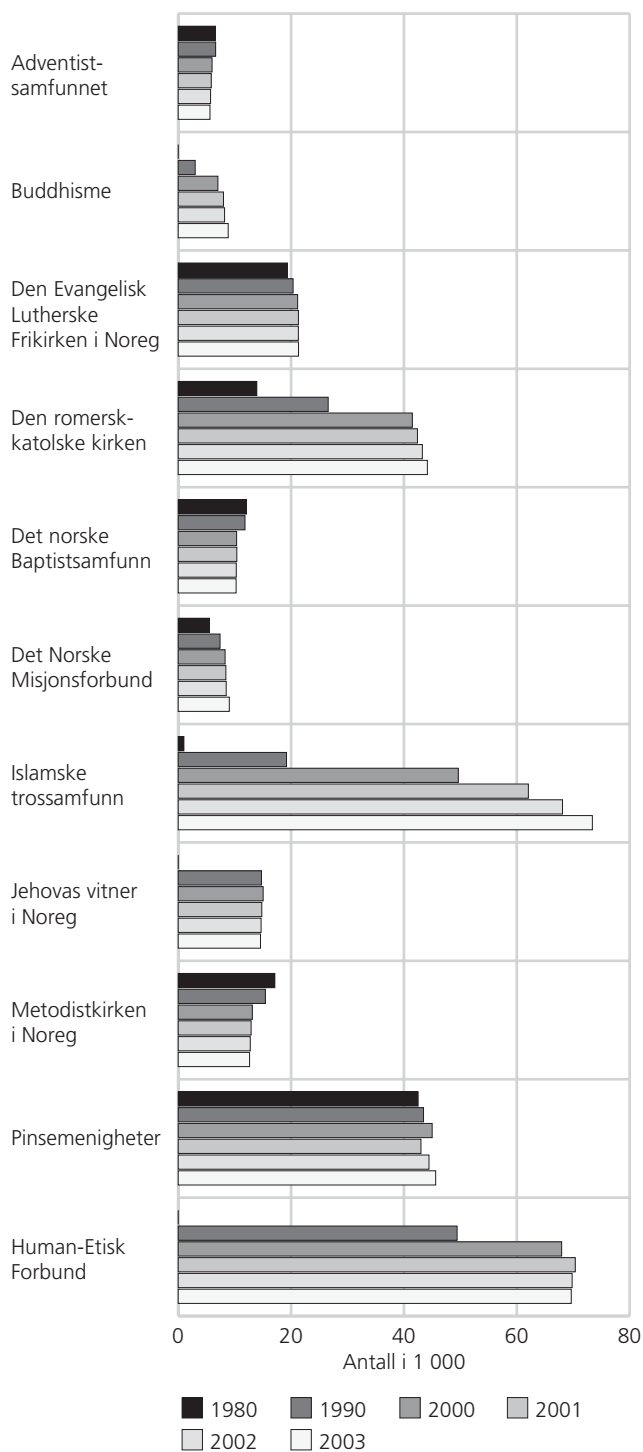
Kilde: Statistisk sentralbyrå

17.2 Forholdene ved inngangen til 2003

Medlemstallet i de registrerte trossamfunnene utenfor Den norske kirke var per 1. januar 2003 omtrent 285 000, mens rundt 32 000 var medlemmer i uregistrerte trossamfunn. Nesten 70 000 var medlemmer i livssynsamfunnet Human-Etisk Forbund (tabell 17.1). 6 prosent av befolkningen er verken medlemmer av Den norske kirke eller noe annet trossamfunn som får statstilskudd.

Mange trossamfunn har etablert seg i Norge siden 1970-tallet, og det totale antall medlemmer har økt hvert år. Bare det siste året var økningen på omtrent 12 500 medlemmer, litt over 3 prosent. De største tros- og livssynsamfunnene utenfor Den norske kirke er i dag Islamske trossamfunn i alt (76 000

Figur 17.1. De største tros- og livssynsamfunnene utenfor Den norske kirke. 1980-2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

medlemmer), Human-Etisk forbund (70 000), Pinsemenigheter (47 000) og Den Romersk-katolske kirke (44 000). Det er disse tros- og livssynsamfunnene som har hatt den definitivt største økningen i

medlemstallene. Figur 17.1 viser tallet på tilskuddsberettigede medlemmer i de største registrerte trossamfunnene og livssynsamfunn fra 1980 til 2003 (med over 5 000 medlemmer i 2003).

Både kristne og ikke-kristne menigheter øker

Medlemstallet i pinsemenighetene øker og er i dag det tredje største tros- og livssynsamfunnet i Norge. Fra 1. januar 2002 til 1. januar 2003 har de hatt en økning på 2,5 prosent mot litt over 4 prosent året før. Nærmere 46 000 er medlemmer i registrerte samfunn, mens 1 300 var medlemmer i uregistrerte samfunn. Medlemmene er fordelt på 248 pinsemenigheter.

Både Den romersk-katolske kirke og Den ortodokse kirke har hatt en jevn økning de siste årene. Den romersk-katolske kirke tar i 2003 imot statstilskudd for godt over 44 000 medlemmer, mens Den ortodokse kirke har nærmere 4 900 medlemmer som får statstøtte for.

I tillegg til de islamske har også andre ikke-kristne samfunn hatt en jevn økning de siste åra, for eksempel buddhistiske samfunn som nå tar imot statstilskudd for nærmere 9 000 medlemmer og hinduistiske samfunn for omtrent 3 100 medlemmer.

76 000 medlemmer i islamske trossamfunn

I Norge var det 89 islamske menigheter med til sammen nærmere 76 000 medlemmer per 1. januar 2003. Rundt 74 000 var medlemmer i registrerte trossamfunn, og cirka 2 000 var medlemmer i uregistrerte samfunn. Alle islamske retninger er tatt med i dette tallet. Fra 2000 har økningen i tallet på medlemmer i muslimske trossamfunn med offentlig støtte vært på 34 prosent, mens økningen det siste året var på 7 prosent. 76 prosent av medlemmene i islamske trossamfunn er medlemmer i menigheter som hører hjemme i Oslo og Akershus.

Størst økning utenfor Den norske kirke i Oslo og Akershus

I Oslo og Akershus er over 16 prosent av befolkningen medlemmer i tros- og livssynsamfunn utenfor Den norske kirken. 42 prosent av alle medlemmene i tros- og livssynsamfunn er registrerte i Oslo og Akershus. I Hedmark og Oppland, og alle fylkene nord for Hordaland, er andelen av befolkningen i tros- og livssynsamfunn med statstilskudd på under 5 prosent. En feilkilde i fylkestallene kan være at den regionale fordelingen baserer seg på trossamfunnets adresse og ikke på medlemsmassens adresse. Noen trossamfunn bare eller nesten alle sine menigheter registrerte i Oslo og Akershus, men med medlemmer som er bosatt i andre fylker.

17.3 Økning i innvandring og i antall medlemmer utenfor Den norske kirke

Økningen i medlemstallet i de ulike trossamfunnene henger sammen med befolkningsutviklingen i Norge, og innvandringen fra ulike land og regioner.

Den store økningen i medlemmer i de romersk-katolske trossamfunnene før 1980 og på 80- og 90-tallet har sammenheng med innvandring fra land hvor katolisisme er dominerende. Dette gjelder for eksempel Chile og Brasil. Også før den nye innvandringen startet omkring 1970, var det katolske menigheter i Norge. I 1971 var det nesten 10 000 medlemmer i katolske trossamfunn i Norge. Økningen i medlemmer i islamske trossamfunn har en klarere sammenheng med innvandring fra land hvor Islam er dominerende religion.

- men ikke noe én til én forhold mellom landbakgrunn og religion

Det har vært knyttet mye oppmerksomhet til veksten i antallet muslimer i Norge, og tallet har økt fra 1 000 i 1980 til 76 000 i 2003. Noen avisinnlegg har sett dette som en innledning til et muslimsk flertall i Norge. Vi tar med befolkningstall for en del av grupper fra land der Islam er hovedreligion for å peke på at det er en viss sammenheng med utviklingen i medlemstallene i trossamfunn. Det er imidlertid viktig å være klar over at det ikke er noe én til én forhold mellom religionstilhørighet og

hvilket land en kommer fra. Selv for eksempel hinduisme er offisiell religion i Nepal, finnes det kristne, buddhister, muslimer, hinduer og personer uten noen spesiell religiøs tilknytning i Nepal. Fra mange av disse landene vi har kategorisert som muslimske har mange kommet som flyktninger. Forfølgelse på bakgrunn av religion og livssyn, og opposisjon til et muslimsk styre kan være nettopp en av årsakene til flukten. Dessuten kan det være medlemmer i muslimske trossamfunn som kommer fra andre land enn de som er kategorisert som muslimske, og det finnes dessuten muslimer i Norge som ikke har innvandringsbakgrunn.

Økt innvandring fra muslimske land

Den store økningen av medlemmer i muslimske trossamfunn henger sammen med at det har vært stor innvandring fra land hvor Islam er hovedreligion, og at en økende andel av befolkningen herfra er medlemmer av muslimske trossamfunn etter hvert som flere og flere samfunn blir etablert. I 1980 var det nesten 12 000 innvandrere i Norge fra land der Islam er hovedreligion. Samtidig var det 1 000 medlemmer i muslimske trossamfunn. I 2003 var det nesten 115 000 innvandrere i Norge med bakgrunn fra land der Islam er hovedreligion, og tallet på medlemmer i muslimske trossamfunn var 76 000. I 1980 bodde litt over halvparten av innvandrerne fra disse landene i Oslo, i 2003 gjaldt det under halvparten. Det er imidlertid store forskjeller i forhold til hvilket land innvandrerne kommer fra når det gjelder bosetningsmønster i Norge. Det store flertall av innvandrere med bakgrunn i Pakistan og Marokko bor her (over 70 prosent), mens andelen fra Bosnia-Hercegovina i Oslo bare er 13 prosent.

Tabell 17.2 viser tallet på innvandrere i 1980, 1990, og 1998-2003 fra utvalgte land der Islam er hovedreligion. Klassifiseringen bygger på Opsal (1994). Opptellingen er basert på land der Islam utgjør mer enn 80 prosent, og mellom 50 og 80 prosent. For 1998-2003 har vi i tillegg til landene fra Opsals klassifisering tatt med innvandrere fra Bosnia-Hercegovina. I Bosnia-Hercegovina er omtrent 35 prosent av befolkningen muslimer, men de fleste i Norge som har bosnisk opprinnelse er muslimer.

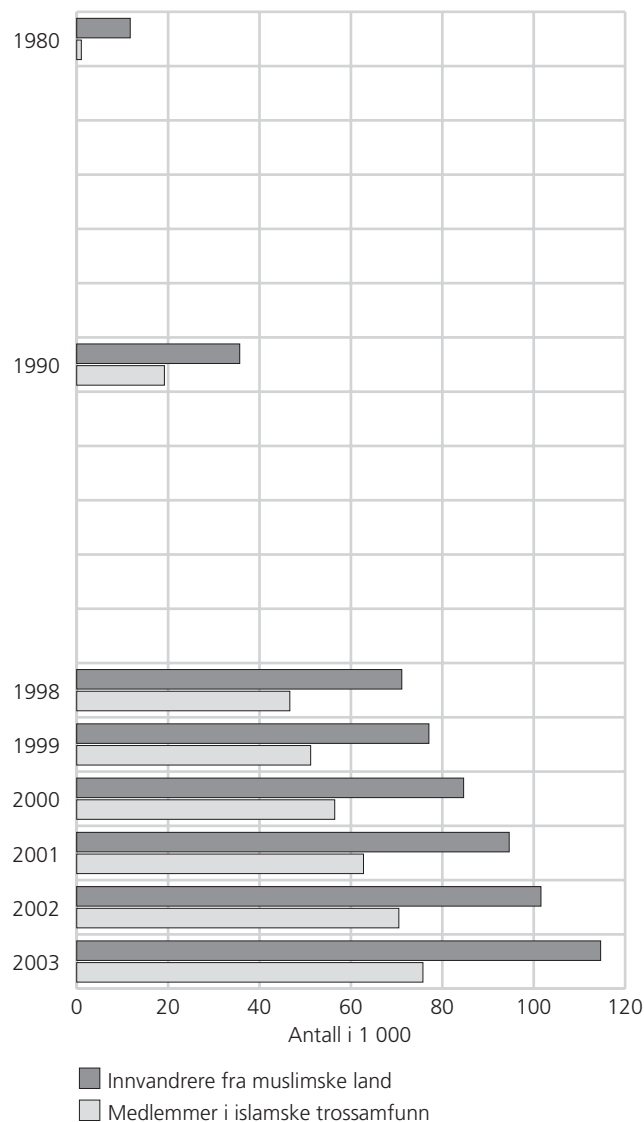
Tabell 17.2. Innvandrere fra land der Islam er hovedreligion. 1980, 1990, 1998-2003. Hele landet og Oslo

År	Hele landet	Oslo
1980	11 716	7 264
1990	35 670	19 037
1998 ¹	71 134	35 400
1999	77 065	37 471
2000	84 665	39 762
2001	94 639	42 483
2002	101 585	45 180
2003	114 644	49 287

¹ Fra 1998 er tall for innvandrere fra Bosnia-Hercegovina inkludert.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 17. 2 viser utviklingen i tallet på innvandrere fra muslimske land, og utviklingen i tallet på medlemmer i islamske trossamfunn. Som det fremgår av figuren er langt fra alle innvandrere fra disse landene medlemmer av islamske trossamfunn, noen av medlemmene i islamske trossamfunn kommer dessuten fra andre land der Islam ikke er hovedreligion.

Figur 17.2. Innvandrere fra land hvor Islam er hovedreligion og medlemmer i Islamske trossamfunn. 1980, 1990 og 1998-2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå?

Største grupper er innvandrere fra Pakistan, Irak og Bosnia, og flertallet her er muslimer

Tabell 17.3 viser tall for innvandrere fra land der Islam er hovedreligion fra 1980 og frem til 2003. Innvandrere fra Pakistan utgjør den største gruppen, etterfulgt av innvandrere fra Irak, Bosnia-Hercegovina, Somalia, Iran og Tyrkia. Tabellen viser at det har vært store endringer i tallet på innvandrere fra mange av disse landene. I 1980 var de eneste gruppene som var av en viss størrelse innvandrere fra Pakistan (nesten 7 000), fra Tyrkia (2 400) og fra Marokko (1 300). I 1990 hadde disse gruppene vokst og i tillegg hadde det kommet mange nye innvandrere fra Iran og en del fra Somalia. På 90-tallet kom det mange flyktninger fra Bosnia og Irak, og de siste årene har det kommet mange som flyktninger fra mange forskjellige land som er relativt nye i norsk innvandringsammenheng. Innvandrere med bakgrunn fra Pakistan er den desidert største gruppen i 2003, men en stor del er personer som er født i Norge med to foreldre født i Pakistan.

Tabell 17.3. Innvandrere fra land hvor Islam er hovedreligion, etter landbakgrunn. 1980, 1990 og 1998-2003

Landbakgrunn	1980	1990	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Muslimske land i alt	11 716	35 670	71 134	77 065	84 665	94 639	101 585	114 644
Albania	15	21	133	134	156	156	188	231
Tyrkia	2 384	6 155	9 252	9 859	10 481	10 990	11 550	12 343
Bosnia-Hercegovina	.	.	11 883	12 131	12 614	12 944	13 159	15 498
Algerie	136	478	746	812	880	927	989	1 027
Egypt	170	281	342	368	399	413	453	504
Gambia	153	615	889	930	984	1 050	1 081	1 138
Guinea*	10	34	38	36	38	39	44	45
Guinea Bissau*	.	10	11	13	14	13	12	13
Libya	7	45	35	50	56	62	66	114
Mali	.	6	14	10	14	16	16	22
Marokko	1 286	3 064	4 765	5 098	5 409	5 719	6 017	6 328
Vest Sahara
Mauritania	.	5	10	11	11	11	11	10
Senegal	4	29	52	60	72	83	91	106
Somalia	31	1 391	5 767	6 977	8 386	10 107	11 269	13 689
Sudan*	27	59	222	270	371	433	477	624
Tsjad*	.	8	6	6	6	6	5	5
Tunisia	106	382	509	547	607	648	693	754
Afghanistan	4	266	516	576	804	1 346	2 259	3 431
Aserbajdsjan	.	.	42	53	77	95	131	174
Bangladesh	51	476	405	431	457	490	507	544
De forente arabiske emirater	.	.	12	28	33	33	42	47
Indonesia	164	241	291	308	383	405	455	509
Irak	38	759	4 218	5 433	7 664	12 357	13 630	16 437
Iran	135	5 381	8 877	9 646	10 354	11 016	11 908	12 733
Jordan	22	57	107	121	133	144	146	152
Kasakhstan*	.	.	24	40	46	60	143	174
Kuwait	.	13	106	114	131	133	144	157
Kirgisistan	.	.	.	5	4	6	8	10
Malaysia*	90	160	223	240	273	257	258	278
Oman	.	.	.	10	9	9	10	.
Palestinske områder	.	.	.	68	64	64	65	527
Pakistan	6 828	15 488	20 924	21 889	22 831	23 581	24 565	25 546
Saudi Arabia	.	16	34	43	43	47	57	66
Tadsjikistan	.	.	8	8	10	17	40	47
Turkmenistan	.	.	6	11	12	16	21	37
Usbekistan	.	.	6	10	31	35	41	68
Sør.Jemen
Syria	48	213	625	685	763	860	972	1 172
Jemen	.	11	30	34	45	51	62	80

* Land der Islam utgjør 50 - 80 prosent. I de andre landene utgjør Islam 80 prosent eller mer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

17.4 Religionsfrihet og integrasjon

Norge er et land med religionsfrihet. Personer med forskjellig religiøs overbevisning skal ha frihet til å følge sin tro og utøve den, så sant det ikke strider mot norsk lov. Integrasjon blir ofte definert som deltakelse i samfunnets institusjoner, kombinert med opprettholdelse av gruppeidentitet og kulturelt særpreg (Hylland Eriksen 1993:335). For mange innvandrere fra ikke-vestlige land har religion og religionsutøvelse en langt mer sentral plass i livet enn blant mange uten innvandringsbakgrunn i Norge. Medlemskap i et trossamfunn kan derfor være en viktig side ved deltakelsen i det norske samfunnet. I noen henseender kan religionsfrihet og integrasjon synes å stå i motsetning til hverandre. Å akseptere religionsfrihet og frihet til å utøve religionen er en grunnleggende verdi i Norge, samtidig som det kan stille en overfor dilemmaer i forhold til å skulle akseptere forskjellige tradisjoner og verdisyn. Norge er samtidig et land hvor likhetsideologien står sterkt. Den stadig større sammensetningen i religiøs tilhørighet i Norge representerer en virkelighet Norge som et flerkulturelt samfunn må forholde seg til. Det er en side av veien til et inkluderende og flerkulturelt samfunn.

18. Holdninger til innvandrere og innvandring

Av forsker Svein Blom, Seksjon for demografi og levekårsforskning

Statistisk sentralbyrå har i en årrekke kartlagt den norske befolkningens holdninger til innvandrere og innvandring gjennom årlige spørsmål i sine omnibusundersøkelser på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet. De første intervjuene fant sted i 1993 og ble fortsatt ubrutt til år 2000. Etter en delvis utskifting av spørsmålene ble kartleggingen gjenopptatt i år 2002.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) har tidligere gjennomført egne intervjuundersøkelser for å utforske befolkningens holdninger til innvandrere og innvandring i 1988 og 1993 (Skjåk og Bøyum 1994). Spredte enkeltspørsmål om temaet har også forekommet i Valgundersøkelsene (Kiberg, Strømsnes og Vasstrand 1995), de norske verdiundersøkelsene i tilknytning til World Values Survey (Listhaug, Håskjold og Knudsen 1997), MMIs Norsk Monitor (Hellevik 1996) og Den europeiske samfunnsundersøkelsen (NSD 2003). Gjennomgangen som følger baserer seg på resultatene fra SSBs årlige omnibusundersøkelser (tabell 18.1 og 18.2).

18.1 Holdninger i 2002-2003, i Norge og i andre vest-europeiske land

Positive til innvandreres arbeidsinnsats og kulturelle bidrag..

Det er bred enighet om nytten av innvandrernes arbeidsinnsats. Både i 2002 og 2003 var to tredjedeler (66 prosent) av befolkningen helt eller ganske enige i at "*Innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv*". To av ti var uenige i påstanden, og omtrent en av ti var usikker.

En tilsvarende andel (70 prosent i 2003, 63 prosent i 2002) mente videre at "*Innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge*". Dette spørsmålet kan sammenlignes med et tilsvarende spørsmål fra Eurobarometerundersøkelsen i år 2000 (EUMC 2001, Blom og Lie 2002). Av EU-landene var det bare Sverige og Finland som hadde en høyere andel som var enige i at "innvandrere flest beriker det kulturelle livet" i landet. I gjennomsnitt for 15 EU-land sa 50 prosent seg enige i utsagnet mot 63 prosent i Norge i 2002.

Tabell 18.1. Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003. Prosent

«Innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
2002	100	66	12	20	2	1 410
2003	100	66	9	24	1	1 385

«Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
2002	100	41	14	43	2	1 405
2003	100	40	10	48	2	1 384

«Innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
2002	100	63	12	22	2	1 409
2003	100	70	9	21	2	1 381

Tabell 18.1 (forts.). Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003. Prosent

«Innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet»							
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte	
2002	100	45	13	41	1	1 410	
2003	100	45	10	44	1	1 385	

«Alle innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn»							
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte	
2002	100	85	4	10	1	1 410	
2003	100	83	3	13	1	1 384	

«Innvandrere i Norge bør bestrebe seg på å bli så like nordmenn som mulig»							
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte	
2003	100	54	7	39	1	1 381	

«Ville du synes det var ubehagelig dersomdu eller noen i din nærmeste familie fikk en hjemmehjelp som var innvandrer?»							
År	Alle	Ja	Nei	Vet ikke	Antall personer som svarte		
2002	100	11	88	1	1 410		
2003	100	10	89	1	1 385		

«..du fikk en innvandrer som ny nabo?»							
År	Alle	Enig	Både og	Vet ikke	Antall personer som svarte		
2002	100	8	90	2	1 410		
2003	100	9	89	2	1 384		

«..du hadde en sønn eller datter som ville gifte seg med en innvandrer?»							
År	Alle	Enig	Både og	Vet ikke	Antall personer som svarte		
2002	100	40	53	7	1 409		
2003	100	37	58	6	1 380		

«Sammenliknet med i dag, bør det bli lettere for flyktninger og asylsøkere å få opphold i Norge, bør det bli vanskeligere, eller bør adgangen til å få opphold være som i dag?»							
År	Alle	Lettere	Som i dag	Vanskeligere	Vet ikke	Antall personer som svarte	
2002	100	5	39	53	2	1 410	
2003	100	5	37	56	3	1 381	

«Har du selv kontakt med innvandrere som bor i Norge, f.eks. på jobben, i nabolaget, blant venner, familie e.l.?»							
År	Alle	Ja	Nei	Antall personer som svarte			
2002	100	67	33	1 408			
2003	100	64	36	1 384			

«I hvilke sammenhenger har du kontakt med innvandrere som bor i Norge?»									
År	Alle	På jobben		Blant venner/kjente		I nabolaget		I nær familie	
		Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei
2002	100	41	59	27	73	22	78	9	91
2003	100	40	60	29	71	23	77	9	91

«Hvor mange innvandrere har du kontakt med?»								
År	Alle	Antall personer					Vet ikke	Antall personer som svarte
		0	1	2-4	5-10	mer enn 10		
2003	100	36	6	26	19	14	0	1 382
2003*	100		9	41	29	22	0	890

* Bare personer med kontakt med innvandrere.

Tabell 18.1 (forts.). Holdning til noen påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 2002-2003. Prosent

«Hvor ofte har du vanligvis kontakt med innvandrere?»

År	Alle	Aldri	Sjelden	Månedlig	Ukentlig	Daglig	Antall personer som svarte
2003	100	36	3	9	23	29	1 382
2003*	100		5	14	36	45	890

* Bare personer med kontakt med innvandrere.

«Hvordan er din personlige erfaring med denne kontakten?»

År	Alle	Ingen	Hovedsakelig positiv	Positiv/negativ	Hovedsakelig negativ	Antall personer som svarte
2003	100	36	44	20	0	1 382
2003*	100		69	31	1	890

* Bare personer med kontakt med innvandrere.

Kilde: Blom og Lie 2003.

... - men mange frykter likevel misbruk av velferd og økt utrygghet

På den annen side var det også mange som fryktet at "Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene". Om lag fire av ti var enige i denne påstanden i 2002, og like mange var uenige. I 2003 hadde andelen uenige økt til nærmere fem av ti. Oppfatningen at "innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene" blir avvist av flere i Norge enn i mange europeiske land. Av 13 EU-land var det bare i Spania at påstanden møtte mindre tilslutning enn i Norge. I gjennomsnitt for disse landene var 52 prosent enige i påstanden (EUMC 2001) mot 41 prosent i Norge.

Respondentene ble også bedt om å ta stilling til utsagnet "Innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet". Både i 2002 og 2003 sa 45 prosent seg helt eller nokså enige i denne påstanden, mens nesten like mange var helt eller nokså uenige.

Oppfatningen av innvandrere som en "kilde til utrygghet i samfunnet" er like utbredt i Norge som i gjennomsnittet av EU-landene. Det europeiske gjennomsnittet var på 42 prosent (EUMC 2001). Sverige og Finland skiller seg igjen ut med mer innvandrerspositive holdninger enn Norge. I disse landene var andelen som oppfattet innvandrere som en kilde til utrygghet, henholdsvis 24 og 32 prosent. I Danmark derimot mente seks av ti at innvandrere representerer en kilde til utrygghet. At Norge ligger omtrent "midt i laget" når det gjelder denne påstanden, men ikke de to forannevnte, kan ha sammenheng med forskjellen i tid mellom undersøkelsene. Mens EU-undersøkelsen fant sted våren 2000, altså før terroraksjonen i USA 11. september 2001, fant den norske undersøkelsen sted etter denne hendelsen. Påstanden som går på trygghet kan tenkes å være spesielt sensitiv for virkningen av slike hendelser.

Et stort flertall støtter innvandreres like muligheter til arbeid

Vel åtte av ti sa i 2003 seg helt eller nokså enige i at "Alle innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn". Oppslutningen om utsagnet er noe lavere i 2003 enn på slutten av 1990-tallet da over 90 prosent sa seg enig i utsagnet. Den lille nedgangen i andelen enige siden den gang kan ha sammenheng med konjunkturedgangen i Norge. Tilsvarende kan konjunktorene ha hatt betydning for den økte tilslutningen utsagnet fikk i løpet av 1990-tallet fra en andel på 75 prosent i 1993 til 92 prosent i 1998. Dette falt sammen med en ubrutt konjunkturoppgang i Norge i denne perioden.

Flertallet ønsker at innvandrere skal likne nordmenn

Et nytt spørsmål i 2003 viste at 54 prosent var helt eller nokså enige i at "Innvandrere i Norge bør bestrebe seg på å bli så like nordmenn som mulig". En litt lavere andel, fire av ti, var nokså eller helt uenige i dette utsagnet, mens 8 prosent svarte "både og" eller "vet ikke". Ønsket om en fullstendig utvisking av alle skiller mellom minoritet og majoritetsbefolkning (såkalt "assimilasjon") er ikke i takt

med den offisielle integreringspolitikken. I stedet ligger det i målsettingen om integrering at minoritetene skal kunne beholde kulturelle og religiøse særegenheter, dersom de selv ønsker det og det ikke bryter med norsk lov. Innen arbeids- og samfunnsliv er målsettingen for integreringen imidlertid full likestilling og deltakelse fra alle samfunnsborgeres side.

Data viser for øvrig at de som mener innvandrere bør bestrebe seg på å bli like nordmenn, er kritiske til innvandrere også i andre spørsmål. En svensk undersøkelse av holdninger til innvandrere avdekket at forventningen om at innvandrere søker å likne majoritetsbefolkningen står enda sterkere i Sverige enn i Norge (Integrationsverket 2002).

Klart flertall for å begrense videre innvandring

På et spørsmål om flyktnings adgang til landet, mente et knapt flertall (56 prosent i 2003, 53 prosent i 2002) at det bør bli vanskeligere å få opphold enn i dag. Bare 5 prosent mente det bør bli lettere, mens nærmere fire av ti mente at den nåværende ordningen bør beholdes.

Her synes det å ha foregått en markant endring i befolkningens holdninger i forhold til tidligere målinger. Våren 2000 mente 64 prosent at "*Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag*". I 2003 utgjorde til sammenlikning de som mente det "*bør bli lettere for flyktninger og asylsøkere å få opphold i Norge*" og de som mente at "*adgangen til å få opphold bør være som i dag*", til sammen 42 prosent. Andelen som ønsket lettelser eller status quo i flyktnings adgang til Norge, hadde med andre ord sunket med vel 20 prosentpoeng i løpet av tre år. Det må imidlertid tas forbehold om ulikheter i spørsmålsformatet i de to undersøkelsene, slik at sammenliknbarheten ikke er fullgod.

I komparativt perspektiv (2002) var den norske opinionen omtrent på linje med opinionen i Danmark når det gjaldt mottak av flyktninger. Både i Tyskland og Storbritannia var ønsket om å begrense flyktnings adgang til landet mer utbredt enn i Norge. Her gikk henholdsvis seks og åtte av ti inn for dette. I Sverige ønsket fire av ti å begrense flyktnings adgang til landet (Pedersen, Jensen og Viby Mogensen 2002). Dette til tross for at Sverige har en høyere andel innvandrere og en like stor tilstrømning av asylsøkere i forhold til folketallet som Norge.

At flere i Norge ønsker en strengere asylopolitikk nå enn tidligere, må ses i lys av økningen i tallet på asylsøkere til landet og antall vedtak om beskyttelse. Mens det i 1999 var vel 10 000 personer som søkte om asyl i Norge, var tallet på asylsøkere i 2002 over 17 000 personer. I siste halvdel av 1990-tallet, da opp mot sju av ti innbyggere ønsket at flyktninger og asylsøkere skulle få opphold "i minst samme omfang som i dag", var antall asylsøkere i årene 1995-1997 under 2 500 personer årlig (SSB 2003: Tabell 88). Hva som representerer "omfanget i dag" varierer altså fra år til år (og fra land til land), og befolkningens oppfatning av hvor mange som mottas, vil rimeligvis påvirke reaksjonen på påstanden.

Ni av ti er positive til innvandrere som nabo

Ni av ti har ikke noe imot å få en innvandrere som *ny nabo*. Ni av ti har heller ikke noe imot å ha en innvandrere som *hjemmehjelp* hos seg selv eller noen i den nærmeste familie. Å få en innvandrere som svigersønn eller -datter er derimot fire av ti negativt innstilt til.

To tredjedeler av den voksne befolkningen har for øvrig kontakt med innvandrere. Arbeidsplassen er den vanligste arenaen for kontakt. Fire av ti har en eller annen kontakt med innvandrere på arbeidsplassen. To av ti har kontakt med innvandrere i nabolaget, og knapt tre av ti har kontakt gjennom venner/kjente. Bare en av ti har kontakt med innvandrere i nær familie.

Nytt i 2003 var et spørsmål om hyppighet av kontakten med innvandrere og hvordan kontakten oppleves. Et knapt flertall av befolkningen har daglig eller ukentlig kontakt. Av de som har hatt

kontakt med innvandrere har sju av ti opplevd dette som hovedsakelig positivt. Tre av ti har opplevd kontakten som både positiv og negativ, mens bare 1 prosent synes det har vært hovedsakelig negativt.

18.2 Endringer over tid

Mer innvandrervennlige holdninger i løpet av 1990-tallet

Den første runden med spørsmål i årene 1993 til 2000 viste at holdningen til innvandrere og innvandring utviklet seg i retning av større velvilje (tabell 18.2). Den største og mest entydige endringen fant sted mellom 1995 og 1996 da opinionen gjorde en markert sving i "innvandrervennlig" retning på alle fire indikatorene.

Størst var endringen i holdningen til å innvilge opphold for flyktninger og asylsøkere. Andelen som ønsket å gi opphold til flyktninger og asylsøkere i "*minst samme omfang som i dag*" økte med hele 14 prosentpoeng fra 1995 til 1996. I årene 1996 til 1999 var rundt regnet sju av ti enig i dette, mot fem av ti i 1993. Andelen som ønsket status quo eller lettelser i flyktningers adgang til landet har siden sunket betydelig og er nå nede på et nivå under nivået i 1993, vel fire av ti.

Synet på innvandreres omgang med sosialhjelp endret seg også merkbart fra 1995 til 1996. Andelen som antok at innvandrere "*har for lett tilgang til sosialhjelp sammenliknet med nordmenn*" sank med vel 10 prosentpoeng i løpet av dette året og lå siden i overkant av 50 prosent til år 2000. I 1993 var andelen to av tre.

Tabell 18.2. Holdning til fire påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 1993-2000. Prosent

«Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
1993	100	49	11	40	1	1 824
1994	100	56	9	33	1	1 843
1995	100	56	7	36	1	1 398
1996	100	70	5	24	1	1 388
1997	100	67	7	25	1	1 373
1998	100	69	7	23	1	1 223
1999	100	71	8	20	1	1 409
2000	100	64	6	29	1	1 382

«Innvandrere har for lett tilgang til sosialhjelp sammenliknet med nordmenn»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
1993	100	67	8	18	7	1 824
1994	100	64	8	22	6	1 843
1995	100	65	6	21	7	1 399
1996	100	54	7	33	6	1 388
1997	100	53	10	31	5	1 372
1998	100	53	9	32	6	1 225
1999	100	51	10	32	8	1 412
2000	100	53	10	33	4	1 383

«Innvandrere bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
1993	100	75	8	15	2	1 823
1994	100	78	6	15	1	1 842
1995	100	80	4	15	0	1 398
1996	100	86	3	11	0	1 388
1997	100	86	5	8	0	1 375
1998	100	92	3	5	0	1 225
1999	100	90	3	6	1	1 414
2000	100	91	3	5	0	1 385

Tabell 18.2 (forts.). Holdning til fire påstander om innvandrere og innvandringspolitikk, 1993-2000. Prosent

«Innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn»						
År	Alle	Enig	Både og	Uenig	Vet ikke	Antall personer som svarte
1993	100	41	19	33	7	1 823
1994	100	40	14	38	8	1 843
1995	100	48	11	36	6	1 397
1996	100	44	10	42	4	1 388
1997	100	44	13	39	4	1 374
1998	100	43	13	39	4	1 225
1999	100	48	13	34	5	1 412
2000	100	50	12	35	3	1 385

Kilde: Blom 1999, SSB 2000.

I forhold til påstanden "*Innvandrere er mer kriminelle enn nordmenn*" var det lite langsiktig endring å spore i løpet av de åtte årene. Befolkningen var hele tiden todelt i oppfatningen av innvandreres kriminalitet med en viss overvekt av dem som mente innvandrere var mer kriminelle enn andre. Mange hadde vansker med å vite hva de skulle mene, hvilket framgår av den høye andelen "vet ikke" eller "både og" (15-25 prosent) i svarene. Utover på 1990-tallet publiserte SSB statistikker som viste at innvandrere var noe overrepresentert på kriminalstatistikken i forhold til den øvrige delen av befolkningen (Hustad 1999, Gundersen m.fl. 2000, se også kapittel 16). I de to siste årene spørsmålet ble stilt (1999 og 2000) var da også om lag halvparten av befolkningen enig i påstanden, mens om lag 35 prosent var uenige.

Data fra Den europeiske samfunnsundersøkelsen 2002/2003 viser at Norge er blant de europeiske land der befolkningen i størst grad mener at innvandring gir økt kriminalitet. Hele tre av fire i Norge helte i denne retningen på en 11-punkts holdningsskala i 2003 (svarkategorier 0-3). Av 22 land var det bare i Hellas og Tsjekkia at denne oppfatningen var mer utbredt enn i Norge (NSD 2004). I de fleste andre spørsmål om innvandrere og flyktninger i nevnte undersøkelse ligger Norge imidlertid i sentrum eller på den liberale eller tolerante siden av gjennomsnittet (NSD 2003).

Holdningsendringene påvirkes av andre endringer i samfunnet, og av innvandringen selv

Vi har allerede nevnt noen av faktorene som synes å påvirke holdningen til flyktninger og innvandrere over tid. *Økonomiske oppgangskonjunkturer* virker trolig i retning av å liberalisere holdningene. Med vekst i økonomien blir det lettere å skaffe arbeid og boliger til nykommere, og behovet for arbeidskraft i samfunnet øker. *Størrelsen på flyktningstrømmen* virker ventelig inn på holdningene i motsatt retning. Jo større "tilbudet" av asylsøkere er, desto sterkere vil forventningen til myndighetene om å regulere og begrense flyktningstrømmen være. Flertallet i befolkningen synes å nære en grunnleggende frykt for stor og ukontrollert innvandring.

Myndighetenes flyktningpolitikk har dermed også virkninger på opinionen. Samtidig som innvandringen ikke skal bli for overveldende, skal behandlingen av flyktninger og asylsøkere heller ikke virke urimelig streng og blottet for "menneskelige hensyn". I motsatt fall gir det grobunn for krav om en mer liberal praktisering av utlendingsloven. Noe slikt skjedde trolig på midten av 1990-tallet da media bugnet av reportasjer om "hjerteløs" asylopolitikk, uskyldige barn i kirkeasyl, uforståelige utvisningsvedtak, brutale tilbakesendelser, osv. Vi tror dette bidro til den nevnte holdningsendringen i "innvandrervennlig" retning fra 1995 til 1996 (Blom 1996).

Omvendt vil all *kriminalitet* begått av innvandrere bidra til å undergrave "innvandrervennlige" holdninger (Blom 1999). Det gjelder spesielt dramatiske handlinger som gjengslagsmål, knivstikking, "æresdrap", narkotikaforbrytelser, menneskesmugling osv. på hjemmebane, eller terrorhandling begått av religiøst inspirerte fundamentalistiske grupper utenfor landets grenser. Ugjerninger av denne type utført av enkeltpersoner med innvandrerbakgrunn "fargelegger" meget lett oppfatningen av hele gruppen.

Vi mener også å ha iaktatt at holdningen til asylpolitikken påvirkes av befolkningens kjennskap til og sympati med gruppene som er på flukt. I 1994 var viljen til å motta flyktninger fra Bosnia betydelig, og det samme var tilfelle i 1999 med flyktninger fra Kosovo.¹¹ Begge hendelsene, som kunne sies å foregå i vårt nærområde, ble behørig dekket i media på en måte som ikke etterlot noen tvil om at flyktningene fra disse områdene var *reelle krigsflyktninger*. Det samme kunne ikke sies om busslastene med bulgarske "flyktninger" som ankom landet to år senere (sommeren 2001) og gav næring til bruken av begreper som "asylturister" og "antatte grunnløse asylsøkere".

18.3 Holdningene varierer etter alder, bosted og utdanningsnivå

Holdningene som her er referert på det enkelte tidspunkt representerer gjennomsnitt. I ulike segmenter av befolkningen er holdningene forskjellige. Faktorer som har vist seg å ha betydning for holdningene er f.eks. alder, utdanning, bosted og politisk innstilling. *Utdanningsnivået* er den av enkeltfaktorene som har mest å si. Mens f.eks. 58 prosent av befolkningen med utdanning på grunnskolenivå i 2003 mente at innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene, var det bare 5 prosent av dem med lang universitets- eller høyskoleutdanning som mente det samme. Tilsvarende var andelen som ville gjøre det vanskeligere for flyktninger og asylsøkere å få opphold i Norge hele 70 prosent blant grunnskoleutdannede og 19 prosent blant de høyest utdannede.

Personer i eldste *alderskategori* (67-79 år) er også systematisk mer skeptisk innstilt til innvandrere og innvandring enn yngre. Dette skyldes - foruten alder - også utdanningsforskjeller mellom aldersgruppene og at yngre har mer kontakt med innvandrere. Personer med *kontakt til innvandrere* har nemlig gjennomgående mer "innvandrervennlige" holdninger enn personer uten slik kontakt. Vi finner også en sammenheng mellom *mengden av kontakt* - i form av antall arenaer for kontakt, møtefrekvens osv. - og positiv holdning til innvandrere.

Kjønn er stort sett av underordnet betydning for holdningene, men i enkelte spørsmål er kvinner mer velvillig innstilt enn menn. I 2003 var kvinner for eksempel mer enige enn menn i at innvandrere beriker det kulturelle livet i Norge, og mindre opptatt av at innvandrere bør bli så like nordmenn som mulig.

Personer bosatt i *tettbygde strøk*, spesielt i *Oslo/Akershus*-området, er likeledes noe mer positivt innstilt til innvandrere og innvandring enn personer bosatt andre steder i landet. Forskjellene er imidlertid ikke store og henger delvis sammen med at utdanningsnivået er høyere og kontakten med innvandrere større i sentrale strøk av landet, spesielt i hovedstadsområdet.

18.4 Oppsummering

Meningsmålinger foretatt av Statistisk sentralbyrå i 2002 og 2003 viser stor spredning i holdningene til innvandrere og innvandring avhengig av hvilket tema som berøres. Vel åtte av ti mener at innvandrere bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn, og to tredjedeler bedømmer innvandreres arbeids- og kulturinnsats som nyttig og berikende. Hele ni av ti har ikke noe imot å ha kontakt med innvandrere som naboer eller hjemmehjelpere, men fire av ti vil mislike å få en innvandrer giftet inn i familien. Vel fire av ti nærer også en mistanke om at innvandrere misbruker landets velferdsordninger og mener innvandrere utgjør en kilde til utrygghet. Vel fem av ti synes innvandrere bør bestrebe seg på å bli så like nordmenn som mulig. Bare en av tjue ønsker en liberalisering av asylsøkeres adgang til opphold i landet, mens fem eller seks av ti synes denne adgangen bør gjøres vanskeligere.

I forhold til holdningen i andre europeiske land (EU-land før siste utvidelse) ligger opinionen i Norge på de fleste områder i sentrum eller på den liberale eller tolerante siden av gjennomsnittet. Dette

¹¹ Både i 1994 og 1999 var det en statistisk signifikant økning i andelen som sa seg helt eller nokså enig i at "Norge bør gi opphold til flyktninger og asylsøkere i minst samme omfang som i dag" i forhold til året før (Blom 1994, 1999).

bekreftes bl.a. i Den europeiske samfunnsundersøkelsen 2002/2003. Oppfatningen at innvandring bidrar til å øke kriminaliteten i samfunnet er imidlertid mer utbredt i Norge enn i mange andre europeiske land.

Gjentatte målinger utover på 1990-tallet tyder på at velviljen overfor innvandrere og innvandring ble gradvis noe større i løpet av tiåret. Etter tusenårsskiftet ser det imidlertid ut til at tendensen har snudd, særlig når det gjelder viljen til å motta nye flyktninger. Endringene i holdningene over tid er trolig påvirket av konjunkturrendringer, omfanget av flyktninger som søker asyl i landet, i hvilken grad myndighetenes flyktning- og innvandringspolitikk fortoner seg human og rettferdig, og hvilket omdømme innvandrerne selv legger grunnlag for gjennom egne handlinger (spesielt på kriminalitetsområdet). Innad i befolkningen varierer holdningene etter demografiske og sosiale faktorer som utdanning, alder, politisk holdning, bostedsstrøk/landsdel, grad av kontakt med innvandrere og til dels også kjønn.

Referanser til RAPP

- Andersen, A. et al (2003): Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Vol. 6 No.2 side 89-106
- Andersson-Brolin, L. (1984): *Etnisk bostadssegregation*, Byggeforskningsrådet, Stockholm.
- Barstad, A. og Kirkeberg, M.I. (2003): Levekår og ulikhet i storby. Utredninger til Storbymeldingen del 2. Notater 2003/34. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Beregningsutvalget (2004): Kommunenes utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag i 2003. Sluttrapport fra Beregningsutvalget for kartlegging av kommunale utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag, Oslo.
- Birkeland, E. (red) (1999): Forskjeller i levekår. Hefte 1: Inntekt, hefte 2: Levekår og helse, hefte 3: Bruk av velferdsordninger og hefte 4: Regionale forskjeller. Notater 1999/32-35. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Blanck, D. (2000): Etniska kategorier motverkar diskriminering. *Innvandrere och Minoriteter*, 4/2000
- Blom, S. (1994): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i september 1994, Notater 94/27, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. (1995): *Innvandrere og bokonsentrasjon i Oslo*, Rapporter 95/32, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. (1996): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1996, Notater 96/49, Statistisk sentralbyrå.
- Blom, S. (1997): Tracing the integration of refugees in the labour market. A register approach. *Statistical Journal of the United Nations ECE*, Volume 14 (3), 243-265.
- Blom, S. (1998): *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge*. Rapport 1998/16 Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Blom, S. (1999a): Residential Concentration Among Immigrants in Oslo, *International Migration*, 37 (3), 617-641.
- Blom, S. (1999b): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk. Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1999, Notater 1999/61, Statistisk sentralbyrå.
http://www.ssb.no/publikasjoner/etter_serie/not/notat_9961/notat_9961.pdf
- Blom, S. (2002a): *Innvandrerens bosettingsmønster i Oslo*, Samfunnsøkonomiske studier 107, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Blom, S. (2002b): Some Aspects of Immigrant Residential Concentration in Oslo. Reprints 224, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Blom, S. (2003): The economic integration or exclusion of refugees in Norway through the 1990s. New evidence from register data. Paper presented at the conference on Marginalisation and Social Exclusion, Ålesund 21-23 May 2003. Publisert som "Labour Market Integration of Refugees in Norway under Changing Macro-Economic Conditions", *Journal of International Migration and Integration*, Volume 5, No. 1, pp. 1-31.

- Blom, S. og B. Lie (2002): Holdning til innvandrere og innvandring. Spørsmål i SSBs omnibus i august/september 2002, Notater 2002/75, Statistisk sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/00/01/30/notat_200275/notat_200275.pdf
- Blom, S. og B. Lie (2003): Holdning til innvandrere og innvandring. Spørsmål i SSBs omnibus i august/september 2003, Notater 2003/87, Statistisk sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/00/01/30/notat_200387/notat_200387.pdf
- Brochmann, Grethe (2003): Del II. 1975-2000. I Knut Kjeldstadli (red.) *Norsk innvandringshistorie*, Bind 3: *I globaliseringens tid 1940-2000*. Pax Forlag AS, Oslo.
- Byberg, I. H. (2002): *Innvandrerkvinner i Norge. Demografi, utdanning, arbeid og inntekt*. Rapporter 2002/21, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Carling, J. (1997): "Flytting og befolkningsutvikling.: Innvandring demper eldrebølgen." *Samfunnsspeilet* 4:36-44, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Courbage, Y. og M. Khlal (1996): Mortality and causes of death of Moroccans in France 1979-1991. *Population*. An English selection. Vol 8 59-94
- Dahl, G. (2002): Innvandrere og trygd. Notater 2002/55, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Dalheim, E. (2001): Innvandrere og utdanning: Med utdanning i bagasjen? *Samfunnsspeilet* 2:48-54
- Djuve, A.B. og K. Hagen (1997): Etnisk segregasjon og sosiale kontaktflater. I O. Brox (red.): *Tett eller spredt. Om innvandrernes bosettingsmønster i Norge*, Tano Aschehoug, Oslo, s. 63-81.
- Dzamarija, M. og T. Kalve (2004): Barn og unge med innvandrerbakgrunn. Notater 2004/31, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Epland, J. et. al (red.) (2004): *Økonomi og levekår for utsatte grupper, 2003*. Rapporter 2004/2. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- EUMC (2001): *Attitudes towards minority groups in the European Union. A special analysis of the Eurobarometer 2000 survey*. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, March 2001. http://eumc.eu.int/eumc/material/doc/3ec508c004aec_doc_EN.pdf
- Eurostat (2002a): *European Social Statistics - Demography, 2000 edition*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2002b): Migration keeps the EU population growing. *Statistics in Focus, theme 3 - 7/2002*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2002c): First demographic estimates for 2002. *Statistics in Focus, theme 3. 2002/25*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2003a): Women and men migrating to and from the European Union. *Statistics in Focus, theme 3 - 2/2003*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2003b): First results of the Demographic data collection. *Statistics in Focus, theme 3 - 20/2003*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2004a): First demographic estimates for 2003. *Statistics in Focus, theme 3 - 1/2004*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

- Eurostat (2004b): *Population Statistics - 2004 edition*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat (2004c): *Community Programme of Population and Housing Censuses in 2001. Results at national and regional level*. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- FN (1998): *Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1*. Statistical Papers Series M, No. 58, Rev.1. Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, United Nations, New York.
- Hansen, E.J. (1999): Beskriver eller konstruerer vi virkeligheden - eksempler fra social forsknings klassifikationer. *Social Forskning*, Temanummer dec.-99 Socialforskningsinstituttet, København.
- Galloway, T. and R. Aaberge (2003): "Assimilation Effects on Poverty among Immigrants in Norway", Memorandum 7/2003, Department of Economics, University of Oslo.
- Grunntabeller. Arbeidsmarkedsstatistikk for innvandrere og utenlandske statsborgere 4/2001. Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Grunntabellar Arbeidsløyse- og tiltaksstatistikk for innvandrere 1/2003. Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Gulløy, E., S. Blom og A.Aa. Ritland (1997): Levekår blant innvandrere 1996. Dokumentasjonsrapport med tabeller, Notater 97/6, Statistisk sentralbyrå.
- Gundersen, F. et. al. (2000): *Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn*. Rapporter 2000/18, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Hagen, Gerd og Naushad Ali Qureshi (1994): *Barnevernets møte med etniske minoriteter*, NKSH-rapport 94-1, Oslo
- Hagen, Gerd og Naushad Ali Qureshi (1996): *Etnisitet i sosialt arbeid*, Oslo: Tano Aschehoug
- Haslund, U. (1999): Innvandrere blir oftere pågrepet. *Samfunnsspeilet* 3:9-13. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Hellevik, O. (1996): *Nordmenn og det gode liv. Norsk Monitor 1985-1995*, Universitetsforlaget, Oslo.
- HRS (2003): *Feminin integrering*. Revidert utgave: http://www.rights.no/webtekst/Publikasjoner/bok_fem_int_2811.htm
- HRS (2004): *Norske barn i utlandet: Ute av syne ute av sinn*. <http://www.rights.no/webtekst/HRS-Rapport-Ute av syne-Ute av sinn.pdf>
- Hustad, A.E. (1999): Begår innvandrere mer kriminalitet enn andre? *Samfunnsspeilet* 3:2-8.
- Hylland Eriksen, G. T. (1993): *Små steder - store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget, Oslo
- Integrationsverket (2002): *Integrationsbarometer 2002. En rapport om allmänhetens inställning til integration 2002 samt en jämförelse med undersökningar 1999 och 2000*. <http://www.integrationsverket.se/upload/Publikationer/IB2002.pdf>

- Kalve, Trygve (1997): Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp, *Samfunnsspeilet* 3:10-19. Statistisk sentralbyrå
- Kalve, Trygve (1999): *Innvandrerbarn i barnevernet*, Rapporter 99/11, Statistisk sentralbyrå
- Kalve, Trygve (2001): Innvandrerbarn i barnevernet - oftere hjelp, men færre under omsorg. *Samfunnsspeilet* 2:81-89. Statistisk sentralbyrå
- Kantrowitz, N. (1973): *Ethnic and Racial Segregation in the New York Metropolis*, Praeger Special Studies in U.S. Economic, Social, and Political Issues, Praeger Publishers, New York and London.
- Kiberg, D., K. Strømsnes og E. Vasstrand (1995): *De norske valgundersøkelsene 1977, 1981, 1985, 1989 og 1993, Dokumentasjon, Frekvenser*, NSD-rapporter nr. 105, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, Bergen.
- Kirkeberg, M.I. (2001): Innvandrershusholdningenes inntekter 1994 og 1998: Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt. *Samfunnsspeilet* 2/2001
- Kirkeberg, M.I. (2003a): Inntektsforskjeller og lavinntektstakeres situasjon i storbyen. Vedlegg 3 til St.meld. 31 (2002-2003)
- Kirkeberg, M.I. (2003b): Inntektsforskjeller og lavinntektstakeres situasjon i storbyen. *Samfunnsspeilet* 2:53-57
- Kirkeberg, M.I. (2004): Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger. Kap 6 i Epland et al (red) 2004.
- KRD (2002, og tidligere): *SOPEMI Norway 2002*. Trends of migration to and from Norway and the situation of immigrants in Norway. <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/innvstat/sopemi2002.pdf>
- Krogstad, A. (2001): *En stille revolusjon i matveien*. Rapport 2002:7, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Lappegård, T. (2000): *Mellom to kulturer – Fruktbarhetsmønstre blant innvandrerkvinner i Norge* Rapport 2000/25, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lie, B. (2002): *Innvandring og innvandrere 2002*. Statistiske analyser 50, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger. Oppdatert på nett som Lie (2003b): web: http://www.ssb.no/vis/emner/02/sa_innvand/art-2003-09-12-01.html
- Lie (2003a): Store forskjeller i innvandrernes utdanningsnivå. *Samfunnsspeilet* 3/2003. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lie, B. (2003c): Mange innvandrergupper mer utdannet enn resten av folket. <http://www.ssb.no/utinnv/>
- Lie, B. (2004a): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Rapporter 1/2004. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lie, B. (2004b): *Fakta om ti innvandrergupper i Norge*. Rapporter 14/2004. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lie, B. (2004c): Stadig flere søker lykken med utenlandske ektefeller. *Samfunnsspeilet* 3:53-58. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

- Lie, B. (2004d): Store forskjeller i ekteskapsmønstre blant innvandrere i Norge. *Samfunnspeilet* 3:59-63. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lie, B. og L. Østby (2004): Har du en utenlandsfødt bestemor eller bestefar? *Samfunnspeilet* 3:45-52. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Listhaug, O., R. Håskjold og M. Knudsen (1997): *Values in Norway 1996: Study description and codebook*, ISS-report no. 49, Department of Sociology and Political Science, The Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Lofthus, Eivind og Åne Osmunddalen (1997): Får mer fordi de trenger mer? *Samfunnspeilet* 3:2-9, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Lyngstad, J. og J. Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektsusholdninger*. En analyse basert på registerdata. Rapporter 2003/12 Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger
- Massey, D.S. og N.A. Denton (1993): *American Apartheid. Segregation and the Making of the Underclass*, Harvard University Press, Cambridge and London.
- Mathisen, B. (2003): Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2001. Notater 2003/63. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- NSD (2003): *European Social Survey Data*, http://ess.nsd.uib.no/2003_index.jsp
- NSD (2004): Tre av fire nordmenn mener innvandring gir økt kriminalitet, http://www.nsd.uib.no/nsd/oppslag/innvandring_kriminalitet.html
- NOU 2002:2: *Boligmarkedene og boligpolitikken*. Kommunal- og regionaldepartementet
- Opsal, J. (1994): *Lydighetens vei. Islams veier i vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Orderud, G. (2001): *Innvandring og selvsyssetting*. Prosjektrapport 2001:15. Norsk Institutt for By- og Regionforskning, Oslo
- Peach, C. (1996): Does Britain have ghettos? *Transactions of the Institute of British Geographers NS*, 21, 216-235.
- Pedersen, S., H.C. Jensen og G. Viby Mogensen (2002): Befolkningens holdning til at indføre begrensninger i antallet af flyktninge i Danmark, Sverige, Tyskland og Storbritannien, *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*, Oktober 2002, 20-21.
- Ravenstein, E. G. (1885): The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society* 46:167-235
- Røed Larsen, E. (2002): *Boligutgiftene i Norge på 1990-tallet. Systematiske observasjoner av livsfase, geografi og husholdningstype*. Rapporter 2002/4. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Samfunnspeilet 2001/2: Temanummer om innvandrrelatert statistikk. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Skjåk, K. Kalgraff og B. Bøyum (1994): *Haldningar til innvandraran 1988 og 1993*, NSD-rapporter nr. 99, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, Bergen.
- SSB- nettadresser og andre kilder:
Arbeidsledighet: www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/

Flyktninger: <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/>
Folketellinger: <http://www.ssb.no/fobinv/>
Framskrivinger: <http://www.ssb.no/emner/02/03/folkfram/>
Holdninger til innvandring: <http://www.ssb.no/emner/00/01/30/innvhold/arkiv/art-2000-10-30-01.html>
Innvandring og innvandrere. Temaside. <http://www.ssb.no/innvandring>
Selvstendige: <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys>
Sjkefravær: <http://www.ssb.no/sykefra/om.html>
Straffede: <http://www.ssb.no/staff>
Sysselsetting: <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/> og www.ssb.no/emner/06/01/innvarb.
Trossamfunn: http://www.kirken.no/Bakgrunn/OM_kirkestatistikk.cfm
<http://www.ssb.no/trosamf/>
Yrke: <http://www.ssb.no/innvregsys/>

SSB (2000): Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk, 2000.
<http://www.ssb.no/emner/00/01/30/innvhold/arkiv/art-2000-10-30-01.html>

SSB (2003): *Statistisk årbok 2003*, 122 årgang, Statistisk sentralbyrå.

Stoltenberg, C. et. al. (1999): Consanguinity and recurrence risk of still-birth and infant death. *Am. J. Public Health*. 89:517-523

Stortingsmelding 17 (1996-1997): *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*, Kommunal- og regionaldepartementet

Stortingsmelding 31 (2002-2003): *Storbymeldinga* – Om utviklingen av storbypolitikk, Kommunal- og regionaldepartementet

Stortingsmelding 49 (2003-2004): *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse - Ansvar og frihet*. Kommunal- og regionaldepartementet

Støren, L.A. (1987): *Levekår blant utenlandske statsborgere 1983*. Sosiale og økonomiske studier 63. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

Tjelmeland, Hallvard (2003): Del I. 1940-1975. I Knut Kjeldstadli (red.) *Norsk innvandringshistorie*, Bind 3 *I globaliseringens tid 1940-2000*. Pax Forlag AS, Oslo.

Tysse, I. og N. Keilman, (1998): *Utvandring blant innvandrere 1975-1995* Rapporter 1998/15. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

UDIs nettsider: <http://www.udi.no/>

UDI (2003, og tidligere år): *Årsmelding 2002*, Utlendingsdirektoratet. Oslo

UN (1999): *World Population Prospects: The 2002 Revision* Vol 1. ST/ESA/SER.A/222, New York

Vatne Pettersen, S. (2003): Bosettingsmønster og segregasjon i storbyregionene. Ikke-vestlige innvandrere og grupper med høy og lav utdanning. Utredninger til Storbymeldingen, del 1, Notater 2003/33, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.

Vassenden, K. (1997): *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Statistiske analyser 20, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

Vassenden, K. og L. Østby (1989): Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge. *Samfunnspeilet* 2:26-30. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

- Vogel, J. et al (2002): *Integration til svensk välfärd? Om invandrares välfärd på 90-talet*. Levnadsförhållanden Rapport 96. Statistiska centralbyrån och Arbetslivsinstitutet, Stockholm.
- Vaage, O. (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*. Statistiske analyser 52. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Ytrehus, S. (2004): *Fattige barn i Norge. Hvem er de og hvor bor de*. FAFO-rapport 442. FAFO, Oslo
- Østby, L. (2000): Hva oppnår vi ved systematisk registrering, oppfølging og kartlegging (monitoring) av diskriminerende handlinger? Foredrag på UDI-seminar om diskriminering 3.10.2000.
- Østby, L. (2001a): *Flyktningers sekundærflyttinger under 1990-tallet*. Rapporter 2001/22. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2001b): Beskrivelse av nyankomne flyktningers vei inn i det norske samfunnet. Notater 2001/22. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2001c): Sekundærflytting for hver ankomstkohort etter 1990. og forholdet mellom sekundærflytting og arbeidsmarked. Upublisert notat 9.8.2001. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2001d): Hvorfor fokusere på innvandrerne? *Samfunnsspeilet* 1:2-14. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2002a): Why Analyse Immigrants. Ethical and Empirical Aspects. *Yearbook of Population Research in Finland XXXVIII*, p. 125-144. The Population Research Institute, Helsinki
- Østby, L. (2002b): "The demographic characteristics of immigrant populations in Norway." Page - in Haug, Courbage and Compton (eds): *European Population Studies*, by Council of Europe, Strasbourg.
- Østby, L. (2002c): *The demographic characteristics of immigrant population in Norway*. Rapporter 2002/22. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2002d): Arbeidsinnvandring - Forestillinger og realiteter - fortid og framtid. <http://www.ssb.no/forskning/foredrag>
- Østby, L. (2002e): *Demografi, flytting og boligbehov på 1990-tallet*. Rapporter 2002/5. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2003a): Innvandring fra nye EU-land; fortid, nåtid og mulig framtid. Notater 44/2003. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Østby, L. (2003b): Population registers. Side 763-765 i *Encyclopedia of Population*, Macmillan, NY.
- Østby, L. (2003c): Migration and migrant statistics in the 2001 Round of Population censuses in Europe. Snapshots of reliability and comparability. Paper presented at joint UNECE /Eurostat Work Session on Migration Statistics, Geneva, 28-30 April 2003, <http://www.unece.org/stats/documents/2003.04.migration.htm>.
- Østby, L. (2004): Den norske eldrebølgen - Ikke blant Europas største, men dyrt kan det bli. *Samfunnsspeilet* 1:2-8. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger
- Åsard, E. og H. Runblom (2000): Positiv særbehandling i Sverige och USA. *IMER – Social forskning* 4/00.

De sist utgitte publikasjonene i serien Notater

- 2004/39 S.K.Boateng og S. Ferstad: Dokumentasjonsnotat for FylkesKOSTRA videregående opplæring. Publisering av 2002-tallene. 197s.
- 2004/40 A. Finstad, K. Flugsrud, L. Høgset og G. Haakonsen Energiforbruk utenom elektrisitet i norske kommuner - en gjennomgang av datakvalitet. 31s.
- 2004/41 K. Løyland og T.O. Thoresen: En undersøkelse av den registrerte dagmamnavirksomheten. 130s.
- 2004/42 T. Nygård: Kvalitetsarbeid knyttet til kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) Rapport fra prosjektgruppen . 130s.
- 2004/43 E. Engelién, G. Haakonsen og M. Steinnes: Støyplage i Norge. Resultater fra første generasjonsmodell for beregning av antall støyutsatte og SPI. 109s.
- 2004/44 E. Wedde: Mediebruksundersøkelsen 2003. Dokumentasjonsrapport. 32s.
- 2004/45 A.S. Abrahamsen og D. Rafat: Analyser av populasjonen i UT- prosjektet - ikke-finansielle foretak. 80s.
- 2004/46 O. Villund: Yrke i sysselsettingsstatistikken. 41s.
- 2004/47 G. Daugstad og L. Østby: Datagrunnlag for storbyutvikling. Forstudie av datagrunnlag om storbyutvikling, med særlig vekt på sosioøkonomisk og demografisk informasjon. 70s.
- 2004/48 E. Wedde, A. Holmøy, S. Skaare og O. Villund: Undersøkelse om "Utbrenthet i enkelte yrker". Dokumentasjonsrapport. 62s.
- 2004/49 H.C. Hougen: Samordnet levekårsundersøkelse 2003- tverrsnittundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. 83s.
- 2004/50 D.Einar Sommervoll: Slutt på billigere boliger i Oslo? OBOS-leiligheters prisutvikling 1991-2002. 25s. ISSN 0806-3745
- 2004/51 J.H. Wang: Kvartalsvis investeringsstatistikk. industri, bergverksdrift og kraftforsyning. 74s.
- 2004/52 J. Epland og O. Haugen: Panelutvalet til inntekts- og formuesundersøkingsa 1996-2001. Dokumentasjon. 24s.
- 2004/53 KOSTRA. Arbeidsgrupperapporter 2004. 227s.
- 2004/54 T.M. Normann: Samordnet levekårsundersøkelse 2001 - panelundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. 54s.
- 2004/55 T.M. Normann: Samordnet levekårsundersøkelse 2002 - panelundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. 89s.
- 2004/56 T. Gulbrandsen og A. Holmøy: Omnibusundersøkelsen april/mai 2004. Dokumentasjonsrapport. 54s.
- 2004/57 Ø. Brekke: Praktisk guide for teknisk utstyr og dataprogrammer i brukertester. 33s.
- 2004/58 K. Henriksen: Ny metode for prismåling av personbiler i konsumprisindeksen. 24s.
- 2004/59 A.S. Abrahamsen, J. Heldal, og D. Rafat: UT- Undersøkelsene i 2004 for ikke-finansielle foretak. Utvalgsplaner og utvalg til kvartals og årsundersøkelsene. 48s.
- 2004/60 Ø. Bolsgård og L.-C. Zhang: Prisindeks for engoshandel . 35s.
- 2004/61 T. Gulbrandsen og B.O. Lagerstrøm: Undersøkelse om arbeids- og boligforhold. Dokumentasjonsrapport. 27s.
- 2004/62 G. Dahl: Trygd blant innvandrere 1992-2000. 79s.
- 2004/63 A.H. Sætre og N.Buskoven: Lokalvalgundersøkelsen 2003. Dokumentasjonsrapport. 79s. ISSN 0806-3745